

T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ÜNİVERSİTE ÖĞRETİM ELEMANI VE ÖĞRENCİLERİNİN DEMOKRASİ
ANLAYIŞLARININ SİYASAL TOPLUMSALLAŞMA BAĞLAMINDA
CİNSİYET, BİLİM ALANI, AKADEMİK AŞAMA VE SİYASAL
KATILIMCILIK DEĞİŞKENLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Andaç ÇUHADAR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA, 2006

T.C.
ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ÜNİVERSİTE ÖĞRETİM ELEMANI VE ÖĞRENCİLERİNİN DEMOKRASİ
ANLAYIŞLARININ SİYASAL TOPLUMSALLAŞMA BAĞLAMINDA
CİNSİYET, BİLİM ALANI, AKADEMİK AŞAMA VE SİYASAL
KATILIMCILIK DEĞİŞKENLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Andaç ÇUHADAR

Danışman: Yard. Doç. Dr. Ahmet DOĞANAY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ADANA, 2006

Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Bu çalışma, jürimiz tarafından Eğitim Bilimleri Anabilim dalında
YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

.....

Başkan: Yrd. Doç. Dr. Ahmet DOĞANAY
(Danışman)

.....

Üye: Yrd. Doç. Dr. Mahinur COŞKUN

.....

Üye: Yrd. Doç. Dr. Filiz YURTAL

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını
onaylarım./...../.....

Prof. Dr. Nihat KÜÇÜKSAVAŞ
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan
bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden
kullanımı, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere
tabidir.

ÖZET

ÜNİVERSİTE ÖĞRETİM ELEMANI VE ÖĞRENCİLERİNİN DEMOKRASİ ANLAYIŞLARININ SİYASAL TOPLUMSALLAŞMA BAĞLAMINDA CİNSİYET, BİLİM ALANI, AKADEMİK AŞAMA VE SİYASAL KATILIMCILIK DEĞİŞKENLERİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Andaç ÇUHADAR

Yüksek Lisans Tezi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı

Danışman: Yard. Doç. Dr. Ahmet DOĞANAY

Ocak, 2006, 180 sayfa

Bu çalışmada Çukurova Üniversitesi öğretim elemanları ve öğrencilerinin demokrasi anlayışları, siyasal toplumsallaşma bağlamında, cinsiyetleri, bilim alanları, siyasal katılımcilık düzeyleri ve öğretim elemanlarının bulundukları akademik aşama açısından incelenmiştir.

Araştırma 2004–2005 akademik yılında Çukurova Üniversitesi’nde görevli olan 160 öğretim elemanı ve yine aynı dönemde Çukurova Üniversitesi’nde okuyan 600 öğrenci üzerinde gerçekleştirilmiştir. Öğretim elemanı ve öğrencilerin demokrasi anlayışlarını belirleyebilmek için Demokrasi Anlayışı Ölçeği, siyasal katılımcilık düzeylerini, cinsiyetlerini, bilim alanlarını ve akademik aşamalarını öğrenebilmek için de Siyasal Katılımcilık Anketi uygulanmıştır. Ayrıca öğretim elemanları ve öğrencilerin demokrasi anlayışlarının nedenlerini anlayabilmek amacı ile yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak görüşmeler yapılmıştır.

Ölçek ve anket ile toplanan verilerin çözümlenmesinde frekans dağılımı ve kaykare teknikleri kullanılmıştır. Analizlerde anlamlılık düzeyi $p \leq 05$ olarak alınmıştır.

Demokrasi Anlayışı Ölçeği ile elde edilen bulgular, Çukurova Üniversitesi öğretim elemanları ve öğrencilerinin, militan demokrasi anlayışından çok özgürlükçü demokrasi anlayışını benimsediklerini göstermiştir. Cinsiyet değişkeni açısından bakıldığında, kız öğrencilerin erkek öğrencilerden anlamlı bir biçimde farklılaşarak, daha fazla oranda özgürlükçü demokrasi anlayışını benimsedikleri görülmektedir. Öğretim elemanı boyutunda ise cinsiyete göre anlamlı bir farklılık yoktur. Öğrencilerin

demokrasi anlayışları bilim alanları açısından da anlamlı farklılık göstermektedir. Özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyen öğrencilerin oranı sağlık bilimlerinde en yüksek, daha sonra sosyal bilimler alanında ve en düşük de fen bilimlerinde okuyan öğrencilerde belirlenmiştir. Öğretim elemanlarında, çalıştıkları bilim alanı ve bulundukları akademik aşama açısından anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Siyasal Katılımcılık Anketi bulgularına göre, Ç.Ü. öğretim elemanı ve öğrencilerinin siyasal katılımcılık düzeyleri genelde düşük bir profil göstermektedir. Araştırmada, onyedili farklı katılımcılık türü (güncel siyaseti izleme, oy kullanma, mitinglere katılma vb.) ve dört farklı örgütlülük biçimi (siyasi parti, dernek, sendika, meslek örgütü üyeliği) üzerinden veri toplanmıştır. Siyasal katılımcılık biçimlerinin dördünde, öğrencilerin demokrasi anlayışları açısından anlamlı bir farklılık mevcuttur. “Güncel siyaseti izleme, imza kampanyası düzenleme, imza kampanyalarına katılma, toplumsal veya siyasal içerikli konferanslarda dinleyici olarak bulunma” türlerinde özgürlükçü demokrasiyi benimseyen öğrencilerin siyasal katılımcılık oranı, militan demokrasi anlayışını benimseyen öğrencilerin oranından daha yüksektir. Öğretim elemanları ise siyasal katılımcılık türlerinin hiçbirinde demokrasi anlayışları açısından bir farklılık göstermemektedirler. Yalnızca, siyasal örgütlülüğün ölçüldüğü kısımda, bir derneğe üye olmak boyutunda özgürlükçü demokrasiyi benimseyen öğretim elemanlarının oranı daha yüksektir ve istatistiksel olarak, militan demokrasiyi benimseyen öğretim elemanlarından anlamlı bir biçimde farklılaşmaktadırlar.

Sonuç olarak, Çukurova Üniversitesi örneğinde, siyasal toplumsallaşma sürecinin etkili şekilde işlediği söylenebilir. Öğretim elemanları ve öğrencilerin demokrasi anlayışları ve siyasal katılımcılık düzeyleri paralellik göstermektedir. Üniversitenin oluşturduğu siyasal kültür, siyasal toplumsallaşmanın özgürlükçü bir yönde işlemlerini sağlamaktadır. Öte yandan siyasal katılımcılığın gösterdiği düşük düzey ise gerek öğretim elemanı gerek öğrenci boyutunda düşüncelerin davranışa dönüşmesine engeldir.

Anahtar Sözcükler: Militan demokrasi anlayışı, özgürlükçü (liberal) demokrasi anlayışı, siyasal katılım, siyasal toplumsallaşma, Demokrasi Anlayışları Ölçeği, Yüksek eğitim.

ABSTRACT

**INVESTIGATION OF UNIVERSITY ACADEMIC STAFF'S
AND STUDENTS' DEMOCRACY PERCEPTIONS
IN TERMS OF SEX, SUBJECT AREAS, ACADEMIC HIERARCHY AND
POLITICAL PARTICIPATON VARIABLES IN THE CONTEXT OF
POLITICAL SOCIALIZATION**

Andaç ÇUHADAR

Master Thesis, Department of Educational Sciences

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Ahmet DOĞANAY

January 2006, 180 Pages

In this study, Cukurova University academic staff's and students' democracy perceptions were investigated in terms of their sex, subject areas, levels of political participation and academic hierarchy variables in the context of political socialization.

The study was conducted in 2004 – 2005 academic year at Cukurova University with 160 official academic staffs and 600 students which were attending to Cukurova University at the same period. To determine the democracy perceptions of academic staffs and students, "Perceptions of Democracy Scale" and to examine their levels of political participation, sex, subject areas and academic hierarchy, "Politic Participation Questionnaire" was administered.

For the data which were obtained from the scale and questionnaire, frequency distribution and Chi-square techniques were performed. In the analysis, the level of significance was taken as $p \leq .05$.

Findings of the study which were reached by Perceptions of Democracy Scale indicated that, academic staffs and students of Cukurova University are more prefer the liberal democracy than militant democracy. From the point of sex variable, it was found that, there were significant differences between girl and boy students and the rate of girls students which were prefer liberal democracy was higher then boy students. But there were no significant differences between academic staffs from the point of sex. Students' democracy perceptions also showed significant differences from the point of

subject areas. The rate of students which prefer liberal democracy was highest in the medical sciences, then in the social sciences and at least in the applied sciences. But there were no significant differences between academic staffs from the point of subject areas which they are study on, and from the point of their academic hierarchy.

From the points of findings which were reached by Political Participation Questionnaire, levels of political participation of academic staffs and students' of Cukurova University show a low profile in general. In this study, data were obtained about 17 different types of political participation, and 4 different types of being in an organizational structure. In four different types of political participation there were significant differences between students' perceptions of democracy. The rate of students which were prefer liberal democracy was higher then the rate of students which were prefer the militant democracy. For all of political participation types, there were no significant differences between academic staffs from the point of their perceptions of democracy. Only in one type of being in an organizational structure, the rate of academic staffs which have liberal democracy perception was higher and statistically, they were differ significantly from academic staffs which were prefer the militant democracy.

As a result, in the case of Cukurova University, it can be said that the political socialization process is work up effectively. Perceptions of democracy and levels of political participation of academic staffs and students are parallel. Political culture which formed by the university, provides that political socialization is working up in a liberal direction. On the other hand, the low level of political participation is obstructing the thought to be transformed into behaviors in both academic staffs and students dimensions.

Key Words: Militant democracy perception, Liberal democracy perception, Political participation, Political socialization, Perceptions of Democracy Scale, Higher education

ÖNSÖZ

Voltaire (1694–1778), düşünce özgürlüğü savunucuları açısından “Düşüncelerinize katılmıyorum ama onları söyleyebilme hakkınızı savunmak için hayatımı bile verebilirim” sözü ile anımsanan bir düşünürdür. Ölümünün üzerinden geçen 228 yıl Voltaire’in bu sözünü eskitmemiş, “düşünce özgürlüğü” o günden bugüne demokrasinin en çok tartışılan konularından biri olma özelliğini korumuştur.

Düşünce özgürlüğünün sınırlarının nerede başlaması gerektiği sorunu, iki ayrı demokrasi anlayışını beraberinde getirmektedir. İçeriği ne olursa olsun her türlü düşünce özgür mü olmalıdır yoksa demokratik düzeni koruyabilmek için düşüncenin sınırlandırılması mı gerekmektedir? Başka bir deyişle, özgürlükçü (liberal) demokrasi anlayışı mı, militan demokrasi anlayışı mı benimsenmelidir?

Demokrasi anlayışı ile siyasal katılımcılık arasında yakın bir ilişki vardır. Demokrasi anlayışının davranışa dönüşebildiğinin göstergesi siyasal katılım ve örgütlülük düzeyidir. Ayrıca katılma, toplum düzeni ile uyumlu olabileceği gibi düzene karşı özellikler de taşıyabilir. Bu aşamada devreye toplumun siyasal kültürü girmektedir. Aykırı düşünce ve eylemlerin hazmedilebilme kapasitesi nedir?

Siyasal toplumsallaşma, geniş anlamı ile bireyler için siyasal eğitime benzetilebilir. Siyasal kültürün edinilmesi siyasal toplumsallaşma sürecinde gerçekleşir ve toplumsallaşma üzerine uzman bir kuruluş olan okul, siyasal eğitim vermekte de oldukça önemli bir role sahiptir. Okuldaki örtük programın, özellikle de öğretmenin model olarak alınmasının etkisi ile toplumdaki geleneksel siyasal kültürün aktarılması ya da geleneksele karşı yönde bir toplumsallaşmanın gerçekleşmesi mümkün olmaktadır. Bu durum üniversiteler için de geçerlidir. Üniversitenin düşünce üreten, ilerlemeye öncülük eden bir eğitim kurumu olabilmesi için, aykırı düşüncelerin doğmasına şans tanınması gereklidir.

Bu yüksek lisans tezi, demokrasi anlayışları üzerinde tartışmak, Türkiye’deki siyasal kültürün ve siyasal toplumsallaşma sürecinin demokrasi anlayışlarını nasıl etkilediğini görmek ve özellikle de bu anlayışın yükseköğretim üzerindeki etkisini analiz edebilmek biçiminde özetlenebilecek bir düşünce ile varlık kazanmıştır. Toplum içinde seçkin bir yere sahip olan üniversite öğretim elemanları ile üniversitede okuyan öğrencilerin demokrasiye bakış açıları son derece önemlidir. Ayrıca siyasal toplumsallaşmanın gerçekleştiği kurumlardan biri olan üniversitenin, bu işlevi hangi

yönde yerine getirdiği Türkiye'nin geleceği açısından önemli bulunmaktadır. Bir süre sonra Türkiye'nin öğretmenleri, doktorları, mühendisleri olacak öğrenciler hangi demokrasi anlayışını benimseyerek ülkede söz sahibi olacaklardır? Tüm bunların Çukurova Üniversitesi örneğinde betimlenerek, nedenleri üzerinde düşünülmesi araştırmaya değer bulunmuştur. Bu çalışmanın alanyazına bir katkıda bulunabilmesi umut edilmektedir.

Araştırmanın planlanıp uygulanması ve değerlendirilmesinde en fazla katkıyı sağlayan değerli bilim insanı danışmanım Yrd. Doç.Dr. Ahmet DOĞANAY'a sonsuz teşekkürler. Çalışmam boyunca her konuda bana destek olan sevgili arkadaşım Arş. Gör. Mediha SARI'ya özel bir teşekkür borçluyum. Değerlendirmeleri ile bana yol gösteren Yrd. Doç.Dr. Mahinur COŞKUN ve Yrd. Doç.Dr. Filiz YURTAL'a da teşekkürler.

Ayrıca tüm bir yüksek lisans süreci boyunca onları ihmal etmiş olmama karşın hala beni sevmeye devam eden aileme de şükranlarımı sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
Türkçe Özet.....	I
İngilizce Özet.....	III
Önsöz.....	V
Tablolar Listesi.....	XI
Ekler Listesi.....	XIV

BÖLÜM I

GİRİŞ.....	1
1.1. Giriş.....	1
1.2. Problem.....	6
1.3. Araştırmanın Amacı.....	10
1.4. Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi.....	11
1.5. Sayıtlar.....	12
1.6. Sınırlılıklar.....	13
1.7. Tanımlar.....	13

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	14
2.1. İçinde Yaşadığımız Dönemin Tartışmalı Demokrasi Anlayışları.....	14
2.1.1. Militan Demokrasi Anlayışı.....	18
2.1.2. Özgürlükçü (Liberal) Demokrasi Anlayışı.....	23
2.1.3. Katılımcı Demokrasi	29
2.2. Türkiye’de Siyasal Kültür Ve Siyasal Toplumsallaşma	34

2.2.1. Siyasal Kültür.....	35
2.2.2. Siyasal Toplumsallaşma.....	44
2.3. Siyasal Toplumsallaşma Sürecinde Üniversitenin Rolü.....	49
2.4 İlgili Araştırmalar.....	57
2.4.1. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar.....	58
2.4.2. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar.....	65
2.4.3. Araştırmaların Değerlendirilmesi.....	70

BÖLÜM III

YÖNTEM.....	71
3.1. Araştırmanın Modeli.....	71
3.2. Evren ve Örneklem.....	71
3.3. Veri Toplama Araçları.....	73
3.3.1. Demokrasi Anlayışları Ölçeği (DAÖ).....	74
3.3.2. Katılımcılık Anketi.....	77
3.3.3. Görüşme Formu.....	77
3.4. Verilerin Toplanması.....	78
3.5. Verilerin Çözümlemesi.....	79

BÖLÜM IV

BULGULAR	80
4.1. Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına İlişkin Bulgular.....	80
4.2. Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Bilim Alanlarına, Cinsiyetlerine Ve Öğretim Elemanlarının Akademik Aşamalarına Göre Tercih Ettikleri Demokrasi Anlayışlarına İlişkin Bulgular.....	81

4.3.	Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Siyasal Katılımcılık Profilleri Ve Demokrasi Anlayışları ile Siyasal Katılımcılık Düzeyleri Arasındaki Farklılaşmaya İlişkin Bulgular.....	84
4.4.	Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışları ve Örgütlülük Düzeyleri Arasındaki Farklılaşmaya İlişkin Bulgular.....	97
4.5.	Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Kendi Demokrasi Anlayışlarının Nedenleri Hakkındaki Görüşlerine İlişkin Görüşme Bulguları.....	100

BÖLÜM V

TARTIŞMA ve YORUM.....	107
5.1. Ç.Ü. Öğrencileri ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına İlişkin Tartışma ve Yorumlar.....	107
5.2. Ç.Ü. Öğrencileri ve Öğretim Elemanlarının Bilim Alanlarına, Cinsiyetlerine ve Öğretim Elemanlarının Akademik Aşamalarına Göre Tercih Ettikleri Demokrasi Anlayışlarına İlişkin Tartışma ve Yorumlar.....	113
5.3. Ç.Ü. Öğrencileri ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışları Açısından Farklı Siyasal Katılım Etkinlikleri Hakkındaki Tutumlarının Tartışılması Ve Yorumlanması.....	119
5.4. Ç.Ü. Öğrencileri ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışları ve Örgütlülük Düzeyleri Arasındaki Etkileşimin Tartışılması ve Yorumlanması.....	140
5.5. Çukurova Üniversitesi Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışları ve Siyasal Katılımcılık Düzeylerine İlişkin Bulguların Siyasal Toplumsallaşma Bağlamında Tartışılması ve Yorumlanması.....	144

BÖLÜM VI

SONUÇ ve ÖNERİLER.....	149
6.1. Sonuçlar.....	149
6.2. Öneriler.....	154
6.2.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler.....	154
6.2.2. Yapılacak Araştırmalara Yönelik Öneriler.....	156

KAYNAKÇA.....	158
EKLER.....	171
ÖZGEÇMİŞ.....	180

TABLOLAR LİSTESİ

<u>Tablo No</u>	<u>Tablo Adı</u>	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1.	Ç.Ü.Öğretim Elemanı ve Öğrenci Sayılarının Bilim Alanlarına Göre Dağılımları.....	72
Tablo 2.	Ç.Ü.Öğretim Elemanlarının Akademik Aşamalarına ve Bilim Alanlarına Göre Dağılımı.....	73
Tablo 3.	Örneklemdaki Ç.Ü.Öğrenci ve Öğretim Elemanlarının Cinsiyetlerine Göre Dağılımları.....	73
Tablo 4.	Demokrasi Anlayışı Ölçeğindeki Faktörler, Faktör Yükleri, Faktörlerin Açıkladıkları Varyans Yüzdeleri ve Madde – Toplam Puan Korelasyonu Değerleri.....	76
Tablo 5.	Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Dağılımları.....	80
Tablo 6.	Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarının Bilim Alanlarına Göre Dağılımı.....	81
Tablo 7.	Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarının Cinsiyete Göre Dağılımı.....	82
Tablo 8.	Ç.Ü. Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarının Akademik Aşamalarına Göre Dağılımları.....	83
Tablo 9.	Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Güncel Siyaseti İzleme Düzeyleri.....	85
Tablo 10.	Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Seçimlerde Oy Kullanma Düzeyleri.....	86
Tablo 11.	Ç.Ü. Öğrencileri ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Diğer İnsanları Bir Partiye Oy Verme Yönünde İkna Etme Düzeyleri.....	87
Tablo 12.	Ç.Ü. Öğrenci ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Siyasal Parti Çalışmalarına Katılma Düzeyleri.....	87
Tablo 13.	Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Siyasal Mitinglere Katılma Düzeyleri.....	88
Tablo 14.	Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Top.-Siy. Konularda İmza Kampanyası Düzenleme Düzeyleri.....	89

Tablo 15.	Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre İmza Kampanyalarına Katılma (İmza Verme) Düzeyleri.....	90
Tablo 16.	Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Siyasal Organizasyonlara Maddi Katkıda Bulunma Düzeyleri.....	91
Tablo 17.	Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Propaganda Amaçlı Bildiri, Gazete vb. Dağıtma Düzeyleri.....	91
Tablo 18.	Ç.Ü. Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Toplumsal-Siyasal İçerikli Panel, Konferans vb. Düzenleme Düzeyleri.....	92
Tablo 19.	Ç.Ü. Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Toplumsal-Siyasal Panel, Konferans vb. Etkinliklere Konuşmacı Olarak Katılma Düzeyleri.....	92
Tablo 20.	Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Toplumsal-Siyasal İçerikli Panel, Konferans vb. Dinleyici Olarak Katılma Düzeyleri.....	93
Tablo 21.	Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre İnternet Sitelerindeki Güncel Siyaset Anketlerine Katılma Düzeyleri.....	94
Tablo 22.	Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Gazete Haber ve Yorumlarına Karşı Kişisel Düşüncelerini Aktarma Düzeyleri.....	95
Tablo 23.	Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Devlet Yetkililerine Eleştiri/Takdir Mektubu Yazma Düzeyleri.....	96
Tablo 24.	Ç.Ü. Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Toplumsal Konularda Bilgilenmek İçin Yetkililere Dilekçe Verme Düzeyleri.....	96
Tablo 25.	Ç.Ü. Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Toplumsal Amaçlı Olarak Devlet Yetkililerini Ziyaret Etme Düzeyleri.....	97
Tablo 26.	Ç.Ü. Öğrencileri ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Siyasal Partiye Üyelik Düzeyleri.....	98
Tablo 27.	Ç.Ü. Öğrencileri ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Bir Derneğe Üyelik Düzeyleri.....	98
Tablo 28.	Ç.Ü. Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Alanlarındaki Sendikaya Üyelik Düzeyleri.....	99
Tablo 29.	Ç.Ü. Öğrencilerinin Demokrasi Anlayışlarına Göre; Meslek Sahibi	

	Oldukları Zaman, Alanlarındaki Sendikaya Üye Olmayı Düşünenlerin Düzeyi.....	99
Tablo 30.	Ç.Ü. Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Bir Meslek Odasına Üyelik Düzeyleri.....	100
Tablo 31.	Görüşme Yapılan Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Dağılımları.....	100
Tablo 32.	Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Siyasal Katılımcılık Profilleri.....	152
Tablo 33.	Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Örgütlülük Düzeyleri.....	153

EKLER LİSTESİ**Sayfa No**

EK 1:	Demokrasi Anlayışları Ölçeği.....	171
EK 2:	Üniversite Öğrencileri Siyasal Katılımcılık Anketi.....	174
EK 3:	Öğretim Elemanları Siyasal Katılımcılık Anketi.....	176
EK 4:	Görüşme Formu.....	179

BÖLÜM I

1. GİRİŞ

Tezin ilk bölümü araştırma ile ilgili genel bilgiler vermek ve tez hakkında bir fikir oluşturmak amacını taşımaktadır. Bu bölümde öncelikle eğitim ve demokrasi ilişkisi vurgulanmıştır. Eğitim programlarının demokratikliği, üniversitede demokrasi, toplumun demokrasiye bakışı konularında genel bir tartışma sunulmaktadır. Ayrıca tezin ortaya çıkışı için dayanak oluşturan problem, araştırmanın amacı, önemi ve gerekçesi, araştırmanın sayıtlıları, sınırlılıkları ve tez boyunca kullanılacak temel tanımların karşılıkları da bu bölümde yer almaktadır.

1.1. Giriş

Eğitim programı, bir eğitim kurumunun öğrencileri için sağladığı, milli eğitimin ve kurumun amaçlarının gerçekleşmesine dönük tüm faaliyetleri kapsar. Öğretim programları da, belli bilgi ve becerilerin “eğitim programlarının amaçları” doğrultusunda ve planlı bir biçimde kazandırılmasını hedeflemektedir (Varış, 1996, s.17). Bugün Türkiye’de ilk, orta ve yükseköğretimdeki eğitim-öğretim etkinlikleri, merkeziyetçi bir sistem içinde düzenlenen eğitim programları çerçevesinde yürütülmektedir. Dolayısı ile, bireyler bu program çerçevesinde yetiştirilmektedir.

Bir eğitim programının felsefesini anlamak için bakılması gereken boyutlardan biri, programın yasal temelleri ve yasaları oluşturan anlayıştır. Nasıl bir toplum ve nasıl bir vatandaş istendiğinin ipuçlarını, ilgili mevzuatın ve ardındaki anlayışın incelenmesi ile bulabilmek mümkündür.

Eğitim, toplumsal değişimin, gelişmenin, ilerlemenin itici gücü olmalıdır. Çağdaş eğitim anlayışı demokrasi ekseninde düşünülmekte, demokratik eğitim ve eğitimin demokratik düşünceli insanlar yetiştirmesi hedeflenmektedir. Demokrasi sabit fikirli ve eleştiri kabul etmeyen insanlar ile var olamaz. Demokrasilerde eğitim, açık fikirliliği desteklemeli, esnek ve değişime açık bireyler yetiştirmeyi amaçlamalıdır (Tezcan, 1997, s. 87).

Demokrasi kavramının içeriği değişen dünya ile birlikte değişmekte, gelişmektedir. Yirminci yüzyılın ilk yarısı ile son yarısının demokrasi anlayışları birbirinden çok farklıdır. Yirmibirinci yüzyılda ise insanlığı büyük olasılıkla daha

büyük değişimler beklemektedir. Türkiye’yi tüm dünyada yaşanan değişimlerin uzağında tutmak mümkün değildir. Günümüzde, bireyin ve toplumun çağdaş demokratik değerler doğrultusunda yeniden üretilmesi veya dönüştürülmesi bir zorunluluk halini almıştır. Eğitim bir ülkenin geleceğini belirlediğine göre, eğitime hâkim olan anlayışları da çağın gereklerine göre yeniden gözden geçirmeye büyük bir gereksinim vardır.

Türk eğitim sisteminin demokratik bireyler yetiştirmeyi amaçladığı her fırsatta dile getirilmektedir. Gerek mevzuat içerisinde gerek devletin üst düzey yöneticilerinin açıklamalarında sık sık demokrasinin önemi vurgulanmaktadır. Ancak burada göz ardı edilmemesi gereken nokta, yasa koyucunun “demokrasi” kavramını algılayış biçimidir. Demokrasi kavramına atfedilen içerik “demokratik birey” kavramının içeriğinin nasıl doldurulacağını da belirlemektedir. Devletin üst düzey yetkilileri “demokrasi” derken neyi kastetmektedir, devlet adamının eğitim sürecinin sonunda görmek istediği “demokratik birey”in nitelikleri nelerdir? Doğal olarak toplumların demokrasi anlayışları, o toplumu oluşturan bireylerin demokrasi anlayışlarından soyutlanamaz. Bireylerin demokrasi anlayışları ise aldıkları eğitimle yakından ilişkilidir. Çünkü devlet benimsenmesini istediği demokrasi anlayışına uygun bireyler yetiştirmek için, bu anlayışa uygun bir eğitim programı hazırlamaktadır. Dolayısıyla toplumların sahip olmak istedikleri demokrasi anlayışıyla, eğitim anlayışları arasında doğal olarak paralellik olması gerektiği söylenebilir.

Yaşadığımız yüzyılda demokrasiden söz edildiğinde çoğulcu, özgürlükçü ve katılımcı bir siyasi düzenin anlaşılması gerektiği vurgulanmaktadır. Demokrasinin saygınlık taşıyan bir yönetim biçimi olması dolayısı ile bireylerin çoğu doğal olarak demokrasiye evet diyebilir; ama bu nasıl bir demokrasi olmalıdır? Çağdaş demokrasi anlayışlarının Türkiye’de ne kadar bilindiği ve ne derecede kabul gördüğü tartışmalıdır. Alpay’a göre (1991, s. 367) bu konular Türkiye’nin aydınları arasında yeterince tartışılmamıştır. Aydınlar, işleri bilgi ve fikir üretmek ve yaymak olan kişilerdir. Çağdaş anlayışların yayılmasında da sorumlulukları bulunmaktadır. Böylesine önemli bir sorumluluk, demokratik eğitimin rolünün ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Tüm bu nedenlerle öncelikle demokrasi anlayışları üzerinde tartışmak, Türkiye’deki siyasi kültürün ve siyasal toplumsallaşma sürecinin demokrasi anlayışlarını nasıl etkilediğini görmek ve özellikle de bu anlayışın yükseköğretim üzerindeki etkisini analiz etmek gerekmektedir. Toplum içinde seçkin bir yere sahip olan üniversite öğretim elemanları ile çok az sayıda öğrenciye kapılarını açabilen

üniversitelerde okuyan öğrencilerin demokrasiye bakış açıları son derece önemlidir. Çünkü üniversitelerden mezun olacak kişilerin toplumu yönlendirmek ve toplumun lokomotifini olmak gibi işlevleri vardır. Yapılan bu çözümleme, topluma gelecek konusunda da bir öngörü kazandırabilecektir. Ayrıca siyasal toplumsallaşmanın gerçekleştiği kurumlardan biri olan üniversitelerin bu işlevi ne yönde yerine getirdiği de Türkiye'nin geleceği açısından önemlidir.

Üniversite, genel anlamda ortaöğretimden sonraki düzeyde, eğitimin başlıca işlevlerinden biri olan kültürün yenileşmesini ve kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlamak, gençleri bazı mesleklere hazırlamak, bilimsel araştırmalarda bulunmak ve toplum sorunlarının çözülmesinde yardımcı olmak görevlerini üstlenen yükseköğretim kurumu olarak kabul edilmektedir (Alemdağ, 1991, s. 99).

Aydın insanlar denildiğinde akla ilk gelen kurum üniversitelerdir. Diğer bir bakış açısı ile üniversite, insan, toplum ve doğa yararına gerçeği araştıran ve derinleştiren, bilgiyi derleyen, düzenleyen, çoğaltan ve yayan bir bilim kuruluşudur. Üniversitenin görevi, doğal ve insani olgu ve olayların nedenlerini, nasıllarını anlamak, bunu insanın ve doğanın yararına olmak üzere bilgi ve teknolojiye dönüştürmek, bu bilgi ve düşünceyi yaratacak sezgili, yaratıcı ve özgür insanı yetiştirmek ve toplumu aydınlatmaktır (DEK, 2004, s.3).

Üniversitelerin söz konusu işlevleri yerine getirebilmeleri için 3 ögeyi bir arada bulundurmaları gereklidir. Bunlar:

1. Maddi kaynak: Para, bina, kütüphane, laboratuvar, malzeme vb.
2. İnsan (Emekgücü): Öğretim elemanı, araştırmacı, idari personel vb.
3. Atmosfer (Çevre koşulları): Yasal düzenlemeler, değer yargıları, egemen bakış açıları (dünyaya, tarihe, bilime), gelenekler, alışkanlıklar, davranışlar, vb (Şenatalar, 1991, s.226).

Üniversitenin başarısında bu 3 ögenin de yeri vardır ama içlerinde en zor gerçekleştirilecek olanı atmosferi özgürlükçü kılabilmektir. Üniversiteler içinde bulundukları toplumun özelliklerini büyük ölçüde taşırlar. Biraz değişik bir ifade ile her toplum kendi üniversitesini yaratır. Türkiye'de bugün üniversite sorununun özünde atmosferin niteliği yatmaktadır (Şenatalar, 1991, s. 228). Söz konusu atmosferin yaratılmasında en önemli boyutlardan birisi de öğretim elemanlarının ve öğrencilerin sahip oldukları demokrasi anlayışlarıdır. Torney ve Hess (1971), birçok konuda olduğu gibi, siyasal tavır almada da öğrenciyi biçimlendiren en önemli unsurun öğretmen olduğunu söylemektedirler. Bu durum ilk ve orta öğretimde olduğu gibi

yükseköğretimde de öğretim elemanının öğrencinin gözünde bir model olmasından kaynaklanmaktadır (Akt: Doğanay, 1993). Bandura'ya göre (1977, 1986) modelin saygınlığı ve statüsü sosyal öğrenme açısından gözlemcinin dikkatini etkileyen özelliklerdir (Akt: Senemoğlu, 2003, s. 232). Dolayısı ile öğretim elemanlarının siyasal tutum ve davranışları, demokrasi anlayışları öğrenciyi büyük olasılıkla etkileyebilmektedir.

Tarih boyunca üniversitelerdeki akademik kadroların egemen siyasi güçler ile ilişkileri, değişik biçimlerde olagelmıştır. Üniversiteler bazen zalim yöneticilere karşı çıkabilmiş bazen de onların söylemlerini meşrulaştırmak için çalışmışlardır. Ortaçağ'da filozof Bruno'nun yakılmasını doğru bulan üniversite, 20. yüzyılda bu kez de Hitler'in ırkçı politikalarını destekleyebilmiştir. Türkiye'de 27 Mayıs 1960 askeri darbesi de 12 Eylül 1980 askeri darbesi de çoğu zaman üniversitelerdeki akademik personelden somut yardımlar almıştır. Bugün de üniversitelerin ülkenin milli güvenliğini ilgilendiren konularda araştırma ve yayın yapmaları ve halkı yönlendirmeleri, Türkiye'nin devlet politikalarına karşı olan uluslararası kuruluşlarla yakın temasa geçerek onları bilgilendirmeleri, yönlendirmeleri, gerekirse senato kararları ile protesto etmeleri devletin üst kuruluşları tarafından resmi olarak üniversitelerden beklenmektedir (Kaplan, 1999, s. 383). Yani üniversitelerin ülkenin iç siyasetinde önemli bir kurum olarak görüldüğü söylenebilir.

Günümüz Türkiye'sinde yaşayan insanlar, bir askeri darbe olasılığını artık pek düşünmemektedirler belki ama Türk halkının özgürlükçü demokrasi anlayışına ne kadar sahip çıktığı tartışmalı görünmektedir. Aynı soru Türk aydınları için de geçerlidir. Milliyet gazetesinde 3 Ocak 2005 ve 4 Ocak 2005 tarihlerinde yayınlanan ve Gazi Üniversitesi tarafından yapılan bir araştırma sonucuna göre öğretim elemanlarının en güvendiği kurum, TBMM'nin açık bir farkla önünde yer alan ordudur (Akyol, 2005). Bir ülkede demokrasinin yerleşebilmesindeki önemli unsurlardan birinin, aydınların demokrasiye bağlılık düzeyi olduğu bilinen bir gerçektir. Oysa aydınların en çok güvendiği kurum olan ordu, Türkiye'de 1960 ve 1980'de iki kez askeri darbe yapmış ve demokrasiyi kesintiye uğratmıştır. Askeri darbeler mevcut rejimi, anayasayı hiçe sayarak ortadan kaldıran ve kendilerini bağlayan hukuk kuralları olmaksızın, sınırsız bir biçimde çalışan bir iktidar yaratırlar (Gözler, 2001, s. 32). Yine aynı araştırmaya bakarsak, tüm bunların yanı sıra Türk aydınlarının genelde kendilerini demokrat olarak nitelediklerini görürüz. O zaman belki de yukarıda tartışılan konuya geri dönerek, sorunu demokrasinin nasıl algılandığında aramak gerekmektedir.

Diğer taraftan, üniversitenin en kalabalık kesimini öğrenciler oluşturmaktadır. Öğrencilerin siyasal toplumsallaşmasında ailenin ve okulların etkisi oldukça fazladır (Tezcan, 1997; Alkan, 1979; Hess&Torney,1967; Mullis, 1978; Ehman, 1980). Ancak yapılan karşılaştırmalı çalışmalarda da görülmüştür ki (Mullis, 1978) siyasal toplumsallaşma konusunda, okulun aileden daha fazla doğrudan etkisi söz konusudur (Akt: Doğanay, 1993). Üniversiteye gelene dek öğrencilerin gerek ilk ve orta öğretimdeki yaşamları gerekse aile içindeki yaşamları çoğu zaman ya demokratik değildir ya da çok az demokratiktir. Türkiye’de sıkı aile ilişkilerine ve karşılıklı bağımlılığa değer verilmektedir. Bağımsız bir kişilik gelişimi, aile gereksinimlerinden çok kişisel gereksinimlere öncelik tanıyabileceğinden, aile için tehlikeli görülmektedir. Ana-babaya saygılı ve bağımlı büyüyen çocuk aileyi terk etme tehlikesinden uzaktır. Türk toplumunda çocuğun bağımlı olması tercih edilmektedir (Kağıtçıbaşı,1991, s.165). Bu durum bireyselliği değil, yalnızca ait olunan dar çevrenin değerlerini özendiricidir ki bu da demokratik değerlerle çatışmaktadır. Althusser’e (2003, s.106) göre de aile bir boyutu ile devletin ideolojik aygıtlarından birisidir. Annenin hamile kalışı ile birlikte yani henüz çocuk doğmadan kendisini bekleyen özgül aile ideolojisinin biçimlenişi içindedir ve bu ideolojinin olmasını istediği öznedir. Söz konusu yapının çok da demokratik olmadığı düşünülürse Türk toplumunda ailelerin çocuklarına demokrasi bilincini pek de aşılayamadıkları söylenebilir.

Ayrıca ilköğretim kurumlarında demokrasinin ne düzeyde gerçekleştiğine dair yapılan araştırmaların sonuçları da bu konuda rahat olunmasını engeller bir görüntü vermektedir. Eğitim-Sen Adana Şubesi tarafından yapılan bir araştırmaya göre öğretmenler, bilimsel düşünme ve araştırma yapma, bireysel ilgi ve yeteneklerin gelişimi, estetik duygu ve yeteneğin gelişimi konularında öğrencilerinin okul koşullarından kaynaklanan yetersizlikler yaşadıklarını ifade etmektedirler ki bunlar demokrasinin önemli boyutlarıdır (DEK, 2004, s. 89-96). Yine bir başka çalışmada öğrenciler okul ortamını insan hakları açısından yetersiz bulmaktadırlar (Karakuş, 2004). Bu koşullar sonrasında nihayet üniversitede demokrasi ile karşılaşmak öğrenci için çölde bir vaha ile karşılaşmaktan farksız olacaktır. Oysa üniversite kendiliğinden demokratik bir ortam yaratamaz. Üniversitenin nasıl yapılandırılacağını gösteren yasal düzenlemeler ve onların ardında yatan demokrasi anlayışı üniversitedeki demokratik atmosferi ya bir vaha ya da bir serap haline getirecektir.

1.2. Problem

Eğitim sistemine demokratik içerik kazandıramayan toplumların demokratikleşmesi de beklenemez. Dünyanın birçok ülkesinde eğitim siyasetçiler tarafından bir araç olarak kullanılmaktadır (Lin, 2003). Bu nedenle gerçek anlamda demokratik bir toplum oluşturabilmek isteyen devletler öncelikle mevcut eğitim sistemini gözden geçirmeli, varsa eksik ve yanlışlarını saptayarak düzeltmelidir. Aynı sorumluluk demokrasiyi güçlendirmek yolunda ilerleyen Türkiye için de geçerlidir.

Bu araştırmada ele alınan problem, yükseköğretim kurumlarında görev yapan öğretim elemanları ve öğrencilerinin demokrasi anlayışlarını belirlemek ve bu anlayışları benimsemelerinin nedenlerini tartışmaktır. Varış’a göre (1978) bir toplumu tanımadan önce okullarını görerek, o toplum hakkında fikir yürütmek mümkündür. Çünkü okul toplumsal yapıyı yansıtmaktadır. Toplumsal yapımızda yaşanan kültürel çatışmaların ve siyasi düşünce dönüşümlerinin özellikle yükseköğretime yansması kaçınılmazdır. Böylesine önemli dönüşümlerin yaşandığı dönemlerde eğitimin özellikle de üniversitelerin sosyal gelişmelere nasıl baktığı son derece önemlidir. Türkiye son yıllarda demokrasi konusunda önemli açılımlar kazanmıştır. Demokrasinin gerekliliği, bu konuda eğitim kurumlarına çok iş düştüğü ve küçük yaştan başlayarak demokrasinin öğretilmesi konusunda insanların çoğu bir düşünce birliği içindedir. Ancak bu kez de demokrasiden anlaşılması gerekenin ne olduğu konusu tartışılmaya başlanmıştır. Farklı demokrasi anlayışları var mıdır? Demokrasi anlayışları ülkeden ülkeye değişebilir mi? “Biz bize benzeriz” sözünde belirtildiği gibi Türkiye’nin kendine özgü bir demokrasi anlayışı olabilir mi? Bir devletin benimsediği demokrasi anlayışı eğitimde ne gibi sonuçlar yaratabilir? “Milli Eğitim” kavramı ile eğitim ulusal amaçlara ulaşmada önemli bir araç olarak görülmüştür (Tezcan, 1997, s.88). Ancak unutulmamalıdır ki demokrasi millileştirilebilecek bir kavram değildir. Demokrasi anlayışları ile ilgili bu soruların siyaset ve sosyoloji alanlarında olduğu kadar eğitim alanında da tartışılması gerekmektedir.

Türkiye, içinde bulunduğu politik koşullar dolayısıyla uzun zamandan bu yana üniversite gençliğine potansiyel tehlike gözüyle bakmakta, onlar üzerinde otorite kurarak toplumun diğer kesimlerini olduğu gibi üniversitelileri de siyasetten uzak tutmaya çalışmaktadır (Soysal, 1997). Oysa üniversiteler, demokratik kültürün oluşumunda önemli bir role sahiptir. Üniversite çağındaki gençler bu dönem içinde oy kullanmaya başlamaktadırlar; siyasi partiler söylemlerinde onları yakından ilgilendiren

projelere yer vermekte, iktidara gelen partiler toplumun birçok kesiminden daha fazla özellikle üniversiteli öğrencilerin geleceğini yönlendirmektedirler. Bu açıdan bakıldığında üniversitelerin bilimsel bilginin yanında, siyasi bilinçlenme için de öğrencilerine olanak sağlamaları gerekmektedir. Doğru tercihler, sağlam bilgilerin sonucunda ortaya çıkar. Üniversite gençliği dünyanın çoğu ülkesinde toplumsal sorunlara getirdikleri bakış açısı ve tepkileri ile toplumun en dinamik kesimidir. Gençlerin güncel siyaset üzerinde fikir sahibi olması, dünya sorunları üzerinde tartışabilmesi en sağlıklı haliyle üniversitelerde gerçekleşebilir. Demokratik tutumlar ancak demokrasinin günlük hayatta yaşanmasıyla kazanılabilir.

Aydınlar arasında demokrasiye yönelik açık bir muhalefet yok denecek kadar azdır ama Alpay’a göre (1991, s.363) yine de pek çok aydınımız çoğulcu, özgürlükçü ve katılımcı çağdaş demokrasiden çekinmektedir. Çünkü belirli bir “doz” üstündeki demokrasinin ülkeyi yıkıma götüreceği endişesi yaygındır. Yine en çok duyulan savlardan biri de Türkiye’nin özgürlükçü bir demokrasiye henüz hazır olmadığı, koşulların uygunlaşmadığı yönündedir (Aksoy,1990; Savaş, 2003). Oysa çoğu zaman sorulan “Acaba bu ülke demokrasiye uygun mudur?” sorusu yanlış bir sorudur. Tam tersine bir ülke demokrasi yoluyla uygun hale gelir (Amartya Sen,2003). Demokratik bir toplumun sorgulayan, eleştirmeyi bilen bireylere ihtiyacı vardır. Okulların işlevi böyle yurttaşlar yetiştirmek olmalıdır. Bireyin özgürlüğü, özgürleşmesi beyin özgürlüğünü sağlamakla başlar.

Türkiye’de özellikle son yıllarda demokrasi anlayışları hakkında çokça konuşulmakta ve yazılmaktadır. (Çağlar, 1989; Hakyemez, 2000; Erdoğan, 2000; Savaş, 2003). Türk aydınları bir yandan tercih edilmesi gereken demokrasi anlayışının hangisi olması gerektiğini tartışırken, diğer yandan yükseköğretim kurumlarında yeni bir yapılandırmaya gitmenin gerekliliği hem hükümet çevrelerinde hem aydınlar arasında dile getirilmektedir. Yükseköğretim ve demokrasi anlayışları birbiriyle yakından ilişkilidir. Bu ilişkinin birden fazla boyutu vardır. Yükseköğretimin örgütlenme yapısının demokratikliği, yapı içerisindeki işleyişin demokratikliği, akademik içerik olarak demokrasi, öğrenci-akademisyen ilişkisi, üniversitenin atmosferinin demokratiklik düzeyi, öğrencilerin ve akademisyenlerin demokrasi anlayışları vb. tercih edilen demokrasi anlayışlarına göre değişiklik göstermektedir. Yükseköğretimden mezun olan gençlerin toplumun gelecekteki nitelikli işgücü ve yönetici seçkinlerini oluşturduğu göz önünde tutulduğunda, üniversite öğrencilerinin ve öğretim elemanlarının demokrasi anlayışları, bu nedenle büyük önem kazanmaktadır. Öğretim

elemanlarının demokrasi anlayışları bireysel ve sosyal yaşamlarındaki tutumlarına yansımakta, öğrenciye olumlu ya da olumsuz model oluşturmaktadır. Öğrencilerin üniversiteden mezun olurken beyinlerinde taşıdıkları demokrasi anlayışları, kuracakları yeni yaşamlarını biçimlendirecektir. Yani bugünkü üniversitelinin demokrasi anlayışı geleceğin Türkiye’inde hayata geçirilecek bir demokrasi profilini göstermektedir.

Yukarıdaki düşünceler bu araştırmaya başlangıç noktasını oluşturmuştur. Kuramsal araştırmaların yanı sıra alan çalışmasının sonuçlara vereceği destek düşünülerek, Çukurova Üniversitesi örneğinde demokrasi anlayışlarının belirlenmesine karar verilmiştir. Demokrasi anlayışlarının belirlenmesinin ve bu anlayışların siyasal toplumsallaşma açısından irdelenmesinin “demokrasi ve eğitim” alanında yapılan çalışmalara katkı sağlayarak bir boşluğu dolduracağı düşünülmektedir. Çünkü bilimsel araştırmalar bir gereksinim sonucunda doğmaktadır. Ya ilgili alanda duyumsanan bir boşluk vardır ve o boşluk bir araştırma ile doldurulacaktır ya da alandaki çalışmaların konu zincirinde bir eksik halka vardır ve yapılacak araştırma o eksik halkayı tamamlayacaktır. Yapılan alanyazın taraması göstermektedir ki, Türkiye’de, öğretmen-öğrenci ilişkisi demokratik davranış açısından incelenmişse de (Ertürk, 1970; Gömleksiz, 1988; Yıldırım, 1994; Gözütok, 1995; Yurtseven, 2003; Aydoğan&Kukul, 2003) demokrasi anlayışları ve eğitim ilişkisi üzerinde yalnızca bir tek çalışmaya (Doğanay&Çuhadar&Sarı, 2004) ulaşılabilmektedir. Bu çalışmada incelenen kesim ilköğretim öğretmenleri olmuştur. Demokrasi anlayışları açısından üniversiteyi konu alan bir araştırmaya rastlanmamıştır. Oysa siyasal toplumsallaşma açısından önemli bir ajan olduğu düşünülen üniversitelerdeki siyasi kültürün betimlenmesi ve öğretmen ve öğrencilerin demokrasi anlayışlarının saptanabilmesi ile elde edilebilecek kazanımlar, geleceği öngörme ve gerekli önlemleri alabilme konusunda yararlı olabilecektir. Bu çalışma ile belki de eğitim programlarını bir de bu açıdan gözden geçirmek gereği duyumsanabilecektir.

Demokrasi bir değer olarak farklı şekillerde üniversite öğrencilerine kazandırılmaya çalışılmaktadır. Ders içeriklerinde demokrasinin bilgi olarak öğrencilere sunulması söz konusudur. Ancak bilginin davranışa dönüşmesinde dersin içeriğinden daha çok öğrenciler karşısında sergilenen eylemlerin önemli olduğu açıktır. O nedenle de açık programda yer alan ders içerikleri kadar örtük programın da demokratik davranışların kazanılmasında, demokrasi anlayışlarının yerleşmesinde rolü olduğu düşünülmektedir.

Kurumdaki bireylerin sahip oldukları inançlar, tutumlar, değerler, beklentiler vb. o kurumun örtük programını oluşturur. Örtük programı Paykoç (1995, 53) “okulda bilinçli ve açık olarak uygulanan programların, kararların, ilkelerin dışında kalan okul ortamı ve yaşamı” olarak tanımlamaktadır. Vallance (1983) örtük programı okulun akademik olmayan ancak eğitsel olarak anlamlı çıktıları olarak tanımlamaktadır (Doğanay ve Sarı, 2003).

Üniversitelerdeki yöneticilerin sergiledikleri yönetim biçimleri, akademik ve idari personelin demokrasi anlayışları, bunların günlük yaşamdaki ilişkilere yansımaları yüksek öğretim kurumlarının kendilerine özgü bir siyasal kültür oluşturmalarında son derece önemlidir. Öyle ki bu siyasal kültür, öğrencilerin siyasal toplumsallaşma sürecinde edinecekleri siyasal kültürü yansıtmaktadır. Üniversitedeki örtük program, öğrenci öğrenmelerinin siyasal boyutları üzerinde etkili olabilir. O nedenle de üniversitede etkili olan demokrasi anlayışlarının araştırılmasının yanı sıra öğretim elemanları ve öğrenciler arasında bu konuda bir etkileşimin olup olmadığı da araştırma çerçevesinde incelenecektir.

Çağımızda siyasi karar alma süreçlerinin olabildiğince vatandaşların katılımına açık olarak yaşanması gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Siyasete katılım, demokrasi anlayışları ile yakından ilgilidir. Farklı düşüncelerin siyasete ne ölçüde katılabileceği sorusu, demokrasi anlayışlarına göre farklılık gösteren yanıtlar içerebilir. Demokrasinin bir kültür olarak da yaşanması ve yaşatılması gereken üniversitelerde öğrencilerin ve öğretim elemanlarının ne düzeyde siyasal katılıma sahip oldukları, katılımcılığın demokrasi anlayışlarına göre farklılık gösterip göstermediği de merak konusudur.

Ayrıca yaş ve cinsiyet, siyasal tutumları etkileyen unsurlar olarak bilinmektedir. Bu konudaki temel varsayım, gençlerin yaşlılara göre değişime ve yeniliğe daha açık oldukları, yaşlıların ise tutucu eğilimlere sahip olduğu yönündedir. Cinsiyet açısından da kadınların siyasal katılımcılık yönünden erkeklerden daha zayıf oldukları ve siyasi tercihlerinde erkeklerden daha fazla istikrar aradıkları yönünde görüşler vardır (Kışlalı, 1993, 71–77). Yine kişilerin bulundukları toplumsal konuma uygun bakış açıları ve tutumlar geliştirdikleri de bilinmektedir. Bu nedenle de ülke koşullarının iktidar ve muhalefet tarafından farklı değerlendirilmesinde olduğu gibi bir öğrenci ile bir öğretim elemanının ya da bir araştırma görevlisi ile bir profesörün demokrasiyi algılamaları da farklı olabilir.

Bu düşüncelerin ışığında araştırmanın problem cümlesi şöyle oluşturulmuştur:

Çukurova Üniversitesi öğretim elemanları ve öğrencilerinin kendi demokrasi anlayışlarına ilişkin düşünceleri nelerdir? Öğretim elemanları ve öğrencilerinin

demokrasi anlayışları, cinsiyet, bilim alanı, akademik aşama ve siyasal katılımcılık değişkenleri açısından farklılaşmakta mıdır? Öğretim elemanları ve öğrencilerin demokrasi anlayışları ve bu anlayışları benimsemelerinin nedenleri hakkındaki düşünceleri arasında ilişki var mıdır?

1.3. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın genel amacı; Demokrasi anlayışlarının yükseköğretim üzerindeki etkisi çerçevesinde, Ç.Ü. öğretim elemanlarının ve öğrencilerinin kendi demokrasi anlayışları hakkındaki algılarını ve bunların nedenlerini araştırmak, demokrasi anlayışlarının siyasal katılımcılık üzerindeki etkisini görmeye çalışmak, bunun yanı sıra da öğrenci ve öğretim elemanlarının demokrasi anlayışları arasındaki ilişkiyi incelemektir.

Bu genel amaç doğrultusunda aşağıdaki alt amaçlara yanıt aranmıştır:

- 1) Ç.Ü. öğretim elemanlarının demokrasi anlayışları nasıldır?
- 2) Ç.Ü. öğretim elemanlarının demokrasi anlayışları:
 - i) Cinsiyetleri açısından
 - ii) Bilim alanları açısından (fen-sosyal-sağlık)
 - iii) Akademik aşamaları açısından, anlamlı farklılık göstermekte midir?
- 3) Ç.Ü. öğretim elemanlarının kendi demokrasi anlayışlarının nedenleri konusundaki görüşleri nedir?
- 4) Ç.Ü. öğrencilerinin demokrasi anlayışları nasıldır?
- 5) Bu anlayışları:
 - i) Cinsiyetleri açısından
 - ii) Bilim alanları açısından (fen-sosyal-sağlık) anlamlı farklılık göstermekte midir?
- 6) Ç.Ü. öğrencilerinin kendi demokrasi anlayışlarının nedenleri konusundaki görüşleri nedir?
- 7) Ç.Ü. öğretim elemanları ve öğrencilerinin sahip oldukları demokrasi anlayışları arasında anlamlı bir fark var mıdır?
- 8) Ç.Ü. öğretim elemanları ve öğrencilerinin siyasal katılımcılık açısından profilleri nasıldır?
- 9) Ç.Ü. öğretim elemanları ve öğrencilerinin siyasal katılımcılık düzeyleri ile demokrasi anlayışları arasında anlamlı bir fark var mıdır?

1.4. Araştırmanın Önemi ve Gerekçesi

Demokrasi merkezli kuramsal tartışmalarda birbirinden farklı demokrasi anlayışlarından söz edilmektedir (Şaylan, 1988; Çağlar, 1989; Hakyemez, 2000; Erdoğan, 2000; Savaş, 2003). Bu çalışmada ele alınan demokrasi anlayışları, Türkiye’de özellikle son yıllarda tartışılan “militan demokrasi anlayışı” ve onun karşısında yer alan “özgürlükçü (liberal) demokrasi anlayışı” olmuştur.

Militan demokrasi anlayışı; “Demokrasi, kendini ortadan kaldıracak düşünce akımları ile örgütlenmelere izin vermeli midir?” sorusu çevresinde biçimlenmektedir. Özgürlükçü (liberal) demokrasi anlayışı, militan demokrasi anlayışının demokrasiyi koruma adı altında yerleşik düzeni korumayı amaçladığını savunmakta ve demokrasiye karşı bile olsa her düşüncenin ifadesine olanak tanınmasını istemektedir.

Militan demokrasi anlayışı, yıkıcı sayılan akımların ifade ve örgütlenme özgürlüklerinin kısıtlanması taraftarı olduğu için doğal olarak katılımcılığı sınırlamaktadır. Durum böyle olunca da militan demokrasi anlayışı ile günümüzde albenisi yüksek bir diğer demokratik kavram olan “katılımcı demokrasi” çelişmektedir. Bir kısım düşüncenin ifadesine ve örgütlenmesine yasaklar getiren militan demokrasi anlayışı, özgürlükçü (liberal) demokratlara göre, halkın bir bölümünü siyasetten uzaklaştırıp “depolitize” etmekte veya yasaklanan düşüncelerin yeraltına itilmesine ve şiddet olaylarının yaygınlaşmasına neden olmaktadır (Hakyemez, 2000, s.130).

Türkiye’de 1961 Anayasası ile militan demokrasi anlayışı benimsenmiş ve 1982 Anayasası ile bu anlayış daha da güçlendirilmiştir. Özellikle 1982 Anayasası düşüncenin ifadesine ve örgütlenme özgürlüklerine önemli sınırlamalar getirmiştir (Çağlar,1989, s. 95). Üstelik çok sayıda parti kapatılmıştır. Ancak görünen odur ki, alınan hukuksal önlemler ne özgürlükçü demokrasinin gelişimini sağlayabilmiş ne de demokrasi karşıtı düşünce akımlarının önünü kesebilmiştir. O zaman belki de yöntemi değiştirmek gerekmektedir. Yasaların arkasındaki demokrasi anlayışını daha özgürlükçü hale getirmek, özgürlükçü demokrasiyi topluma yayabilmek ve bu sayede tartışıp sorgulayarak farklı doğruların da olabileceğini görmek mümkün olabilir. Türkiye’yi geleceğe hazırlamak için yeğlenecek demokrasi anlayışının hangisi olacağı son derece önemlidir. Doğal olarak öncelikle var olan durumu betimlemek, nedenleri üzerinde tartışmak gereklidir.

Türk eğitim sisteminde 1920’deki kuruluşundan itibaren milliyetçi-devletçi bir ideoloji egemen olmuştur. Bu ideoloji, üniversitelerde okuyan gençlerden ve öğretim

elemanlarından devlete mutlak itaat istemekte, kendi öngördüğü düşünce ve davranış normlarına tam uyum göstermelerini beklemektedir (Kaplan,1999, s.390). Uzun yılların mirası olan bu sadakat biçimi, demokrasinin vazgeçilmezliğine büyük oranda inanılan günümüzde, bu kez de tutucu bir demokrasi anlayışı ile devam ediyor olabilir. Araştırma bu durumu da tartışmaya açabilecektir.

Yukarıdaki amaçlar gözetilerek, Türkiye’deki demokrasi anlayışlarının (militan ve özgürlükçü demokrasi anlayışları ekseninde) ve bunun planlı eğitimin bir boyutunu oluşturan yükseköğretim kurumları üzerindeki etkilerinin betimlenerek, mevcut durumun Çukurova Üniversitesi örneğinde ortaya konulması araştırmaya değer görülmektedir. Ortaya çıkacak sonucun yükseköğretim ile ilgili yapılabilecek diğer çalışmalara da veri tabanı oluşturabileceği umulmaktadır. Türk yükseköğretiminin demokratik idealler doğrultusunda yapılandırılmasında, elde edilecek bulguların önemli yararlar sunacağı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra araştırma sonucunda ortaya çıkacak olan, öğretim elemanlarının ve öğrencilerin demokrasi anlayışlarının mutlaka sorgulanması gerekmektedir. Bu arzu edilen bir durum mudur, değil midir? Avrupa Birliği’ne girme planları yapan ve bu araştırmanın yazıldığı günlerde AB ile müzakerelere başlayan Türkiye kendi geleceğini hangi anlayış üzerine kurmak istemektedir? Yasal çerçevenin ve öğrenci yetiştirme, öğretim elemanı yetiştirme esaslarının bu bakış açısıyla da değerlendirilmesi gerekecektir. Bu araştırmayla elde edilen bulguların böyle bir değerlendirmeye zemin hazırlayabilmesi önemli bir kazanç olarak düşünülebilir.

Öğretim elemanları ve öğrenciler arasında demokrasi anlayışları açısından kurulacak olan ilişkinin yönü de oldukça önemlidir. Pozitif ya da negatif bir ilişki, bu ilişkinin nedenleri üzerinde çalışmaya da şans verebilir. Ayrıca, benzer çalışmalara ışık tutması beklenen bu çalışmanın, diğer üniversitelerde de yapılarak konuya ulusal düzeyde bakılması da sağlanabilir. Gelecekte araştırmacıların bu çalışmayı daha ileriye taşıyacakları da beklenmektedir.

1.5. Sayıtlar

Bu araştırmada aşağıdaki sayıtlardan hareket edilmiştir:

1. Öğretim elemanları ve öğrenciler “Demokrasi Anlayışları Ölçeği”ni ve anket sorularını içtenlikle yanıtlamışlardır.

2. Öğretim elemanları ve öğrenciler, kendileriyle yapılan görüşmelerde sorulan soruları içtenlikle yanıtlamışlardır.
3. Seçilen örneklem, evreni temsil etmektedir.

1.6. Sınırlılıklar

1. Araştırma, 2004–2005 öğretim yılında Çukurova Üniversitesi’nden toplanan verilerle sınırlıdır.
2. Elde edilen bilgiler, ölçek ve anket maddelerine verilen yanıtlar ve görüşme sonuçlarıyla sınırlıdır.

1.7. Tanımlar

Militan Demokrasi Anlayışı: Demokrasinin ve demokratik düzenin korunabilmesi için özgürlüklerin (özellikle düşünce ve örgütlenme özgürlükleri) sınırlandırılması gerektiğine inanan demokrasi anlayışı (Hakyemez, 2000, s.33).

Özgürlükçü/Liberal Demokrasi Anlayışı: Şiddete başvurmadığı sürece, demokrasiyi korumak amacıyla bile olsa hiçbir hak ve özgürlüğün sınırlandırılmaması gerektiğine inanan demokrasi anlayışı (Hakyemez, 2000, s.46).

Katılımcı Demokrasi: Siyasal gücün kullanımının toplumdan etkilendiği siyasal rejim (Şaylan,1998, s. 84).

Siyasi Kültür: Bir toplumda siyasi karar ve hareketlerin oluşmasına kaynaklık eden değer, inanç ve sembollerin tümüdür (Almond & Verba, 1963).

Siyasi toplumsallaşma: Siyasal inanç, değer ve davranışların birey tarafından benimsenme ya da toplum tarafından bireye öğretilme sürecidir (Kışlalı, 1993, s. 60).

Yükseköğretim: Milli eğitim sistemi içinde, ortaöğretime dayalı, en az dört yarıyılı kapsayan her kademedeki eğitim-öğretimin tümüdür (2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu).

BÖLÜM II

KURAMSAL AÇIKLAMALAR ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde içinde yaşadığımız dönemin tartışmalı demokrasi anlayışları, siyasal kültür, siyasal toplumsallaşma ve üniversitenin siyasal toplumsallaşmadaki rolü hakkında açıklamalar yer almaktadır. İlgili araştırmalar alt bölümünde ise ilgili alanyazının taranması sonucunda ulaşılabilen araştırmalar özetlenerek, genel bir değerlendirme yapılmıştır.

2.1. İçinde Yaşadığımız Dönemin Tartışmalı Demokrasi Anlayışları

Amerika’da bir grup eğitimci 1940 yılında demokrasinin anlamını araştırmış ve bu konuda oldukça önemli bir düşünce sistemi kurmuşlardır. Bugün insanların çoğunun kabul ettiği bu görüşe göre, demokrasi hem bir yaşam biçimi hem de bir sosyal ve siyasal örgütlenme yani bir yönetim biçimidir (Friedrich, 1999, s. 64).

Demokrasi sözcüğü, Eski Yunanca’dan Batı dillerine geçmiştir. Eski Yunanca’da “deme” mahalle, “demos” ise mahalleli yani halk anlamına gelmektedir. “Kratia” da “yönetim” demektir. Bu iki sözcük birleşince “demokratia” sözcüğü oluşmuştur ki, demokrasi bu nedenle “halkın yönetimi” hatta “mahallelilerin yönetimi” biçiminde anlaşılmaktadır (Şenel, 2001). Zaten sözlük anlamına göre de demokrasi; *halkın kendi kendini yönetmesi, bir yönetim düzeninde halk iradesinin ağır basması veya yönetimin halk tarafından denetlenmesi* anlamına gelmektedir (Larousse, 1985, s. 515).

Doğrudan demokrasi, temsili demokrasi, özgürlükçü demokrasi, anayasal demokrasi, sosyal veya ekonomik demokrasi, Hıristiyan demokrasisi, halk demokrasisi gibi farklı uygulamaları olan demokrasi, günümüzde en geniş biçimde bir burjuva ideolojisi olan liberalizmin biçimlendirdiği anlamıyla liberal demokrasi olarak anlaşılmaktadır.

Liberal demokrasi, azınlıkta kalanların yani muhalefetin hak ve özgürlüklerini güvenlik altına alabilmek için, çoğunluk iktidarının anayasa ile sınırlandırıldığı bir yönetim biçimidir (Larousse, 1985, s. 515). Oysa demokrasinin tarihsel gelişimi içinde durum hep böyle olmamıştır. Örneğin, Yunan siteleri doğal, terk edilmez, devredilmez haklara sahip bireyler ile bu hakları çiğnemek için fırsat bekleyen, bu yüzden de yetki

sınırlarının çizilmesine çalışılan devlet iktidarı arasındaki çelişmeye yabancıdır (Sarıca,1999, s. 11). Çünkü demokrasi uzun süre, çoğunluğu ele geçirenlerin her istediklerini yapabilecekleri bir yönetim biçimi olarak anlaşılmış, o nedenle de devletin iktidarının sınırlanması ve düşüncesi azınlıkta kalanların haklarının korunması gündeme hiç gelmemiştir. Örnek olarak verilen Yunan demokrasisi mutlak bir demokrasidir, liberal demokrasi değildir. Bireyleri çoğunluğun baskısından koruyacak önlemler düşünülmemiştir.

Günümüzde anayasalar hak ve özgürlüklerin korunduğu en yüksek mertebeyi oluşturmaktadır. Liberal demokrasiler özgürlükçü anayasalara verdikleri önem itibarıyla anayasal demokrasi olarak da anılmaktadırlar. Her ne kadar demokrasi kavramı genelde akla liberal demokrasiyi getiriyorsa da farklı bir demokrasi anlayışı olan Marksist demokrasi de dünya üzerinde oldukça ağırlığa sahip konumdadır.

Liberal demokrasiye gelen en güçlü eleştirilerden birisi Marksist eleştiridir. Marks'a göre insan hayatını belirleyen temel etken ekonomik ilişkilerdir. Egemen sınıfların çıkarına işleyen ekonomik ilişkilerin oluşturduğu alt yapının üzerinde siyaset, din, hukuk, birer üst yapı unsuru olarak yükselir. Buna göre de liberal anayasacılık gerçekte hiçbir anlamda demokratik değildir. Çünkü özel mülkiyete sahip olmayanlar hak ve özgürlüklere sahip olsalar bile gerçek egemenlik, üretim araçlarına sahip olanların elindedir. Liberal demokrasi hukuk önünde eşitliği savunuyor olsa da, ekonomik eşitsizlik olduğu sürece gerçek demokrasi olanaksızdır (Larousse, 1985, s. 515).

Günümüzde liberal demokrasi, Yunan sitelerinin armağanı mutlak demokrasinin de Marksizm'in eşitlikçi demokrasi anlayışının da önüne geçmiş, *demokrasi* kavramıyla özdeşleşmiş ve genel kabul görmüş durumdadır. Liberal demokrasinin ilk ortaya konuluş şekli olan temsili demokrasi, halkın özgürce seçtiği temsilciler (milletvekilleri) yolu ile kendi kendini yönetmesi olarak gerçekleşmekte ve tüm dünyada rağbet görmektedir. Demokrasi, bu günün dünyasında siyasal sistemleri meşrulaştıran en etkili ideolojidir. Öyle ki, demokratik olmayan ülkeler adeta gayrı meşru sayılmaktadırlar (Mısır, 1998). Hatta demokrasi için evrensel bir değerdir diyebiliriz; çünkü dünyanın hemen her yöresinde, her toplumda paylaşılan bir ideal haline gelmiştir. Bu anlamda demokrasi, insan hakları gibi, evrensel bir geçerliğe sahip olarak düşünülmekte, içinde yaşanılan çağın temel ve ortak toplumsal miraslarından biri olarak kabul edilmektedir (Şaylan,1998, s. 3).

Ancak, 20. yüzyıla damgasını vuran temsili demokrasi modeli, bu yüzyılın sonlarında kuramcılar tarafından eleştirilmeye ve alternatifleri aranmaya başlamıştır. *Temsili demokrasinin krizi* olarak adlandırılan bu durum kısaca halkın siyasete karşı ilgisizleşmesi olarak açıklanabilir. Temsili demokraside bireyin siyasal etkinliği en az düzeye inmiş durumdadır (Şaylan, 1998, s. 72). Çok çeşitli nedenleri olan ilgisizleşme sorunu, demokrasinin özünden uzaklaşmasına neden olmakta ve toplumlar adı demokrasi olan fakat kendisi demokrasiye benzemeyen, deyim yerindeyse “içi boşaltılmış bir marka” ile yönetilmektedirler. Mouffe’ye göre (2002, s. 16) günümüzde hakim eğilim, demokrasinin en temel unsuru olan halk egemenliğinin artık modası geçmiş olarak kabul edilmesi ve demokrasinin neredeyse yalnızca hukuk devleti ve insan haklarının savunulması ile özdeşleştirilmesidir.

Oysa halkın katılımından uzak bir demokrasinin “kratia” kısmı tam ama “demos” kısmı eksik demektir. Bu nedenlerle demokrasi teorisyenleri halkın aktif katılımına olanak sağlayan yeni demokrasi modelleri üzerinde tartışmaktadır.

Giddens’a göre (2000, s. 85), demokrasi krizi demokrasinin yeterince demokratik olmamasından kaynaklanmaktadır. İncelendiğinde görülmektedir ki, halkın politikacılara olan güveni son otuz yıldan bu yana büyük düşüş kaydederken, demokrasiye olan bağlılıkta böyle bir eğilim görülmemektedir. Yani krizi yaratan demokrasinin kendisi değil, uygulayıcılarıdır. Demokrasi yalnızca temsilcilerin seçilmesi ile yetinmemeli, ortodoks seçim süreci dışında farklı türleri de gündeme getirebilmelidir. Devlet ve vatandaşlar arasında, yerel doğrudan demokrasi, elektronik referandum, halk jürisi vb. seçeneklerin uygulanmasını içeren daha doğrudan bir ilişki tesis edilmelidir. Giddens’ın kitabına da ismini veren ve “Üçüncü yol” olarak adlandırılan yeni demokratik devlet idealinde, yetki devri, doğrudan demokrasi mekanizması ve çift yönlü demokratikleşme vardır. Kısaca yönetime daha çok insanın katılması bir çözüm olarak önerilmektedir.

Barber da demokrasinin, halkın kendi kendini yönetmesi anlamına gelen bir siyasal terim olduğuna dikkat çekerek, “Kim yönetecek?” sorusuna verilecek yanıtın açıkça “yurttaş” olduğunu belirtmektedir (1994, s. 163). Jefferson’ın, “Eğer halkın toptan bir kararlılık ile kendi denetimlerini yapacak kadar aydınlanmamış olduğu kanısındaysak, çare bu yetkiyi ellerinden almak değil, onları eğitmektedir” sözünü anımsatan Barber, temsili demokrasinin bugün gelinen noktada bir seçkinler yönetimi biçimini aldığını iddia etmektedir.

“Temsili demokrasi, halk ile iktidar arasında giderek genişleyen bir boşluk yaratmaktadır. 19. yy.dan itibaren bu sorunu gören bazı kuramcılar (Pareto, Mosca, Michels) demokrasinin oligarşik iktidar eğilimleri için bir kamuflaj olduğunu söylemişlerdir. Onlara göre, temsil kurumları egemen seçkinler arasında bir dönüşümün gerçekleşmesinden başka bir işe yaramaz. Bu geleneği izleyen Schumpeter, demokratik yönetimi, *seçkinler arasında hükümet etme hakkı için seçimler aracılığı ile yarışma sistemi*, olarak tanımlamıştır” (Barber, 1994, s. 169).

Oysa bir bakış açısına göre, yönetime katılım yoksa, yurttaşlık da yoktur. Zaten yurttaşlık, toplum halindeki yaşamın evrensel bir niteliği, doğal bir var olma durumu değildir. Yurttaşlık, siyasal iş bölümünde, alt sınıfların siyasal faaliyete katılımı ile doğmuş, özgül bir biçimdir. Yönetenler ile tebaa arasındaki ayrım mutlak ve sürekli olduğu zaman yurttaşlık yoktur (Leca, 1996, s. 19).

Bir taraftan daha fazla katılım hedeflenirken diğer taraftan da bu katılımın her türlü düşünceye açık olup olmayacağı tartışılmaktadır. Dünya 11 Eylül saldırısı ve Amerikan işgalleri ile yaygın bir terör tehdidi altındadır. Türkiye de bu tehditlerden payını almakta hem terörün hem küreselleşmenin hem de Ortadoğu’daki yeni siyasi oluşumların etkisini yoğun olarak hissetmektedir. Bu noktada dünya değiştikçe tartışmalar da çeşitlenmekte, ortaya çıkan farklı siyasi durumlar farklı demokrasi anlayışlarını da beraberinde getirmektedir. Rowland tarafından yapılan bir araştırmada (2003) İngiliz, Rus ve Güney Afrikalı akademisyenler ile demokrasi ve yüksek öğretim ilişkisi konuşulmuştur. Çalışma, demokrasinin gelişmesinde ve ulusal politikaların demokratikleşmesinde yüksek öğretimin oynadığı rolün önemini vurgulamaktadır. Akademisyenler, demokrasi anlayışlarının ülkeden ülkeye değişebildiği üzerinde durmakta ve her ülkenin kendi geçmişi ve somut koşulları dolayısıyla farklı demokrasi anlayışlarının benimsenmesini doğal karşılamaktadırlar. Örneğin, Güney Afrika Cumhuriyeti’nde demokrasiden anlaşılan apartheid (ırk ayrımcılığı) karşıtlığı iken, Rusyalı akademisyenler demokrasiyi komünizmin bitişi ile eş tutmaktadırlar. Çeçen’e göre (1996), toplumların kültürel varlığı tüm kurumları ve alanları etkilediği gibi, siyasal kurumların ve kuruluşların oluşmasında ön planda etki sahibidir. Bir ülkenin siyasal sistemi ve siyasal süreci, ister istemez kültürel varlığın boyutları ile belirginlik kazanmakta, böylece de diğer siyasal sistemlerden ayrılmaktadır.

Bu çalışmada alanyazında geniş kabul gören bir sınıflandırmaya dayanılarak (Çağlar, 1989; Eroğul, 1991; Hakyemez, 2000) militan ve özgürlükçü (liberal) demokrasi anlayışları ile katılımcı demokrasi kavramı üzerinde yoğunlaşmıştır.

2.1.1. Militan Demokrasi Anlayışı

Özgürlükçü demokratik düzeni korumak amacıyla, bazı özgürlüklere (özellikle düşünce ve örgütlenme özgürlüklerine) sınır koymanın gerektiğini savunan düşünce “Militan Demokrasi Anlayışı” olarak adlandırılmaktadır. İngilizcede “militant democracy” (= fighting democracy / mücadeleci demokrasi, democracy on guard / tetikteki demokrasi), Fransızcada “democratie militante”, Almancada “streitbare demokratie” olarak ifade edilen militan demokrasi anlayışı, Avrupa’da 1930’lardan sonraki siyasi ve toplumsal koşulların ortaya çıkardığı bir demokrasi yorumudur (Hakyemez, 2000, s. 32). Bu anlayışta amaçlanan, totaliter akımların ifade ve örgütlenme özgürlüklerini kısıtlamak ve bunlara karşı hukuksal, siyasi ve toplumsal alanda da aktif bir tutum içerisine girmektir.

Militan demokrasi kavramı ilk kez siyaset bilimci Karl Loewenstein tarafından (1938) kullanılmıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında totaliter akımların yıkıcı tehlikelerine karşı gerekli savunma önlemleriyle donatılan “politik anayasalar” yazılmaya başlanmış ve devlet güçlendirilmiştir. Militan demokrasi anlayışı siyasi muhalefetin belli bir kısmını susturan ve devleti koruyan niteliği ile Fransa’da 1789 sonrasında ortaya çıkan Jakobenizm’e de benzetilmektedir (Hakyemez, 2000, s. 31). Fransa’da devrim sonrası “Terör” döneminde (1793–1794) etkili olan Jakobenler, halkın halk adına hareket eden ama biçimsel olarak sorumluluk taşımayan, küçük, seçkin bir grup tarafından temsil edilmesi gerektiğine inanmışlardır (Miller, 1994).

Militan demokrasi anlayışının etkisi, ağırlıklı olarak iki temel özgürlük üzerinde görülmektedir; Düşünce ve örgütlenme özgürlüğü.

Demokrasi teorisini Dahl’e (2001) göre, demokrasinin çoğulcu olabilmesi için düşünce, ifade ve örgütlenme özgürlüklerinin güvencede olması gereklidir. Peki ama, demokratik rejimi yok etmeyi amaçlayan totaliter eğilimli kişilere de bu özgürlükler tanınacak mıdır? Tanilli (2003, s. 27), demokrasinin, demokrasi düşmanları tarafından alt edilmesini önlemek için kendi değerlerini saydırmak zorunda olduğu görüşündedir. Tanilli’ye göre, demokrasinin şu ya da bu düşüncenin iktidara taşınmasında sıradan bir araç olmadığını, insanların insanca yaşayacakları bir dünyanın hem yaratılmasında hem de sürdürülmesinde önemli bir öge olduğunu adım başı hatırlatmak gerekir. Bunun için bir yerde “militan” olmalıdır demokrasi. Başta ırkçılığa ve her türlü ayrımcılığa karşı olmak üzere ondan hoşgörülü olması beklenemez.

Ateş ise (1995, s. 10) bir noktaya kadar Tanilli ile aynı düşüncededir. Tanımı gereği demokraside her türlü düşüncenin ileri sürülebilmesi gerekir ama Ateş’e göre de demokrasinin kendini savunmaya hakkı vardır. Hiçbir rejim, kendini “yok edeceğini” açıkça ifade eden gelişmelere izin veremez. Fakat düşünce nerede biter, eylem nerede başlar? İşte bunu saptamak oldukça zordur. Ve bu nedenle de tarih boyunca, özellikle de 20. yüzyılda boy gösteren diktatörlerin çoğu, “demokrasi elden gidiyor” diye kendi diktatörlüklerini kurmuşlardır. Ateş, demokrasiyi savunma bahanesinin, “siyasal hasımları” bertaraf etmenin güzel bir gerekçesi ve kullanılabilir bir aracı olabileceği tehlikesine dikkat çekmektedir.

Militan demokrasi anlayışına sahip devletler, özgürlükçü demokratik rejimi korumak amacıyla, demokrasinin geleceği için ciddi tehdit oluşturan akımların ifade ve örgütlenmelerine sınırlamalar koyabilmektedirler. Çünkü kamu düzeninin korunması insan haklarının önündedir (Savaş,1999). Giritli’ye göre (2004), İkinci Dünya Savaşı sırasında Avrupa’da ortaya çıkan durumlar ve sağcı ve solcu totaliter rejimlerin demokrasileri, anayasal özgürlüklere dayanarak yıkmaları “tam çoğulculuk” düşüncesinin gözden geçirilmesini gerektirmiştir. Bu sıkıntının aşılması, Kemalist görüşün çok önceden öngördüğü gibi, faşist, komünist ve teokratik düzen taraflısı görüş ve partileri reddeden “sınırlı çoğulculuk” ile mümkün olabilir. Giritli, Kemalizm’in benimsemiş olduğu demokrasi anlayışının “militan demokrasi” anlayışı olduğunu savunmaktadır.

Militan demokrasiyi savunanların düşünce temelinde Jakoben Saint Just’un “özgürlük düşmanına özgürlük tanınmaz” sloganı vardır (Teziç, 1995, Akt: Hakyemez, 2000, s. 49). Militan demokratlara göre, demokrasi karşıtlarına düşünce özgürlüğü vermek demokrasi ile çelişir. Özgürlükler ancak demokratik rejimin yararına ise savunulmayı hak ederler. Özgürlük kendini yok etmek isteyenlere karşı meşru müdafaa hakkına sahip olmalıdır (Uyanık, 2003; Özbudun, 1995). Özgürlüğü kötüye kullananlar yani demokrasi karşıtları özgürlükten yararlanmamalıdır. Kaboğlu’na göre (2002, s. 101 ve devamı), özgürlüğün kötüye kullanılması, bir kişinin ya da topluluğun, onu amacından saptırıp hedefine aykırı alanlara yöneltmesi anından itibaren ortaya çıkar. Birey ya da gruplar, pozitif hukukça kendilerine tanınan özgürlükleri, mevcut haklar sistemini yıkmak için kullanamazlar. Kaboğlu, “militan demokrasi” anlayışının, özgürlüklerin kötüye kullanılmasının önlenmesi çabasının siyasal sonucu olduğunu belirtmektedir. İki dünya savaşı arasında totaliter ideolojilerin demokratik rejimlere

karşı giriştikleri yıkıcı faaliyetler karşısında özgürlükçü rejimler, aşırı siyasal akımlara karşı koruma önlemleri olarak “militan” bir demokrasi yolunu tutmuştur.

Militan demokrasi olaya özgürlük açısından değil, demokratik rejimin kendini koruması açısından bakmaktadır. Demokrasinin demokrasiyi yok etme özgürlüğünü de içeriyor olması mümkün değildir. Hiç kimsenin veya grubun, demokrasinin olanaklarını kullanarak demokrasiyi yıkmaya hakkı yoktur. Eğer bir ülkede totaliter rejim isteklilerine her türlü özgürlük sağlanırsa bunun adı demokrasiye hizmet değil, demokrasiye ihanettir (Savaş, 2003). Demokratik rejim hiçbir zaman kendi yıkılışına seyirci kalmaz. O nedenle iktidara geldiklerinde demokrasiyi ortadan kaldıracak birey ve gruplar, önceden yasaklanmalıdır.

Avrupa İnsan Hakları Komisyonu da bazı durumlarda düşünce özgürlüğünün sınırlandırılmasını normal karşılamaktadır. Örneğin, Mahkeme, 1961 tarihli Lawless Kararı’nda, “Hiç kimse Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde sözü edilen hakları ve özgürlükleri tahrip etmeyi amaçlayan eylemleri icra etmek üzere Sözleşme hükümlerinden yararlanamaz” demektedir (Akt: Hakyemez, 2000, s.119). Kaboğlu’na göre de (2002, s. 88), herkes için özgürlük, paylaşılmış özgürlüktür. Paylaşılmış özgürlük ise sınırlıdır. Özgürlükler ancak bir düzen içinde mevcut olabilir ve kötüye kullanılamazlar.

Militan demokratlar içindeki bir grup, soyut düşünce açıklamalarına da sınır getirilmesini isterken (Eastman, 1948; Allers, 1953; Akın, 1971; Savcı, 1965; Aksoy, 1990) diğer bir grup daha özgürlükçü davranıp, düşünceye değil yalnızca örgütlenmeye sınır getirmektedir (Loewenstein, 1937; Cushman, 1944; Wiener, 1965; Kapani, 1964; Tanilli, 1987; Ateş, 1994).

Tocqueville, 19. yüzyılda kaleme aldığı “Amerika’da Demokrasi” adlı eserinde şöyle demektedir. “Demokratik ülkelerde örgüt bilimi ana bilimdir. Demokrasinin ilerlemesi örgütlenmenin ilerlemesine bağlıdır. İnsanların medeni olabilmesi için onların arasında örgütlenme sanatının gelişmesi ve mükemmelleşmesi gerekir” (Akt. Morange, 1998). Militan demokratlara göre ise, örgütlenme özgürlüğü tehlikeli ve yıkıcı akımların elinde güçlü bir silah haline dönüşebilir. Bir demokratik düzen siyasi partiler olmaksızın hiçbir şey ifade etmez ama siyasi partiler yüzünden ortadan da kalkabilir. Bunu önleyebilmenin yolu da partilere güvensizlikle yaklaşmaktır (Teziç,2000).

Demokratik devletlerin hemen hemen bütününde örgütlenme özgürlüğü kurumlar için hem gerekli hem de tehlikeli görülmektedir. Örgütlenme özgürlüğü, demokrasinin güçlenmesini sağlamak zorundadır, fakat ona karşı da dönebilir. O halde

demokrasinin korunmasını da sağlamak gerekecektir. Vatandaşların siyasal hayata katılması demokrasinin temel unsurlarından biridir. Bununla birlikte bu katılma, rejimin iyi işleyişine katkıda bulunacak şekilde organize edilmek zorundadır (Morange, 1998, s. 104).

Her ulus kendi varlığını ve ulusal güvenliğini koruma hakkına sahip olmalıdır. Anti-demokratik görüşlerin kendi amaçlarını gerçekleştirebilmek için demokratik özgürlüklerden yararlanmalarına olanak sağlanmamalıdır. Çünkü tahmin etmek zor değildir ki, bu kişi ve gruplar demokrasiyi yıkmak için onu bir araç olarak kullanmaktadırlar. Böylesine bir kötü niyet hoş görülemez (Hakyemez, 2000). Militan demokrasi anlayışına göre, demokrasinin ütopya olmaktan uzaklaştığı, demokratik kurumların sağlıklı bir şekilde yerleştiği ülkelerde gerek duyulmayabilir ama genç demokrasilerin militanlara ihtiyacı vardır. Jakoben anlayışın etkilerini günümüzün militan demokratlarında görmek mümkündür; çünkü Jakobenlere göre, demokraside her ne kadar halk egemenliği varsa da bu durum kültürlü ve aydın bir halk için söz konusudur. Oysa halkın büyük bir bölümü cahildir, iyiyi kötünden ayırt edememektedir. O nedenle de halk belli bir seviyeye gelene dek iktidarın seçkin aydınların elinde olmasında fayda vardır (Küçük, 2003). Demokrasiye duyulan güvensizlik aslında siyasal düşüncenin kendisi kadar eskidir. Filozoflar, adaleti soyut bir adalet ve ahenk anlayışı ile ilişkilendirmeyi tercih ederek halk yönetimine her zaman kuşku ile yaklaşmışlardır (Barber, 1995, s. 133).

Ülkelerin kendilerini bir var olma krizi içinde gördükleri sıkıntılı dönemlerde demokratik özgürlüklerin kısıtlanması ilk başvuru çarelerdendir. Bir ülke eğer henüz ekonomik kalkınmasını tamamlayamamışsa, ekonomik kalkınma gerçekleşmiş ama ülkede etnik farklılıklar var ve bölücülük söz konusuysa, terör eylemleri yaygınsa; militan demokrasi anlayışı benimsenmeden sorunların üstesinden gelinemez (Savaş, 1999). Barkın'a (2002) göre de düşünceyi açıklama özgürlüğünün sınırsız olmasını isteyenler çoğu zaman bir ülkeyi bölmek isteyenlerin amaçlarına alet olmaktadır. Günümüzde özgürlükler bu tarz emperyalist amaçlara varmak için diğer ülkeler tarafından da kullanılmaktadır.

Özellikle terör eylemleri sonrası temel hak ve özgürlüklere olan saygının çok kırılma olduğu yaşanan örneklerle görülmüştür. Türkiye'de Türk Silahlı Kuvvetleri-PKK çatışmaları süresince yaşanan OHAL uygulamaları, 11 Eylül 2001 saldırısı sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nde ve 7 Temmuz 2005 sonrası İngiltere'de yaşanan hak ve özgürlük kısıtlamaları bu durumun en yakın örnekleridir. Devletler

böyle zor zamanlarında siyasi alanda bir dost/düşman ayrımı gerçekleştirmektedir. Ortak düşmana karşı birlik olma gerekliliği en çok bu zamanlarda kendini hissettirir. Bu durum devletlerin birey karşısında en güçlü olduğu durumları da yaratır. Düşmanın da her zaman kötü olması gerekmez, genelde farklı ve yabancı olan düşmandır. Birliği sağlamanın en etkili yolu da farklı olanı aynılaştırmaktır. Militan demokrasilerde çoğu zaman demokrasinin homojenliği gerektirdiği inancı yaygındır (Arslan, 2003).

Militan demokrasi anlayışı, kendisini “militan yurttaşlık anlayışı” ile tamamlamaktadır. Militan (militer) yurttaşlık, kişinin bütün aidiyetleri üzerinde, kendini mutlak olarak siteye/devlete ait hissetmesi ile ortaya çıkar. Kişi kamusal saygılıdır ve devlete karşı kendini baskın bir yükümlülük altında görmektedir. Süreç içinde devlet, doğru ya da yanlış, her şeyin üstünde düşünülmesi gereken bir varlık olarak görülür. Bu kavramın karşısında “sivil yurttaş” vardır. Sivil yurttaşlıkta siteye olan bağlılık mutlak değildir ve toplumsal uzlaşmalara kuşku ile yaklaşılır (Leca, 1996, s. 31).

Çang Kay-Şek, ülkesini demokrasiye hazırladığını belirttiği çalışmalarında şunları söylemektedir: “Eğer Çin ulusu, ulusal savunma amacıyla kaya gibi sağlam bir birlik oluşturacaksa, bireylerin gevşek bir kum yığınının taneleri gibi aşırı özgürlükten yararlanamayacakları kendiliğinden anlaşılır” (Akt. Moore, 2003, s. 250). Ulusal güvenlik gerekçesi ile özgürlüklerin daraltılması çok kez başvurulan yöntemlerden biridir. Çağlar, ulusal güvenliği tehdit altında olan ülkeler için “az güvenli toplumlar” kavramını geliştirmiştir. Az güvenli toplumların ortak özelliği militan demokrasiyi benimsemeleri ve siyasal katılmayı sınırlamalarıdır (Çağlar, 1989, s. 98). Siyasal katılmanın sınırlandırılması için kullanılan yöntem, demokrasilerde olması gereken siyasi-ideolojik çoğulculuğun, resmi ideoloji ile sınırlandırılmış anayasal düzen çerçevesinde düşünülmesidir. Militan demokratlara göre, siyasi alanın anayasal yelpazenin içinde kalan partilerce doldurulması demokratik düzenin yıkılması tehlikesini sınırlayacaktır.

Militan demokrasilerde devletin anayasada ifadesini bulan bir resmi ideolojiye sahip olduğu görülür. İdeoloji, bir bakış açısı ya da dünya görüşüdür, bir düşünüş örüntüsüdür (Kaplan, 1999, s. 13). Toplumsallaşma yoluyla devlet, ideolojisini sürekli olarak yeniden üretir. Bu yeniden üretim süreci bireylerin eylemleri ile gerçekleşeceğinden, siyasal toplumsallaşmanın bireylere egemen ideolojinin aşılma süreci olduğunu söylemek mümkündür. Bu süreç devletin ideolojik aygıtları ile (hukuk, siyaset, din, ahlak, eğitim vb.) gerçekleştirilir. Tüm bu araçlar ve bu araçların içinde yoğrulan bireyler devletin ideolojisine boyun eğler (Althusser, 2003, s. 93).

Ateş'e göre (1994), devleti kuran insanların ortak amaç ve umutları o devletin kuruluş felsefesini belirler. O devletin ideolojisini ortaya koyar. İster azınlık olsun, ister çoğunluk, bu kuruluş felsefesini değiştirmeye kimsenin hakkı yoktur. Bu ideolojinin değişmesi için önce o devletin tümüyle yıkılması gerekir (Akt: Savaş, 2003). Türkiye'de resmi ideolojini oluşumu 1920'li yıllarda, Kurtuluş Savaşı, TBMM'nin kuruluşu, Osmanlı monarşisinin ve halifeliğin lağvedilmesi, Cumhuriyet'in ilanı, CHP'nin tek parti yönetiminin kurulması, parti kapatmaları, iç isyanlar gibi çok çatışmalı ve zor bir döneme rastlamaktadır. Bu dönemden başarıyla çıkan Mustafa Kemal Atatürk ve CHP olmuştur. Böylece, Kemalizm yeni Türk ulus-devletinin resmi ideolojisi ilan edilmiştir (Kaplan, 1999, s. 133).

Militan demokratlara göre, resmi bir ideolojinin olmaması durumunda devleti bir arada tutabilmek mümkün değildir. Bundan ötürü de anayasalarda resmi ideolojinin bulunması ve korunması doğaldır. Devlet yıkılıp yeni bir ideoloji ile yeniden kurulmadıkça, demokrasinin kuralları içinde ve demokrasi adına bir devletin kuruluş felsefesi ve ideolojisi değiştirilemez. İdeolojiyi belirleyenler, oyunun kurallarını da belirlemişlerdir ki bu insanlar o devleti kuranlardır. Kurallar bir kez belirlendi mi bir daha değişmez (Savaş, 2003).

2.1.2. Özgürlükçü (Liberal) Demokrasi Anlayışı

“Liberal” sözcüğü tarih içinde geniş anlamı ile serbest fikirli, özgür düşünceden yana, siyasal ya da dinsel görüşlerinde mevcut kalıplara bağlı olmayan, totaliter rejimlere karşı olan kişileri anlatmak için kullanılmıştır. Dar anlamı ile “liberal” sözcüğü ise bir burjuva ideolojisi olan liberalizm taraftarlarını ifade eder. Liberal olmanın geniş anlamı ve dar anlamı birbirinden tamamen ilişkisiz olarak anlaşılmamalıdır. Bu kavramlar yer yer iç içe de geçmişlerdir (Şenel, 2003). Liberal eğilim, bireyi toplum karşısında ayrıcalıklı gören bir anlayışa sahiptir. Değerler sıralamasında birey-toplum-devlet öncelikleri vardır. Bu nedenle de demokrasi anlayışları özgürlükçüdür. 19. yüzyıl Fransız liberal kuramının önemli temsilcilerinden Benjamin Constant'a (1767–1830) göre “özgürlük, kişinin otoriteye üstün gelmesi, ona baş eğmemesidir” (Akt; Sarıca, 1999, s. 108). Bu çalışmada liberal demokrasi anlayışı derken kastedilecek olan “özgürlükçü” anlayış olacaktır.

Özgürlükçü/Liberal demokrasi ve militan demokrasi anlayışlarının birbirinden ayrıldığı nokta özgürlüklerin kullanılmasında ortaya çıkan sınırlama konusudur.

Liberaller özgürlüğün ve serbestliğin insanlığı daha ileri noktalara taşıyacağını savunmaktadırlar. O nedenle de özgürlükler mümkün olan en ileri noktalara kadar kullanılabilir, sınırlamalar olabildiğince dar tutulmalıdır. Özgürlükçü demokrasi anlayışına göre, demokrasi kemale ermiş, evrimini tamamlamış sabit bir kalıp değil, sürekli değişim ve dönüşüm içerisinde olan aktif bir süreçtir. Bu değişimi yaratacak olan da farklı düşüncelerin birlikte var olabilmesi ve eşit koşullarda yarışabilmesidir. Siyasal toplum ve sivil toplum kanaatlerin serbest değişimi ile beslenir, doğru ya da yanlış olarak bilinen fikirlerin çatışması, bireylerin kendilerine özgü kanaat oluşturmalarına olanak verir (Kaboğlu, 2002, s. 339). Böyle bir ortam ise düşünce özgürlüğünün sınırsızca kullanılması ile mümkün olur.

Militan demokratların, demokrasiyi korumak amacı ile bazı düşüncelerin açıklanmasına sınır koymak gerektiği düşüncesinin aksine, özgürlükçü demokratlara göre, demokrasi (içeriği ne olursa olsun) eğer düşüncüyü yasaklarsa kendiyle çelişkiye düşer. Çünkü demokrasinin en önemli özelliği özgürlükçü olmasıdır. Demokratik bir rejim, eğer gerçekten demokrasi ise, demokrasiyi korumak adına bile olsa hak ve özgürlükler budanamaz. Gerçek demokrasi aslında tam da bu özelliğinden dolayı, kendini koruma ihtiyacını belki de hiç hissetmemelidir (Uyanık,2003). Demokrasiyi, demokrasiye karşı olduğu için boğmak ile demokrasiyi korumak adına boğmak arasında hiçbir fark yoktur (Küçük, 2003).

Kaboğlu'na göre (2002, s. 334) düşünce, kişinin içsel yaşamının en gizli (mahrem) alanından kaynaklanır. Ne var ki düşünce kendiliğinden oluşmaz, onu geniş ölçüde dış belirleyiciler hazırlar. Kaldı ki her düşünce geçişlidir, doğası gereği iletişimseldir. Sözle, yazıyla düşünce ve kanaatlerin iletişimi mümkün olur. Düşünce özgürlüğü, insanın serbestçe bilgilere ulaşabilmesi, edindiği düşünce ve kanaatlerden dolayı kınanmaması ve bunları tek başına ya da başkaları ile birlikte (dernek ve benzeri örgütlenmeler) çeşitli yollarla (söz, basın, resim, tiyatro, sinema vb.) serbestçe açıklayabilmesi, savunabilmesi, başkalarına aktarabilmesi ve yayabilmesi anlamına gelir.

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi 1969 yılında yayınladığı bir raporda demokrasi ve düşünce özgürlüğü ilişkisini şöyle açıklamıştır:

Düşünce özgürlüğü, demokratik hukuk devletinin vazgeçilmez temel unsurudur. Bu unsur aynı zamanda hür rejimleri hür olmayan rejimlerden ayırt eden ana kıstaslardan biridir. Hür ve demokratik toplum, her türlü düşüncenin ve kanaatin engelle karşılaşmadan serbestçe açıklanabilmesi ve

tartışılabilmesi esasına dayanır. Sübjektif siyasi ölçülerle bir kısım düşüncelerin yasaklanmak istenmesi halinde toplumun “demokratik” olma niteliği ve iddiası ortadan kalkar (Akt. Paçacı, 1998,s. 136).

Özgürlükçü demokratlar, her düşüncenin karşıtıyla var olduğu iddiasından hareketle düşüncelerin ifade edilmesinin yasaklanmasına karşı çıkmaktadırlar. Selçuk’a göre (1999), demokrasi bir inanma ve inandırma rejimidir. İfade yoluyla yayılmak istenen düşünce zararlı ya da tehlikeli görülse dahi yine de ifade özgürlüğü engellenmemelidir. Eğer bir düşünce anti-demokratik ise, ona karşı yapılacak mücadele kamuoyu önünde, açık tartışmalarla yapılmalıdır. Açık ve serbest tartışmalar ve bunların sonucunda verilecek ikna edici yanıtlar, zararlı ve tehlikeli de bulunsa her çeşit düşüncenin panzehiridir. Öyle yapılmaz da ifade yasaklanırsa, bu düşünceler yeraltına itilir. Bunun sonucu ise düşüncelerin şiddet eylemlerine dönüşmesidir ki zararı yine en çok devlete dokunur. Bu nedenle demokrasinin sigortası yine demokrasinin kendisi olmalıdır.

Düşüncelerin şiddet yoluyla topluma kabul ettirilmesinin kabul edilmezliği hem militan demokratlar, hem de özgürlükçü (liberal) demokratlar tarafından benimsenmektedir. Bu konuda yasal düzenlemelerin yapılması doğal karşılanmaktadır. Ancak liberallere göre, şiddete başvurma dışında kalan durumlarda düşünceler “yararlı-zararlı” veya “meşru-gayrimeşru” diye ayrılmadan birlikte yaşayabilmelidir. İfadede şiddete başvurulmadığı sürece, hiçbir görüş ve düşünce salt içeriği anti-demokratik olduğu gerekçesiyle yasaklanmamalıdır (Küçük, 2003). Çünkü bir ülkede düşünce ne kadar serbest olursa, toplum o derece iyi yönetilir ve demokrasi gelişir. Toplumsal sorunlara bulunabilecek çözüm yolları ancak serbest tartışma ortamlarında gerçekçi sonuçlar verebilir. Düşünce özgürlüğünü hedef alan yasaklar, akıl ve onun ürünlerini bastırarak toplumu karanlığa iter ve mevcut düzenin gelişmesini engeller (Hakyemez, 2000). Suç olan düşüncenin propagandası değil, bunun hukuka aykırı yollarla gerçekleştirilmeye çalışılmasıdır. Demokrasi, hoşgörüsüz ve yıkıcı akımlara karşı bile hoşgörülü olacak kadar cömert olmalıdır (Selçuk,1999). Ayrıca, liberalizmin ideolojik çerçevesi içinde düşünüldüğünde, düşünce özgürlüğü doğal bir haktır, devlet tarafından verilmemiştir. Bu nedenle de devlet tarafından sınırlandırılması mümkün değildir (Hakyemez, 2000).

Düşünce özgürlüğü ve onun çeşitli kullanım yollarını düzenleyen hak ve özgürlükler aslında vatandaşın devlet yönetimine katılmasını sağlayan haklardır. Düşünce özgürlüğünün ilk basamağı düşünce edinme hakkı, ikincisi düşüncesini

geliştirme hakkı, üçüncüsü düşüncesini açıklama ve yayma hakkı, dördüncüsü ise düşüncesini bir örgüt aracılığı ile ortaya koyma, bunu hem kamuoyuna hem de kamu güçlerine duyurma hakkıdır. Demokrasi halk yönetimi ise, ilke olarak kamuoyunun serbestçe oluşumu engellenmemelidir (Eroğul, 1991, s. 69 ve devamı). Oysa parti kapatmak, militan demokratların demokrasiyi korumak için başvurdukları en etkili çarelerden biridir.

Macpherson, “Demokrasinin Gerçek Dünyası” adlı yapıtında (1984, s. 14) örgütlenme özgürlüğünün, demokrasinin liberal devlet düzenine entegre olduğu ilk zamanlardan bu yana hep önemini korumuş olmasına dikkat çeker. Macpherson’a göre siyasal partiler ve diğer siyasal örgütlenmelerin özgürce oluşabilmesi demokrasinin koşuludur. Konuşma ve yazma özgürlüğü de mutlaka olmalıdır çünkü bunlar olmaksızın örgütlenme özgürlüğünün bir anlamı yoktur. Eski zamanlarda, oy hakkına sahip olmayanların siyaset piyasasında hiçbir ağırlıkları bulunmadığını anımsatan yazar, düşüncelerini serbestçe ifade edemeyenlerin durumunu da böyle görmektedir.

Özgürlükçü anlayış içinde demokratik yönetimlerin, örgütlenme özgürlüğüne karşı kendilerini koruma gereğini hissetmeleri ancak örgütlerin şiddete başvurmaları halinde söz konusu olabilir. Bu durumda örgütlerin feshedilmesi doğaldır (Morange, 1998). Huntington’a göre (1968), demokrasilerde seçmenler, adaylar ve programlar arasında serbestçe seçim yapma olanağına sahiptir. Seçmen “iyiyi” de “kötüyü” de seçebilir. Hiçbir partinin seçime girmesi engellenmemelidir. Demokrasi bir “statüko” gibi düşünülüp korunmaya çalışılmamalıdır. O zaman toplum yeniliklere kapatılmış olunur. Hiçbir rejim risklerden tamamen arınmış olamaz. Hiçbir siyasal sistem karşılaştığı problemlerin tamamını çözemez (Akt: Çağlar, 1989, s. 95). O halde demokrasi de risklerle beraber yaşayacak ve ayakta kalmayı öğrenecektir.

Demokratik sistemin varlığını, düşünce özgürlüğünün sınırsız kabul edilmesine bağlayan Paçacı (1998), bu önermesinin parametrelerini şu biçimde saptamaktadır: 1) Sınırlı düşünce açıklama özgürlüğü “eşitlik” kuralına aykırıdır. 2) Demokrasi, belirli usuller içinde farklı düşünce sistemlerine geçişe olanak tanır. 3) Düşünce özgürlüğü “yaymak” hakkını da kapsar ve bu tehlikeli sayılmaz. 4) Cezalandırılanlar, düşünce kavramı dışında kalan açıklamalar ve zarar vermeye yönelik tehlike fiilleridir. Diğer bir ifade ile “suça dönük eylemler”dir.

Özgürlükçü (liberal) demokratlara göre, *hukuken korunmayan ifadeler* dışında hiçbir düşünce açıklaması engellenmemelidir. Hukuken korunmayan düşünce açıklamaları şu dört kategoride toplanmıştır: 1) İftira, küfür, onur kırıcı sözler ve

müstehcenlik içeren sözler. 2)Savaş kışkırtıcılığı. 3)Uluslar, dinler, ırklar arasında nefret yaratma, ayrımcılık, düşmanlık ve şiddete yönelen ifadeler. 4)Suç işlemeye teşvik ve tahrik biçimindeki ifadeler.

Militan demokrasi anlayışına göre demokrasiyi koruma konusunda oldukça asgari düzeyde kalan bu sınırlamaların amacı, toplumsal barışın, birlikte yaşamanın ve çoğulculuğun korunması için gereklidir. Liberal kararları ile bilinen A.B.D.Yüksek Mahkemesi bu ifadelerin kapsamının dar tutulması gerektiğine de ayrıca işaret etmektedir. Mahkeme, kapsam darlığını garanti altına alabilmek için bu tür ifadelerin hukuksal korumadan yararlanmamalarını da üç koşulun varlığına bağlamıştır: 1)Bu sözler topluma somut olarak zarar vermelidir. 2)Barışın bozulmasını gerçekleştirmeye meyilli olmalıdır. 3)Sözlerin sarf edilişindeki asıl amaç düşüncenin ifadesi olmamalıdır (Hakyemez, 2000, s. 69).

Militan demokrasi anlayışının en temel anlatımı olan, özgürlüğü yok etme özgürlüğünün tanınmaması, özgürlükçü demokratlar için ancak düşüncenin ifade ve propaganda amacını aşıp, kendini hukuk dışı yollarla ifade etmeye başlaması durumunda söz konusu olur. Bunun dışında, demokrasilerde yasaklanması ve dışlanması gereken anlamında “aşırı görüşler” olamaz. Barışçı yollardan ayrılmadığı sürece her türlü görüşün ifadesi ve örgütlenmesi serbest olmalıdır (Erdoğan, 2000). Aşırı görüşleri, inançları etkisiz kılmanın en iyi çaresi, özgür bırakıp onlarla ilgilenmemektir (Selçuk, 1999). Zaten demokrasinin kurumsallaştığı ve demokratik kültürün zengin olduğu ülkelerde aşırı görüşlerin ortaya çıkması da ender görülen bir durumdur. Ancak yine de bilinmelidir ki bir ülkede giderek güçlenen aşırı akımlar mevcutsa o zaman oradaki demokrasinin sorgulanmaya ihtiyacı vardır.

Bir ülkede özgür düşünme ortamının varlığı bazı koşulların olmasını gerektirir. Bunlar; bilgi kaynaklarına serbestçe ulaşılabilmesi, çoğulculuğun sağlanması, düşünce suçunun olmaması, serbest tartışma ortamının oluşturulması, toplumda uzlaşma kültürünün egemen olması, farklılıklara karşı oluşmuş olan önyargıların aşılabilesidir. Özgürlükçü demokratlar, özgür düşünme ortamını sağlayan şartlar içine, “tek doğru yasağı”nı ve devletin bütün düşünceler karşısında eşit uzaklıkta olmasını da eklemektedirler (Küçük, 2003). Bu son kriterler resmi ideolojinin olmamasını ve/veya resmi ideolojiye sadakat göstermeme hakkını gerektirmektedir. Özgürlükçülere göre, toplumun yararı için bireyin devlet gibi düşünmeme, kurulu düzeni sorgulama, eleştirme, kınama hatta mahkûm etme özgürlüğü vardır. Demokratik bir sistemde kişilerin anayasal sisteme aykırı düşünme hakkına sahip olmaları gerekir.

Demokrasilerde mevcut düzene uygun düşünme zorunluluğu değil, sadece mevcut düzene uygun hareket etme zorunluluğu olabilir (Selçuk,1999). Özgürlükçü demokrasi anlayışında, rejime bağlılık istenen bir durumdur ama bu zorla ve yasaklarla sağlanmaz. Devlet anayasasında belli bir dünya görüşünden ya da ideolojiden yana olduğunu belirtirse “*yanlı devlet*” oluşturulmuş olur. Bu da o devletin benimsediği resmi ideoloji dışındaki görüşleri önceden yasaklamak anlamına gelir (Hakyemez, 2000, s.48).

Gülsoy’a göre (tarihsiz) özgürlükçü-demokratik devlet hem farklı ahlaki anlayışlar ve dünya görüşlerinin meşruluğunu tanır, hem de bunun doğal bir uzantısı olarak toplumsal ve kültürel çeşitliliğin siyasal alana yansımalarına izin verir. İdeolojik bir devlette ise çoğulculuk değil, tekilcilik esastır. Toplum resmi ideoloji doğrultusunda homojenize edilmek istenir. Erdoğan da (2000) demokrasinin bir ideolojiye özdeş olması şöyle dursun, özünde ideolojisiz olmak zorunda olduğunu savunmaktadır. Demokrasi kimseye değer dayatmayan, kimse için belli bir dünya görüşünü zorunlu tutmayan bir felsefeye sahiptir. Aynen bir binanın temelini oluşturan kum taneleri gibi bir arada yaşamak zorunda olan insanlara barışçı bir zemin sağlamalıdır. Oran’a göre (2004) yurttaşlarının karşısında “dayatmacı” olarak duran devletin işi oldukça zordur. Çünkü “zorunlu” yurttaşlardan oluşan bir ulus üzerine oturan devlet, dinamit üzerine oturuyor demektir. Bir devlet ancak, o ülkede şans eseri doğduğu için değil, o ülkede mutlu olduğu için yaşayan, yani “gönüllü yurttaş”larına güvenebilir.

Selçuk’a göre ise (1999) toplum, ideologların, yöneticilerin hamur gibi yoğurup biçim verecekleri bir varlık değildir. Farklılığın olmadığı bir toplumda kültürel soykırım yaşanmış demektir. Bu nedenle de demokratik bir devletin resmi ideolojisinin olması kavramsal bir çelişkidir. Tercih edilen ideolojinin ne olduğu hiç önemli değildir. Çünkü demokrasi farklı ideolojileri benimseyen insanların bir arada yaşamalarına zemin hazırlamalıdır. Bu ideolojilerden birini tercih ederek ondan yana tavır koymak, demokrasinin kendini inkâr etmesi anlamına gelir. Demokratik bir devlet; ideolojiler ve dinler/mezhepler karşısında tarafsız olmalıdır. Görüşler karşısında yansız olan devlet düşünce özgürlüğünü, inançlar karşısında yansız olan devlet de laikliği güvence altına almış olur.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 30, İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi’nin 17. maddelerine göre, birey ya da gruplar, pozitif hukukça kendilerine tanınan özgürlükleri, mevcut haklar sistemini yıkmak için kullanamazlar. Yani özgürlükler, demokrasi aleyhine kullanılamaz. Ancak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına bakıldığında mahkemenin eğiliminin resmi ideolojilere karşı olduğu görülmektedir.

Parti kapatma davaları ile ilgili kararlarda mahkeme, bir partinin görüşlerinin devletin temel ilkeleri ve örgütleniş biçimi ile uyumlu olmamasının, o partinin demokrasi ile de bağdaşmaz olduğunu göstermeyeceğini ifade etmektedir. Örneğin, Mahkeme 1998 yılında verdiği bir kararda Türk Anayasa Mahkemesi'nin, programında “federal devlet” örgütlenmesinden söz ettiği için Sosyalist Parti'yi kapatmasını Sözleşme hükümlerine aykırı bulmuştur. Mahkemeye göre, partinin programı bir ülke anayasasına aykırı olsa bile, demokrasiyi tahrip etmeyi amaçlamadığı ve şiddete çağrıda bulunmadığı sürece Sözleşme'nin hukuki korumasından yararlanması gerekir (Hakyemez, 2000, s.230).

2.1.3. Katılımcı Demokrasi

Alanyazında, katılım sözcüğünün içlemsel anlamını oluşturan özelliklerden en çok vurgulananı; katılımın, katılımcıların elde etmek istediği hedeflere varmalarının bir aracı olduğudur. Bunun dışında katılım, katılımcıların toplumsal kaynaklar ve kurumlar üzerindeki ortak denetimini sağlamaya ve artırmaya yöneliktir. Ayrıca katılım, bir topluluk içindeki yeniliklerin planlanmasına ve uygulanmasına, olanaklı olduğunca çok sayıda ilgili insanın karışması ve yenilik üzerinde oydaşma sağlamasıyla gerçekleşir. Bu bağlamda katılım; insanların kendi yaşam alanlarına ilişkin kararlarda, işlem ve eylemlerde etkileşimli özne olmalarıdır, biçiminde tanımlanabilir (Miser, 2000, s. 9).

Siyasal katılma, yönetilenlerin yönetimde söz sahibi olmalarıdır. Abraham Lincoln tarafından verilen demokrasi tanımında “Halkın, halk tarafından, halk için yönetimi” denilmektedir. O zaman demokrasinin temel unsurlarından biri de halkın siyasal hayata kayıtsız ve şartsız olarak katılmasıdır (Kalaycıoğlu, 1994, s. 45).

Eski Yunan demokrasisinin ilk bilinçli savunucusu olarak bilinen Herodotos, demokrasinin esasını halkın kendini yönetmesinin oluşturduğunu, en büyük erdeminin de katılımda hak eşitliğine dayanması olduğunu yazmıştır. Yunan düşüncesinde özgürlük, yönetime katılmak anlamına gelmekteydi (Eroğul, 1991, s. 13–17). Perikles'e göre de bir toplumun demokrasi ile yönetiliyor olabilmesi için gerekli koşullardan birisi, siyasi iktidara katılmada herkesin eşit hakka sahip olmasıdır (Sarıca,1999, s.10). Eski Yunan'da site devletlerinde halkı oluşturan aile reisi erkekler, kendi özgür iradeleri ile hareket edebilen, aldıkları kararların tüm sonuçlarına doğrudan doğruya katlanacak olan, aynı zamanda o toplumu yönetebilecek nitelikteki kimselerdir. Bu hali ile demokrasi, halkın, toplumun sorunları, dertleri, istekleri vb. konulardaki tüm kararları almakta yetkili, tamamen ve doğrudan doğruya etkili olduğu bir hükümet biçimidir.

Böyle bir yönetim, ancak halkın alınan kararlara rıza göstermesi ile olabildiğinden, halkın kendisini bağlayan kararların alınmasına katkıda bulunmasını zorunlu kılmaktaydı (Kalaycıoğlu, 1997, s. 132).

Bugün için de Atina demokrasisinin hafızalarımıza kazıdığı şey, yurttaşların siyasal yaşama katılma gereğidir. Demokrasi böyle bir katılma olmadan düşünülemez. Yönetme, Atina’da profesyonel bir iş olarak ayrışmamıştır ve bu, herkesin yönetmeye ehil ve dahil olduğu yani siyasal yabancılaşmanın aşıldığı bir toplumsal proje için önemli bir deneyimdir (Mısır, 1998). Atina örneği, siyasal katılma için o denli güçlü bir modeldir ki, modern dünyada siyasal katılıma karşı gösterilen ilgisizliği açıklamak için bazı düşünürler, Antik Yunan ile karşılaştırıldığında günümüzde siyasal hayatın yoksullaştığını öne sürmektedirler. Siyasal tartışmaların artık anlamlı olmadığı ve insanların “etkili” bir katılıma ulaşabilme kanallarının yokluğu vurgulamaktadır (Erol, 1997).

Antik Yunan’dan yüzyıllarca sonra demokrasi düşüncesinde katılım o denli zayıflamıştır ki, Proudhon, demokrasinin gizli bir aristokrasi olduğunu düşünmüş ve Thiers’in “Kral hüküm sürer fakat idare etmez” sözünü demokrasiyi tanımlarken “Halk hüküm sürer fakat idare etmez” biçiminde değiştirmiştir (Sarica,1999). Rousseau da 1762 yılında yazdığı “Toplum Sözleşmesi” adlı eserinde temsili demokrasi modeline çok olumsuz bir çerçeveden bakmaktadır. O’na göre, halk sadece oy verme anında özgürdür. Oylarını verip seçtikleri temsilcilerin “halk adına” iktidarı kullanmaya başlamaları ile birlikte tekrar “tutsak” olmaktadır.

Rousseau’dan ve Proudhon’dan yıllar sonra günümüzde temsili demokrasi yine benzer biçimlerde eleştirilmektedir. Temsilcilerin bir bölümü, programlarını beğenen halk tarafından iktidar ile ödüllendirilmektedirler. Ancak temsili demokrasinin en çok eleştirilen tarafı, temsilcilerin bir kez yetkilendirildikten sonra siyasal iktidarı (anayasa ve yasalar çerçevesinde olmak kaydı ile) diledikleri gibi kullandıkları iddiasıdır. Bir başka deyişle seçmenin rızasını istedikleri biçimde yorumlayabilmektedirler. Seçmenler, çoğu demokratik ülkede iki seçim arasındaki zamanda pasif konumdadırlar (Şaylan,1998, s. 80). Oysa çok demokratik biçimde oluşturulmuş bir yürütme gücü, bir dahaki seçimlere ya da hükümet değişimine kadar yönetilenlerce hiç etkilenmiyorsa, böyle bir düzene demokratik demek güçtür (Eroğul, 1991, s. 198). Demokrasi, düşünme erkine sahip, sorumlu ve yetkin toplum üyelerinin, o toplumun tümünü ilgilendiren konu ve sorunlar hakkında bağlayıcı kararların alınmasına, diğer benzer nitelikli üyelerle eşit olarak katılmaları sureti ile toplumun yönetilmesi esasına dayanır.

Demokrasi tanımında temel vurgulama halk ve katılım olmaktadır (Kalaycıoğlu, 1997, s. 131).

Siyasal katılma, toplumdaki bireylerin siyasal karar süreçleri içerisinde yer alabilmesi ve bu kararların oluşumunu etkileyebilmesidir. Yani bir anlamda toplumdaki yatay ilişkilerin geliştirilerek sivilleşme ögesinin güçlendirilmesi anlamına da gelir. Bu tanım çerçevesinde, siyasal katılımın yaygınlaşması ve etkinleşmesi, siyasal ve sivil toplum arasında özdeşlik yaratacağı için toplumun demokratikleşme sürecini de yansıtır (Çavdar, 2004, Syf 157). Nie, Verba ve Converse (1989) siyasal katılmayı şu şekilde tanımlamışlardır: “Siyasal katılma vatandaşların, hükümet yetkililerinin seçimini ve onların yaptıkları işleri doğrudan ya da dolaylı olarak etkilemek amacı ile giriştikleri siyasal eylemlerdir” (Akt. Varol, 2000, s. 10). Böylece siyasal ve sivil toplum arasında karşılıklı ilgi ve iletişim ortaya çıkmaktadır. Katılmak, ilginin belirtisidir. Demokrasi kavramına göre katılma, her türlü sosyal hedefi ve bu hedeflere ulaşabilmek amacıyla kullanılacak yolları belirleyen bir süreçtir. Katılma aracılığı ile toplumun hedefleri belirlenmektedir (Varol, 2000, s. 12).

Ancak ihmal edilmemesi gereken şudur ki, katılma, belirli bir anda toplanıp ortaya atılan çözüm biçimine “evet” ya da “hayır” demek ve sonra da dağılmak değildir. Gerçek anlamıyla katılma, bizi ilgilendiren her somut kararda, öncelikle bilgi, sonra da pay sahibi olmaktır (Eroğul, 1991, s. 273). Barber’a göre (1995, s. 199), katılım fikri normatif bir boyuta, yurttaşlık ile çevrelenen bir boyuta sahiptir. Kitleler gürültü yapar, yurttaşlar tartışır, kitleler hareket eder, yurttaşlar eylemde bulunur, kitleler çarpışır ve keşişir, yurttaşlar bağ kurar ve katkıda bulunur. Kitleler tartışmaya, eylemde bulunmaya, paylaşmaya ve katkıda bulunmaya başladıkları an kitleler olmaktan çıkar ve yurttaşlar olurlar. Ancak o zaman katılırlar.

Demokrasi üzerinde düşünenleri uzun zamandır rahatsız eden temsili demokrasinin krizi “katılımcı demokrasi” ile aşılmaya çalışılmaktadır. Katılımcı demokrasi modeli, tarihsel süreç içinde de örneklerine rastlanan fakat çağdaş anlayış ile yeniden yorumlanan, yönetilenleri yönetim sürecinde aktif olarak yer almaya teşvik eden ve bunu demokrasi için gerekli gören bir demokrasi anlayışıdır. “Devlet yönetimine katılma hakkı”nı içeren katılımcı demokrasi bugün demokrasi kuramcılarının önemli bir bölümünün desteğini almış ve demokrasi tartışmalarında en sık sözü edilen konulardan birisi haline gelmiştir.

“Katılımcı demokrasi, siyasal gücün kullanımının toplumdan etkilendiği siyasal rejimdir” (Şaylan, 1998, s. 84). Bu nedenle katılmanın olabilmesi için öncelikle

bağımsız bir devletin varlığı ve karşı taraf olan bir insan grubu gereklidir. Ancak bunlar yeterli değildir, bir de katılma ortamına ihtiyaç vardır. Katılma ortamını oluşturan üç boyut şöyle sayılabilir:

- Birinci boyut en düşük ölçülerde bile olsa katılmaya olanak verecek bir hukuksal çerçevenin gerekliliğidir.
- İkinci boyut ideolojiktir. Bir toplumda katılmayı tümüyle dışlayan bir ideoloji, bir siyasal kültür egemen ise katılma şansının düşük olacağı da açıktır. Bazı toplumlarda katılmaya kalkışma “ihamet” ya da “otoriteye saygısızlık” olarak görülebilir veya yalnızca “değmez” bulunabilir. Bu ve benzeri nedenlerle katılma görülmeyebilir. Katılmanın olabilmesi için asgari düzeyde de olsa katılmayı meşru veya ilginç sayan bir anlayışın toplumda geçerli olması, katılmayı “ihamet” olarak algılamayan bir ideolojik ortamın varlığı gerekmektedir.
- Üçüncü boyut ise bilgilenmedir. İnsanların yönetime katılabilmeleri için yönetimle ilgili işler konusunda az çok bilgi sahibi olmaları gerekir (Eroğul,1991, s. 42).

Katılımdan kastedilen yönetimi etkileme ise bu durumda kritik nokta *etkileme sürecinin* nitelikleri olmaktadır. Katılımcı demokrasinin en temel özelliklerinden biri yurttaşların bilgilenebilmesidir. Ancak bilgilenme sürecinin her türlü düşüncenin öğrenilmesine fırsat sağlaması önemlidir. Çoğulcu demokraside, tüm düşünce ve inanışlar açıklanabilmelidir. Birbirine karşıt çıkarlar, çeşitli görüş ve düşünceleri temsil eden çatışmalar, demokratik yaşamın birer gerçeğidir. Bunları ortadan kaldırmaya, yok etmeye değil, sorunlara çözüm bulmaya, dengeler kurmaya çalışılmalıdır (Paçacı, 1998, s. 147).

Etkileme süreci konusundaki en önemli niteliklerden birisi de iletişimdir. Bilgilenme sürecinin tam, açık ve hızlı bir şekilde gerçekleşmesi sınırsız bir iletişim özgürlüğü ile sağlanabilir. Herhangi bir konuda görüşlerini topluma duyurmak isteyen kesimler kitle iletişim araçlarına rahatça ulaşabilmelidirler (Şaylan, 1998, s.85).

Katılma konusunda önemli bir koşul da toplumun örgütlülük düzeyidir. Toplumun devingenliğini, insanların değişen tercihlerini siyasal alana taşıyacak kurumlar sivil toplum kuruluşlarıdır. Bireyin etkin bir biçimde siyasete katılabilmesi ancak sivil toplum kuruluşları aracılığı ile mümkün olabilir (Şaylan,1998, s.86).

Toplum içinde yaşayan bireylerin siyasal katılımları aynı düzeyde gerçekleşmez. Verba ve Nie (1972) yaptıkları araştırmada katılma gruplarını şöyle belirlemişlerdir (Akt. Kahraman, 2002, s. 52):

1. Siyasal sürece hiç katılmayanlar: Bu kişiler siyasetle hemen hemen hiç ilgilenmemekte, seçimlerde oy kullanmaktan bile kaçınılmaktadırlar.
2. Salt oy kullananlar: Oldukça geniş bir vatandaş kitlesi için siyasal katılma, seçimden seçime oy kullanmaktan ibarettir.
3. Kişisel sınırlı katılmacılar: Bazı kimseler oylarını kullanmaya ek olarak çoğu zaman kişisel sorunlarını çözmek üzere, özellikle devlet memurları ile ilişkiye geçerler.
4. Topluluk düzeyinde katılmacılar: Bazı vatandaşlar, çevresel veya ulusal sorunların çözümü için kısmen bireysel olarak, fakat genellikle de örgütler, gruplar aracılığı ile siyasal süreci etkilemeye çalışırlar.
5. Kampanyacılar: Bir kısım vatandaş siyasal kampanyalarda görev alırlar.
6. Son bir grup vatandaş da, siyasal partilerde veya siyasal örgütlerde üye olarak çalışmaktadırlar.

Görüldüğü gibi siyasal katılma biçimleri çeşitlidir. En çok bilineni oy vermek olmasına karşın, siyasal katılma sadece oy vermeye katılmaktan ibaret olmayıp siyasal kararlara katılmayı da içerir. Oy verme işlemi çoğu zaman, okuma, konuşma ve düşünme yolları ile beliren “siyasete ilgi gösterme süreci”nin son aşamasından ibarettir. Yapılan araştırmalara göre, erkekler kadınlardan çok oy verirler, daha iyi eğitilmiş olanlar daha az eğitilmişlerden, şehirde oturanlar taşrada yaşayanlardan, 35-55 yaşları arasında olanlar daha genç ve yaşlılardan, evliler bekarlardan, yüksek statülü kişiler aşağı statülerden, kuruluşlara üye olanlar olmayanlardan daha çok oy verirler (Lipset, 1986, s. 169).

Demokrasilerde halk sadece belli sürelerle oy kullanıp sonra köşesinde oturmaz. Siyasal katılma süreklilik ister. Halk dilekçe, imza kampanyası, milletvekillerine mektup yazma, yüz yüze görüşme, kamu bürokrasisine fikir, itiraz, istek belirtme, grev yapma, boykot, yürüyüş yapma, gösteri düzenleme gibi faaliyetlerde bulunarak siyasal kararları, seçimler arasındaki dönemlerde de etkiler (Kalaycıoğlu, 1994, s. 46). Etkili bir muhalefetin sürdürülmesi farklı kesimlerin katılımına bağlıdır. İlgisiz ve pasif bir vatandaş heyetini faaliyete geçirmek ve onlarla haberleşmek zorunda olan bir muhalefet, oldukça elverişsiz bir durumdadır (Lipset, 1986, s. 165).

Touraine’e göre (2000) demokratik yönetim biçimi en çok sayıda bireye en büyük özgürlüğü veren, olası en büyük çeşitliliği tanıyan ve koruyan bir siyasi yaşam biçimidir. Böyle bir toplumun yurttaşlığı da toplumun yönetimine doğrudan ya da

dolaylı olarak katılmayı içerir. Eroğul (1991, s. 37), katılmanın, içinde yer aldığı sistemle uyumlu olabileceği gibi, bazı durumda düzeni zorlayan hatta reddeden bir nitelik de taşıyabileceğine dikkat çekmektedir. Bu özellikleri dolayısıyla katılımcı demokrasi özgürlükçü açılımlara gereksinim duymaktadır. Çağdaş demokratik yönetimlerin önde gelen özelliği, değişik düşünce ve görüşlere açık olmak ve saygı göstermektir. Düşünce özgürlüğüne getirilen kayıtlamalar demokratik rejimin kuruluşunu doğrudan ilgilendirdiği gibi, siyasal çoğulculuğu da sınırlandırdığı için siyaseti etkilemektedir (Paçacı, 1998, s. 144–145).

Çağdaş, dinamik ve sinerji yaratan görüntüsü ile katılımcı demokrasi demokratik ülkelerin çoğunda erişilmek istenen bir hedef olarak görülmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki, katılımcı demokrasi modelinin hayata geçirilebilmesi, tercih edilen demokrasi anlayışının militan ya da özgürlükçü (liberal) anlayış olmasına göre değişiklik gösterecektir. Çünkü özgürlükçü demokrasi anlayışına göre, resmi ideolojiye aykırı ya da anayasal düzene ters düşse bile her türlü düşüncenin ifadesine ve örgütlenmesine fırsat tanınacak ve böylece katılım genişleyecek, militan demokrasi anlayışına göre ise demokrasiye veya anayasal düzene karşı olan düşüncelere set çekilecek ve demokrasiyi korumak için katılım yelpazesi daraltılacaktır. Benimsenen demokrasi anlayışı ile siyasal kültür arasında da yakın ilişki bulunmaktadır. Çünkü demokrasi evrensel bir değer olmakla birlikte aynı zamanda da yöreseldir. Farklı değer yargılarına, farklı eğilim ve tutumlara sahip grupların demokrasi ile ilgili değerlendirmeleri de farklıdır. Demokrasi toplumdan topluma, kültürden kültüre farklı bir biçimde yorumlanıp değerlendirilmektedir. Diyebiliriz ki demokrasi, kültürel ve tarihsel bir süreçtir, her topluma özgü koşullar, orada geçerli olan demokrasi anlayışını belirlemektedir (Şaylan, 1998, s. 3). Türkiye’de yerleşik siyasal kültür ve bu kültürün kişilere edindirilmesi süreci yani siyasal toplumsallaşma ise daha çok militan demokrasi anlayışını destekler bir görüntü vermektedir.

2.2. Türkiye’de Siyasal Kültür ve Siyasal Toplumsallaşma

Seçim ve temsil ilkesinin işler durumda olması, düzenli aralıklarla yapılan seçimler, siyasal partilerin rekabeti demokrasinin kurumsal çerçevesinin önemli koşullarını oluşturur. Bu çerçeve “biçimsel demokrasi” olarak adlandırılabilir (Dahl, 2001). Biçimsel çerçeve devletin demokratik görüntüsüdür. Bununla birlikte, biçimsel açıdan birbirine benzer görülen birçok ülke demokratikleşme düzeyleri açısından

birbirinden oldukça farklı olabilir. Çünkü biçimsel demokrasi ile toplumun demokratikleşmesi aynı şey değildir. İkincisi bir kültür sorunudur. Demokratik bir toplumda egemen kültür, özellikle de siyasal kültür demokratik olmalıdır. Oysa devletin biçimsel demokrasiye sahip olması, o toplumun siyasal kültürünün demokratik olduğunu göstermez. Bu çelişkili durumu irdeleyen Turan’a göre (1995, s. 26) “Demokrasi kültürü demokrasinin bir belirleyicisi midir, yoksa bir ürünü mü?” sorusuna, her ikisinin de doğru olduğu biçiminde yanıt vermek gerekir. Toplumsal ve siyasal kültürün bazı unsurları bir ülkede siyasal demokrasinin oluşmasına ve gelişmesine katkıda bulunabilecek nitelikte olabilir. Buna karşılık ülkenin biçimsel demokrasinin koşullarını yerine getiriyor oluşu, siyasal kültürde demokrasi ile uyumlu anlayış, tutum ve değerlerin gelişmesini ya da yaygınlaşmasını uyarabilir.

Her toplum sahip olduğu kültür nedeni ile bir diğerinden farklıdır. İnsanları birbirinden ayırt ettiren kültürdür (Fichter, 2002, s.142). Kültür bireye kullanıma hazır düşünce ve davranış kalıpları sunmaktadır. Bu biçimde hazır davranış kalıpları oluşturmanın amacı bireylere belli durumlarda nasıl davranmaları gerektiğini öğretirken toplumun kendini güvence altına alma isteğinden kaynaklanır. Toplum insana kurumlar ve diğer bireyler aracılığı ile temel değerler sistemini ve kuralları yani hazır kalıpları aktarır. Bu süreç “toplumsallaşma” olarak adlandırılmaktadır. Siyasal toplumsallaşma ise toplumsallaşmanın bir bölümünü oluşturur. Siyasal toplumsallaşma, siyasal inanç, değer ve davranışların yani siyasal kültürün birey tarafından benimsenme ya da toplum tarafından bireye öğretilme süreci olarak görülmektedir (Kışlalı,1993, s. 60).

2.2.1. Siyasal Kültür

Kültür kavramı çoğunlukla bir insan toplumunun duygu, düşünce ve yargı birliğini sağlayan sosyal değerlerin tümü olarak ele alınmaktadır. Bir toplumun geçmişten aldığı ve geleceğe aktardığı değerler bütünü olarak kültür, toplumsal yaşamın birikimidir (Çeçen,1996). Yeni doğan bebek doğumuyla birlikte bir insan, bir sosyal kişi olur. Diğerleriyle ilişkiler kuruldukça da kültürlü bir kişi haline gelir (Fichter,2002).

Siyasetin öznel boyutu tüm vatandaşların siyasi tutum ve davranışlarından oluşur ki bu da siyasal kültürdür (Fuchs,1998). Verba’ya göre de siyasal kültür bir toplumda siyasi karar ve hareketlerin oluşmasına kaynaklık eden değer, inanç ve sembollerin tümüdür (Akt: Doğanay,1997, s.52). Genel olarak kültür, toplumsal hayatta nasıl bir birlik ve bütünlük sağlıyorsa, siyasal kültür de siyasal hayata anlam ve bir yapı

kazandırır. Siyasal kültürün siyasal süreç açısından iki temel işlevi olduğu söylenebilir. İlk kültür, bazı inanç ve davranışların standartlaşması yolu ile siyasal sürecin ilerleyişini kolaylaştırır. İkinci olarak siyasal kültür, mevcut siyasal sistemin benimsenmesini, yönetmekte haklı görülmesini ve dolayısı ile devamlılığını sağlayabilen bir araçtır. Yani meşrulaştırma işlevini görür (Turan, 1976, s. 33).

Siyasal kültür tarih ile oldukça bağlantılıdır ve toplumların siyasal kültürlerini anlayabilmek için tarihlerini bilmek gereklidir. Toplumların davranış farklılıkları tarihlerine bakılarak açıklanabilir (Formisano, 2001). Yücekök'e göre de (1970) siyasal kültür, toplumun geleneklerinin, toplum kurumlarının ruhunun, vatandaşların arzu ve ortak çıkarlarının ve liderlerinin siyasal stiline yalnızca rastlantısal bir tarihi deneyim sonucu olmayıp, anlamlı bir bütün olarak birbirlerine uymaları, anlaşılır, açık bir ilişkiler ağı oluşturmaları ile belirmektedir. Siyasal kültür hem bir toplumun topyekun tarihinin hem de toplumu oluşturan insanların sosyo-ekonomik yaşantılarının bir ürünüdür. Böylelikle siyasal kültür eşit olarak hem toplum olaylarında hem de kişisel deneyim ve davranışlarda kök bulur. Bir toplumun siyasal kültürüne egemen olan değerler, genel anlamda o toplumun ulusal yapısını, karakterini gösterir. Toplumların kültürel kişilikleri ulusal karakterlerinden ayrı bir şey değildir (Çeçen,1996). Genel olarak nasıl kültür toplumsal hayatta bir bütünlük ve beraberlik sağlıyorsa aynı anlamda siyasal kültür de siyasal hayata anlam ve bünye sağlar.

Totaliter bir rejim, bütün uyruklarının yaşamını, duygularını, isteklerini, coşkularını, giderek düşüncelerini toptan avucunun içinde tutmak zorundadır. Eğer özgürlük ve demokratik kurumlar isteniyorsa, özgür, demokratik bir kültüre gereksinim olacaktır (Dewey, 1987, s. 17). Bilinmelidir ki demokrasi, inançların, kökenlerin, düşüncelerin ve tasarıların çeşitliliği olmadan var olamaz. Öyleyse demokrasiyi tanımlayan yalnızca kurumsal güvenceler bütünü ya da çoğunluğun egemenliği değil, her şeyden önce bireylere ve topluluklara ait tasarıya saygıdır. Demokrasi yalnızca yasalara değil daha çok siyasal kültüre dayanır (Touraine, 2000, s. 26).

Demokrasi kültürü denildiğinde, demokrasiyi öğrenmiş, onun iyi-kötü yanlarını muhakeme edebilen, bildiklerini geliştirebilen kişilerin sahip oldukları zihinsel güç ve birikim anlaşılmaktadır (Mumcu, 1996, s. 60). Demokratik bir siyasal düzen ve kültürün, üzerine oturduğu belli başlı değerler; eşitlik, özgürlük, insan hakları, katılım, sınırlandırılmış siyasi iktidar, uzlaşma, çoğulculuk, yarışma, hukukun üstünlüğü olarak gösterilebilir (Şaylan,1998, s.98). Toplumda bu değerlerin gördüğü saygı ve onlara atfedilen meşruluk siyasal kültürün demokrasiye ne kadar yakın olduğunun göstergesi

olacaktır. Ancak demokratik kültürü bekleyen tuzakları da bilmek ve tedbirli davranmak şarttır. Touraine’e göre (2000, s. 29), demokratik kültür şu ikisi ile de anlaşılamaz: 1- Herkesi bir (dinsel ya da etnik) topluluğa kapatan ve toplum yaşamını bir hoşgörü alanına indirgeyen, böylece meydanı boşaltıp aslında ayrımcılığa yol açan alt-kimlik saplantısı ile. 2- Evrenselcilik adına özel inançları, aitikleri ve bellekleri tanımayıp bunlara karşı koyan Jakobin düşünce biçimi ile. Demokratik kültür birlik ve çeşitliliğin, özgürlük ve bütünleşmenin uyuşma çabası olarak tanımlanır.

Özgürlükçü düşüncenin temel değerlerinden biri “bireysel özerklik” tir. Örneğin, Kymlicka’ya göre, her bireyin anne ve babalarından miras aldığı hayat tarzlarını ya da dinleri ya da etnik cemaatlerini sorgulamaya ve kendileri için bu geleneksel hayat biçimlerine ve sosyal rollere bağlı kalmaya değil değmeyeceğine karar verme hakkı vardır (1998, s. 15). Bu nedenle bağımlılık yaratan bir aile kültürü siyasal kültürün demokratikleşmesi önünde bir engel oluşturabilir. Çoğu Batılı toplumda yönetilenlerin kendi haklarına sahip çıkma, hak ve özgürlükleri için seslerini yükseltme, gerekirse dövüşme geleneği güçlüdür. İnsanlığın çoğunluğunu oluşturan ve aralarında Türkiye’nin de bulunduğu ülkelerde yaşayan toplumlar ise böyle değildir. İçinde yetiştikleri kültür nedeni ile bu toplumların insanlarına *katılma* doğal bir hak olarak gelmemektedir. Bu nedenle, katılmanın serbest bırakılması yetmez; insanların bu konuda harekete geçebilmeleri için yüreklendirilmeleri gerekir. Yüreklendirme ise uygun bir ideolojik ortamın yaratılmasına bağlıdır. Yani toplumun siyasal kültürünün katılıma uygun hale dönüştürülmesi gereklidir (Eroğul, 1991, s.60).

Almond ile Verba’nın 1958–1963 yılları arasında beş bin İngiliz, Alman, İtalyan, Meksikalı ve Amerikalı üzerinde yaptıkları araştırmada siyasal kültürler başlıca üç türe ayrılmıştır (Akt. Eroğul, 1991, s.60):

1. Dar ufuklu siyasal kültür: Yönetilenler siyasal sisteme karşı genellikle ilgisizdirler. Yönetim onlar için ulaşamayacakları kadar uzaktır. Diğerleri tarafından yönetilmek en kolay seçenek olarak algılanır. Kışlalı (1993, s.63) bu biçimdeki kültürü “bağımlılık siyasi kültürü” olarak adlandırmaktadır.
2. Uyrak siyasal kültürü: Yönetilenler merkezdeki yönetim ile ilgilidirler. Yönetimi etkileyeceklerini pek düşünmeseler bile yönetimin uygulamalarına “müşteri” olduklarının farkındadırlar. Bir bağ vardır ama tek yönlüdür. Yönetim etkin, vericidir, yönetilenler ise edilgin ve alıcıdır. Kışlalı (1993, s.63) da söz konusu özelliklerin nitelediği kültüre “dinsel siyasi kültür” de

denilebileceğini, böyle bir tarzın merkezci olmayan gelenekçi yapıya uygun düştüğünü belirtmektedir.

3. Katılımcı siyasal kültür: İki taraf (yöneten ve yönetilenler) karşılıklı etkileşim içindedirler. Yönetilenler oy verme, dernek kurma, siyasal partilerde çalışma gibi yollarla yönetimi etkileyebileceklerinin az ya da çok belirleyebileceklerinin farkındadırlar. Yönetim de tabandan gelen isteklere karşı daha duyarlıdır. Burada yönetim ile yönetilenler arasında talep-destek-karşı çıkma biçiminde bir etki-tepki ilişkisi doğmuştur. Bu ortamlarda görülen sivil toplum kuruluşlarının katılımcı demokrasinin öğretilmesinde büyük rolü vardır. Çünkü demokrasi yalnızca resmi kurumlar aracılığı ile öğrenilememektedir (Finkel, 2003).

Almond ve Verba'nın araştırmasının ortaya koyduğu bir başka durum da söz konusu siyasal kültürleri hayatın içinde katışıksız bulabilmenin pek mümkün olmadığı yönündedir. Yeni bir siyasal kültür eskisini kovmamakta ama onun önüne geçmektedir. Böylece her ülkenin siyasal kültüründe dinsel, bağımlıkçı ve katılımcı öğelere rastlamak olanaklıdır. Örneğin seçkinler katılımcı bir siyasal kültürün etkisi altında iken kırsal kesimde dinsel veya bağımlıkçı bir siyasal kültür egemen olabilir (Kışlalı,1993, s. 63).

Almond'a göre (1980) bir siyasal sistem, siyasal kültür ve siyasal yapı ile uyumlu olduğu sürece kararlılık gösterir, sarsılmaz (Akt: Fuchs, 1998). Eğer bir ülkede kurulan siyasi rejim toplum içinde kendi kültürüne sahip değilse en kısa zamanda bu kültürü oluşturmak zorundadır. Karşıt durumda bu rejim uzun ömürlü olmayacağı gibi, toplumda var olan siyasal kültürün istediği yönetim veya rejim en kısa zamanda işbaşına gelecektir. Düzenli ve etkin yönetimlerin kurulabilmesi için yapılan araştırmalarda, yönetsel ve siyasi yapılardan önce halkın siyasal süreçlere ilgisi, toplumun geleneklerindeki siyasal eğilimler önem kazanmışlardır. Bir devlet sistemini veya yönetimi sürekli ve düzenli kılabilmek için toplumda var olan siyasal kültürün öncelikle göz önünde tutulması gerekir (Çeçen,1996, s. 36). Batı'da demokratik yönetim yapılarının oluşmasında izlenen yol, siyasal kültüre uygun siyasi yapıların kurulmasıdır. Toplumdaki vatandaşların eğitim düzeyi yükseldikçe, kendi kendilerini yönetme bilinci arttıkça, siyasi yapıyı değiştirip kendilerine daha uygun siyasi yapılar oluşturmak için de çalışmışlardır. Ancak Türkiye'de bunun tersi yaşanmıştır. Önce siyasal yapı değiştirilmiş, sonra Cumhuriyet kurulmuş, sonra da bu yapıya uygun siyasal kültür oluşturulmaya çalışılmıştır. Oysa siyasal kültürü değiştirmek, siyasal yapıyı

değiştirmekten daha zordur. Çünkü siyasal kültür içinde değer ve inançları barındırır. Özellikle, daha önce var olan siyasal kültürün tam tersi özellikler getirilmek isteniyorsa, bu sürecin daha da zorlaşacağı açıktır (Doğanay, 1997). “Çünkü kültür bir anlamda *güncele direnmektir*” (Kahraman, 2004, s. XVI). O zaman Türkiye’de demokratik siyasi kültürün güçlendirilmesi için eğitime çok daha fazla iş düşüyor demektir.

İslam toplumunda halkın yönetime katılma geleneği çok zayıftır. Merkez ve çevre arasındaki ilişkileri sağlayan ikincil yapıların bulunmaması, halkın siyasal süreçlere katılmadaki isteksizliği ve deneyimsizliği, siyasetin yalnızca seçkinler tarafından yürütülen bir iş olarak görülmesi geleneğini doğurmuştur (Kılınçkaya, 2004). Türk-İslam siyasi kültüründeki katılımdan uzak durma tutumunda rol oynayan başlıca olgu “tevekkül”dür. İslam’da yönetimin dinsel bir temele dayanması bu tutumu daha da pekiştirmektedir. Bu anlayışa göre, yönetimi dizginlemek veya değiştirmek için insanın elinden gelen bir şey yoktur, dolayısı ile katılım anlamsızdır (Al-Azmeh, 1994).

Belge’ye göre (1991, s.369) Türkiye’nin siyasal kültürü, içinde çoğunlukla olumsuz öğeler barındıran, kırılcı ve kıyıcı bir kültürdür. Siyasi düşünceye egemen olan bağnazlık siyasi anlaşmazlıkları düşünce tartışmaları düzeyinde bırakmamakta, cana kıyma eylemlerine kadar vardır. Osmanlı’dan günümüze görülen siyasi idamlar bu kültürün örnekleridir. Cumhuriyet öncesi tarihten bu yana süregelen olumsuz kültürel özellikler kitlelerin siyasetten uzak durmasına neden olmuş, katılımcılık yerine yetkililerden yardım isteme tavrını yerleşik kılmıştır. Karpas da (2003) Osmanlı’dan günümüze gelen “sadakat” olgusu üzerinde durmaktadır. Osmanlıda siyasal kültürün işlevi, etnik kökeni ne olursa olsun herkesin otoriteye boyun eğmesini sağlamak, tebaanın sadakatini korumak ve idame ettirmektir. Bu siyasal kültür günümüzde de özellikle alt sosyo-kültürel gruplarda etkisini devam ettirmektedir.

Halkın kültürünü belirleme açısından en anlamlı kaynaklardan birinin atasözleri olduğu düşünülürse Türk atasözlerinin ortaya koyduğu durum, Türkiye’deki ideolojik tutumumu da gösterebilir. Örneğin; “çobansız koyunu kurt kapar”, “ulular köprü olsa basıp geçme”, “devletli ile deli bildiğini işler”, “bükemediğin eli öp başına koy” ve “şeriatın kestiği parmak acımaz” gibi (Aksoy, 1976). Eroğul’a göre (1991, s. 63) halk kültüründeki atasözlerinden yansıyan siyasi kültür göstermektedir ki, devletin gücü sonsuz, yönetimi ise kaçınılmazdır, hatta bu güç neredeyse bir doğal afet gibi algılanmaktadır. O nedenle de önüne geçilmesi mümkün olmayan siyasi iktidara karşı gelmek ancak zararı arttırabilir. Yönetimlerin nasıl davranacağı önceden kestirilemez. Yönetim yönetilenler için acımasızdır. Ezilmemek, dik durabilmek için en büyük talih

yönetici olmaktır ama talih kuşunun kimin başına konacağı da belli olmaz. Çünkü yönetici olmak liyakate değil, sadakate bağlıdır.

Osmanlı toplum yapısından miras alınan siyasal kültür, o dönemin özelliklerini taşıyarak günümüzde bile devam etmektedir. Osmanlı’da Padişah ve Saray’ın geleneklere dayanan egemenliği son derece merkezi ve güçlü bir devletçilik geleneği ortaya çıkartmıştır. Bu gelenekte de halk Padişah’ın kulu durumunda olup, Padişah’a itaat ve sadakat ile hizmet etmekle yükümlüdür. Halk ancak Padişah’a bilgi taşıdığı veya imadetnamelerle başlarına gelen veya gelebilecek olan bir felaketi Saray’a ilettiği ölçüde siyasal hayatta bir rol yani iletişim rolü oynayabilmiştir. Halkın başlıca işlevi vergi vermek, askerlik yapmak, Padişah ve Saray’a itaat ve sadakat göstermekten ibarettir (Kalaycıoğlu, 1997, s. 135). Böyle bir toplumsal durumda katılmadan söz etmek olanaksızdır. Eroğul (1991, s. 64), Osmanlı’da eğer bir katılımcılık aranıyorsa bulunabilecek tek şeyin olumsuz katılma olacağını belirtmektedir. Ayaklanmalar şeklindeki bu olaylarda da kişi hak ve özgürlükleri amaçlanmamış, çoğunlukla geleneklerin korunması istenmiştir. Oysa gelenekler katılcılığın önündeki en büyük engellerdir. III. Selim ve II.Mahmut’tan itibaren başlayan yenileşme hareketleri ise tepeden inmecidir. Sahibi bir avuç aydın olan bu değişime halkın katkısı ise olumsuz katılma ile karşı koyuştur. Ancak II.Meşrutiyet’ten sonra katılımcılıkta bir dönüm noktası yaşanmıştır. Üstel’e göre, (2004, s. 27) II. Meşrutiyet siyasal modernleşme istemektedir. 1909 yılında çıkarılan Cemiyetler Kanunu ile siyasetin sivilleşmesi sağlanmış, siyaset yapan kişilerin sayısı artmış ve katılımcılık düzeyi yükselmiştir.

Ondokuzuncu yüzyıl ve 20. yüzyılın ilk yarısı dünyanın bir çok ülkesi için yönetim biçimlerinin değiştiği, toplumların büyük dönüşümler geçirdiği zamanlardır. Türkiye de bu değişimin içinde yer almış ve padişahlıktan cumhuriyet yönetimine dönmüştür. Ancak siyasal katılım açısından “cumhuriyet yönetimi topluma ne kazandırmıştır” diye sorulduğunda çeşitli nedenler dolayısı ile olumlu yanıtlar verebilmek güç olmaktadır.

Özlem’e göre (1999, s. 22 ve devamı) zaten bir yönetim biçimi olarak cumhuriyetin demokrasiyi içermek ya da ona dönüşmek gibi bir zorunluluğu yoktur. Cumhuriyeti demokratikleştirmek, birey, zümre, grup ve sınıfların talepleri ve mücadeleleri ile mümkündür. Avrupa tarihine baktığımızda, cumhuriyet normlarının seçkinler tarafından üstten ve şabloncu olarak topluma dayatıldığını, okulların da bu normların benimsetilmesinde araç olarak kullanıldığını görürüz. Cumhuriyetçi mutlakıyetçilik veya Jakobenizm denen bu tavırdan ancak 19. yy. boyunca süren

mücadeleler sonunda vazgeçilmiş ve Batı devletleri özel iradelerin ifade ve temsiline olanak veren demokrasiyi kabul etmişlerdir. Aynı durum Türkiye Cumhuriyeti için de geçerlidir. Türkiye’de seçkinler halkı bir realite olarak görmüş ama onu hayata geçirilmesi gereken bir projenin uygulandığı denek olarak değerlendirmişlerdir. Hâkimiyet milletindir ama bu millet Cumhuriyet normlarına göre eğitilmesi ve Cumhuriyet’e uyarlanması, biçimlendirilmesi ve yapılandırılması gereken ham bir kitledir.

Eroğul da (1991, s. 65) Mustafa Kemal’in merkezi yönetimi güçlendirerek, güçlü bir devlet yaratma düşüncesinin katılmayı zorlaştıran bir ideolojik ortam yarattığını düşünmektedir. Ancak yine de asıl sorun devlet otoritesinin gücünde değil, bunun oluşum biçimindedir. Kemalist devrim eğer aşağıdan yukarıya giden, halkı yanına alarak, yığınları gönüllü biçimde harekete geçirerek bir örgütlenme gerçekleştirebilseydi, daha katılımcı bir toplum yaratabilirdi. Eroğul, Mustafa Kemal’in, Robespierre gibi, tepeden inme bir “özgürleştirme” hareketi gerçekleştirdiği düşüncesindedir. Mardin’e göre ise (1971) bu yöntemin yeğlenmemesinin nedeni uygulamadaki olanaksızlıklardan çok, Osmanlı’dan devralınan ve çevreye karşı daima merkezi kollayan bürokratik gelenek ve yönetim kadrolarına özgü seçkin siyaset kültürüdür. Bu doğal bir durumdur çünkü Türk devrimini seçkinler yapmıştır. Cumhuriyet seçkinlerinin önceliği, ekonomik alt yapıdan ziyade, toplumun semboller sistemini dönüştürmek, bir milli kimlik yaratmaktır. Cumhuriyet seçkinleri önce bir görüntü hayal etmiş ve daha sonra buna nefes verme çabasına girmişlerdir (Kadioğlu, 2004). Keyman’a göre de (2004), Cumhuriyet projesi önce devleti kurma, sonra da bu devlete özgü milleti yaratma girişimidir. O nedenle de siyasi aktörlerini ve toplumu zayıf kılmıştır. Siyasi modernleşme, ulus-devlet kurma açısından başarılı ama demokratikleşme açısından başarısız bir projedir. Devlet, modern bir ulus-devlet oluşturma amacını sağlamak için toplum mühendisliğine yönelmiştir. Toplum mühendisliği, önceden tanımlanmış bir toplumsal gerçekliği oluşturmak için belli programlar üretmek ve onları toplumun önüne kabul etmesi için koymaktır. Böylece, yeni düzen yaratma kaygısına çare bulunmaktadır (Kahraman, 2002, s. 7). 1950’den sonra daha liberal bir demokrasi modeli denenmek istenmiştir ama Özlem (1999, s. 25), atılan adımların toplumsal bir temeli olmadığı görüşündedir. Bu durum, “görünüşte” demokratikleşme ve liberalleşmeyi göstermektedir ve ABD’ye yanaşma ihtiyacının ve dünya siyasetindeki konjonktürel nedenlerin getirisi.

1961 Anayasası'nın hukuksal ortam yaratarak destek olduğu etkin ve katılımcı siyasal yaşam bir süre Türkiye'de özgürlükçü bir havanın esmesini sağlayabilmişse de 1971 ve 1973 değişiklikleri Anayasa'nın dokusunu bozmuş ve 1980 darbesi ile topluma “depolitizasyon” olgusu empoze edilmiştir. Bu yaklaşım, devletin toplumu oluşturan bireylere ve katmanlara güvensizliğini dışa vurmaktadır (Kahraman, 2002, s. 90).

Turan'a göre (1995, s.33), siyasal kültürümüz bireyselliği yeterince benimsememekte, toplumsallığa büyük ağırlık vermektedir. Bireyin ve toplumun ayrı ve kendilerine özgü alanlara sahip olduğu, birinin diğerine üstün olmadığı, bireyin kendisine ait alanda her türlü girişimde bulunabileceği anlayışı siyasal kültürümüzün yerleşik değerleri arasında bulunmaktadır. Birey-toplum ilişkisinde eşitlik öngörülmemekte, toplumun bireyin önünde olduğu varsayılmakta, bireyin toplumun önceliğini benimsemesi, ona tabi olması gerektiği kabul edilmektedir. Bireyin özerklik alanına devleti sokmamayı öngören düşünceler desteklenmemektedir. Birey ve devlet arasındaki eşitsiz ilişki, bireylerin devleti (yönetimi ve yöneticileri), denetleyebileceği türünden, demokrasinin temel varsayımlarından birini tartışmalı duruma getirmektedir.

Aslında yurttaş olarak birey, aşkın gücü olan devletin karşısında bir dizi haklara sahiptir. Bilincinde olsa da olmasa da bu hakları yasalarla güvence altına alınmıştır. Fakat devletin erki karşısında kendini güçsüz hisseden yurttaş onları kullanamayan birisidir. Haklara sahip birey Cumhuriyet'in ilk yıllarından başlayarak oluşmuştur. Ancak özgürlük kavramı ile bütünleşmiş bireylik olgusu, modernist devletin gücü ve iradesi önünde gerilemiş ve yurttaş-kul doğmuştur. Yurttaş-kul'un birey olarak kendisine ait hakları gözetmesine gerek yoktur. Çünkü devlet onun adına (Halkçılık) onun için gerekli kararları vermektedir. Ona düşen, devlete saygılı, onun aldığı kararları uygulayan yurttaş-kulluğu sürdürmesidir (Kahraman, 2002, s. 6).

Üstel, (2004, s. 328) cumhuriyet dönemi boyuca, günümüze dek gelen yurttaşlık anlayışının en temel özelliğinin, yurttaşlığın sivil ve katılımcı boyutlarının eksikliği, pasif bir itaati ve konformizmi hedeflemesi olarak görmektedir. Okulda verilen vatandaşlık eğitimi ise “milli güvenliğe odaklanmış Türkiye tasarımı” ile demokratik, katılımcı ve sivil bir yurttaşlığın tüm unsurları ile ortaya çıkmasına olanak tanımamaktadır. Tekeli'ye göre de (2003, s. 24), Türkiye'de eğitim, merkezi bir yönetim altında, tek düze yurttaşlar yetiştirmeyi ulus devlet olmanın gereği gibi görmekte, farklı olana hoşgörülü olmamakta, çeşitliliğin yarattığı zenginliğin yaratıcılık potansiyelini takdir etmemektedir. Eğitim sistemi, aktif, katılımcı, çoğulcu değerlerle yüklü demokrat yurttaş yetiştirmeyi sağlayamamaktadır.

Oysa Barber (1995, s. 56) demokrasinin, temel erdemleri olan katılım, yurttaşlık ve siyasal faaliyetlere daha ilgili bir yurttaşlık kültürü ile özdeşleştirilmesinin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Türkiye’de katılmanın artırılması, katılmayı destekleyen bir kültürel, ideolojik, ekonomik, siyasal ve hukuksal ortamın yaratılmasına bağlıdır. Bu çerçevede siyasal kültürün özel bir ağırlığı vardır. Demokrasinin yerleşmesi için temel koşul buna uygun bir kültürel ortamın bulunmasıdır. Demokratik kurumlar çok zaman bir neden değil, daha önce var olan böylesi bir katılcı siyasal kültürün sonucudur. Türkiye’de serbestliği, özgürlüğü olağan karşılayan, farklı olmayı ihanet olarak görmeyen bir siyasal kültürün yaygınlaşması gerekir (Eroğul, 1991, s. 267 ve devamı).

Lipset’e göre (1950) siyasal sistemlerin demokrasiyi yaşatabilme yetenekleri yasalardan ziyade siyasal kültüre bağlıdır. Toplumda yaşayan insanlar değişik veya aykırı düşüncelere tahammül edebilmelidirler. İnsanların birbirlerine güven duyma, başkalarıyla birlikte hareket edebilme, birlikte ortak hedefler için çalışabilme yetenekleri olabilmelidir. Kişilerin demokrasinin kurum, kural ve kuruluşlarına güven duymaları gereklidir. Demokrasinin gelişebileceği siyasal kültür ortamının diğer bir özelliği de siyasal etkinlik duygusudur. Vatandaş, siyasal kararlar üzerinde etkisi olabileceği duygusuna sahip olmalıdır. Eğer bunun mümkün olduğuna inanmıyorsa, o zaman siyasal katılmanın oluşması pek güçtür. Nihayet, bireyin siyasal yaşama ilgisi ve bu konuda sürekli ve düzenli olarak olayları izlemek suretiyle edindiği siyasal bilgisinin olması beklenmelidir. Ancak, 1990–91 yılları arasında yapılan bir araştırma göstermektedir ki, Türk toplumu kendisine benzemeyen insanlardan hoşlanmayan, yabancıları sevmeyen, başka dinden olan insanlarla ilişki içinde olmayı istemeyen, tanımadıklarına itimat etmeyen, hatta kuşku duyan bir görüntü içindedir. Böyle bir ortamda demokrasinin, zaman zaman partiler arasındaki bir savaşa dönüşmesi yadırganmamalıdır (Kalaycıoğlu, 1994, Syf 56).

Türkiye’de katılcılıktan uzak bir siyasal kültür militan bir demokrasi anlayışı ile beslenmektedir. Ancak her ne kadar Türkiye’nin siyasal kültürü “özgürlükçü” tanıma uymasa da özgürlükçü tüm kültürlerin özgürlükçü olmayan bir geçmişleri olduğu bilinmektedir. Herhangi bir kültürün içkin olarak özgürlükçülük ile uzaktan yakından ilgisi olmadığını ve değişmeyeceğini söylemek, etnik merkezîyetçi ve tarihsellikten uzak bir yaklaşımdır. Dahası, kabul etmek gerekir ki bir kültürün özgürlükçülüğü bir derece meselesidir (Kymlicka, 1998, s. 154). Türkiye’nin son on yılda sivil toplum

açısından yaşadığı gelişmeler değerlendirilirse, siyasal kültürümüzde özgürlükçü düşünce yönünde bir evrime yol alındığını düşünmek hayal olmayabilir.

2.2.2. Siyasal Toplumsallaşma

Toplumsallaşma, bir toplumun ya da belirli bir grubun normlarını öğrenme ve uyum sağlama süreci olarak ifade edilebilir (Bademci, 2000, s. 37). Toplumsallaşma süreci bireyin, toplumun kültürüne özümsemesini sağlar (Fichter, 2002, s.30). Toplumların kültürleri tarihsel evrimlerinin ürünüdür. Toplumsallaşma ise onu güçlendirir (Kışlalı,1993, s. 63). Anlaşıldığı üzere, bireyin öğrendiği yaşama biçimleri, sahip olduğu düşünceler, taşıdığı değerler, köken olarak bireyin dışından bireye gelmektedir. Bunlar toplumsallaşma sürecinin sonuçları, ürünleridir. Kişi geçmiş deneyimlerin ışığında yeni deneyimleri karşılamaya ve günceli yorumlamaya başlar. Sonuçta birey kendi deneyimleri içinden dünyaya bakar ama pencereyi yaratan toplumsallaşma sürecidir (Fichter, 2002, s. 26).

Siyasal toplumsallaşma, genel toplumsallaşma olgusunun ayrılmaz bir parçasıdır; toplumsallaşmanın özel bir biçimidir. Siyasal toplumsallaşma, bireylerin siyasi yönelimlerini, tutumlarını ve davranışlarını edinmelerini sağlayan süreçtir. Bu süreç geniş anlamıyla siyasal eğitime benzetilebilir. Bireylerin toplumun siyasal yapılarıyla bütünleşmeleri, o toplumun siyasal değer, inanç ve davranış kodlarını edinmeleri siyasal toplumsallaşma ile mümkün olur (Kaplan,1999, s.14).

Siyasal kültürün temelinde ana unsur olarak siyasal toplumsallaşma vardır. Siyasal toplumsallaşma çocukluktan kalma değerler, eğitim, çevre, iletişim araçları gibi faktörlerle belirir ve nitelenir. Siyasal toplumsallaşma siyasal kültürü oluşturur. Siyasal kurumlar siyasal kültürden etkilenir ve böylece siyasal kültür kurumları, kurumlar tekrar siyasal toplumsallaşmayı etkiler. Sonuçta siyasal kültür üzerinde değişimler oluşur. Bütün bu etki-tepki ilişkileri ise siyasal davranışı oluşturur (Yücekök, 1970, s. 178).

Kişi, kendi kültürünün, toplumunun ürünüdür. Farklı toplumlarda yetişen kişilerin davranış farklılıkları içinde yetiştikleri toplum ve kültürden kaynaklanır. Nesnel olarak toplumsallaşma, toplumun kültürünün bir kuşaktan diğerine geçirildiği ve bireyin, örgütlenmiş sosyal yaşamın kabul edilmiş ve onaylanmış kalıplarına uyarlandığı bir süreçtir. Toplumsallaşma, kişinin çevresindekiler ile kendi arasındaki bir etkileşimdir. Bu etkileşim süreci sonunda kişi, sosyal davranış örüntülerini kabul eder. Yani belirli bir toplumun sahip olduğu “yaşama deseni” süreç içerisinde diğer bireyler

tarafından da benimsenir. Ancak bu durum kişinin birey olarak bittiği, gelişiminin durduğu anlamına gelmez. Çünkü kişi yaşam boyu uyarılma ve değişimlere maruz kalır (Fichter, 2002, s. 25).

Yine Fichter'e göre (2002), toplumsallaşma süreci bir toplumsal kontrol süreci ve grup yaşamında düzenlilik sağlama yöntemidir. Kişi, içinde yaşadığı toplumun alışkanlıklarını alır ve çocukluktan başlayarak adım adım toplum tarafından "kırılmış" hale gelir. Çocukluktan başlayarak yer alınan her çember içinde öğretilen "nasıl iyi bir çocuk olunur"un ipuçları bireyi topluma uyumlu yapabilmek için atılan adımlardır. Bireyin toplumda edindiği birikimler, yaşayacağı yeni deneyimlere karşı ona bir özgeçmiş sağlar. Birey "somutlaştırdıkça" kültür "içselleştirilmiş" olur. İçselleştirilen bu kültür bireyin yönelimlerini etkilemeye başlar. Yani bireyin yönelimleri ne denli içten görülürse görülsün aslında içselleştirilmiş olan kültürün izlerini taşımaktadır.

Siyasal toplumsallaşma, siyasal inanç, değer ve davranışların birey tarafından benimsenmesi ya da toplum tarafından bireye öğretilmesi süreci olarak tanımlanabilir (Tezcan,1997, s. 89). Okullar siyasi toplumsallaşma açısından oldukça önemlidirler. Her ne kadar toplumsallaşmanın genel çerçevesi aile ve arkadaş gruplarının oluşturduğu birincil gruplar tarafından çiziliyorsa da okulun da içinde yer aldığı ikincil gruplar bu genel çerçevenin içini doldurup biçimlendirirler (Kışlalı, 1993, s.61).

Öztekin'e göre (1993), siyasal toplumsallaşma süreci önce ailede başlar, ailedeki bireylerin siyasal kültür düzeyleri çocuğun siyasal bilinçlenmesinde ilk etkindir. Çocuk siyasal davranışları, siyasal tutum ve beklentilere temel oluşturacak inanç ve değerleri ilk önce ailesinde edinmeye başlar. Anne ve babanın siyasal sistemle ilgili bilgileri, kültür düzeyleri, ülke yönetimi ile ilgili temel yaklaşımları, takındıkları tavırlar çocuğu büyük ölçüde etkileyecektir (Akt. Kahraman, 2002, s. 36).

Ailenin siyasal toplumsallaşma üzerindeki etkisi kuşkusuz çok önemlidir. Ailenin demokratik yapıda olup olmaması, örneğin aileyi ilgilendiren kararlarda çocuğun düşüncesinin alınıp alınmaması, çocuğun gelecekteki siyasal davranışlarını etkilemektedir. Görülmüştür ki, bireylerin eğitim düzeyi ve toplumsal statüleri yükseldikçe aile içindeki kararlara katılma oranları, siyasal katılım eğilimleri ve siyasal etkinlik duyguları yükselmektedir. Hatta bazı düşünürler, ailede karar verme sürecine izin vermeyen baskıcı bir ortam doğması ile otoriter siyasal düzenlerin gelişmesi arasında yakın bir ilişki görmektedirler. Aile içindeki demokratik-katılımlı veya otoriter-katılımsız ortam ile siyasal düzendeki benzer ortamlar arasında bir ilişki olduğunu savunan pek çok kişi vardır. Ancak yine de basit genellemelerin tuzağına

düşmemek gerekir. Olaya bir tek nedenin etkisi olduğunu varsaymak yerine birçok etmenin (bu arada aile ve siyasal ortamın) birbirini karşılıklı olarak etkilediğini düşünmekte yarar vardır. Gerçeğe en yakın ve yanılgıdan en uzak yaklaşım bu olabilir. Böylece “aile içi ilişkileri değiştirirsek siyasal katılım biçiminde de değişiklik olur” gibi tek yönlü umut ve genellemelerden kurtulmuş olunur (Alkan, 1989, s. 69).

Siyasal toplumsallaşmada etkili bir diğer grup da arkadaş çevresidir. Ancak Edellstein’a göre (1970), arkadaşlık gruplarının etkileri konusunda kesin yargıya varmak mümkün değildir. Çünkü çoğu kez arkadaşlık grupları geçicidir ve bir gruptan çıkıp diğerine giren kişide değişimler olacağı olasıdır. Yükseköğretim yıllarında, yeterli düşünsel olgunluğa ulaşmadan, arkadaşlarının etkisi ile “özgürlükçü” görüşlere kapılan pek çok öğrencinin, okul bitip arkadaşlık grupları dağıldıktan sonra eski düşüncelerine geri döndüğünü gösteren araştırmalar vardır (Akt. Alkan, 1989).

Alkan, Türkiye’de siyasal toplumsallaşmayı araştırdığı eserinde (1989), üç düzeyli bir çelişkili etkilemenin varlığını saptamaktadır. Bunlar; aile, okul, toplumsal ve siyasal çevredir. Her etmen, bir sonrakinin verdiği siyasal bilincin –kısmen de olsa- geçersizliğini vurgulamaktadır. Türkiye’de aile geleneksel yapısını korumakta iken, okul ve arkadaş çevrelerinin daha çağdaş görüldüğü söylenebilir. Bu bölüntülü ve çelişkili etmenler altında, toplumsallaşma sürecindeki çocuk, her düzeyde kendisini, çevresini ve birey-toplum ilişkilerini yeniden tanımlamak zorunda kalmaktadır (Akt. Kışlalı, s.62).

Langton’a göre (1969) toplumsallaşma, geleneksel siyasal normlar ve kurumları korumaya hizmet etmektedir. Yani tutucu bir işlev söz konusudur ki özellikle birincil nitelikte toplumsallaşmayı gerçekleştiren kurum olan aile için durum böyledir. Diğer yandan ikincil toplumsallaşma yönlendiricileri olan okul, çalışma grubu, medya vb. geçmiştekilerden farklı siyasal değerleri verdiklerinden ya da çocukları atalarından farklı sosyal ve siyasal beklentiler ile yetiştirdiklerinden, onlarla yaşanan toplumsallaşma süreci bir siyasal ve toplumsal değişme aracı olabilmektedir (Akt. Tekinöz, 1998, s. 37).

Okullarda gerçekleşen siyasal toplumsallaşma sürecinde, açık/formal programdan ziyade örtük programın etkisi daha fazladır. Açık/formal program, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından, Milli Eğitim’in genel amaçlarını gerçekleştirmeye dönük olarak hazırlanan ve okullardaki planlı eğitsel etkinlikleri içeren programdır. Bu program öğrencilere bilgiyi aktarabilmekte ancak tutum ve davranışların geliştirilmesinde açık programdan daha fazla örtük program baskın olmaktadır. Örtük

program ile anlaşılması gereken ise okul ortamı ve okuldaki yaşamdır (Doğanay, 1997). Her ne kadar okulun siyasal toplumsallaşmadaki etkisi en fazla öğretmen ile hissediliyor olsa da bu etkiyi böylece sınırlamak yanlış olur. Derslerin içeriği, öğrencinin o okul nedeniyle karşı karşıya kaldığı değişik çevre ve koşullar, okulda oluşan arkadaş grupları, öğretmenin etkisine eklenen ve her zaman aynı yönde olmayan farklı etkiler yaratabilirler. Yani okulun genel olarak ortamı, atmosferi bir toplumsallaşma aracı olarak önemli rol oynar (Kışlalı, 1993, s.61). Eğer demokratik siyasal kültür amaçlanıyorsa, hem açık program hem de örtük program demokratik kültürü destekleyecek biçimde düzenlenmelidir (Doğanay, 1997).

Her siyasal sistem, yönettiği toplum üyelerine bazı tutumlar, değer yargıları ve davranış kuralları aktarmaya, öğretmeye çalışır. Birçok ülkede eğitimi düzenleyen kurumun “milli eğitim” başlığını taşıması, eğitimin değerlerden arınmış bir bilgi aktarımı olarak algılanmadığının kanıtıdır. Özellikle örgün eğitim, siyasal toplumsallaştırma sürecinde etkin bir araç olarak görülmektedir. Toplumsallaşma üzerine uzmanlaşmış bir kuruluş olan okul, toplumda egemen olan sınıfların ideolojisini en etkili biçimde benimsetmek işlevini üstlenmiştir (Turan, 1976, s. 57).

Öktem (1997, s. 6-12), ders kitaplarının ve okulun en önemli etkilerinden birisinin, ideoloji oluşumuna katkıda bulunmak olduğunu belirtmektedir. Özellikle rejim sorunlarının duyarlılığa neden olduğu dönemlerde, bir ideoloji oluşumu olarak okul büyük bir önem kazanmaktadır. Ders kitapları, eğitim yöntemleri, öğretmenlerin tutumları siyasal iktidar tarafından büyük bir ilgi ile izlenmekte ve yönlendirilmektedir. Türkiye’de siyasal toplumsallaşmanın en önemli amaçlarından birisi uluslaşmanın sağlanmasıdır. Uluslaşmayı sağlamak için de okullarda siyasal içerikli dersler okutulmaktadır. Genel çizgileri ile bir kültür devrimi niteliği taşıyan Kemalizm’in uygulanmasıyla birlikte önemli bir rejim değişikliğine uğrayan Türkiye’de devlet, sosyal ve siyasal kültürü yeniden yaratma çabasına girmiştir. Toplum yeni değerlerle donatılmıştır. Eğitim de bu anlamda Kemalist rejimin meşrutiyetini sağlamak için en önemli araçlardan birisi olmuştur. Milliyetçilik, ulus olmanın ve oluşturma bilincidir. O nedenle de okullarda etkin olarak kullanılan ideolojik öge milliyetçiliktir.

Üstel’e göre, Cumhuriyet yurttaşlığı, görev temelli yurttaşlıktır. Türkiye’de 1926’dan itibaren yurttaşlığın devlet eksenli militan bir nitelik kazanmaya başladığı görülür. 1930’lu yıllar, devlet eksenli militan bir yurttaşlık anlayışının okul aracılığı ile yaygınlaştırılması hedefine hız verildiği bir dönem olarak ortaya çıkar. Öğrencileri toplumun öz, sadık ve temelli evladı yapmak ve onları topluluğun bir parçası kılmak ve

ancak o topluluk içinde bir varlık olmalarını sağlamak bu dönemin hedefidir. Cumhuriyetçi pedagojinin sorumluluk ahlakının temelinde yurttaşın devlete karşı görevlerini bilmesi ve devlete itaat etmesi bulunur. Ders kitapları, geleceğin yurttaşlarını üzerlerine düşen görevleri “seve seve” yapmaya çağırır. Vatandaşların hakları, yükümlü oldukları görevleri yapmaları karşılığında vardır. 1961 Anayasası’nın “özgürlükçü ruh”unun öğretim programlarına geç bir yansıması olarak kabul edilebilecek olan 1969 tarihli Ortaokul Sosyal Bilgiler Programı, aktif/katılımcı yurttaşlığın teşviki anlamında Cumhuriyet tarihinin en demokratik programı olarak ortaya çıkar. Ancak 12 Mart ruhunun ürünü olan 14.6.1973 tarihli Milli Eğitim Temel Kanunu, eğitim ve öğretimde demokratikleşmeye yönelik bu iradeyi kesintiye uğratar. 1980’den itibaren ise 1940’ların sonuna kadar hakim olan militan yurttaşlık algı ve söylemine geri dönüş söz konusudur (Üstel, 2004, 134 ve devamı).

Easton ve Dennis (1969) ABD’de çocuklar üzerinde yaptıkları araştırmalarında siyasal toplumsallaşmanın dört temel aşamayı içerdiğini söylemişlerdir. (Akt: Zengin, 2003, s.13)

1. Politikleşme aşaması: Çocuğun aile ve okul çevresinin dışında, üstün bir otoritenin olduğunu fark etmesi.
2. Otoritenin kişiselleşmesi: Bu aşamada çocuk siyasal otoriteyi bir siyasal liderde simgeleştirir. Bundan sonrasında çocuk açısından bu kişi ile siyasal otorite özdeş görülür.
3. İdealleştirme: Çocuk için bu aşamada, kişiselleşmiş siyasal otorite, hata yapmayan, herkesten daha bilgili, iyiliksever, bir “üstün güç”tür.
4. Kurumsallaşma: Bu aşamada birey siyasal öznelerin kişisel niteliklere indirgenmesi evresini aşar ve siyasal özneler sürekli ve istikrarlı kurumlar haline dönüşür. Bu aşama ergenlik çağında oluşur ve gençlik ile onu izleyen yıllarda da devam eder.

Görüldüğü gibi, birey toplumsallaştıkça siyasal otoriteyi destekleyici tavrı azalmaya başlamakta ve siyasal olguları daha eleştirel bir gözle algılamakta ve eleştirmektedir. Ancak siyasal toplumsallaşmanın bir noktada sona ereceği düşünülmemelidir. Bireyler gençlik yaşlarından sonra da toplumsal değişimin etkisi ile “yeniden toplumsallaşabilir”. Aslında Freud ve izleyicileri, siyasal olsun olmasın, her türlü tutum, değer ve inancın çok küçük yaşlarda belirlendiğini ve yaşam boyunca hiçbir ciddi değişime uğramadan korunduğunu iddia etmişlerdir. Psikanalistlerle sınırlı kalan bu görüşlerin geçerliliğini kabul etmek pek mümkün görülmemektedir. Siyasal ve

toplumsal olaylar hakkında değişmeyen kanı ve tutumların oluşması çoğu kez olası değildir. Hyman'ın 1959, Newscombe ve arkadaşlarının 1967 tarihli çalışmaları, bireyin siyasal tutum ve beklentilerinin küçük yaşta oluşmadığını, oluşsa bile ergenlik ve sonrasında değişebileceğini göstermiştir (Zengin, 2003, s. 10-15).

Turan'a göre de (1976, s. 55), siyasal toplumsallaşma süreci belirli bir yaş dönemi ile sınırlandırılmaz. Bireyin çocukluktan başlayan siyasal toplumsallaşması yaşamı boyunca devam eder. Bazı durumlarda insan küçük yaşlarda iken edindiği siyasal kültürü tamamen terk edip yeni bir kültür edinebilir, bazen de çocuklukta edinilen kültürün ana hatları korunmakla birlikte, ona yeni bir kapsam ve anlam verilebilir.

Her şeye karşın, birey toplumun kendi amacına göre eritebileceği, kolaylıkla etki altına alabileceği bir nesne değildir. Her zaman içinde yaşadığı kültürün isteklerine göre davranan bir kukla da değildir. Sezme ve karar verme yeteneği ile insanoğlu kendi davranışını topluma rağmen değiştirebilir ve içinde yaşadığı toplumu etkileyebilir (Fichter, 2002, s. 24). Birey yükseköğretim çağına kadar demokratik davranış kalıplarını arzu edilen ölçülerde edinememiş olsa dahi üniversitede yeniden toplumsallaşma süreci içine girebilir. Böylece, üniversitelerde demokratik bir siyasal kültür ile yetiştirilen öğrenciler sayesinde bir toplumun siyasi kültüründeki anti-demokratik unsurların değişebilmesi mümkün hale gelebilir. Bir başka deyişle, üniversitede gerçekleşen toplumsallaşma ile demokratik bir dönüşüm gerçekleştirilebilir.

2.3. Siyasal Toplumsallaşma Sürecinde Üniversitenin Rolü

Yaşamının saldırılara karşı korunması ve bedensel varlığının beslenmesi insanı insan olarak geliştirmeye yetmez. İnsan yavrusu ancak belli bir eğitim, en genel anlamıyla bir toplumsallaşma sürecinden geçerek insan olur. Günümüzün demokratik ulus-devlet modelinde insan, toplumsallaşma süreci içinde yalnızca toplumsal bir insan olarak değil, aynı zamanda haklara, özgürlüklere ve sorumluluklara sahip bir birey, bir vatandaş olarak da yoğrulmaktadır. Doğal olarak da bireyin siyasal toplumsallaşma sürecinden demokratik siyasal kültürü benimsemiş bir vatandaş olarak çıkması beklenmektedir.

Demokratik tutum ve değerler, siyasal yaşamda etkin bir konuma geldiğinde toplum demokratikleşmiş demektir. Yasal düzenlemeler bir ülkeyi, kurumlarını,

okullarını demokratik yapmaya yeterli olmayabilir. ”Biçimsel demokrasi işlemeye başladığında siyasal kültür de demokratikleşme yolunda yavaş da olsa değişecektir” denilebilir. Ancak bu noktada da önemli olan siyasi kültürün değişime açık bir nitelik taşıyor olması gerekliliğidir (Şaylan, 1998).

Demokrasi, rejim olarak temelde bir kültür sorunudur. Bir ülkenin kültürel yapısı elverişli değilse o ülkede demokrasinin kurulabilmesi çok zordur. O nedenle, demokratik bir yönetim arzu ediliyorsa öncelikle ülkede toplumsal ve siyasal alanda yeterli bilincin ve demokratik kültürün oluşturulması ile işe başlanmalıdır. Bu kültürün oluşması ve toplumsal temeller kazanarak uzun ömürlü olması, süreklilik kazanabilmesi için kültürel kalkınmaya ağırlık verilmelidir. Eğitimden, çağdaş teknolojilerin geliştirdiği iletişim araçlarından, basın ve yayın organlarından üst düzeyde yararlanarak oluşturulan demokratik kültür, kitle kültürü haline getirilmelidir (Çeçen,1996).

Okullar, siyasal toplumsallaşmanın gerçekleştiği kurumlar sıralamasında aileden sonra ikinci öneme sahiptir. Sanayileşme ile birlikte toplumun geleneksel yapısının değişmesi ve sosyo-ekonomik yaşama katılmayı sağlayan becerileri kazandıran bilgilerin verilmesi gerekliliği, özel işlevler temelinde uzmanlaşmış toplumsal kurumlardan birini oluşturan eğitim kurumunu zorunlu kılmıştır. Okul bir yandan bilgi ve beceri edindirme işlevini yüklenirken, bir yandan da toplumsallaşma süreci içinde çocuklara toplumun egemen değerlerini de vermeye başlamıştır. Okulda geçen zamanın giderek uzaması, anaokulundan yüksek öğretime kadar olan bir süreç oluşturması, söz konusu toplumsallaşma sürecini genişletmiştir (Kahraman, 2002, s. 40).

Genel olarak, bir eğitim sisteminin aile ile birlikte birbirini tamamlayarak toplumsal sistemin, bilgileriyle, hünerleriyle, alışkanlıklarıyla, değerleriyle, ideolojisiyle, kurumsal işleyişi ile değişme içinde yeniden üretilmesi temel işlevini yüklendiği söylenebilir (Tekeli, 2003, s.13). Böyle bir temel işlevi yüklenen okul örgütlü yapısıyla siyasal kültürün bir yansıması olarak bireyin karşısına çıkar. Birey aile dışında bir otorite ile ilk kez okulda karşılaşır. Kurallara uymadığı durumda başına gelebilecekler hakkında ilk izlenimleri okulda öğrenir. Bu izlenimlerin ilerideki siyasal yaşamına dair örnekler oluşturarak bireyin siyasal tutumlarına yansıması mümkündür (Tekinöz, 1998, s. 43).

Eğitimin siyasal bilinç kazandırma işlevini özellikle otoriter, totaliter rejimler oldukça fazla kullanmışlardır. Bu ülkelerdeki eğitim programlarının hedefi, bireyleri devlete, partiye adanmak yönünde olmuştur. Üstel, Alman Birliği’nin kurucusu Bismark’ın, 1866 ve 1870’de Alman ordularının kazandığı zaferlerden sonra, “bu zaferi

kazanan Alman ilkokul öğretmenleridir” dediğini kaydetmektedir (2004, s.38). Ancak A.B.D. gibi rejim değişiklikleri görülmeyen, karşı ideolojilerin zayıf olduğu toplumlarda bile okulun ideoloji oluşumunda önemli bir rol oynaması söz konusudur. Devlet, birey, özgürlük kavramlarını sistemlerin otoriter, totaliter veya demokratik olmasına göre farklı anlamlandırmak mümkündür. Kavramlara yüklenen anlamların kişiyi yaşam karşısındaki duruşunu belirlediği göz önüne alınırsa, bireyleri toplumsal yaşamın “nesnesi” ya da “öznesi” yapanın siyasal sistemler olduğu görülebilir. Eğitimin ideolojik yönden oldukça önemli olması da buradan kaynaklanır (Güneş, 2002).

Eğitimin siyasal toplumsallaşmadaki rolünü etkileyen farklı öğeler vardır. Derslerin içeriği ve okutulacak kitapların kişilerin siyasal inanç, tutum ve davranışlarını etkileyeceğine inanılmaktadır. Ancak yalnızca eğitim programlarında yapılacak değişikliklerin öğrencilerin değer sistemlerinde ani ve önemli değişimler sağlayabileceği beklenmemelidir. Çünkü eğitim yolu ile aktarılacak değerler öğreticilerin süzgecinden geçmekte, bu sırada yeniden yorumlanmakta, sapmakta, vurgusu değişmektedir. Ayrıca öğreticiler programda öngörülmemiş fakat kendilerinin yeğledikleri değerlerin aktarıcılığını yapabilmekte, gerek ders içinde, gerek ders dışında öğrenciler ile etkileşimde bulunabilmektedirler. Kuşkusuz, okul döneminin süresi, okulun çevre ile ilişkileri ve etkileşmesi, öğretim kadrosunun niteliği, rol algıları, örgün eğitimin siyasal toplumsallaşmadaki etkisini belirleyeceklerdir (Turan,1976, s. 58).

Eğer demokratik bir siyasal kültür ve demokratik vatandaşlar hedefleniyorsa eğitim programları, bireyleri siyasi olarak bilinçlendirerek, güçlendirerek, gerekli bilgi, beceri ve tutumları kazandırarak, onları siyasi sürecin aktif birer üyesi yapmalıdır. Okullar, planlı ve programlı olarak demokratik vatandaşın eğitimini üstlenmiştir ancak özellikle demokratik siyasal kültürün henüz oluşmadığı toplumlarda okulun sorumluluğu daha da artmaktadır (Doğanay, 1997). Bireyleri toplumsal yaşamın öznesi haline getiren sistemler demokratik sistemlerdir. Demokrasi olabildiğince çok insanın alınan siyasi kararlara katılmasını talep eden bir yönetim biçimidir. İnsanlaşmanın koşulu olan eğitim, katılmanın öznesinin ortaya çıkması bakımından da temel önemde bir koşuldur. Asgari bir eğitim düzeyinin altında katılma hakkından söz etmek anlamsızdır. Katılma, ancak belli bir bilinç eşiği aşıldıktan sonra başlayabilir (Eroğul,1991, s. 54). Bundan dolayı da modern demokrasi (Du Bois, Bertrand Russel, John Dewey gibi düşünürler) ve onun köklerini oluşturan Aydınlanma döneminin klasik

liberal geleneği şunu kabul eder ki, demokrasinin devamı eğitimli bir halk olmadan mümkün değildir (Giroux& Giroux, 2003).

Günümüzde siyasal katılım düzeyi demokrasinin en tipik göstergelerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Demokrasinin en önemli koşullarının başında halkın, olabilen en geniş ölçüde yönetime katılması gelmektedir. Katılımın demokrasiyi güçlendirdiği ve yönetimi, tam da demokrasiden beklenildiği gibi kitlelere yaydığı yönünde güçlü bir inanış söz konusudur. Gözlenen odur ki, yurttaş devletten uzaklaştıkça demokrasi azalmaktadır (Gündüz&Gündüz, 2002, s. 91). Ülke yönetimine katılmanın en kolay ve en bilinen biçimi olan oy vermenin ve en yaygın örgütlülük biçimi olan derneklere, siyasi partilere üye olabilmenin yaş itibarı ile eğitim sistemi içindeki bireylerin üniversite yıllarına denk düştüğü düşünülürse, üniversitenin katılımı özendirici bir rol üstlenmesinin önemi daha iyi anlaşılabilir. Her ne kadar siyasal toplumsallaşmada ilköğretim dönemi -temel bir bakış açısı kazandırdığı için- önemli görülüyorsa da siyasete daha olgun ve bilinçli bir bakış açısının üniversite yıllarında geliştiği de yadsınamaz. Bireyin üniversite yaşantısı boyunca yaşadığı siyasal toplumsallaşmanın yönü onun, özgürlükçü ya da militan bir demokrasi anlayışına sahip olması, katılımcı olması ya da olmaması biçiminde etkilenmesine neden olabilecektir. Çünkü eğitim-öğretim sürecinin en alt basamaklarından itibaren hedef olarak gösterilen “demokratik birey” olma niteliği ülke politikaları hakkında görüş sahibi olma düzeyine ancak üniversitede gelmektedir.

Baykal tarafından aktarıldığına göre (1970), eğitim ile siyasal katılma arasında olumlu bir bağlantının varlığı değişik ülkelerde yapılmış bir çok araştırma ile güvenilir biçimde belgelenmiştir (Campbell ve arkadaşları, Dahl, Key, Agger, Ostram, Berelson ve arkadaşları A.B.D.’de, Benny ve arkadaşları İngiltere’de, Dupeux Fransa’da, Allardt ve Pesonnen Finlandiya’da, Rokan Norveç’de, Almond ve Verba İtalya, Almanya ve Meksika’yı da içine alan ülkelerde araştırmalar yapmış ve hemen hemen aynı bulgulara ulaşmışlardır). O nedenle bir çok yazar gibi Baykal da eğitimin siyasal katılmayı belirleyen sosyo-ekonomik etkenlerin en güçlüsü olduğu görüşündedir (s. 54-55-56).

Lipset (1986) Siyasal İnsan adlı yapıtında, demokratik ülkelerde insanların eğitim düzeylerinin yüksek olacağını savunmaktadır. Yine Lipset’e göre, eğitim, insan hoşgörüsünü genişletmekte, hoşgörünün gerekliliğine inandırmakta, insanları aşırı öğretilere kapılmaktan alıkoymakta, rasyonel tercihler yapma yeteneğini arttırmaktadır. Turan da (1986) bireyin eğitim düzeyi yükseldikçe hoşgörüsünün artabileceğini ve eğitim gören bir kişinin siyasal katılmanın istenilen bir davranış olduğuna

inanabileceğini, siyasal sistem hakkında daha çok bilgiye sahip olması dolayısı ile de siyasal faaliyetlerde bulunmak için kendini daha yetenekli ya da hazırlıklı hissedebileceğini belirtmektedir.

Eğitim siyasal toplumsallaşmayı etkileyen diğer bir çok etmenden daha önemli bulunmaktadır. Eğitimli insanların genelde demokratik değerlere inanmakta ve demokratik işleri desteklemekte olduğunu belirten Lipset, yüksek bir eğitim düzeyinin demokrasi için yeter koşul olduğunu söylemese de, eldeki bilgiler bu ögenin “zorunlu” koşul olmaya çok yaklaştığını göstermektedir (Akt: Bademci, 2000, s.126). Demokrasi ve eğitim arasında görgül bağlantılar vardır. Bir toplumun eğitim düzeyi ne kadar yüksek ise demokratik bir toplum olma olasılığı da o kadar yüksek olacaktır.

Gerzon (1997), demokrasiyi öğretmenin en doğru yolunun onu uygulamak olduğu görüşünü savunmaktadır. Hoşgörü, saygı, bir başkasından öğrenmeye gönüllü olmak gibi demokratik ulusları güçlendiren değerler, okullarda öğretilmeli ve uygulanmalıdır. Gerzon, bunları okullar yapmayacak ise kimin yapacağını sorarak, demokrasiyi öğretmenin ve uygulamanın, eğitimin ve okulların görevi olduğunu belirtmiştir (Akt. Bademci, 2000, s.135). Demokrasiyi besleyen hoşgörü, işbirliği, kendine ve başkalarına karşı sorumluluk duyma gibi değerler okullarda bireylere verilemediği takdirde, birey ileride, demokratik olmayan davranışları, konulan tüm yasal önlemlere rağmen gösterme eğiliminde olacaktır.

Üniversitenin diğer eğitim kurumlarından farkı, özgür düşünceye, düşünce çeşitliliğine verdiği önem olmalıdır. Üniversite bilgi vermenin yanı sıra düşünce üretilmesine de ortam hazırlamalıdır. Kahraman (2004), bu durumu şöyle açıklamaktadır.

“Bilgi sahibi olmadan fikir sahibi olunmaz” sözü doğru bir sözdür ama bu yargının tersi de geçerlidir. Türkiye’de insanların çoğu kez bilgileri vardır ama düşünceleri yoktur. Buradaki en büyük tehlike de bilginin kullanılmayan, sadece kalıp halinde öğrenilmiş, hatta ezberlenmiş bir nesneye dönüşmesidir. Bilgi özgürleşmenin, yeni bir ufuk keşfetmenin değil, içe kapanmanın, tutsak olmanın kurucu gücü haline gelmekte ve bilgi ile akıl arasındaki ilişki kopmaktadır. Üniversite aykırı düşüncenin üretilmediği, farklı kimlik ve kişiliklerin sergilenebildiği bir yer olmalıdır. Çünkü düşünce üretmenin en temel yolu budur (s. 282).

Ancak Türkiye’de siyasi kültürün demokratik geleneklere sahip olmaması, üniversitelerin de özgürleşmemesi sonucunu doğurmuştur. Üniversite özerkliği, rejim

bunalımı nedeni ile sıkça askeri darbelerin yaşandığı Türkiye’de bir alınmış, bir verilmiştir (Adıgüzel, 2003).

Kahraman’a göre (2004), Osmanlı toplumunun dayandığı felsefe sistemi, bilginin özgürleşme değil, bağlanma aracı olduğuna inanıyordu. Bu nedenle de pozitivist bilginin özgürleştirici yönü değil, pozitivist ideoloji ve onun dogmatik yanı benimsenmiştir. Pozitivist ideoloji, bilimsel, nesnel bilgiye inanmakla birlikte onun merkezileştirilmesini, siyasal iktidar aracılığı ile yukarıdan aşağıya indirilmesini öngörüyordu. Bundan dolayıdır ki insanlar bilgi sahibi olsalar da fikir sahibi olamadılar. Fikir, insanın öznelliğini ve “inanmama” yani “sorgulama” etkinliğini kabul eder. Çünkü fikir, analitik düşünmenin aracıdır. Oysa bilgi eğer ideolojik bir bağlama oturmuşsa bunu dışlar, insanların sentez yapmasına olanak vermez. Bu şekilde bilimsel bilgi işlevsizleşir, anlamsızlaşır.

Kongar (2005), Türkiye’de dinsel-geleneksel dogmatizmin, toplumun kendi iç dinamikleri ile aşılamamış olduğuna, Atatürk ve arkadaşlarının kazandığı Bağımsızlık Savaşı’ndan sonra kurulan Cumhuriyet’in devir aldığı toplumsal ve siyasal kültür ile birlikte günümüze dek çeşitli biçimlerde ve çeşitli alanlarda varlığını sürdürmekte olduğuna dikkat çekmektedir. Türkiye’de tek parti döneminde, toplumsal modernizasyon projesi yukardan aşağı uygulamaya konulduğundan, bağımsız ve bilimsel araştırmacılık çok desteklenmemiştir. Çok partili döneme geçiş ise Soğuk Savaş dönemi ile çakıştığından “komünizm ile savaş” her türlü bilimsel bağımsız araştırmayı engellemiştir. Hem 1960 ve 1971’de hem de 1980’de yaşanan müdahaleler göstermiştir ki sivil olsun asker olsun tüm yöneticiler araştırma kültürüne karşı olumsuz bakış açısına sahiptir. Kongar’a göre, araştırma kültürünün gelişmesinde birinci derecede sorumlu olan üniversiteler hem sivil hem askeri iktidarlar tarafından ezilmiş ve yerle bir edilmişlerdir.

Tanilli de, (2003, s. 163) üniversitenin ruhunu oluşturması gereken “çoğulcu düşünce ortamı”na genel bir inançsızlık duyulduğuna ve bu inançsızlığın YÖK’ün eseri olarak ortaya çıktığına vurgu yapmaktadır. 12 Eylül, üniversitede, çoğulcu düşünme ortamını söndürürken, gençlere “daha iyi bir toplum uğruna mücadele enerjisi, bilgisi ve yöntemi veren siyaset”i de yasaklamıştır. Tanilli bu yasakçı zihniyetin üniversite ruhuna zarar verdiğini düşünmektedir.

Bu aşamada değinilmesi gereken bir konu da kendilerinden demokratik siyasal kültürü oluşturmaları beklenen üniversitelerin özerk olması gerekliliğidir. Farklı düşüncelerin üretildiği ve bu şekilde demokrasinin özgürce yaşanabildiği bir üniversite

için özerklik mutlaka gerekmektedir. Üniversitenin özerkliğinin olmaması demokratik çoğulculuğun gereği olan çoksesselikten kaçış anlamına gelmektedir (Eroğul,1991, s. 58). Korkut, (2002,s. 24) da yaptığı karşılaştırmalı çalışmada Fransa ve Almanya’da üniversite ile ilgili kurulların, Türkiye’deki üniversitelere göre daha geniş katılımlı olduğunu belirtmektedir. Kurulların çoğunda öğretim elemanları ile birlikte öğrenciler de bulunmaktadır. Türkiye üniversitelerinde ise öğretim üyeleri dışındaki kesimlerden yönetime katılma söz konusu değildir. Oysa demokratik üniversite yapılanmasında temel ilke katılımın genişliğidir. Lima Bildirgesi’ne (1988) göre de katılımcılık desteklenmeli, öğrencilerin de üniversite yönetimlerinde yer almaları mümkün olmalıdır. Toplumda demokratik siyasi kültürün oluşabilmesi için öncelikle eğitim kurumlarında, bu arada üniversitede de demokrasinin yaşama geçirilebilmesi gerekmektedir.

Siyasal düşünce özgürlüğünün ilk basamağı, düşünce edinme hakkıdır. Bunu sağlayacak ilk araç da eğitimidir. Siyasal katılmayı sağlayacak bir eğitim, hem biçim hem öz bakımından kimi özgül niteliklere sahip olmalıdır. Biçim bakımından her kademe öğretimin öğrenci katılımcılığını yüreklendirici, öğrenciyi sorumlu yurttaş rolüne hazırlayıcı bir yapıda olması gerekir. Öz bakımından ise, eğitim programlarından beklenen yaklaşım, öğrenciye belli bir öğretiyi aşılamaayan, aksine onu “araştırmacı” bir kafayla donatmaya özenen, tartışılacak sorunlar bakımından “tabu” tanımayan bir içeriktir. Bu gereklilik sorumlu yurttaş aşamasına doğrudan hazırlayıcı durumda olan yükseköğretim için özellikle gereklidir (Eroğul, 1991, 90).

Okul, yurttaşlara bellek edindirme misyonuna sahiptir. İkinci misyonu da insanı özgür yargıda bulunabilme yetisine sahip kılmaktır (Borne, 1996, s. 159). Yurttaş yetiştirme görevi özel olarak okula verilir. Ancak okul, sadece öğretimin içeriği ile ortak bir ulusal ideoloji ve tarihsel bellek vermez. Okulun kendisi de içindeki öğrencilerin, yurttaşlar gibi, eşit muamele gördükleri, siyasal topluluğa benzeyen kurmaca bir mekan olabilmelidir. Bu nedenle, üniversitenin öğrencilerine demokratik bir ortam sunabilmesi, öğrencilerin sonraki yaşantılarında demokrat bireyler olarak siyasete katkıda bulunmaları için yaşamsal derecede önemlidir (Schnapper, 1996, s. 149). Rifkin de (1996) üniversiteleri sivil toplum için son derece önemli kurumlar olarak görmekte, sivil toplum için gelecek kuşakları hazırlamanın okul ve topluluk arasındaki bağlantılarla gerçekleşeceğini söylemektedir.

Ozankaya, (1966, s. 4-5) üniversite öğrencilerinin başlıca iki nedenle siyasal öneme sahip olduklarını düşünmektedir. Bunlardan birincisi onların siyasal yaşam

içinde oynadıkları roldür. Türkiye tarihi üniversite öğrencilerinin siyasal etkinliklerine çok da yabancı değildir. Onsekizinci ve 19. yüzyıllarda İstanbul’da medrese öğrencileri siyasal nitelikte isteklerde bulunup kargaşaya yol açmışlardır. Daha sonra kurulan Harbiye, Mülkiye ve Tıbbiye öğrencilerinin okullarından siyasal tavırlara sahip olarak mezun oldukları tarihsel bir gerçektir. 1950’li yıllarda siyasal organların kararlarını protestodan, bir partiye üye olmaya kadar türlü siyasal faaliyetlerde bulunabilen üniversite gençliği, bir siyasal güç olduğunu en açık biçimde 27 Mayıs 1960 darbesine yol açan protesto faaliyetlerinde göstermiştir. Bu yılların sonrasında da iç ve dış siyasi gelişmeleri yakından izleyen üniversite öğrencileri ciddi bir siyasal güç olarak varlıklarını 1980’e kadar sürdürmüşlerdir.

Ozankaya’ya göre, üniversite gençliğinin siyasal önem taşımasının ikinci nedeni de bu öğrencilerin yakın gelecekte önemli iş pozisyonlarına veya yönetici kadrolara gelecek kimseler olmalarındadır. Bu bakımdan, bu insanların daha yetişme yıllarındaki siyasal tavır ve davranışlarının, siyasal düzen ile ilgili yargılarının bilinmesi büyük önem taşır. Bir siyasal düzenin istikrarı ve iyi işlemesi, genç kuşakların siyasal sürece katılma derecesi ve şekliyle yakından ilgilidir. Çünkü siyasal düzenin üzerine kurulu olduğu otorite sembolleri ve meşruluk ölçüleri toplum içinde ne kadar çok yayılır ve paylaşılr ise özellikle gençler tarafından ne kadar çok benimsenir ise toplumun siyasal düzeni de o ölçüde istikrar kazanacak ve üzerinde toplumsal anlaşmaya varılmış olacaktır.

Korkut’a göre, (2002, s.110) kafasındaki düşünceleri sorgulayan insan sabit fikirli ve saplantılı olmaz, kalıplaşmış, hapsedilmiş düşüncelerin esiri olmaktan kurtulur, tartışma ortamlarında değerli düşünceler geliştirebilir. Berktaş’a (1984) göre de göreceli doğrular ve göreceli yanlışlar ancak özgür bir tartışma ortamında çeşitli fikirlerin, çeşitli akımların, çeşitli kuram, yapıt ve ürünlerin zaman içinde çatışması ve birbirini elemesi yoluyla ortaya çıkabilir. Üniversiteler öğrencilerine özgür düşünme ortamları yaratabilmelidirler. A.B.D.’nde yaygın üniversite modeline göre, bilim kamu hayatını, kamu hayatı da bilimi etkilemelidir. Üniversite, öğretim ve araştırmanın yanında toplum sorunlarına da eğilmeli, onlara çözümler aramalıdır. Amerikan tarzına göre, toplumun yeni beliren ihtiyaçları, bilimin yeni yönelimleri üniversite programlarının ilham kaynağı olmalıdır (Korkut, s. 99). Yükseköğretim kurumları toplumun ihtiyaç duyduğu nitelikli insan gücünü yetiştirme, bilim ve teknolojinin gelişimini sağlama, yakın çevre, bölge ve ülke sorunlarına çözüm bulma gibi görevlerle yükümlüdürler (Alemdağ, 1991, s. 51 ve devamı).

Günümüz dünyasında eğitimden bireyi belli bir modelde koşullandırması, bir kalıba dökülmesi, potansiyelinin köreltilmesi artık beklenmemekte, tersine, belli kalıpların dışına çıkması, yaratıcı olması beklenmektedir. Eğitim sisteminin anti demokratik eğilimlere sahip siyasal gruplarca denetlendiği bir ülkede sağlıklı bir demokrasinin oluşması beklenemez. Eğitim her durumda bireyi -tüm yaşamı boyunca etkileyecek biçimde- ideolojik olarak yönlendirmekte ve ona değerler yüklemektedir. Bu da bireyin daha sonraki yıllarda yapacağı siyasal seçimleri etkilemektedir. Bu nedenle, öğrencinin yetişme döneminde, kişiliği oluşurken onu belli siyasal kimliklere hapsedmeyen, demokratik bir eğitim verilmelidir. Bu, bir ülkede demokrasinin sağlıklı işlemesi için mutlaka gerçekleştirilmesi gereken ön koşuldur. Tekeli'ye göre bu koşulun gerçekleştirilmediği bir toplumda yapılan hiçbir seçimin meşru olduğu iddia edilemez (2003, s.14).

Sonuç olarak demokrasiyi geliştirmenin en önemli yollarından birinin eğitim olduğu kuşkusuzdur. Demokratik bir anlayışta eğitimin üstlendiği görevler hem farklıdır hem de değişik amaçlar gütmektedir. Demokratik eğitimin hedefi, bağımsız, dünyaya bakışlarında sorgulayıcı ve çözümleyici olan ve yine de demokrasinin kuralları ile pratiklerini derinlemesine bilen insanlar yetiştirmektir. Ancak demokratik yönetimlerde eğitimin otoriter rejimlerin doktrin aşılama uygulamalarından kaçındığı ve siyasal değerlere yansız kaldığını söylemek doğru olmaz. Çünkü her tür eğitim niyet edilsin ya da edilmesin, rejimin ve toplumun değerlerini aktarır. Özenilmesi gereken durum, demokrasinin ilkelerinin öğrencilere -kendi başına demokratik bir değer niteliğinde olan- açık uçlu bir araştırma ruhu içinde öğretilmesidir. Öğrenciler aynı zamanda alışlagelmiş düşüncelere, dikkatli araştırmalar ile meydan okumaya teşvik edilmelidirler (Kahraman, 2002, 26).

Yurttaşa geniş özgürlükler tanıyan bir rejim olarak demokrasi, doğal olarak büyük sorumluluklar da yükleyecektir. Devletin bu alandaki görevi, bu “yüksek sorumluluk duygusu taşıyan özgür kişileri” yetiştirmek, bu kişilerin yetişebileceği ortamın koşullarını hazırlamaktır (Ateş, 1995, s. 121).

2.4. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde, çalışmayı ilgilendiren konularda bir alanyazın taraması yapılmış, yurt içinde ve yurt dışında yapılan araştırmalardan ulaşılabilenler incelenmiş ve özetlenerek aktarılmıştır.

2.4.1. Yurt İçinde Yapılan Araştırmalar

Demokrasi ve eğitim ilişkisi, tüm toplumu yakından ilgilendirmekte ve doğal olarak eğitimcilerin de ilgisini çekmektedir. Aşağıda bazı örneklerinden bahsedileceği gibi, “demokrasi” eğitim alanında yapılan birçok araştırmanın da konusunu oluşturmaktadır. Ancak tarama sonuçları göstermektedir ki, demokrasi anlayışları konusu daha çok siyaset bilimcilerin ilgi odağı olmuş, eğitimciler ise bu konu üzerinde pek çalışmamışlardır.

Bu çalışmaya konu olan “demokrasi anlayışları”nın esin kaynağı, Hakyemez’in (1999) “Militer demokrasi anlayışı ve 1982 Anayasası” başlıklı doktora tezi olmuştur. Militer demokrasi anlayışını anlatan ve onu, bu anlayışın karşıtını oluşturan özgürlükçü (liberal) demokrasi anlayışıyla karşılaştıran çalışmasında Hakyemez, militer demokrasi anlayışının toplumsal ve anayasal etkilerini de göstermiştir.

Siyasal kültür ve siyasal toplumsallaşma konuları öncelikle siyaset bilimcilerin ve siyaset sosyolojisi ile ilgilenenlerin uğraş konusu olmuştur. Okulların siyasal toplumsallaşmada oynadıkları rol eğitimcileri de -özellikle de eğitim sosyologlarını- bu alana çekmektedir. O nedenle siyasal kültür ve siyasal toplumsallaşma konuları siyaset bilimcilerinin ve eğitim bilimleri ile uğraşanların kesişme alanıdır. Siyasi kültürün hakim demokrasi anlayışını belirlediği düşünülürse konular arasındaki bağın anlaşılması kolaylaşacaktır.

Eğitim ve demokrasi ilişkisini konu alan araştırmalarda en fazla ilgi gören boyut öğretmen-öğrenci etkileşimidir. Öğretmenin öğrenci üzerindeki etkisi daha çok model alma biçiminde gerçekleşmektedir ve bu etkileşim siyasal toplumsallaşma açısından oldukça önemlidir. İlköğretimden üniversiteye kadar her düzeyde öğretmenin öğrencisini etkileyebileceği öngörülebilir bir olgudur. Bu etkileşimde, öğretmenin demokratik davranışlarının öğrenciyi de olumlu etkileyeceği varsayımından hareketle durum saptamaları yapılmaya çalışılmıştır.

Siyasal toplumsallaşmada ailenin, okulun ve medyanın etkisi üzerine çalışan Doğanay (1993), “Gençlerin politik bilgi ve tutumlarını etkileyen faktörler” (Factors that predict political knowledge and attitudes of young children) başlıklı doktora tezinde Antalya’da beşinci sınıfta okuyan çocuklar üzerinde bir araştırma yapmıştır. Araştırmanın sonucunda, öğrencilerin politik bilgi ve tutumları üzerinde ailenin büyük etkisi olduğu görülmektedir. Bu da bilginin biçimlenmesinde ailenin sosyo-ekonomik düzeyinin, anne ve babanın eğitim durumlarının önemli olduğunu göstermektedir.

Ancak yine Doğanay’a göre, ilköğretim okullarında öğretmen ve öğrencilerin uzun süre birlikte ve yakın ilişki içinde olmalarının yarattığı sınıf ortamı, öğrenci-öğretmen etkileşimini yoğunlaştırmaktadır. Bu durum da öğrencinin öğretmenin politik tutumlarından etkilenmesi sonucunu ortaya çıkarabilmektedir.

Öğretmenlerin demokrasi anlayışları, öğretmen-öğrenci etkileşiminin siyasal toplumsallaşma üzerinde etkisi olduğunu düşünenler açısından önemli bir etmen olarak görülebilir. Doğanay, A. & Çuhadar, A. & Sarı, M. (2003) tarafından hazırlanan bir bildiride Adana ilinden seçilen sosyal bilgiler ve sınıf öğretmenlerinin demokrasi anlayışları incelenmiş ve öğretmenlerin özgürlükçü (liberal) veya militan demokrasi anlayışlarına sahip olup olmadıklarına bakılmıştır. Çıkan sonuçlar öğretmenlerin belirgin bir fark ile militan demokrasi anlayışına sahip oldukları yönündedir. Militan demokrasi anlayışına sahip öğretmenlerin öğrencilerini de bu yönde bir anlayışa sahip olmaları yönünde etkileyebilecekleri doğal olarak akla gelmektedir. Söz konusu çalışma Türkiye’de eğitim alanında demokrasi anlayışları ile ilgili olarak (militan ve özgürlükçü demokrasi anlayışları boyutunda) rastlanan ilk araştırmadır ve bu nedenle önem taşımaktadır.

Ertürk (1970) “On yıl öncesine kıyasla öğretmen davranışları” adlı araştırmasında 27 Mayıs 1960’daki ordu darbesi sonrasında öğretmenlerin diktaya yönelik düşüncelerinde olumlu bir bakış açısı ve öğrenciye karşı otoriter tutumlarında artış saptamıştır. Görülmektedir ki siyasi ortam ve yükselen değerler kişilerin siyasi yargılarını ve tutumlarını etkilemektedir. Siyasal kültürün etkisi altındaki öğretmenlerin siyasal toplumsallaşma sürecinin önemli aktörleri olarak, benimsedikleri kültürel öğeleri öğrencilerine aktarmaları kaçınılmazdır. Zaten çoğu zaman bu durum, siyasal kültürün olumlu algılanışının bir sonucu olarak “olması gereken” şeklinde düşünülmektedir.

Gömlüksiz (1988), yüksek lisans tezinde Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğretim elemanları ile üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencilerinin davranışlarını, demokratik bir sınıf ortamı açısından araştırmıştır. Araştırma sonucunda demokratik ilkelerin her iki grup tarafından da çoğunlukla benimsendiği ancak öğretim elemanlarının bu ilkelere öğrencilerden daha fazla katıldıkları görülmüştür. Fakat öğretim elemanları ölçek üzerinde benimsedikleri demokratik ilkeleri sınıf içinde davranışa dönüştürememektedirler. Davranışa dönüşmeyen düşünceler ise öğrenci üzerinde etkili olamamaktadır.

Yıldırım (1994), “İlköğretim birinci kademe öğretmenlerinin demokratik tutum ve davranışları ile öğrencilerin demokratik davranışları arasındaki ilişkilerin

saptanması” adlı yüksek lisans çalışmasında, Antakya ilindeki ondört ilköğretim okulunda, 4. ve 5. sınıftaki sınıf öğretmenleri ve öğrencileri örnekleme almıştır. Görülmüştür ki, öğretmenlerin ölçek üzerinde tutumları demokratik iken, davranışlarının demokratik olma düzeyleri vasattır. Öğretmenlerin demokratik tutumları ile öğrencilerin davranışları arasında ise bir paralellik kurulamamıştır.

Yurtseven’in (2003), yüksek lisans tezinde ortaöğretimde çalışan öğretmenlerin demokratik tutumları incelenmiştir. Araştırma Adana ilindeki liselerde görevli 207 öğretmen üzerinde yapılmış ve sonucunda öğretmenlerin demokratik tutumlara sahip oldukları saptanmıştır. Öğretmenler arasında demokratiklik açısından anlamlı farklar yok denecek kadar azdır. Demokratik tutumlara sahip öğretmenlerin öğrenciler üzerinde olumlu izler bırakacakları düşünülebilir.

Aydoğan ve Kukul tarafından yapılan bir çalışmada (2003) öğretmenler ile öğretim üyelerinin demokratik davranışlarının analizi yapılmıştır. Çalışmanın örneklemini Kayseri ilindeki ilköğretim ve ortaöğretim öğretmenleri ile Erciyes Üniversitesi’nin öğretim elemanları oluşturmuştur. Araştırma, ilköğretim öğretmenlerinin ortaöğretim öğretmenlerinden daha demokratik, yardımcı doçent ve doçentlerin ise profesörlere göre daha demokratik tutumlar benimsediklerini ortaya koymaktadır. Ancak her iki grupta da en zayıf demokratik tutumlar, öğrencinin katılımını sağlama konusundadır. Bu sonuç demokrasinin kişisel algısının aslında ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Öğrenci katılımını kabullenmeyen ya da buna olanak sağlamayan tutumlara sahip öğretmenler nasıl bir demokrasi anlayışı ile “demokrat” olarak kabul edilecektir? Öğretmenin demokrasiyi nasıl algıladığı, incelenmesi gereken bir husustur.

Özellikle ilköğretim öğrencileri arasında yapılan araştırmalarda üzerinde durulan konu, öğrencilerin demokrasiden ne anladıklarıdır. Gerek Türkiye’de gerekse de yurt dışında “demokrasi nedir” sorusunu odağa yerleştiren çalışmalar görülmektedir.

International Association For The Evaluation Of Educational Achievement (IEA) 2001 yılında “Vatandaşlık Eğitimi Raporu” (Civic Education Study) adlı bir çalışma yaparak öğrencilerin demokrasiden ne anladıklarını araştırmıştır. Bu araştırmada kullanılan anketten yararlanılarak Türkiye’de de bir çalışma yapılmıştır. Kaldırım (2003) tarafından gerçekleştirilen çalışmada Ankara’da ilköğretim 8. sınıf kademesindeki öğrencilerin Sosyal Bilgiler dersi müfredatı içerisinde yer alan demokrasi ile ilgili kavramları nasıl algıladıkları ve bu kavramlarla ilgili mevcut algılamalarında nelerin etkili olduğu belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırmada

öğrencilerin eşitlik, özgürlük, milli egemenlik, siyasi partiler ile ilgili bazı konuları yanlış algıladıkları bulunmuştur. Yanlış anlamalar demokrasi ile ilgili genel bilgilerden daha ayrıntıya inildikçe ortaya çıkmakta, demokrasinin derinlemesine bilinmediği görülmektedir. Öğrencilerin demokrasi algılarını etkileyen en önemli etken, içinde bulundukları ailenin eğitim düzeyidir. Bu düzey büyük olasılıkla ilerideki yaşlarda öğrencinin siyasal katılımcılık düzeyi açısından da önemli bir etmen olarak karşımıza çıkacaktır.

Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan araştırmalarda daha çok öğrencilerin siyasal davranışları incelenmiştir. Siyasal davranış biçiminin 1980 öncesi ve sonrasında büyük farklılıklar göstereceği tahmin edilebilir. Özellikle siyasal katılım açısından bu tahmin daha fazla doğruluk payı içermektedir.

Üniversite öğrencilerinin siyasal katılımcılıkları özellikle 1980 öncesi yapılan alan araştırmalarında ilgi çeken bir konu olmuştur. Ozankaya'nın 1966 yılında Ankara Üniversitesi öğrencileri üzerinde yaptığı bir çalışma buna örnektir. "Üniversite Öğrencilerinin Siyasal Yönelimleri" başlığını taşıyan çalışmada örneklem evrenin %2.7'sini oluşturmuştur. Sonuçlara göre, üniversite öğrencileri siyasal süreçle yakından ilgilenmektedir. Basın yoğun bir şekilde izlenmekte, siyasal sorunlar tartışılmakta, sosyal-siyasal içerikli açık oturumlara, miting ve gösterilere katılmaktadır.

Araştırmada siyasal katılımı etkileyen etmenlerin oldukça çeşitlilik gösterdiği gözlenmektedir. Bunların birisi olan öğrenci dernekleri, bir dönem siyasal toplumsallaşma üzerinde büyük etki yaratmıştır. Yürüyüş, seçim toplantısı, miting gibi eylemlere öğrencilerin %59'unun, dernek yöneticilerinin ise %85'inin katıldığı saptanmıştır. Aynı biçimde, dernek yöneticileri daha yoğun olarak siyasal faaliyetlere katılmakta ve siyasal kavramların içeriğini genel öğrenci kitlesinden daha iyi anlamaktadırlar. Siyasal katılımcılığın siyasal örgütlülük düzeyi ile yakından bağlantılı olduğunu gösteren bu bulgu, günümüzde de geçerliliğini korumaktadır.

Yine aynı araştırmanın bulgularına göre, genelde erkekler siyasal süreçle daha yakından ilgilenmektedirler. Kız öğrencilerin çoğu siyaseti "erkek işi" olarak görmektedir. Öğrencilerin siyasal sorunlarla ilgili olarak görüşlerini belirtmede en çok başvurdukları yol gösteriler ve mitinglerdir. Milletvekillerine yazmak gibi bireysel yollara başvuranlar yok denecek kadar azdır. Genel öğrenci kitlesi arasında dernekleşme eğilimi de oldukça zayıftır. Siyasal partilerde çalışanlar da son derece azdır.

Ayrıca, bu dönemlerde yapılan çalışmalar, Türkiye'de üniversite eğitimi boyunca yaşanan siyasal toplumsallaşma sürecinin, öğrenciyi geleneksel siyasal

kültürün tersi yönünde etkilediğini göstermektedir. 1960'lı yıllarda yapılan araştırmalar üniversite öğrencilerinin siyasal davranışlarının içeriğinin ve siyasal amaçlarının halkın genelinden farklı olduğu sonucuna ulaşmıştır (Abadan, 1965; Baykal, 1966; Ozankaya, 1966). Örneğin, 1965 yılında Adalet Partisi ülke genelinde yaklaşık %53 oy almışken, Ozankaya'nın araştırmasında Adalet Partisi'ne sempati duyan üniversite öğrencilerinin oranı %12'de kalmıştır. Ayrıca yine aynı araştırmalar üniversite öğrencilerinin genel oy hakkına en az %50 oranında karşı olduklarını ve yükseköğrenim görenlerin oylarının daha değerli olduğunu düşündüklerini göstermektedir. 1980 öncesinde Türkiye'de üniversite eğitiminin siyasal toplumsallaşmaya yaptığı katkı belli bir siyasal yöndedir.

Nitekim Kışlalı tarafından yapılan araştırmada (1974) öğrencilerin %46'sı sol eğilimli olduklarını, %63'ü kapitalist yoldan kalkınmayı olası görmediklerini, %90'a yakını ABD ile olan ilişkinin Türkiye'nin bağımsızlığını zedeleyebileceğini, %74'ü kurulu yasal ve toplumsal düzenden hoşnut olmadıklarını belirtmişlerdir. Üniversitenin, sosyalizm konusundaki eğilimleri güçlendirirken, Kemalist eğilimleri zayıflatmakta olduğu gözlenmiştir. Çünkü 1960'dan sonra gelişen sol akım, Kemalizm'in Türkiye'nin sorunlarını çözmede yetersiz kaldığını vurgulamaya başlamıştır. Birinci ve dördüncü sınıf öğrencileri üzerinde yapılan karşılaştırmada, okulda geçen sürenin, sosyalizm yönünden olumlu, Kemalizm yönünden olumsuz olduğu görülmüştür. Tüm bunlar sonucunda, sözü edilen dönemde Türkiye'de üniversitelerin, düzenin meşruluğunu sürdürmekten çok, değiştirmek yönünde bir etkisinin olduğunu düşündürecek bulgular vardır.

1970'li yıllardan sonra Türkiye'de öğrenciler üzerinde yapılan araştırmalarda, çok yüksek düzeyde ulusçuluk eğilimine rastlanmaktadır. Özellikle lise döneminde yüksek oranlarda görülen bu eğilimin, üniversitede biraz düştüğü, uluslararası eğilimlerin belirmeye başladığı izlenmektedir (Kağıtçıbaşı, 1972; Tezcan, 1974; Kışlalı, 1974; Gömleksiz ve Gümüş 1998). Yani üniversite bir siyasal toplumsallaştırma ajanı olarak, bugün de egemen toplumsal eğilimlerden farklı bir çizgi izlemektedir.

Tunçbilek başkanlığında oluşturulan bir akademisyen grup 1993 yılında, H.Ü. yurtlarında kalan öğrencilerin sosyal ve demografik özelliklerini ve üniversiteye ilişkin sorunlarını saptamak amacı ile "Hacettepe Üniversitesi Yurt Araştırması" isimli bir araştırma gerçekleştirmiştir. Araştırmanın öğrencilerin siyasal ilgileri açısından ulaştığı sonuçlar incelendiğinde, gerek ülke gerekse dünya gündemini oluşturan olayların öğrenciler tarafından izlendiği görülmektedir. En fazla izlenenler siyasal gelişmelerdir. Öğrencilerin %90'ın üzerinde gazete ve kitap okuma oranlarına, %80'ler dolayında da

dergi okuma oranına sahip oldukları görülmektedir. Erkek öğrenciler kızlardan daha yüksek oranda gazete ve dergi okumaktadırlar. Siyasal ilgi düzeyi siyasal gelişmeleri yalnızca izliyor olmakla sınırlıdır. Öğrenciler siyasal katılımcı değildirler.

Türkiye’de 1982 Anayasası’nın siyasal katılımcılığa getirdiği sınırlamaların üniversite yaşantısını da bu yönde olumsuz olarak etkilediği düşünülebilir. 1993 yılında Korkut tarafından yapılan bir araştırmada, üniversite öğretim elemanlarına, öğrencilerine ve akademik olmayan yönetim personeline “demokratik üniversite ve katılım” konusunda sorular sorulmuştur. Alınan sonuçlar katılımcılıktan uzak olarak biçimlenen, var olan durumun sürmesi yönünde bir isteği göstermektedir. Araştırma görevlileri ve öğrencilerin üniversite organlarında yer almayı ve önemli kararlarda söz sahibi olmayı istemelerine karşın, öğretim üyeleri bu duruma taraftar görülmemişlerdir. Oysa bu kesimlerin kendi istekleri dikkate alınarak, uygun ölçülerde yönetime katılmalarına olanak sağlanırsa, daha demokratik bir üniversitenin temelleri atılacağı düşünülebilir. Korkut’a göre, öğrencilerin yönetime katılmaları ile gençlerin ülke yönetimine hazırlanmaları için bir fırsat yaratılmış olacaktır.

Doğanay ve Sarı tarafından kaleme alınan “Öğrencilerin üniversitedeki yaşam kalitesine ilişkin algılarının demokratik yaşam kültürü çerçevesinde değerlendirilmesi: Çukurova Üniversitesi örneği” adlı çalışmada (2003) üniversite ikliminin demokratikliği ve öğrencilerin bu durumu nasıl değerlendirdikleri üzerinde durulmuştur. 720 Çukurova Üniversitesi öğrencisi üzerinde yapılan araştırma, sosyal etkinlikler konusunda doyumlarını dile getiren öğrencilerin, özellikle kararlara katılım konusunda üniversiteyi demokratiklikten uzak olarak gördükleri ve üniversitedeki yaşam kültürünün demokrasiye dayanmadığını düşündüklerini göstermektedir.

Üniversite öğrencisinin ve öğretim elemanının katılımcılıktan uzak olması toplumun genelinde bu yönde var olan bir eğilimin yansıması olarak değerlendirilebilir. Yapılan araştırmalar halkın genelinde siyasetin yalnızca izlendiğine ama katılmadığına işaret etmektedir. Kahraman, 2002 yılında gerçekleştirdiği çalışmasında, Isparta’daki siyasal seçmenlerin büyük bir çoğunluğunun sadece aktif olarak oy verme yolu ile siyasal katılımı bulunduklarını belirtmektedir (%86,2). Mitinglere katılma %8,2 ve propaganda çalışmalarına katılma %2,9 düzeyindedir. Ayrıca seçmenlerin derneklere ve partilere üye olma oranları da oldukça düşüktür.

Strateji/Mori, IRI (International Republican Institute) ve ARI Hareketi’nin katılımıyla yapılan bir alan araştırmasında (1999) “Türk gençliğinin siyasal katılım derecesi ve katılımın önündeki engeller” saptanmaya çalışılmıştır. Sonuçlar gençlerin

siyasal katılımının çok düşük olduğu yönündedir. Çarkoğlu'nun "Türk Gençliği ve Siyasal Katılım" adlı çalışmasında (2001) irdedeği sonuçlar, en geleneksel siyasal katılım biçimi olan oy verme dışında kalan bütün katılım türlerinde gençliğin katılımının önemsenmeyecek kadar düşük olduğunu göstermektedir. Ancak gençliğin siyasal katılım konusundaki ataleti Türk toplumunun geneli ile benzer özellikler göstermektedir. TÜSİAD'ın 2001 yılında yürütmüş olduğu "Seçim Sistemi ve Siyasal Partiler" araştırmasına göre, Türk seçmenin %88'i her zaman oy kullanmakta, %51'i medya aracılığı ile güncel siyaseti izlemektedir. Oysa diğer katılım türleri (dilekçe verme, miting ve gösterilere katılma, siyasi parti veya sivil toplum kuruluşlarına katılma) %10'un altındadır.

Türk gençliğinin siyasal katılım örüntüsünde gerçekleşmiş olabilecek değişimi gözlemleyebilmek amacı ile Strateji/Mori, IRI (International Republican Institute) ve ARI Hareketi tarafından 1999 yılında gerçekleştirilen araştırma, Nisan 2003'te tekrarlanarak yeni bir saha araştırması gerçekleştirilmiştir (Erdoğan, 2003). Türkiye'nin 16-28 yaş arası nüfusunu temsil edecek bir kitleyi hedefleyen araştırma, bir önceki çalışma ile aynı örneklem yapısına sahiptir. Çalışma Strateji/GfK tarafından yürütülmüş ve toplam 1223 genç ankete katılmıştır. Araştırma sonucunda göze çarpan olgu, internet üzerinden gerçekleştirilen bir protesto eylemine katılma davranışı dışında (%4,3) diğer tüm katılım türlerinde (Oy kullanmak (%52,6), siyasi parti üyeliği (%8,3), sivil toplum örgütü üyeliği (%2,9), siyasi parti kampanyaları (%4,1), resmi mercilere yazılı başvuru (%9,4), toplu yürüyüş (%9,4), boykot eylemi (%6,4)) sonuçların ya aynı kalmış ya da azalmış olduğudur.

Siyasal katılımcılık çok fazla etmen tarafından etkilenmektedir. Siyaset psikolojisi alanında yapılan çalışmalar gençlerin sosyo-kültürel yapılarının ya da psikolojik sorunlarının da bu konuda etkili olabileceğini göstermektedir. Yazıcı tarafından, 2005 yılında üniversite öğrencileri üzerinde yapılan "Üniversite gençliğinin sosyo-kültürel profili" konulu bir araştırmanın sonuçlarına göre, kızların bireysel ve ailevi duyarlılıkları, erkeklerin ise toplumsal duyarlılıkları daha yüksektir. Erkekler kızlara göre daha çok haber, açık oturum, ekonomi programları izlerken, kızlar genellikle kültür-sanat ve belgesel programları izlemektedirler. Bu özellikler siyasal katılımı azaltıcı ya da çoğaltıcı etkiler yapabilmektedir. Yine başka bir araştırma, Dilbaz (2002) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada katılımcıların %24.1 gibi önemli bir kısmında sosyal fobi olduğu saptanmıştır. En sık görülen ruhsal bozukluklar arasında yer alan sosyal fobinin oluşmasında ailenin rolü büyüktür. Otoriter, sosyal ilişkileri iyi

olmayan, sosyal becerileri olmayan ailelerin çocuklarında sosyal fobi daha çok görülmektedir. Araştırmaya göre, sosyal fobisi olan gençlerin %75.7'si, insanlar önünde konuşmaktan, %58'i başkalarının önünde düşüncelerini ifade etmekten sıkıntı, kaygı ve korku duymaktadır. %43.8'i otorite kabul edilebilecek –öğretmenleri vb.- kişiler ile ilişki kurmakta kendilerini sıkıntılı hissetmektedir. Aile yapısının siyasal katılım açısından önemi düşünüldüğünde bu tür ruhsal sorunları oluşturan ortamların gençlerin siyasal katılım düzeyleri üzerinde de etkili olabileceği gözden uzak tutulmamalıdır.

Doğanay, Çuhadar ve Sarı (2005) tarafından Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencileri üzerinde yapılan bir araştırmada, öğretmen adaylarının siyasal katılımcılık düzeylerine ve bunu etkileyen etmenlere bakılmıştır. Araştırma, Eğitim Fakültesi son sınıf öğrencilerinden oluşan 370 kişilik öğretmen adayı örneklemini üzerinde gerçekleştirilmiştir. Öğretmen adaylarının en yüksek katılımcılık gösterdiği etkinlikler seçimlerde oy kullanmak ve güncel siyaseti izlemektir. Bunun dışındaki türlerde katılımcılık düşüktür. Siyasal katılımcılığı etkileyen etmenlere bakıldığında, öğretmen adaylarının, toplumsal olaylara duyarlı olmanın gerekliliğine inanmaları, haklarında alınacak kararları etkilemek isteği ve katılımcılığı demokratik vatandaşlığın bir gereği olarak görmeleri gelmektedir. Olumsuz etkilenmelerin baş nedeni ise siyasal katılımcı olduğunun bilinmesinin öğretmen adayının iş bulmasını engelleyeceği korkusudur. Araştırma, ailesi siyasete ilgili olanların olmayanlara göre daha fazla siyasal katılımcılık gösterdiğini belirtmektedir. Erkekler kız öğrencilerden, etnik kökenini önemseyenler önemsemeyenlerden, güncel siyasete ilgili olanlar olmayanlardan, dinsel kurallara bağlı olmayanlar olanlardan ve siyasal örgütlülük içinde olanlar örgütsüzlerden daha fazla katılımcılardır.

2.4.2. Yurt Dışında Yapılan Araştırmalar

Okulların siyasal toplumsallaşma üzerindeki etkisi 1967'de Hess ve Torney'in yaptıkları bir çalışmada ele alınmıştır. Dört eyaletteki 7 şehirde ilköğretim öğrencileri üzerinde yapılan bu çalışma A.B.D.'de ilköğretim çağındaki çocuklar üzerinde en önemli ve en etkili toplumsallaşma aracının okul olduğunu belirtmektedir. Okul öğrencileri, yasalara uyma, seçimlerde oy vermenin gerekliliği gibi konularda bilgilendirmekte ve etkilemektedir. Hess ve Torney daha sonra yaptıkları bir çalışmada (1971) öğrenciyi etkileyen en önemli etmenin öğretmen olduğunu vurgulamaktadırlar (Akt: Doğanay, 1993). Levenson'a göre (1972) sınıfta politik tartışmalara sıklıkla yer

veren öğretmenlerin öğrencileri, iyi vatandaş olmayı katılımcılık boyutu içinde anlamaktadırlar. Almond ve Verba da okulda münazara ve tartışmalara katılma ile yüksek düzeyli vatandaş yeterliliği arasında ilişki olduğunu belirten çalışmalar yapmışlardır (1963). Halpin ve Croft'ın çalışmalarına göre ise(1963), bazen öğretmen tek başına büyük bir anlam ifade etmeyebilir. Çünkü okul iklimi hem öğrencilerin hem de öğretmenlerin davranışları üzerinde etkili olmaktadır.

Mullis'e göre (1978), siyasal toplumsallaşmada aile ve okul önemli rol oynamaktadır ama uygulanan alan çalışması sonucu yapılan karşılaştırmalı bir analizde okulun etkisinin ailenin etkisinden daha büyük olduğu görülmüştür.

Sigel ve Hoskin (1981), bin Amerikalı onikinci sınıf öğrencisi ile yaptıkları görüşmelerde onlara açık uçlu bir soru sorarak “demokratik olmayan bir ülkeden gelen bir öğrenciye demokratik bir ülkede nasıl yaşandığını, neler yapıldığını” anlatmalarını istemişler ve bu öğrenci grubunun demokrasiden ne anladıklarını sorgulamışlardır (Akt: Tourney-Purta, Lehmann, Oswald, Schulz, 2001). Alınan sonuçlar seçimler, partilere eşit şans verilmesi gibi genel kabul gören biçimsel demokratik ölçütlerin bilindiği ancak ayrımcılık, hak ve özgürlük sınırlamaları gibi daha çok öze ilişkin konularda yetersiz bilgilenmenin olduğunu göstermektedir. Okullarda demokrasi ile ilgili bilgilerin aktarılmasında ne derece başarılı olunduğu tartışmalıdır. Bilgi aktarımı sorunsuz da olsa, yalnızca bilgiye dayalı eğitim yüzeysel bir demokrasi anlayışı kazandırmaktadır.

Bir başka araştırmada (Moodie, Markova&Plichtova, 1995) İskoçya ve Slovakya'da yaşayan gençlere otuz siyasal terim verilmiş ve bu terimlerle ilgili olarak akıllarına ilk gelen sözcüğü her terimin karşısına yazmaları istenmiştir. Bu şekilde ideal demokratik toplumu karakterize eden ve genelde öğrenciler tarafından önemli bulunan terimlerin ne olduğu (özgürlük, adalet, kişi hakları gibi) saptanmıştır (Akt: Tourney-Purta, Lehmann, Oswald, Schulz, 2001). Her iki grubun sonuçları demokrasi algısının toplumsal koşullara göre değişebildiğini göstermektedir.

Okullarda verilen siyasal bilgiler ve yapılan yönlendirmeler ile siyasal sisteme uyum sağlama arasında açık bir bağ bulunmaktadır. Vatandaşlık eğitimi bu bağın kurulması için önemli bir araçtır ve siyasal bilgilenme için oldukça geniş bir etkiye sahiptir. Ancak eğitimin bilgi aktarmak ile yetiniyor olması, bilgi konusunda yeterli ama değer kazandırmak ve beceri edindirmekte zayıf sonuçlar vermektedir (Finkel&Ernst, 2005). Demokratik vatandaş yetiştirmede vatandaşlık bilgisinin tek başına etkili ve yeterli olmadığını gösteren bir araştırma Finkel ve Ernst tarafından 1998 yılında Güney Afrika'da yapılmıştır. Yaşları 15–23 arasında değişen altıyüz lise öğrencisi ile yapılan

uygulamada, vatandaşlık eğitiminin öğrencilerin politik bilgi edinmeleri, vatandaşlık görevlerini algılayışları, vatandaşlık becerileri, politik konulardaki hoşgörüler ve politik katılımcılıkları üzerindeki etkileri ölçülmüştür. Alınan sonuçlar, derslerin bilgilenme konusunda başarılı ama demokratik beceriler ve özellikle katılım konusunda yetersiz kaldığını göstermektedir. Okulun demokratik beceriler ve değerler kazandırmasında derslerin yanı sıra öğretmenin demokratik niteliklerinin ve sınıf atmosferinin önemli olduğu araştırmacılar tarafından vurgulanmaktadır. Verilen tüm demokratik mesajların temelinde öğretmenin bunu davranışları ile inandırıcı kılması gerekmektedir.

Siyasal yönlendirmede okulun etkisi sürekli vurgulanmakta ve özellikle siyasal sistemin değişikliğe uğradığı zamanlarda okulun siyasal toplumsallaştırmada oynadığı rol daha çok anımsanmaktadır. Doğu Avrupa’da liberal demokrasiyi yerleştirme çabaları vatandaşlık eğitimini de oldukça önemli kılmaktadır. Sosyalizm sonrası Polonya’da 1990 yılından başlayarak demokratik vatandaşlık eğitimi verilmeye başlanmıştır. 1994 yılında Demokratik Vatandaşlık Eğitimi (Education for Democratic Citizenship) ismiyle bir program uygulamaya konulmuştur ve liberal demokrasi, piyasa ekonomisi konusunda öğrencilere kapsamlı bilgiler verilmektedir. Özellikle demokrasiye yeni uyarlanmaya çalışan ülkelerde demokrasi hızla öğrenilmesi gereken bir konu olduğu için kullanılan yöntemler son derece önemlidir. O nedenle programın aktarılmasında aktif öğrenme yöntemleri seçilmiştir. Slomezynski ve Shabad, bu programın başlamasından iki yıl sonra 1996’da Polonya’da 14-15 yaş grubundaki öğrenciler üzerinde demokratik vatandaşlık eğitiminin etkilerini ölçmüşlerdir. Alınan sonuçlar olumsuzdur. Demokratik Vatandaşlık Eğitimi, demokrasi ve piyasa ekonomisi konusunda öğrenciler üzerinde olumlu bir etki yapmamıştır. Tarihsel geçmişin etkisi ve yeni sistemin inşası sürecinde yaşanan geçiş dönemi yeni bir siyasal sistemin kabulünün kısa sürede olamayacağını göstermektedir. Program öğrencileri mutlaka etkilemiştir, öğrenciler daha az anti demokrattır ama aynı zamanda beklenenden daha az demokrattırlar. Okulun siyasal etkisi dersler üzerinden değil ama okul atmosferi üzerinden öğrencilere çok daha fazla etki yapmaktadır.

Torney-Purta’nın 2001 yılında Macaristan, Polonya, Slovakya, Baltık ülkeleri gibi gelişmekte olan demokrasilerde yaptığı çalışmada, vatandaşlık eğitiminin demokratikleştirici etkisi araştırılmıştır. Vatandaşlık eğitimi, açık bir sınıf ortamında yapıldığı takdirde demokratik amaçlara olumlu etki yapmaktadır. Öğretmenin nitelikleri, siyasal ilginin arttırılmasında, öğrencilerin kendi aralarında siyasal tartışmalar

yapabilmelerinde ve katılımcılığın teşvik edilmesinde önemli görülmektedir. Katılımcı ve aktif öğretim yöntemleri, demokratik değerlerin öğrenilmesinde ve siyasal katılımın önemsenmesinde büyük destek sağlamaktadır (Akt: Finkel&Ernst, 2005).

Alanyazında, Tourney-Purta, Lehmann, Oswald ve Schulz'un 2001 yılında IEA (International Association For The Evaluation Of Educational Achievement) adına yaptıkları, demokrasi konulu geniş çaplı bir araştırma bulunmaktadır. Yirmisekiz ülkede yapılan "Vatandaşlık Eğitimi" konulu araştırmanın amacı, dünyanın farklı ülkelerindeki on dört yaş çocuklarının demokrasiden ne anladıklarını göstermektir. Öğrencilere örnek olarak sunulan koşullar/durumların demokrasi açısından "iyi" ya da "kötü" olarak değerlendirilmesi istenmiştir. Örneğin, yargıçlar siyasetçiler tarafından etkilenirse (bu durum, demokrasi için iyidir veya kötüdür), siyasi partiler önemli konularda birbirlerinden farklı görüşlere sahip olurlarsa (bu durum, demokrasi için iyidir veya kötüdür). Yapılan çalışmalar bu yaş grubundaki çocukların demokrasinin özüne ait değerlerden çok bilgiye dayalı, biçimsel özellikleri konusunda demokrasiyi doğru algıladıklarını göstermektedir.

IEA tarafından yapılan bir başka araştırmada, onaltı ülkede, ortaöğretim üstündeki genç öğrencilerle görüşülerek demokrasiden ne anladıkları öğrenilmeye çalışılmıştır (Amadeo, J.A. & Torney-Purta, J. & Lehmann, R. & Husfeldt, V. & Nikolova, R., 2002). Gençlerden ondört yaş grubundakilere benzer biçimde, farklı durumların demokrasi için iyi ya da kötü olduğuna karar vermeleri istenmiştir. Örneğin, politik liderlerin aile üyelerine hükümetlerde iş vermeleri demokrasi için iyi midir kötü müdür? IEA'nın iki ayrı yaş grubu ile yaptığı araştırma göstermektedir ki, ondört yaş grubu demokrasiyi daha biçimsel algılamakta, daha yüksek yaş grubu ise demokrasiyi daha derinlemesine düşünmektedir. Küçükler için serbest seçimler çok önemliyken, büyükler düşünce özgürlüğü, sınırlı devlet, bireysel hak ve özgürlükler gibi konuları daha çok önemsemektedir.

IEA'nın araştırması A.B.D. Eğitim Bakanlığı tarafından ele alınmış ve Amerikalı öğrencilerin yanıtları Baldi, Perie, Skidmore, ve Greenberg tarafından incelenmiş ve ayrıntılı biçimde raporlaştırılmıştır (2001). Sonuçlar açısından ilginç olan bir durum, doğum yeri A.B.D. olan çocuklar ile yabancı çocukların demokrasiye yükledikleri anlamların farklı oluşudur. A.B.D.'de doğan çocuklar (ondört yaş grubu) demokrasiyi daha özgürlükçü, diğer çocuklar daha tutucu değerlendirmektedirler. Bu da kişilerin demokrasi algılarının yaşadıkları ortamın toplumsal koşullarına göre farklılık gösterdiği yönünde yorumlanabilir.

Rowland tarafından yapılan bir araştırmada (2003) İngiliz, Rus ve Güney Afrikalı akademisyenler ile demokrasi ve yüksek öğretim ilişkisi tartışılmıştır. Çalışma, demokrasinin gelişmesinde ve ulusal politikaların demokratikleşmesinde yükseköğretimin oynadığı rolün önemini vurgulamaktadır. Ayrıca demokrasinin her ülkenin özgün koşullarına göre farklı anlamlar taşıdığına da değinilmiştir.

Milliyetçilik çoğu zaman sınırlı bir demokrasi anlayışına yol açabilmektedir. Körükörüne sadakat üzerine kurulu bir milliyetçilik, insanları daha otoriter, eleştirilere kapalı ve hoşgörüsüz hale getirmektedir. Ulusal bağlılığın eleştirel bakış açısına sahip olanlar ve olmayanlar üzerinde çok farklı etkiler yarattığı tahmin edilebilir. Eleştirel bakış açısına sahip kişiler daha bilinçli bir yurtseverlik duygusuna sahiptirler. Rothi, Lyons ve Chryssochoou (2005) yurtseverliği bilinçli ve bilinçsiz olarak iki boyutta sınıflandırmış ve geleneksel kültürün bu iki boyuta etkilerini araştırmışlardır. Bilinçsiz yurtseverlik, körükörüne sadakat, eleştirilere karşı hoşgörüsüzlük, sorgulamadan kabul etme biçiminde kendini göstermektedir. “Yanlış da olsa doğru da olsa ben ülkemi desteklerim”, düşüncesi böylesi bir yurtseverliğin sloganıdır. Bilinçli yurtseverlikte ise eleştirel bir bakış açısı ve devletin eylemlerini sorgulama söz konusudur. Londra’da yaş ortalaması 22,9 olan üniversite öğrencileri arasında yapılan araştırmada öğrencilere verilen anketler ile yurtseverliğin türü ve geleneksel kültüre bağlılık ölçülmüştür. Alınan sonuçlar geleneksel kültüre bağlı öğrencilerin yurtseverliklerinin sorgulamaya, eleştiriye kapalı olduğunu göstermektedir. Geleneksel kültüre bağlılık ve bilinçli yurtseverlik arasında ise negatif bir korelasyon bulunmaktadır. Araştırmacılar vatandaşlık eğitiminin eleştirel düşünmeyi özendirici ve bilinçli yurtseverliği destekleyici yönde olması gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Çeşitlilik, demokrasinin özgürlükçü yönde gelişmesini sağlayan etmenlerden biridir. Etnik ve kültürel çeşitliliğin okul içindeki ilişkileri olumlu etkilemesine çalışılarak eğitimsel açıdan yararlar sağlanabilir. Özellikle yükseköğretim kurumlarında çok kültürlülüğün rahatça yaşanabildiği ortamlar yaratılmasında fayda görülmektedir. Eğitim, farklı etnik kökenlerin uyumlu olarak birlikte yaşamasına zemin hazırlamalıdır. Demokratik vatandaş yetiştirmek için geliştirilen programların çok kültürlülüğe yer vermesi işi kolaylaştıracaktır. Gurin, Nagda ve Lopez’in yaptıkları araştırmanın (2004) hipotezi, çeşitliliğin olduğu bir üniversite ortamının katılımcılığı ve güdülenmeyi arttıracığı biçimindedir. Bunun için Gruplararası İlişkiler Programı (The Intergroups Relations Program) adlı bir program geliştirilmiş ve çeşitlilik içeren gruplar ile içermeyen kontrol grubu arasında karşılaştırmalar yapılmıştır. Yedi hafta süren

programda grupları oluşturan kişiler düzenli olarak bir araya gelmişler ve iletişim kurmuşlardır. Yapılmak istenen, çoğulcu demokrasinin gereksinim duyduğu duygu ve becerilerin öğrenciler tarafından öğrenilmesine yardım edecek birçok kültürlü katılım örneği yaratmaktır. Çalışmanın sonunda, çeşitlilik içeren grupların her konuda daha güdülenmiş olduğu görülmüştür. Bu gruplardaki öğrencilerin politikaya olan ilgileri artmış, sınıfta daha katılımcı olmuşlar ve yerleşkedeki siyasal eylemlere daha çok katılmaya başlamışlardır.

2.4.3. Araştırmaların Değerlendirilmesi

Bütün bu çalışmalar göstermektedir ki okul, öğrencilerin siyasal davranışlarının biçimlenmesinde önemli etkiye sahiptir. Demokratik değerler, dünyanın büyük bir bölümünde oldukça fazla önemsendiği için de, okulun biçimlendirdiği davranışların demokratik olup olmadığı, birçok araştırmanın konusu olmaktadır. Öğretmen ve öğrencilerin demokrasiyi nasıl algıladıkları, öğretmen-öğrenci etkileşiminin ve okul ikliminin bu algıdaki rolü ve tüm bunların siyasal toplumsallaşma açısından işaret ettiği anlamların araştırılması, eğitim programları açısından oldukça önemli görülmektedir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, veri toplama araçları, verilerin analizinde kullanılan tekniklerle ilgili bilgiler yer almaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma “tarama modeli”ne uygun olarak gerçekleştirilmiştir. Tarama modelinde yapılan araştırmalar, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu biçimiyle betimlemeyi amaçlarlar. Araştırmaya konu olan birey, olay veya nesne kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır (Karasar, 2003, s.77). Bu çalışmada Çukurova Üniversitesi öğretim elemanları ve öğrencilerinin kendi demokrasi anlayışları taramanın konusunu oluşturmuştur. Bu anlayışlara herhangi bir şekilde müdahale edilmeden tarama modelinin doğasına uygun bir biçimde var olan durum fotoğraflanmaya çalışılmıştır. Tarama modeline uygun olarak amaçlar soru biçiminde ifade edilmiştir.

Araştırmada, yalnızca betimsel değil nitel verilere de yer verilmiştir. Bir araştırmanın hem nicel hem nitel verilerle desteklenmesinin araştırmanın güvenilirliğini destekleyeceği ve çapraz kontrollere olanak sağlayacağı düşünülmektedir. Bu nedenle de tarama modeline uygun veri toplama araçları yanında nitel araştırmaya hizmet edebilecek şekilde görüşme tekniğinden de yararlanılmıştır. Görüşme, sözlü iletişim yoluyla veri toplama tekniğidir (Karasar, 2003, s.165). Stewart ve Cash’e göre (1985) görüşme, ciddi bir amaca ulaşmak için önceden belirlenen soruların sorulması ve yanıtların alınmasıdır (Akt: Yıldırım ve Şimşek, 2000). Yapılan görüşmeler Ç.Ü. öğretim elemanları ve öğrencilerinin demokrasi anlayışlarının nedenlerinin öğrenilmesi konusunda yararlı olmuştur. Böylece sözlü iletişimin gücü kullanılarak olası yanlış anlamaların ve sağlıklı değerlendirmelerin de önüne geçilebilmiş olduğu düşünülmektedir.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Çukurova Üniversitesi’ndeki öğretim elemanları ve öğrenciler oluşturmaktadır. Öğrenci evreni, üniversite bünyesinde bulunan toplam üç

bilim alanı içinde yer alan 11 fakültenin normal eğitim gören öğrencileridir. Öğretim elemanları evreni ise Çukurova Üniversitesi'nde görev yapan, araştırma görevlisi, öğretim görevlisi, yardımcı doçent, doçent ve profesörlerin toplamından oluşmaktadır. 2004-2005 akademik yılı verilerine göre, öğrenci ve öğretim elemanı evren ve örnekleme Tablo 1'de sunulmaktadır.

Tablo 1. Ç.Ü.Öğretim Elemanı ve Öğrenci Sayılarının Bilim Alanlarına Göre Dağılımları

Bilim Alanları	Öğrenci Sayıları ve Yüzdeleri				Öğretim Elemanı Sayıları ve Yüzdeleri			
	Evren		Örneklem		Evren		Örneklem	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Sosyal	5872	47.3	277	46.2	295	22.1	49	30.6
Fen	5502	44.3	267	44.5	448	33.6	75	46.9
Sağlık	1039	8.4	56	9.3	592	44.3	36	22.5
Toplam	12413	100	600	100	1335	100	160	100

Tablo 1'de de görüldüğü gibi Çukurova Üniversitesi'nde normal eğitim alan 12413 fakülte öğrencisi bulunmaktadır. Bu öğrencilerin 5872'si sosyal bilimler alanının (%47.3), 5502'si fen bilimleri alanının (%44.3) ve 1039'u da (%8.4) sağlık bilimleri alanının öğrencisidir. Çalışma evreninin genişliğinden dolayı, araştırma verilerinin toplanmasında örneklem alma yoluna gidilmiştir. Fakülteler bilim alanlarına göre sınıflandırılmış (sosyal-fen ve sağlık alanı olarak) ve yansız bir biçimde belirlenen toplam 600 öğrenci üzerinde uygulama yapılmıştır. Öğrenci örnekleminin %46.2'si sosyal bilimler, %44.5'i fen bilimleri ve %9.3'ü sağlık bilimleri öğrencilerinden oluşmaktadır.

Öğretim elemanları evreni ise 1335 öğretim elemanını kapsamaktadır. Sosyal bilimler alanında 295 (%22.1), fen bilimleri alanında 448 (%33.6) ve sağlık bilimleri alanında 592 (%44.3) öğretim elemanı bulunmaktadır. Öğretim elemanları örnekleminin %46.9'unu fen bilimlerinde çalışanlar (49 öğretim elemanı), %30.6'sını sosyal bilimler alanında çalışanlar (75 öğretim elemanı) ve %22.5'ini de sağlık bilimleri alanında çalışan öğretim elemanları (36 öğretim elemanı) oluşturmaktadır.

Araştırma açısından Çukurova Üniversitesi öğretim elemanlarının bulundukları akademik aşama da önem taşımaktadır. Farklı bilim alanlarındaki öğretim elemanlarının, akademik aşamalarına göre dağılımları ile ilgili sayısal bilgiler Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. Ç.Ü.Öğretim Elemanlarının Akademik Aşamalarına ve Bilim Alanlarına Göre Dağılımı

Bilim Alanları	Akademik Aşama					
	Profesör	Doçent	Yrd.Doç.	Öğr.Gör.	Arş.Gör.	Toplam
Sosyal	28	18	86	61	82	275
Fen	181	55	121	9	102	468
Tıp Fakültesi	174	50	64	11	293	592
Evren Toplam	383	123	271	81	477	1335
Örneklem	31	23	34	10	62	160

Tablo 2’den anlaşıldığı gibi Çukurova Üniversitesi’nde 2005-2006 akademik yılında profesör, doçent, yardımcı doçent, öğretim görevlisi ve araştırma görevlisi kadrolarında toplam 1335 öğretim elemanı bulunmaktadır. Evrenin genişliğinden dolayı örneklem üzerinde çalışılmıştır. Örneklem, yansız bir biçimde, oranlı küme örnekleme yoluyla alınmıştır. Çukurova Üniversitesi Fen, Sağlık ve Sosyal Bilimler alanlarında görev yapan öğretim elemanları içinden oranlı küme örnekleme yoluyla her akademik kademedен, kadın ve erkek öğretim elemanları belirlenmiş, belirlenen öğretim elemanlarının öğrencilerinden de oranlı eleman örnekleme yoluyla yine kız ve erkek, belirli sayıda öğrenci seçilerek öğrenci örnekleme oluşturulmuştur. Çalışma, bu öğretim elemanları ve öğrencilerle gerçekleştirilmiştir. Ayrıca örneklem içinden kendilerine ulaşarak, istekli öğretim elemanları ve öğrenciler ile görüşmeler yapılmıştır.

Uygulamaya katılan öğrenci ve öğretim elemanlarının cinsiyetlerine ve bilim alanlarına göre dağılımları ise Tablo 3’de verilmektedir.

Tablo 3. Örneklemdeki Ç.Ü.Öğrenci ve Öğretim Elemanlarının Cinsiyetlerine Göre Dağılımları

Cinsiyet	Öğrenciler		Öğretim Elemanları	
	f	%	f	%
Kadın	269	44.8	48	30
Erkek	331	55.2	112	70
Toplam	600	100	160	100

Tablo 3’de görüldüğü gibi uygulama, 600 öğrenci ve 160 öğretim elemanı ile gerçekleştirilmiştir. Öğrencilerin %44.8’i kız, %55.2’si erkektir. Öğretim elemanları örnekleminin ise %30’unu bayan, %70’ini erkek öğretim elemanları oluşturmuştur.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veriler, üç farklı araç kullanılarak toplanmıştır. Bu araçlardan ilki “Demokrasi Anlayışı Ölçeği”, diğeri ölçekle birlikte verilen “Katılımcılık Anketi” ve üçüncüsü de görüşme formudur.

3.3.1. Demokrasi Anlayışı Ölçeği (DAÖ)

Araştırma kapsamında kullanılan “Demokrasi Anlayışı Ölçeği” Likert tipi bir ölçektir. 2004 yılında Doğanay, Çuhadar ve Sarı tarafından geliştirilen bu ölçek, demokrasi kuramcılarının liberal ve militan demokrasi anlayışlarına ilişkin olarak ortaya koydukları açıklamalar dikkate alınarak oluşturulmuştur. Ölçek, EK-1 olarak, eklerin yer aldığı bölümde sunulmuştur.

Başlangıçta hazırlanan 72 maddelik madde havuzu, demokrasi anlayışları konusunda uzman olan bir siyaset bilimci öğretim üyesi ve Ç.Ü. Eğitim Fakültesi’nde çalışan uzmanların görüşüne sunulmuştur. Uzman görüşleri doğrultusunda düzeltilen ve son şekli verilen 53 maddelik Likert tipi beş derecelendirmeli ölçek formu 10 öğretmene uygulanarak dil geçerliği bakımından incelenmiştir. Bu aşamada 48 maddeden oluşan denemelik ölçek formu için okullara gidilerek uygulama yapılmıştır. Bu uygulamadan sonra da ölçek yapılan faktör analizi sonunda 40 maddelik biçime ulaşmıştır.

Kalan 40 maddeye ait aritmetik ortalamalar 1.60 – 3.76, standart sapmalar .80 – 1.50 arasında değişmektedir. Bunların yanı sıra, verilerin toplandığı bireylerin 40 maddeden aldıkları toplam puanlar en düşükten en yükseğe doğru sıralanmıştır. Bu sıralamada alt %27 ve üst %27’lik gruplar oluşturularak maddelerin bu iki grubu birbirinden ayırt edip etmediği incelenmiş ve tüm maddelerin grupları anlamlı ($p=.001$) bir şekilde ayırt edebildiği görülmüştür. 3 iterasyonda ulaşılan bu çözüm için Kaiser–Meyer–Olkin örneklem yeterliliği değeri de (.85) anlamlı bulunmuştur. Böylece yorumlanması kolay bir örüntü elde edilmiştir.

Eldeki 40 maddeden 1. alt ölçekte toplanan 47, 32, 31, 1, 39, 43, 19, 22, 29, 45, 36, 18, 46, 15, 37, 25, 10, 8, 3, 7, 34 ve 33. maddeler, militan demokrasiyle ilgili maddeler olduklarından bu boyut “Militan Demokrasi Anlayışı” şeklinde adlandırılmıştır. Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .89 olarak hesaplanan bu altölçekte yer alan maddelerin madde – toplam puan korelasyonları ise .32 ile .71 arasında değişmektedir.

Özgürlükçü (liberal) demokrasi anlayışına ilişkin 35, 14, 41, 30, 13, 16, 38, 28, 2, 21, 12, 48, 20, 11, 6, 27, 4 ve 5. maddelerin toplandığı 2. alt boyut ise “Özgürlükçü (Liberal) Demokrasi Anlayışı” olarak adlandırılmıştır. Bu boyutta toplanan 18 maddeye ilişkin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı .84’tür. Madde – toplam puan korelasyonları ise .33 - .63 arasında değişmektedir.

Toplam varyansın % 31.44’ünü açıklayan bu iki altölçeğin tamamına ilişkin Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı ise .74 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin kararlılığı ya da iki yarısı arasındaki tutarlılığı hakkında fikir elde etmek amacıyla test yarılama tekniği olarak hesaplanan Guttman Split Half değeri ise 1. altölçek için .86, 2. altölçek için .83, ölçeğin tamamı içinse .90 olarak hesaplanmıştır.

Yapılan faktör ve güvenirlik analizlerinden elde edilen faktörler, faktör yükleri, faktörlerin açıkladıkları varyans yüzdeleri ve düzeltilmiş madde-toplam puan korelasyonları (r) ile Cronbach Alfa değerleri Tablo 4’de gösterilmiştir.

Tablo 4. Demokrasi Anlayışı Ölçeğindeki Faktörler, Faktör Yükleri, Faktörlerin Açıkladıkları Varyans Yüzdeleri ve Madde – Toplam Puan Korelasyonu Değerleri (r)

Militan Demokrasi Anlayışı			Liberal Demokrasi Anlayışı		
Madde No	Faktör yükü	r*	Madde No	Faktör yükü	r*
47	.68	.67	35	.70	.58
32	.68	.71	14	.66	.63
31	.66	.61	41	.61	.56
1	.60	.55	30	.60	.49
39	.60	.59	13	.57	.46
43	.60	.62	16	.55	.51
19	.60	.60	38	.52	.50
22	.60	.54	28	.52	.39
29	.59	.54	2	.51	.45
45	.58	.55	21	.50	.36
36	.58	.50	12	.49	.40
18	.56	.53	48	.47	.43
46	.51	.53	20	.41	.34
15	.51	.51	11	.41	.39
37	.50	.48	6	.40	.39
25	.50	.48	27	.38	.33
10	.47	.48	4	.37	.33
8	.46	.48	5	.37	.34
3	.46	.49			
7	.43	.43			
34	.38	.39			
33	.30	.32			
Özdeğeri	8.944		Özdeğeri	3.633	
Varyans %	17.78		Varyans %	13.658	
Cronbach Alfa	.89		Cronbach Alfa	.84	

*r: Madde – toplam puan korelasyonları

Tablo faktör yükleri açısından incelendiğinde, en düşük faktör yükünün .30 olduğu (33. madde) ve faktör yüklerinin .30 - .70 arasında değiştiği görülmektedir. Ölçekle ilgili elde edilen istatistiksel veriler dikkate alınarak “Demokrasi Anlayışı Ölçeği”nin benzer araştırmalarda kullanıma uygun olduğu düşünülmüştür. DAÖ birbirine zıt ve madde sayısı eşit olmayan iki alt boyuttan oluştuğu için, araştırmacılar verilerin analizinin bu iki alt boyut çerçevesinde yapılmasını önermişlerdir. Bu araştırmada da analizlerin iki alt boyutta yapılması ve bulgulara ilişkin yorumların bu doğrultuda değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

Ölçekteki derecelendirme “kesinlikle katılıyorum” “katılıyorum”, “kararsızım”, “katılmıyorum” ve “kesinlikle katılmıyorum” biçiminde beş farklı düşünce

açıklamasına dayandırılarak yapılmıştır. Puanlama, kesinlikle katılıyorum yanıtı 5 puan, katılıyorum yanıtı 4 puan, kararsızım yanıtı 3 puan, katılmıyorum yanıtının puanı 2 puan, kesinlikle katılmıyorum yanıtının puanı ise 1 puan olmak üzere saptanmıştır. Böylece kişiler aldıkları puanların toplamına göre demokrasi anlayışları açısından militan ya da liberal demokrasi anlayışını “benimsiyor, tercih ediyor, kendine yakın buluyor, v.b.” olarak belirlenmişlerdir.

3.3.2. Katılımcılık Anketi

Demokrasi Anlayışları Ölçeği’nin önüne iliştirilerek verilen ve araştırmacı tarafından geliştirilmiş olan anket formu ile anketi yanıtlayanların kişisel bilgilerinin öğrenilmesi ve siyasi katılımcılıklarının ölçülmesi amaçlanmıştır. Kişisel bilgiler, cinsiyet, fakülte adı ve öğretim elemanları için akademik unvanlarını belirtecekleri sorulardan oluşmuştur. Sorular oluşturulmadan önce yapılan alanyazın taraması sürecinde siyasal katılımcılık ile ilgili olarak bu alanda yetkin bulunan bir siyaset bilimci öğretim üyesi ile görüşülmüş ve sorular konusunda onun görüşlerinden, yönlendirmelerinden yararlanılmıştır. Anket soruları iki ana boyut altında şekillenmiştir. Birinci boyut karar alma sürecine nasıl bir eylem biçimi ile ve ne sıklıkta katıldığını araştırmaktadır. Bu tür katılma biçimleri çok çeşitlidir. Siyasal katılım, oy vermekten, internet anketlerine, bildiri dağıtmaya kadar çeşitlilik göstermektedir (Eroğul,1991). Bu bölümde sorulan soruların yanıtları 5’li Likert derecelendirmesi ile biçimlendirilmiştir. “Evet” yanıtları “her zaman”, “genellikle” “ara sıra” ve “çok seyrek” şeklinde belirtilmiş ve devamında “Hayır” yanıtı kullanılmıştır. Anketin ikinci boyutunu örgütlülük oluşturmaktadır. Öğretim elemanı ya da öğrenci bir derneğe, sendikaya, partiye üye midir? Bu bölümde sorulan soruların yanıtları ise “Evet” ya da “Hayır” olacak biçimde düzenlenmiştir. Alınan sonucun Ç.Ü. öğretim elemanları ve öğrencilerinin siyasi katılımcılık açısından profilini ortaya çıkarmaya yardımcı olacağı düşünülmüştür. Anket ekler bölümünde EK-2 olarak yer almaktadır.

3.3.3. Görüşme Formu

Üçüncü veri toplama aracı olarak yine araştırmacı tarafından geliştirilen görüşme formu kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek (2000) alanyazında iki tür görüşme türünden söz etmektedir: Yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşmeler. Yapılandırılmamış görüşmeler, keşfe yönelik bir görüşme süreci oluşturmaktadırlar.

Açık uçlu sorulardan oluşan görüşmelerde çıkabilecek yeni durumlar görüşmeciye yeni olanaklar sunabilecektir (s.93). Böyle bir görüşme biçiminin araştırmaya daha fazla katkı sunacağı düşünülmüştür. Patton da (1987) benzer bir biçimde “görüşme formu” olarak isimlendirdiği bir görüşme yaklaşımından söz etmektedir. Bu yöntemde benzer konular hakkında değişik insanlardan aynı tür bilgilerin alınması amaçlanmaktadır. Görüşmeci, önceden düşündüğü konulara sadık kalarak hem hazırlamış olduğu soruları sormakta hem de görüşmenin seyrine uygun ek sorular yöneltebilmektedir (Akt: Yıldırım ve Şimşek, 2000, s.95). Bu tür görüşmeler sohbet havasında geçtiği için görüşülen kişi ile rahat bir iletişim kurulmasına da yardımcı olmaktadır. Sözü edilen her iki yöntemden de yararlanılarak bir görüşme formu oluşturulmuş ancak görüşmenin süresi esnek tutulmuş ve verilen yanıtlar dar bir çerçeve ile sınırlandırılmamıştır. Sorular oldukça genel tutulmuş, bunun ayrıntılandırılması kişilere bırakılmıştır. Araştırma için yapılan görüşmeler, anket ve ölçek uygulanan gruplar içinden, görüşme yapmayı isteyen kişilerden seçilmiştir. Öğretim elemanları ve öğrenciler ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilerek, sonuçların sağlamlasının yapılması ve demokrasi anlayışlarının nedenlerinin tartışılabilmesi amaçlanmıştır. Görüşmenin genel çerçevesini ölçek sorularına verilen yanıtların gerekçeleri oluşturmuştur. Araştırmanın amaçları doğrultusunda Çukurova Üniversitesi öğrencilerinin ve öğretim elemanlarının kendi demokrasi anlayışlarının nedenleri irdelenmeye çalışılmıştır. Demokrasi anlayışının temel eksenini düşünce özgürlüğüne karşı takınılan tavır oluşturduğu için de, öğrencilere ve öğretim elemanlarına düşünce özgürlüğünün sınırlandırılması ya da sınırlandırılmaması hakkındaki görüşleri sorulmuş, düşünce özgürlüğüne Türkiye açısından baktıklarında gördükleri sıkıntıları anlatmaları istenmiş ve son olarak da kendi okul, sınıf ortamlarındaki atmosferin demokratikliği üzerinde konuşulmuştur. Özellikle öğrencilerin isteği üzerine, görüşmelerde ses kayıt cihazı kullanılmamış, yazılarak belgelendirilmiştir.

3.4. Verilerin Toplanması

Ölçek ve anketlerin uygulanması için öğretim elemanları ile iletişim sağlanmış ve öğretim elemanlarına elden dağıtılarak, yine öğretim elemanlarının izni ile sınıflarındaki öğrencilere toplu halde uygulatarak çalışma yapılmıştır. Ölçek ve anketlerin yanıtlanması her bir kişi için 15-25 dakika sürmüştür. Görüşmeler için öğretim elemanlarının ve öğrencilerin seçtikleri mekanlar tercih edilmiş, görüşmeler

ortalama 30-60 dakika arasında gerçekleşmiştir. 2004-2005 akademik yılının bahar yarıyılında, Nisan ve Mayıs aylarında yapılan uygulamada herhangi bir sorunla karşılaşılmamıştır.

3.5. Verilerin Çözümlemesi

Ölçek ve anket ile toplanan verilerin çözümlemesinde frekans dağılımı ve kaykare teknikleri kullanılmıştır. Frekans dağılımı, var olan durumu betimlemek ve net bir biçimde gözler önüne sermek açısından yararlı olmuştur. Kay kare tekniği ise parametrik olmayan bir test olması nedeni ile tercih edilmiştir. Cinsiyet, akademik alanlar, akademik düzey, demokrasi anlayışları, siyasal katılım türleri, örgütlülük düzeyi gibi süreksiz, kategorik değişkenlerin karşılaştırılması durumunda parametrik testler kullanılamamaktadır. O nedenle değişkenlerin karşılaştırılması ve aralarında anlamlı fark olup olmadığının araştırılması kay kare ile mümkün olmuştur. Tablolaştırma sonucu gözeneklerin %20'sinde beş ve altında değer kaldığı durumlarda ise kay kare analizi yapılmamış yalnızca çapraz tablo düzenlenmiştir. Anlamlılık düzeyi $p \leq 0,05$ olarak alınmıştır (Büyüköztürk, 2003, s. 139 ve devamı).

Görüşmelerde ise not alınmış ve içerik analizi yapılmıştır. Verilerin analizinde benzer düşünce ve değerlendirmeler kodlanarak sınıflandırılmıştır. Kağıt üzerindeki konuşmaların çarpıcı cümleleri, olduğu gibi aktarılmak üzere işaretlenmiş ve kullanılmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde araştırmanın amaçlarına uygun biçimde, Çukurova Üniversitesi öğrencilerinin ve öğretim elemanlarının demokrasi anlayışları, bu anlayışların cinsiyetlerine ve bilim alanlarına, öğretim elemanlarında akademik düzeye göre nasıl bir dağılım gösterdiği, bu dağılımın demokrasi anlayışları açısından anlamlı bir farklılık yaratıp yaratmadığı, öğrencilerin ve öğretim elemanlarının demokrasi anlayışları ile siyasal katılımcılık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı ve örgütlülük düzeyinin siyasal katılımcılık düzeyini etkileyip etkilemediği incelenmiştir. Bulgular tablolaştırılarak sunulmuş ve gerekli açıklamalar yapılmıştır.

4.1. Ç.Ü. Öğrencileri ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına İlişkin Bulgular

Çukurova Üniversitesi öğrencileri ve öğretim elemanlarının demokrasi anlayışlarını belirlemek amacı ile 600 öğrenci ve 160 öğretim elemanına “Demokrasi Anlayışı Ölçeği” uygulanmış ve bulgular kaykare tekniği ile analiz edilmiştir. Oluşan durum Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5. Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Dağılımları

Öğrenciler ve Öğr.Elemanları	Militan Demokrasi Anlayışı		Özgürlükçü Demokrasi Anlayışı		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Öğrenciler	213	35.5	387	64.5	600	100
Öğr.Elemanları	32	20.0	128	80.0	160	100
Toplam	239	31.4	521	68.6	760	100
X ² : 13.892 ^b		Sd: 1		p: 0.000		

Tablo 5’te, öğrenciler ve öğretim elemanları birlikte ele alındığında, %68.6’sının özgürlükçü demokrasi anlayışına, %31.4’ünün de militan demokrasi anlayışına sahip oldukları görülmektedir. Öğrencilerin %64.5’i, öğretim elemanlarının %80’i özgürlükçü demokrasi anlayışını benimsemektedirler. Öğretim elemanlarının %20’si ve öğrencilerin %35.5’i ise militan demokrasi anlayışına sahiptir. Öğrenci ve öğretim elemanlarının demokrasi anlayışları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir (p: 0.000).

Araştırmanın alt amaçları arasında Ç.Ü. öğretim elemanları ve öğrencilerinin demokrasi anlayışları arasında anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığının saptanması bulunmaktadır. Öğretim elemanlarının öğrencilerinden daha özgürlükçü düşündükleri tablodan anlaşılmaktadır. Özgürlükçü demokrasi anlayışına sahip öğretim elemanlarının oranı (%80) özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyen öğrencilerinden (%64.5) daha fazladır. Dolayısı ile militan demokrasi anlayışına sahip öğrencilerin oranı da (%35.5) militan demokrasi anlayışına sahip öğretim elemanlarının oranından (%20) yüksektir. Her iki grupta da özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyenlerin oranının militan demokrasiyi benimseyenlerin oranından daha yüksek olmasına karşın, öğretim elemanları öğrencilerden daha özgürlükçü görünmektedirler.

4.2. Ç.Ü. Öğrencileri ve Öğretim Elemanlarının Bilim Alanlarına, Cinsiyetlerine ve Öğretim Elemanlarının Akademik Düzeylerine Göre Tercih Ettikleri Demokrasi Anlayışlarına İlişkin Bulgular

Genel olarak Ç.Ü. öğrenci ve öğretim elemanlarının demokrasi anlayışları değerlendirildikten sonra (Tablo 5) alt amaçlarda yanıtı aranan soruların karşılığı olarak Çukurova Üniversitesi öğrencileri ve öğretim elemanlarının demokrasi anlayışlarının bilim alanlarına, cinsiyetlerine ve öğretim elemanlarının akademik düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığına bakılmıştır. Farklılaşmanın olup olmadığını belirlemek amacı ile veriler üzerinde kaykare testi uygulanmıştır. Çıkan sonuçlar Tablo 6, Tablo 7 ve Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 6. Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarının Bilim Alanlarına Göre Dağılımı ve Kay Kare Sonuçları

Bilim Alanları	Öğrenciler						Öğretim Elemanları				
	Militan		Özgürlükçü		Toplam		Militan		Özgürlükçü		Toplam
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f
Sosyal	82	29.6	195	70.4	277	100	9	18.4	40	81.6	49
Fen	115	43.1	152	56.9	267	100	17	22.7	58	77.3	75
Sağlık	16	28.6	40	71.4	56	100	6	16.7	30	83.3	36
X²: 12.065 ^a Sd: 2 p: 0.002							X²: 0.665 ^a Sd: 2 p: 0.717				

Tablo 6 incelendiğinde, sağlık bilimleri alanında okuyan öğrencilerin ve çalışan öğretim elemanlarının diğer bilim alanlarına göre daha fazla oranda özgürlükçü demokrasi anlayışına sahip oldukları görülmektedir. Sağlık alanında okuyan öğrencilerin %71.4’ü özgürlükçü demokrasi anlayışını, %28.6’sı militan demokrasi anlayışını, sosyal alanda okuyan öğrencilerin %70.4’ü özgürlükçü, %29.6’sı militan

demokrasi anlayışını, fen alanında okuyan öğrencilerin ise %56.9'u özgürlükçü demokrasi anlayışını, %43.1'i militan demokrasi anlayışını benimsemektedirler. Öğretim elemanlarında da aynı sıralama gözlenmektedir. Sağlık alanında çalışan öğretim elemanlarının %83.3'ü özgürlükçü demokrasi anlayışını, %16.7'si militan demokrasi anlayışını, sosyal alanda çalışan öğretim elemanlarının %81.6'sı özgürlükçü, %18.4'ü militan demokrasi anlayışını benimserken, fen alanında çalışan öğretim elemanlarının %77.3'ü özgürlükçü demokrasiyi %22.7'si militan demokrasi anlayışını kendine yakın bulmaktadır. Tablo 6'da görüldüğü gibi öğrenciler ve öğretim elemanları genelde özgürlükçü demokrasiyi desteklemektedirler. Ancak özgürlükçü demokrasiyi en fazla benimseyen grup hem öğrencilerde hem öğretim elemanlarında öncelikle sağlık bilimleri sonrasında sosyal bilimler alanı iken, militan demokrasiyi en fazla benimseyen öğrenci ve öğretim elemanları fen bilimleri alanındadır. Tablo 6'nın öğrencilerin demokrasi anlayışlarına ait olan bölümü, öğrencilerin öğrenim gördükleri alanlar itibarı ile benimsedikleri demokrasi anlayışları açısından, anlamlı farklılıklar taşıdıklarını ($p: 0,002$) göstermektedir. Öğretim elemanlarının bilim alanlarına göre aralarındaki demokrasi anlayışları farkı ise istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p: 0,717$).

Demokrasi anlayışlarının bilim alanlarına göre gösterdiği dağılımın yanı sıra incelenen bir başka konu da öğrenci ve öğretim elemanlarının cinsiyetlerinin demokrasi anlayışları ile etkileşimidir. Bu konudaki bulgular Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7. Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarının Cinsiyete Göre Dağılımı ve Kay Kare Sonuçları

Cinsiyet	Öğrenciler						Öğretim Elemanları				
	Militan		Özgürlükçü		Toplam		Militan		Özgürlükçü		Toplam
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f
Kadın	82	30.5	187	69.5	269	100	7	14.6	41	85.4	48
Erkek	131	39.6	200	60.4	331	100	25	22.3	87	77.7	112
X ² : 5.360 ^b Sd: 1 p: 0.021							X ² : 1.257 ^b Sd: 1 p: 0.262				

Tablo 7'ye bakıldığında, diğer iki tablonun bulgularında olduğu gibi, öğrenciler ve öğretim elemanlarından elde edilen sonuçların eğilim açısından birbirine paralel olduğu görülmektedir. Öğrencilerde benimsenen demokrasi anlayışı, cinsiyete göre anlamlı bir biçimde farklılaşmaktadır ($p:0.021$). Kız öğrenciler erkek öğrencilere göre daha özgürlükçüdür. Öğretim elemanlarına bakıldığında, anlamlı bir farklılaşma olmadığı ($p: 0.262$) görülmektedir. Ancak bayan öğretim elemanlarının erkek öğretim elemanlarına göre oransal olarak daha fazla oranda özgürlükçü demokrasi anlayışını benimsedikleri söylenebilir.

Araştırmanın amaçlarından bir diğeri Çukurova Üniversitesi öğretim elemanlarının demokrasi anlayışlarının akademik düzeylerine göre farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesidir. Bu incelemenin sonucunda elde edilen bulgular ve yapılan kay kare analizi Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. Ç.Ü. Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarının Akademik Aşamalarına Göre Dağılımları ve Kay Kare Sonuçları

Akademik Düzey	Militan Demokrasi Anlayışı		Özgürlükçü Demokrasi Anlayışı		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Profesör	7	22.6	24	77.4	31	100
Doçent	4	17.4	19	82.6	23	100
Yrd. Doçent	5	14.7	29	85.3	34	100
Öğr. Görevlisi	1	10.0	9	90.0	10	100
Arş. Görevlisi	15	24.2	47	75.8	62	100
Toplam	32	20.0	128	80.0	160	100
X ² : 2.129 ^a		Sd: 4		p: 0.712		

Öğretim elemanlarının demokrasi anlayışlarının içinde bulundukları akademik aşamaya göre dağılımı Tablo 8’e yansıtılmıştır. Bulgular üzerinde yapılan istatistiksel analizler akademik aşamalara göre dağılımın anlamlı bir farklılık göstermediğine işaret etmektedir(p: 0.712). Anlamlı fark olmamasına karşın gözlenen durum bulguların tüm akademik aşamalarda özgürlükçü demokrasi anlayışı lehine, militan demokrasi anlayışının aleyhinde olduğudur. Genel toplam öğretim elemanları arasında %80 oranında özgürlükçü demokrasi anlayışının %20 oranında ise militan demokrasi anlayışının benimsendiğini göstermektedir. Öğretim elemanlarının sahip oldukları akademik aşamalar kendi içinde irdelendiğinde ise militan demokrasi anlayışının araştırma görevlisi (%24.2 militan demokrasi, %75.8 özgürlükçü demokras) ve profesör (%22.6 militan, %77.4 özgürlükçü demokrasi) düzeylerinde yoğunlaştığı, öğretim görevlisi (%90 özgürlükçü, %10 militan demokrasi), yardımcı doçent (%85.3 özgürlükçü demokrasi, %14.7 militan demokrasi) ve doçentlerde (%82.6 özgürlükçü demokrasi, %17.4 militan demokrasi) ise özgürlükçü demokrasi anlayışı taraftarlarının daha fazla olduğu görülmektedir.

4.3. Sahip Oldukları Demokrasi Anlayışına Göre Ç.Ü. Öğrencileri ve Öğretim Elemanlarının Siyasal Katılımcılık Düzeylerine İlişkin Bulgular

Bu alt bölümde, araştırmanın sekizinci ve dokuzuncu alt amaçlarına yanıt verebilmek amacı ile Çukurova Üniversitesi öğrencilerinin ve öğretim elemanlarının siyasal katılımcılık düzeylerine ve bu düzeylerin demokrasi anlayışlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine bakılmıştır. Verilerin çözümlenmesinde kay kare testi uygulanmıştır. Sonuçlar bu bölümde yer alan 17 tablo üzerinde (Tablo 9-25) gösterilmiştir. Araştırmada yer alan siyasal katılım etkinlikleri şunlardır; Öğrenci ve öğretim elemanlarının güncel siyaseti izlemeleri (Tablo 9), seçimlerde oy kullanmaları (Tablo 10), diğer insanları bir partiye oy verme yönünde ikna etmeleri (Tablo 11), siyasi parti çalışmalarına katılma (Tablo 12), siyasi mitinglere katılma (Tablo 13), imza kampanyaları düzenleme (Tablo 14), imza kampanyalarına katılma/imza verme (Tablo 15), siyasi organizasyonlara maddi katkıda bulunma (Tablo 16), propaganda amaçlı gazete, bildiri, vb. dağıtma (Tablo 17). Yalnızca öğretim elemanlarına sorulan toplumsal içerikli panel, konferans, vb. düzenleme (Tablo 18) ve bunlara konuşmacı olarak katılma (Tablo 19), hem öğrencilere hem de öğretim elemanlarına sorulan, bu tür toplantılara dinleyici olarak katılma (Tablo 20), internetteki güncel siyasi anketlere katılma (Tablo 21), gazete haber ve yorumlarına karşı kişisel düşüncelerini yazılı olarak aktarma (Tablo 22), devlet yetkililerine eleştiri veya takdir mektubu yazma (Tablo 23), toplumsal konularda bilgilenmek için yetkililere dilekçe ile başvurma (Tablo 24). Son olarak da yine yalnızca öğretim elemanlarına bir siyasal katılım etkinliği örneği olarak, devlet yetkililerini toplumsal amaçlarla ziyaret edip etmedikleri (Tablo 25) sorulmuştur.

Tablolaştırılan ilk bulgular siyasal katılımcılık türlerinden biri olan güncel siyaseti izleme düzeyleri hakkındadır. Öğrenci ve öğretim elemanlarının güncel siyaseti izleme düzeyleri ve demokrasi anlayışları arasındaki ilişki Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9. Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Güncel Siyaseti İzleme Düzeyleri

Öğrenci	Her zaman		Genellikle		Ara sıra		Çok seyrek		Hayır		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Militan	45	21.1	83	39.0	58	27.2	14	6.6	13	6.1	213	100.0
Özgürlükçü	105	27.1	161	41.6	81	20.9	31	8.0	9	2.3	387	100.0
Toplam	150	25.0	244	40.7	139	23.2	45	7.5	22	3.7	600	100.0
X ² : 10.296 ^a Sd: 4 p: 0,036												
Öğr.Elemanı	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Militan	17	53.1	11	34.4	2	6.3	1	3.1	1	3.1	32	100.0
Özgürlükçü	63	49.2	50	39.1	10	7.8	5	3.9	0	0.0	128	100.0
Toplam	80	50.0	61	38.1	12	7.5	6	3.8	1	0.6	160	100.0
Gözeneklerin %50'sinde frekans 5 ve aşağı olduğu için X ² değerine bakılamamıştır.												

Tablo 9 incelendiğinde görülmektedir ki, hem öğrencilerin hem de öğretim elemanlarının güncel siyaseti izleme düzeyleri yüksektir. Öğrencilerin %65.7'si her zaman ya da genellikle, öğretim elemanlarının %88.1'i her zaman ya da genellikle güncel siyaseti izlemektedirler. Öğrencilerin güncel siyaseti izleme düzeyleri demokrasi anlayışlarının militan ya da özgürlükçü olmasına göre anlamlı bir biçimde farklılaşmaktadır (p: 0.036). Bulgular, özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyen öğrenciler lehine, anlamlı bir farklılaşmayı işaret etmektedir. Özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyen öğrencilerin %68.7'si güncel siyaseti her zaman ya da genellikle izlediklerini belirtirken, militan demokrasi anlayışına sahip öğrencilerde bu oran %60.1'dir.

Tablo 9'un öğretim elemanları ile ilgili bölümüne bakıldığında bulgular göstermektedir ki gerek özgürlükçü gerek militan demokrasi anlayışına sahip öğretim elemanları güncel siyaseti her zaman ya da genellikle %88.1 oranında takip etmektedirler. Özgürlükçü demokrasi anlayışına sahip öğretim elemanlarının her zaman ya da genellikle güncel siyaseti izleme oranları %88.3 iken militan demokrasi anlayışını benimseyen öğretim elemanlarının %87.5'i her zaman ya da genellikle güncel siyaseti izlemektedirler.

Kay kare analizinin yapılmasını olanaksızlaştıran koşullar bulunduğu için Tablo 9'da çapraz tablo oluşturulduğu görülmektedir. Tablodaki toplam gözenek sayısının %20 veya daha fazlasında frekans beş veya beşin daha altında ise kaykare analizi yapılamamaktadır. Söz konusu tabloda ise gözeneklerin yarısında (%50) frekans sayısı beş ve beşin altındadır (Büyüköztürk, 2003, s. 39 ve devamı).

Bir diğer siyasal katılım türü olan, seçimlerde oy kullanma düzeyi ile ilgili olarak öğrenciler ve öğretim elemanları üzerinde yapılan araştırmanın bulguları ve öğrenci ve öğretim elemanlarının seçimlerde oy kullanma düzeyleri ile demokrasi anlayışları arasındaki ilişkiye ilişkin istatistiksel sonuçlar Tablo 10’da sunulmuştur.

Tablo 10. Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Seçimlerde Oy Kullanma Düzeyleri

Öğrenci	Her zaman		Genellikle		Ara sıra		Çok seyrek		Hayır		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Militan	114	53.5	24	11.3	5	2.3	5	2.3	65	30.5	213	100.0
Özgürlükçü	209	54.0	40	10.3	10	2.6	10	2.6	118	30.5	387	100.0
Toplam	323	53.8	64	10.7	15	2.5	15	2.5	183	30.5	600	100.0
$X^2 : 0.179^a$				Sd: 4				p: 0.996				
Öğr.Elemanı	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Militan	28	87.5	2	6.3	0	0.0	1	3.1	1	3.1	32	100.0
Özgürlükçü	111	86.7	10	7.8	1	0.8	1	0.8	5	3.9	128	100.0
Toplam	139	86.9	12	7.5	1	0.6	2	1.3	6	3.8	160	100.0
Gözeneklerin %70’inde frekans 5 ve aşağı olduğu için X^2 değerine bakılamamıştır												

Tablo 10 incelendiğinde, genel olarak öğrenci ve öğretim elemanları arasında oy kullananların oranının kullanmayanlardan daha yüksek olduğu görülmektedir. Öğrencilerin %64.5’i, öğretim elemanlarının %94.4’ü her zaman ya da genellikle oy kullandıklarını belirtmişlerdir. Öğretim elemanlarında oy kullanma oranının öğrencilere oranla yüksek olduğu da görülmektedir. Öğrencilerin ve öğretim elemanlarının seçimlerde oy kullanma düzeylerinin demokrasi anlayışlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde, öğrenciler boyutunda anlamlı bir farklılaşma görülmemektedir (p:0.996). Öğretim elemanları boyutunda ise gerekli koşullar oluşmadığı için (gözeneklerin %70’inde frekans 5 ve daha aşağıdır) kay kare analizi yapılamamış, çapraz tablo düzenlenmiştir.

Diğer insanları bir partiye oy vermeleri yönünde ikna etmeye çalışmak da bir siyasal katılım türüdür. Tablo 11’de öğrenci ve öğretim elemanlarının demokrasi anlayışlarına göre, diğer insanları bir partiye oy verme yönünde ikna etme düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bulgular sunulmaktadır.

Tablo 11. Ç.Ü. Öğrencileri ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Diğer İnsanları Bir Partiye Oy Verme Yönünde İkna Etme Düzeyleri

Öğrenci	Her zaman		Genellikle		Ara sıra		Çok seyrek		Hayır		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Militan	12	5.6	12	5.6	23	10.8	8	3.8	158	74.2	213	100.0
Özgürlükçü	14	3.6	16	4.1	41	10.6	19	4.9	297	76.7	387	100.0
Toplam	26	4.3	28	4.7	64	10.7	27	4.5	455	75.8	600	100.0
$X^2 : 2.482^a$ Sd: 4 p: 0.648												
Öğr.Elemanı	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Militan	2	6.3	3	9.4	4	12.5	4	12.5	19	59.4	32	100.0
Özgürlükçü	4	3.1	16	12.5	18	14.1	17	13.3	73	57.0	128	100.0
Toplam	6	3.8	19	11.9	22	13.8	21	13.1	92	57.5	160	100.0
Gözeneklerin %50'sinde frekans 5 ve aşağı olduğu için X^2 değerine bakılamamıştır												

Tablo 11’de sergilenen sonuçlar, diğer insanları bir partiye oy verme yönünde ikna etmenin, öğrenciler ve öğretim elemanları arasında yeğlenmeyen bir siyasal katılımcılık türü olduğunu göstermektedir. Bu siyasal katılım türünü her zaman ya da genelde tercih eden öğrencilerin oranı %9, öğretim elemanlarında %15.7’dir. Bulgular incelendiğinde, gerek öğrenciler gerekse de öğretim elemanları arasında bu etkinliğin demokrasi anlayışlarına göre farklılaştığını gösteren bir anlamlılık bulunamamıştır. (Öğrencilerde $p:0.648$). Öğretim elemanlarında ise tabloda yer alan gözeneklerin %50’sinde frekans beşin altında olduğu için kay kare analizi yapılamamıştır.

Siyasal parti çalışmalarına katılma, siyasal katılımın en bilinen türlerinden birisidir. Tablo 12’de öğrenci ve öğretim elemanlarının siyasal parti çalışmalarına katılma düzeyleri ile demokrasi anlayışları arasında bir ilişkinin olup olmadığına dair bulgular sunulmaktadır.

Tablo 12. Ç.Ü. Öğrenci ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Siyasal Parti Çalışmalarına Katılma Düzeyleri

Öğrenci	Her zaman		Genellikle		Ara sıra		Çok seyrek		Hayır		Toplam		
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	
Militan	2	0.9	4	1.9	11	5.2	8	3.8	188	88.3	213	100.0	
Özgürlükçü	10	2.6	10	2.6	19	4.9	15	3.9	333	86.0	387	100.0	
Toplam	12	2.0	14	2.3	30	5.0	23	3.8	521	86.8	600	100.0	
X ² : 2.253 ^a				Sd: 4				p: 0.689					
Öğr.Eleman	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	
Militan	0	0.0	2	6.3	3	9.4	1	3.1	26	81.3	32	100.0	
Özgürlükçü	0	0.0	3	2.3	8	2.3	6	4.7	111	86.7	128	100.0	
Toplam	0	0.0	5	3.1	11	6.9	7	4.4	137	85.6	160	100.0	
Gözeneklerin %60'ında frekans 5 ve aşağı olduğu için X ² değerine bakılamamıştır													

Tablo 12 incelendiğinde hem öğrenci hem öğretim elemanları arasında siyasi parti çalışmalarına katılma oranının düşük olduğu görülmektedir. Öğrenciler içinde her zaman ya da genellikle siyasi parti çalışmalarına katılanların oranı %4.3 iken siyasi parti çalışmalarına hiç katılmadığını ifade eden %86,8’lik bir oran mevcuttur. Öğretim elemanlarının ise %3.1’i genellikle siyasi parti çalışmalarına katıldığını belirtmiş, %85,6’sı ise siyasi parti çalışmalarına hiç katılmadıklarını söylemişlerdir. Öğretim elemanlarının kay kare analizi tabloda yer alan gözeneklerin %60’ında frekans düzeyi beşin altında olduğu için yapılamamıştır. Öğrencilerin demokrasi anlayışlarına göre siyasi parti çalışmalarına katılıp katılmamaları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir (p:0.689).

Öğrenci ve öğretim elemanlarının siyasi mitinglere katılma düzeyleri ile demokrasi anlayışları arasındaki ilişkiye ait bulgular Tablo 13’de görülmektedir.

Tablo 13. Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Siyasal Mitinglere Katılma Düzeyleri

	Her Zaman		Genellikle		Ara sıra		Çok seyrek		Hayır		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Öğrenci												
Militan	2	0.9	4	1.9	11	5.2	12	5.6	184	86.4	213	100.0
Özgürlükçü	12	3.1	14	3.6	24	6.2	34	8.8	303	78.3	387	100.0
Toplam	14	2.3	18	3.0	35	5.8	46	7.7	487	81.2	600	100.0
X ² : 7.279 ^a Sd: 4 p: 0.122												
Öğr.Elemanı	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Militan	0	0.0	2	6.3	4	12.5	4	12.5	22	68.8	32	100.0
Özgürlükçü	0	0.0	4	3.1	13	10.2	13	10.2	98	76.6	128	100.0
Toplam	0	0.0	6	3.8	17	10.6	17	10.6	120	75.0	160	100.0
Gözeneklerin %60’ında frekans 5 ve aşağı olduğu için X ² değerine bakılamamıştır												

Tablo 13 incelendiğinde görülen durum öğrenci ve öğretim elemanları arasında mitinglere katılma oranının çok düşük olduğudur. Her zaman ya da genellikle mitinglere katıldıklarını belirten öğrencilerin oranı %5.3’tür. Bu öğrenciler içinde özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyenler çoğunluktadır (%6.7 özgürlükçü demokrasi, %2.8 militan demokrasi anlayışını benimseyenler). Öğretim elemanlarının ise %3.8’i genellikle mitinglere katıldıklarını ifade etmişlerdir. Öğretim elemanları arasında militan demokrasi anlayışını benimseyenlerin mitinglere daha fazla rağbet ettikleri görülmektedir. Militan demokrasi anlayışını benimseyen öğretim elemanlarının %6.3’ü genellikle mitinglere katıldıklarını belirtirken bu oran özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyen öğretim elemanlarında %3.1’dir. Öğrencilerin %81.2’si, öğretim

elemanlarının %75'i siyasal mitinglere hiç katılmamışlardır. Yapılan istatistiksel analizde, öğrencilerin demokrasi anlayışlarına göre siyasal mitinglere katılıp katılmamaları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir ($p:0.122$). Öğretim elemanlarının kay kare analizi ise tabloda yer alan gözeneklerin %60'ında frekans düzeyi beşin altında olduğu için yapılamamıştır.

Tablo 14'de ise öğrencilerin ve öğretim elemanlarının demokrasi anlayışlarına göre toplumsal veya siyasal konularda imza kampanyaları düzenleme düzeylerinin farklılaşp farklılaşmadığına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 14. Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Toplumsal-Siyasal Konularda İmza Kampanyası Düzenleme Düzeyleri

Öğrenci	Her zaman		Genellikle		Ara sıra		Çok seyrek		Hayır		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Militan	1	0.5	5	2.3	12	5.6	21	9.9	174	81.7	213	100.0
Özgürlükçü	11	2.8	14	3.6	38	9.8	52	13.4	272	70.3	387	100.0
Toplam	12	2.0	19	3.2	50	8.3	73	12.2	446	74.3	600	100.0
$X^2 : 11.305^a$ Sd: 4 p: 0.023												
Öğr.Elemanı	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Militan	0	0.0	3	9.4	4	12.5	5	15.6	20	62.5	32	100.0
Özgürlükçü	1	0.8	10	7.8	21	16.4	9	7.0	87	68.0	128	100.0
Toplam	1	0.6	13	8.1	25	15.6	14	8.8	107	66.9	160	100.0
Gözeneklerin %50'sinde frekans 5 ve aşağı olduğu için X^2 değerine bakılamamıştır.												

Bulgular, imza kampanyası düzenlemenin, bir siyasal katılım türü olarak fazla rağbet görmediğini göstermektedir. Öğrenciler arasında her zaman ya da genellikle imza kampanyası düzenlediğini ifade edenlerin oranı %5.2'dir. Öğretim elemanlarının ise %8.7'si her zaman ya da genellikle imza kampanyası düzenlemektedirler. Tablo 14 incelendiğinde, öğrencilerin demokrasi anlayışları ile imza kampanyası düzenleme düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir ($p:0.023$). Özgürlükçü demokrasiyi benimseyen öğrenciler anlamlı bir şekilde daha yüksek düzeyde imza kampanyası düzenleme etkinliği içindedirler. Özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyen öğrencilerin her zaman ya da genellikle imza kampanyası düzenleme oranları %6.4 iken, militan demokrasi anlayışına sahip öğrencilerde bu oran %2.8'dir. Militan demokrasiyi benimseyen öğrencilerin %81.7'si hiç imza kampanyası düzenlemediklerini ifade ederken, özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyen öğrencilerin %70.3'ü hiç imza kampanyası düzenlememişlerdir. Öğretim elemanlarının

verileri üzerinde yapılan kay kare analizinde ise gereken koşullar oluşmadığı için çapraz tablo oluşturulmuştur.

Tablo 14’de imza kampanyaları düzenlemek üzerinde durulmuş iken Tablo 15’de ele alınan siyasal katılma türü imza kampanyalarına katılmak yani kampanyalara imza vermektir. Tablo 15, öğrencilerin ve öğretim elemanlarının imza kampanyalarına katılıp katılmamaları ile demokrasi anlayışları arasında bir ilişki olup olmadığını göstermektedir.

Tablo 15. Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre İmza Kampanyalarına Katılma (İmza Verme) Düzeyleri

Öğrenci	Her zaman		Genellikle		Ara sıra		Çok seyrek		Hayır		Toplam		
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	%
Militan	2	0.9	9	4.2	33	15.5	42	19.7	127	59.6	213	35.5	100.0
Özgürlükçü	30	7.8	57	14.7	95	24.5	82	21.2	123	31.8	387	64.5	100.0
Toplam	32	5.3	66	11.0	128	21.3	124	20.7	250	41.7	600	100.0	100.0
$X^2 : 56,718^a$ $Sd: 4$ $p: 0.000$													
Öğr.Elemanı	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	%
Militan	2	6.3	7	21.9	12	37.5	5	15.6	6	18.8	32	20.0	100.0
Özgürlükçü	15	11.7	32	25.0	43	33.6	16	12.5	22	17.2	128	80.0	100.0
Toplam	17	10.6	39	24.4	55	34.4	21	13.1	28	17.5	160	100.0	100.0
Gözeneklerin %20’sinde frekans 5 ve aşağı olduğu için X^2 değerine bakılamamıştır.													

Düzenlenen bir imza kampanyasına her zaman ya da genellikle imza veren öğrencilerin oranı %16.3, öğretim elemanlarının oranı ise %35’tir. Tablo 15’in öğrenciler ile ilgili boyutu öğrencilerin demokrasi anlayışları ile imza kampanyalarına katılımları arasında anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir ($p:0.000$). Militan demokrasi anlayışını benimseyen öğrenciler arasında imza kampanyalarına her zaman ya da genellikle imza verenlerin oranı %5.1 iken özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyen öğrenciler arasında imza kampanyalarına her zaman ya da genellikle imza verenlerin oranı %22.5’tir. Öğrenciler arasında özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyenler lehine anlamlı bir farklılık vardır. Öğretim elemanları tablosunda ise görüldüğü gibi, koşullar oluşmadığı için kay kare analizi yapılamamış, çapraz tablo düzenlenmiştir.

Tablo 16, öğrencilerin ve öğretim elemanlarının demokrasi anlayışlarına göre siyasal organizasyonlara maddi katkıda bulunma düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığına dair bulguları içermektedir.

Tablo 16. Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Siyasal Organizasyonlara Maddi Katkıda Bulunma Düzeyleri

Öğrenci	Her zaman		Genellikle		Ara sıra		Çok seyrek		Hayır		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Militan	0	0.0	2	0.9	3	1.4	11	5.2	197	92.5	213	100.0
Özgürlükçü	10	2.6	7	1.8	20	5.2	34	8.8	316	81.7	387	100.0
Toplam	10	1.7	9	1.5	23	3.8	45	7.5	513	85.5	600	100.0
Gözeneklerin %30'unda frekans 5 ve aşağı olduğu için X^2 değerine bakılamamıştır.												
Öğr.Elemanı	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Militan	0	0.0	1	3.1	3	9.4	1	3.1	27	84.4	32	100.0
Özgürlükçü	1	0.8	7	5.5	18	14.1	13	10.2	89	69.5	128	100.0
Toplam	1	0.6	8	5.0	21	13.1	14	8.8	116	72.5	160	100.0
Gözeneklerin %50'sinde frekans 5 ve aşağı olduğu için X^2 değerine bakılamamıştır.												

Tablo 16 incelendiğinde görülmektedir ki öğrencilerin %85.5'i, öğretim elemanlarının %72.5'i şimdiye dek bir siyasal organizasyona maddi katkıda bulunmamışlardır. Her zaman ya da genellikle siyasi organizasyonlara maddi katkıda bulunduklarını belirtenlerin oranı ise öğrencilerde %3.2, öğretim elemanlarında %5.6'dır. Çukurova Üniversitesi öğrencilerinin ve öğretim elemanlarının demokrasi anlayışları ile siyasal organizasyonlara maddi katkıda bulunmaları arasında anlamlı bir farklılaşma olup olmadığını anlamak için yapılan kay kare analizinde gerekli koşullar sağlanamadığı için istatistiksel değerler incelenememiş, hem öğrenciler hem öğretim elemanları boyutunda çapraz tablo düzenlenmiştir.

Siyasal katılım türlerinden bir diğeri propaganda amaçlı bildiri, gazete vb. dağıtmaktır. Tablo 17’de öğrenci ve öğretim elemanlarının propaganda amaçlı bildiri, gazete vb. dağıtma düzeyleri ve demokrasi anlayışları arasındaki ilişkiye ait bulgular yer almaktadır.

Tablo 17. Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Propaganda Amaçlı Bildiri, Gazete vb. Dağıtım Düzeyleri

Öğrenci	Her zaman		Genellikle		Ara sıra		Çok seyrek		Hayır		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Militan	0	0.0	2	0.9	2	0.9	3	1.4	206	96.7	213	100.0
Özgürlükçü	6	1.6	2	0.5	9	2.3	12	3.1	358	92.5	387	100.0
Toplam	6	1.0	4	0.7	11	1.8	15	2.5	564	94.0	600	100.0
Gözeneklerin %60'ında frekans 5 ve aşağı olduğu için X^2 değerine bakılamamıştır.												
Öğr.Elemanı	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Militan	0	0.0	1	3.1	0	0.0	0	0.0	31	96.9	32	100.0
Özgürlükçü	0	0.0	0	0.0	4	3.1	4	3.1	120	93.8	128	100.0
Toplam	0	0.0	1	0.6	4	2.5	4	2.5	151	94.4	160	100.0
Gözeneklerin %80'inde frekans 5 ve aşağı olduğu için X^2 değerine bakılamamıştır.												

Tablo 17 incelendiğinde, öğrencilerin %94'ü, öğretim elemanlarının ise %94.4'ü şimdiye dek hiç böyle bir etkinlikte bulunmadıklarını belirtmişlerdir. Her zaman veya genellikle propaganda amaçlı gazete, bildiri dağıtan öğrencilerin oranı %1.7, öğretim elemanlarının oranı %9.4'tür. Gereken koşullar oluşmadığı için kay kare analizi yapılamamıştır.

Tablo 18’de öğretim elemanlarının demokrasi anlayışlarına göre toplumsal veya siyasal içerikli panel, konferans vb. düzenleme düzeylerinin farklılaşıp farklılaşmadığına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 18. Ç.Ü. Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Toplumsal-Siyasal İçerikli Panel, Konferans vb. Düzenleme Düzeyleri

Öğr.Elemanı	Her zaman		Genellikle		Ara sıra		Çok seyrek		Hayır		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Militan	0	0.0	5	15.6	1	3.1	2	6.3	24	75.0	32	100.0
Özgürlükçü	1	0.8	9	7.0	16	12.5	9	7.0	93	72.7	128	100.0
Toplam	1	0.6	14	8.8	17	10.6	11	6.9	117	73.1	160	100.0

Gözeneklerin %50'sinde frekans 5 ve aşağı olduğu için X^2 değerine bakılamamıştır.

Görüldüğü gibi, örneklemdeki öğretim elemanlarının %73.1'i şimdiye dek toplumsal ya da siyasal içerikli panel, konferans vb. düzenlememişlerdir. "Hayır" yanıtını veren öğretim elemanlarının %75'i militan, %72.7'si özgürlükçü demokrasi anlayışına sahiptirler. Her zaman ya da genellikle bu tür düzenlemeler içinde bulunduklarını belirten öğretim elemanlarının oranı %9.4'tür. Koşullar yerine gelmediği için kay kare analizi yapılamamış, çapraz tablo tercih edilmek zorunda kalınmıştır.

Tablo 19, öğretim elemanlarının demokrasi anlayışları ile toplumsal veya siyasal içerikli panel, konferans vb. etkinliklere konuşmacı olarak katılmaları arasında bir ilişki olup olmadığını incelemek amacıyla oluşturulmuştur.

Tablo 19. Ç.Ü. Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Toplumsal-Siyasal İçerikli Panel, Konferans vb. Etkinliklere Konuşmacı Olarak Katılma Düzeyleri

Öğretim Elemanı	Her zaman		Genellikle		Ara sıra		Çok seyrek		Hayır		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Militan	1	3.1	7	21.9	1	3.1	4	12.5	19	59.4	32	100.0
Özgürlükçü	0	0.0	11	8.6	28	21.9	17	13.3	72	56.3	128	100.0
Toplam	1	0.6	18	11.3	29	18.1	21	13.1	91	56.9	160	100.0

Gözeneklerin %40'ında frekans 5 ve aşağı olduğu için X^2 değerine bakılamamıştır.

Tablo 19’da yer alan bulgular incelendiğinde örneklemdaki öğretim elemanlarının %56.9’unun şimdiye dek herhangi bir toplumsal veya siyasal içerikli panele, konferansa vb. katılmadığı anlaşılmaktadır. Öğretim elemanlarının %43.1’i ise farklı zaman sıklıklarında (her zaman, genellikle, ara sıra veya çok seyrek de olsa) bu tür etkinliklere konuşmacı olarak katıldıklarını belirtmişlerdir. oranı %11.9’dur. Her zaman ya da genellikle katılımcı olan öğretim elemanlarının %24’ü militan demokrasi anlayışına sahiptir. Koşullar yerine gelmediği için kay kare analizi yerine çapraz tablo tercih edilmiştir.

Konferans vb. düzenleme ya da bunlara konuşmacı olarak katılma bilgi, çevre, fiziki alt yapı gibi koşullar gerektirdiği için bu konudaki sorular yalnızca öğretim elemanları için dikkate alınmıştır. Oysa toplumsal ya da siyasal panel, konferans vb. dinleyici olarak katılmak hem öğretim elemanları hem öğrenciler için gerçekleşmesi mümkün olan bir siyasal katılım türü olarak düşünülmüştür. O nedenle de Tablo 20 Ç.Ü. öğrencilerinin ve öğretim elemanlarının toplumsal ya da siyasal panel, konferans vb. dinleyici olarak katılma düzeyleri ile demokrasi anlayışları arasındaki ilişkiyi irdelemek üzere oluşturulmuştur.

Tablo 20. Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Toplumsal-Siyasal İçerikli Panel, Konferans vb. Dinleyici Olarak Katılma Düzeyleri

Öğrenci	Her zaman		Genellikle		Ara sıra		Çok seyrek		Hayır		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Militan	9	4.2	39	18.3	70	32.9	38	17.8	57	26.8	213	100.0
Özgürlükçü	39	10.1	91	23.5	144	37.2	61	15.8	52	13.4	387	100.0
Toplam	48	8.0	130	21.7	214	35.7	99	16.5	109	18.2	600	100.0
X ² : 22.111 ^a Sd: 4 p: 0.000												
Öğretim Elemanı	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Militan	3	9.4	10	31.3	8	25.0	5	15.6	6	18.8	32	100.0
Özgürlükçü	9	7.0	46	35.9	52	40.6	12	9.4	9	7.0	128	100.0
Toplam	12	7.5	56	35.0	60	37.5	17	10.6	15	9.4	160	100.0
Gözeneklerin %20’sinde frekans 5 ve aşağı olduğu için X ² değerine bakılamamıştır.												

Tablo 20 incelendiğinde toplumsal veya siyasal içerikli paneller, konferanslar, vb.ne hiç katılmadıklarını söyleyen öğrencilerin oranı %18.2’dir. Geri kalan %81.8’lik oran öğrencilerin bu etkinliklere farklı zaman sıklıklarında da olsa katıldıklarını göstermektedir. Öğrencilerin %29.7’si her zaman ya da genellikle toplumsal veya siyasal içerikli bilgilendirme toplantılarına katıldıklarını belirtmişlerdir. Öğretim

Öğrenciler arasında her zaman ya da genellikle internet sitelerindeki güncel siyasi anketlere katıldıklarını belirtenlerin oranı %12.1'dir. Bu oranın öğretim elemanlarında %19.5 olduğu görülmektedir. Yapılan istatistiksel analiz sonucunda öğrenciler açısından militan veya özgürlükçü demokrasi anlayışını benimsemenin bu katılım türü için anlamlı bir fark oluşturmadığı anlaşılmaktadır (p:0.272). Öğretim elemanları tablosundaki gözeneklerin %30'unda frekans beşin altında olduğu için kay kare analizi yapılamamıştır.

Tablo 22 öğrencilerin ve öğretim elemanlarının gazetede okudukları haber ve yorumlara karşı kişisel düşüncelerini aktarma düzeyleri ve demokrasi anlayışları arasında bir ilişkinin olup olmadığına dair bulguları göstermektedir.

Tablo 22. Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Gazete Haber ve Yorumlarına Karşı Kişisel Düşüncelerini (Yazılı Olarak) Aktarma Düzeyleri

Öğrenci	Her zaman		Genellikle		Ara sıra		Çok seyrek		Hayır		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Militan	0	0.0	9	4.2	19	8.9	18	8.5	167	78.4	213	100.0
Özgürlükçü	5	1.3	12	3.1	39	10.1	46	11.9	285	73.6	387	100.0
Toplam	5	0.8	21	3.5	58	9.7	64	10.7	452	75.3	600	100.0
Gözeneklerin %20'sinde frekans 5 ve aşağı olduğu için X^2 değerine bakılamamıştır.												
Öğr.Elemanı	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Militan	0	0.0	4	12.5	7	21.9	6	18.8	15	46.9	32	100.0
Özgürlükçü	3	2.3	13	10.2	23	18.0	17	13.3	72	56.3	128	100.0
Toplam	3	1.9	17	10.6	30	18.8	23	14.4	87	54.4	160	100.0
Gözeneklerin %30'unda frekans 5 ve aşağı olduğu için X^2 değerine bakılamamıştır.												

Tablo 22'de düzenlenen çapraz tabloya göre, öğrencilerin %75.3'ü, öğretim elemanlarının %54.4'ü bu güne kadar beğendikleri ya da tepki duydukları gazete haber ve yorumlarına karşı gazetelere, yazarlara, kişisel düşüncelerini yazılı olarak aktarmamışlardır. Öğrenciler içinde kişisel düşüncelerini her zaman ya da genellikle aktardıklarını ifade edenlerin oranı %4.3, öğretim elemanları arasında kişisel düşüncelerini her zaman ya da genellikle aktardıklarını ifade edenlerin oranı %12.5'tir. Hem öğrenciler hem de öğretim elemanları boyutunda demokrasi anlayışları ile gazete haber ve yorumlarına karşı kişisel düşüncelerini yazılı olarak aktarma düzeyi arasındaki farklılaşmayı analiz edebilecek kay kare tekniğinin kullanılamadığı görülmektedir.

Vatandaşların, beğendikleri veya beğenmedikleri konularda devlet yetkililerine eleştiri ya da takdir mektubu yazmaları farklı bir siyasal katılım türüdür. Öğrencilerin ve öğretim elemanlarının demokrasi anlayışlarına göre devlet yetkililerine eleştiri ya da

Toplumsal konularda bilgilenmek için her zaman ya da genellikle yetkililere dilekçe ile başvurduklarını söyleyen öğretmen elemanlarının oranı %10.7'dir. Öğretim elemanlarının %60'ı ise böyle bir yola şimdiye dek başvurmadıklarını belirtmişlerdir. Demokrasi anlayışlarının anlamlı bir farklılaşma yaratıp yaratmadığını anlamak için yapılması gereken istatistiksel analiz ise gereken koşullar sağlanmadığı için yapılamamıştır.

Bu bölümün son bulguları ise Tablo 25'de sergilenen, öğretmen elemanlarının toplumsal amaçlı olarak devlet yetkililerini ziyaret etme düzeylerinin demokrasi anlayışlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı üzerinedir.

Tablo 25. Ç.Ü. Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Toplumsal Amaçlı Olarak Devlet Yetkililerini Ziyaret Etme Düzeyleri

Öğr.Elemanı	Her zaman		Genellikle		Ara sıra		Çok seyrek		Hayır		Toplam	
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Militan	1	3.1	3	9.4	3	9.4	2	6.3	23	71.9	32	100.0
Özgürlükçü	0	0.0	7	5.5	13	10.2	16	12.5	92	71.9	128	100.0
Toplam	1	0.6	10	6.3	16	10.0	18	11.3	115	71.9	160	100.0
Gözeneklerin %50'sinde frekans 5 ve aşağı olduğu için X^2 değerine bakılamamıştır.												

Tablo 25'in bulgularına göre, öğretmen elemanlarının %71.9'u daha önce hiç, toplumsal amaçlı olarak devlet yetkililerini ziyaret etmemişler veya ziyaret eden bir grubun içinde olmamışlardır. Her zaman ya da genellikle bu tür ziyaretler yaptığını belirten öğretmen elemanlarının oranı %6.9'tur. Gözeneklerin %50'sinde frekans beşin altında olduğu için kay kare analizi yapılamamıştır.

4.4. Ç.Ü. Öğrencileri ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışları ve Örgütlülük Düzeyleri Arasındaki Farklılaşmaya İlişkin Bulgular

Bu bölümde Çukurova Üniversitesi öğrencilerinin ve öğretmen elemanlarının örgütlülük düzeyleri araştırılmış ve örgütlülük düzeyi ile demokrasi anlayışları arasında anlamlı farklılaşma aranmıştır. Örgütlülük türü olarak siyasal parti, dernek, sendika ve meslek odası üyeliği esas alınmıştır. Sendika ve meslek odası üyeliği ile ilgili sorular yalnızca öğretmen elemanlarına sorulurken, öğrencilere meslek sahibi olduklarında alanlarındaki bir sendikaya üye olmayı düşünüp düşünmedikleri sorusu yöneltilmiştir.

Bu bölümdeki ilk tablo (Tablo 26) öğrencilerin ve öğretmen elemanlarının demokrasi anlayışları ve parti üyelikleri arasında anlamlı bir farklılaşmanın olup olmadığına dair bulguları içermektedir.

Tablo 26. Ç.Ü. Öğrencileri ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Siyasal Partiyeye Üyelik Düzeyleri

Öğrenci	Evet		Hayır		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Militan	6	2.8	207	97.2	213	100.0
Özgürlükçü	20	5.2	367	94.8	387	100.0
Toplam	26	4.3	574	95.7	600	100.0
$X^2 : 1.832^b$ Sd: 1 p: 0.176						
Öğretim Elemanı	f	%	f	%	f	%
Militan	0	0.0	32	100.0	32	100.0
Özgürlükçü	2	1.6	126	98.4	128	100.0
Toplam	2	1.3	158	98.8	160	100.0
Gözeneklerin %50'sinde frekans 5 ve aşağı olduğu için X^2 değerine bakılamamıştır.						

Tablo 26 incelendiğinde görülmektedir ki öğrenciler arasında bir partiye üye olanların oranı %4.3, öğretim elemanları arasında bir partiye üye olanların oranı ise %1.3 düzeyindedir. Öğrencilerin %95.7'sinin, öğretim elemanlarının %98.8'inin ise siyasi partiye üye olmadıkları görülmektedir. Tablo 26'daki bulgular, üye olanlar arasında özgürlükçü demokrasiyi benimseyenlerin daha fazla oranda olduğunu göstermektedir. Ancak görüldüğü gibi, öğrenci boyutunda anlamlı farklılık bulunamamış (p: 0.176), öğretim görevlileri boyutunda ise kay kare koşulları oluşmadığından, çapraz tablo oluşturulmuştur.

Örgütlülük düzeyinin bir diğer göstergesi olarak öğrencilerin ve öğretim elemanlarının bir derneğe üyelik düzeyleri de araştırılmıştır. Derneğe üyelik ve demokrasi anlayışı arasındaki ilişkiye ait bulgular Tablo 27'de sunulmuştur.

Tablo 27. Ç.Ü. Öğrencileri ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Bir Derneğe Üyelik Düzeyleri

Öğrenci	Evet		Hayır		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Militan	18	8.5	195	91.5	213	100.0
Özgürlükçü	40	10.3	347	89.7	387	100.0
Toplam	58	9.7	542	90.3	600	100.0
$X^2: 0.559^b$ Sd: 1 p: 0.455						
Öğretim Elemanı	f	%	f	%	f	%
Militan	12	37.5	20	62.5	32	100.0
Özgürlükçü	76	59.4	52	40.6	128	100.0
Toplam	88	55.0	72	45.0	160	100.0
$X^2: 4.949^b$ Sd: 1 p: 0.026						

Tablo 27 incelendiğinde, öğrencilerin %9.7'sinin, öğretim elemanlarının %55'inin bir derneğe üye olduklarını belirttikleri görülmektedir. Yapılan kaykare analizi sonucunda öğrencilerin demokrasi anlayışları ile bir derneğe üye olmaları arasında anlamlı bir farklılık çıkmadığı görülmektedir (p: 0.455). Öğretim elemanları

boyutuna bakıldığında ise demokrasi anlayışları ile dernek üyeliği anlamlı bir biçimde farklılaşmaktadır. Özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyenler militan demokrasi anlayışını benimseyenlere göre daha fazla oranda dernek üyesidirler. Özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyen öğretim elemanlarının dernek üyeliği oranı %59.4'tür, oysa militan demokrasiyi benimseyen öğretim elemanlarında bu oran %37.5'e düşmektedir.

Tablo 28, öğretim elemanlarının sendikalaşma düzeyi ve bu düzeyin demokrasi anlayışına göre farklılaşıp farklılaşmadığına dair bulguları göstermektedir.

Tablo 28. Ç.Ü. Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Alanlarındaki Sendikaya Üyelik Düzeyleri

Öğretim Elemanı	Evet		Hayır		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Militan	10	31.3	22	68.8	32	100.0
Özgürlükçü	53	41.4	75	58.6	128	100.0
Toplam	63	39.4	97	60.6	160	100.0
$X^2 : 1.106^b$ Sd: 1 p: 0.293						

Öğretim elemanlarının %39.4 oranında sendikalı olduğu, %60.6 oranındaki öğretim elemanının ise sendika üyeliği bulunmadığı Tablo 28'deki bulgulardan anlaşılmaktadır. Sendikalı öğretim elemanlarının %41.4'ü özgürlükçü, %31.3'ü militan demokrasi anlayışını benimsemektedir. Öğretim elemanlarının demokrasi anlayışları ile sendika üyelikleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını incelemek için kaykare analizi yapılmış ancak anlamlı fark bulunmamıştır (p:0.293).

Ç.Ü. öğrencilerine ise meslek sahibi olduklarında bir sendikaya üye olmayı düşünüp düşünmedikleri sorulmuş ve elde edilen bulguların öğrencilerin demokrasi anlayışlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı analiz edilmiştir. Tablo 29'da bu çalışmanın bulguları görülmektedir.

Tablo 29. Ç.Ü. Öğrencilerinin Demokrasi Anlayışlarına Göre; Meslek Sahibi Oldukları Zaman, Alanlarındaki Sendikaya Üye Olmayı Düşünenlerin Düzeyi

Öğrenci	Evet		Hayır		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Militan	92	43.2	121	56.8	213	100.0
Özgürlükçü	258	66.7	129	33.3	387	100.0
Toplam	350	58.3	250	41.7	600	100.0
$X^2 : 31.147^b$ Sd: 1 p: 0.000						

Öğrencilerin %58.3'ü bir meslek sahibi olduklarında sendika üyeliğini düşünmektedir, %41.7 ise bu soruya hayır yanıtını vermişlerdir. Yapılan kaykare analizi özgürlükçü demokrasi anlayışına sahip olan öğrenciler lehine anlamlı bir farklılığın

varlığını göstermektedir Sendikaya üye olmayı düşünen öğrencilerin %66.7'si özgürlükçü demokrasi, %43.2'si militan demokrasi anlayışını benimsemektedir.

Bölümün son tablosu (Tablo 30) öğretim elemanlarının meslek odasına kayıtlı olmaları ile demokrasi anlayışları arasında bir ilişkinin olup olmadığına dair bulguları sunmaktadır.

Tablo 30. Ç.Ü. Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Bir Meslek Odasına Üyelik Düzeyleri

Öğretim Elemanı	Evet		Hayır		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Militan	8	25.0	24	75.0	32	100.0
Özgürlükçü	51	39.8	77	60.2	128	100.0
Toplam	59	36.9	101	63.1	160	100.0
X^2 :		2.423 ^b	Sd: 1		p: 0.120	

Öğretim elemanlarının %36.9'u meslek odasına kayıtlı olduğunu, %63.1'i ise meslek odasına kayıtlı olmadığını ifade etmişlerdir. Meslek odasına üye olan öğretim elemanlarının %25'i militan, %39.8'i özgürlükçü demokrasi anlayışını benimsemektedir. Tablo 30 incelendiğinde, öğretim elemanlarının demokrasi anlayışları ile bir meslek odasına üye olmaları arasında anlamlı bir farklılık bulunamadığı görülmektedir (p: 0.120).

4.5. Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Kendi Demokrasi Anlayışlarının Nedenleri Hakkındaki Görüşlerine İlişkin Görüşme Bulguları

Bu bölümde Ç.Ü. öğrencileri ve öğretim elemanları ile yapılan görüşmelerin bulgularından söz edilmektedir. Tablo 31'de görüşme yapılan öğrenci ve öğretim elemanları betimlenmektedir.

Tablo 31. Görüşme Yapılan Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Dağılımları

Öğrenciler ve Öğr.Elemanları	Militan Demokrasi Anlayışı		Özgürlükçü Demokrasi Anlayışı		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Öğrenciler	8	61.5	5	38.5	13	100
Öğr.Elemanları	10	55.6	8	44.4	18	100
Toplam	18	58	13	42	31	100

Görüşmeler 13 öğrenci ve 18 öğretim elemanı ile gerçekleştirilmiştir. Görüşme yapılan 13 öğrencinin sekizi militan, beşi özgürlükçü (liberal) demokrasi anlayışını

benimseyen ifadeler kullanmışlardır. Yine görüşme yapılan 18 öğretim elemanının onunun militan, sekizinin özgürlükçü demokrasi anlayışını desteklediği anlaşılmıştır.

Araştırmanın konusu olan demokrasi anlayışları ayrımının gerekçesini düşünce özgürlüğünün sınırlandırılması konusundaki farklı fikirler oluşturmaktadır. O nedenle öğrenciler ve öğretim elemanları ile yapılan görüşmelerde düşünce özgürlüğünün sınırları olmalı mıdır, Türkiye’deki durum nasıl değerlendirilebilir, soruları üzerinde yoğunlaşmıştır.

Genelde gerek öğrenciler gerekse de öğretim elemanları demokrasi ve düşünce özgürlüğü konusunda belirli bir bilgi düzeyine sahiptirler. Görüşülen öğretim elemanları arasında demokrasi konusunda entelektüel düzeyde fikir tartışmaları gözlenmiştir. Örneğin, görüşülen üç öğretim elemanından ikisi soruları yanıtlamadan önce, demokrasinin kültürel bir durum mu yoksa ekonomik temele dayanan sınıfsal bir anlayış mı olduğu konusunu tartışmaya açmış, demokrasi bir uzlaşma mı çatışma mı hedeflemeli, ikiliğinden söz etmişlerdir. Diğer bir öğretim elemanı, “demokrasi en iyi yönetim olarak kabul edilmemeli arayışlar sürdürülmeli” diyerek görüşmeye başlamıştır.

Düşünce özgürlüğüne gerek öğrenciler gerek öğretim elemanları iki farklı açıdan bakıp iki farklı değerlendirme yapmaktadırlar. Birinci açı, demokratik ülkelerde olması gereken durumun değerlendirilmesidir. Bu durum, görüşmenin ilk sorusunun da yanıtını oluşturmaktadır. Gerek militan gerek özgürlükçü demokrasi anlayışına sahip olan öğrenciler ve öğretim elemanları, “bir demokraside sınırsız düşünce özgürlüğü olması gerektiği” konusunda anlaşmaktadır. Genelde Avrupa ülkeleri örnek verilerek, “düşünce özgürlüğünün gelişmiş (refah düzeyi ve eğitim düzeyinin yüksekliği sürekli vurgulanmıştır) ülkelerde sınırsız olmasının normal olduğu, arzu edilenin de bu durum olduğu” söylenmektedir. Ancak militan demokrasi anlayışına sahip bir öğretim elemanı Avrupa’nın bile tam anlamı ile düşünce özgürlüğünü uygulamadığını, bunun ancak ideal olarak kabul edilebilecek ama gerçekleştirilemeyecek bir düşünce olduğunu söylemiştir. Militan demokrasi anlayışına sahip bir öğrenci, benzer biçimde, “Avrupa’nın kendisinin bile uygulamadığı derecede özgürlüğü Türkiye için istediği ve bunun altında da kötü niyetlerin yattığı” eleştirisini dile getirmiştir. Militan demokrasi anlayışına sahip bir diğer öğretim elemanı da düşünce ve terör bağlantısından bahsetmiş, Alman Baader-Meinhof çetesini anımsatarak, Avrupa’nın bu örgüte karşı tavrı ile bugün Türkiye’deki terör örgütlerine karşı tavrı arasındaki karşıtlıktan söz etmiştir. Özgürlükçü demokrasiyi savunan bir öğretim elemanı da Avrupa’da

demokrasiyi korumak için özgürlük sınırlamalarının olduğunu belirtmiş ama demokrasiyi korumak ile devlet düzenini korumanın farklılığına dikkat çekmiştir.

Düşünce özgürlüğünde sınırlama sorunu üzerindeki ikinci aşama, durumu Türkiye için konuştuğumuzda karşımıza çıkan problemlerdir. Zaten öğrenci ve öğretim elemanlarının demokrasi anlayışlarındaki farklılık da bu noktadan başlayarak kendini göstermektedir. Genelde militan demokrasi anlayışını benimseyen öğretim elemanları ve öğrenciler Türkiye'nin kendine özgü koşulları bulunduğunu dile getirerek bu bölümdeki konuşmalarına başlamışlardır. Bir öğretim elemanı "Türkiye demokrasisi kendine özgü, bize göre bir demokrasidir. Başka türlü olması da doğru değildir" diyerek benzer bir çok görüşü özetlemektedir. Militan demokrasi anlayışını benimseyenlere göre, bu kendine özgürlük belli başlı dört sorunda yoğunlaşmaktadır. Birinci olarak, "Türkiye'de halkın refah düzeyi çok düşüktür ve işsizlik, geçim sıkıntısı gibi sorunlar çözümlenmeden özgürlükleri konuşmak boşunadır". Görüşme yapılan ve militan demokrasi anlayışını benimseyen öğretim elemanlarından dördü, öğrencilerden ise beşi Türkiye'nin demokrasi sorunlarının altında ekonomik sorunlar yattığını düşünmektedirler. Onlara göre, refah düzeyi yükseldiği takdirde ABD'de olduğu gibi farklı inançlar, farklı etnik kökenler bir arada rahatça yaşayabileceklerdir.

İkinci sorun eğitimsizliktir. Militan demokrasiyi destekleyen beş öğretim elemanı ve beş öğrenci Türkiye'nin en önemli bir diğer sorununu eğitimsizlik olarak görmektedirler. "Eğitim düzeyi düşük olan bir ülkede insanların demokrasiyi bilmeleri ve yaşayabilmeleri beklenemez. O nedenle de sınırsız düşünce özgürlüğü vermek, halkın ülkeyi tehlikeye düşürecek düşüncelerin arkasına bilinçsizce kapılmasına neden olabilir". Öğrenciler ve öğretim elemanlarının bir bölümü bu iki sorunun üçüncü sorunu davet ettiğini düşünmektedirler ki bu da ulusal güvenlik sorunudur. Türkiye'de laikliğin ve etnik bölünmenin geleceği tehdit ettiğini vurgulayan görüşmeciler (beş öğrenci ve iki öğretim elemanı) olmuştur. Militan demokrasi anlayışını benimseyen öğrencilerin tümü (sekiz öğrenci) ve altı öğretim elemanı, bölücü ve laiklik karşıtı akımları güçlendireceği endişesi ile düşüncenin sınırlandırılmasını haklı bulduklarını belirtmişlerdir.

Düşünce özgürlüğünün sınırlandırılmasından yana olan öğrenciler ve öğretim elemanlarına göre, Türkiye'de ve Avrupa'da özgürlükler aynı şekilde yaşanamaz. Militan demokrasiyi benimseyen öğrencilerin beşi, öğretim elemanlarının altısı Türkiye'nin Avrupa kadar özgürlükçü olabilmesi için zamana ihtiyaç olduğunu vurgulamışlardır. Yani bir öğretim elemanının belirttiği gibi "Demokrasi hazmedilerek

ilerler. Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra geçen 80 yıllık süre içinde alınabildiği kadar yol alındı ama özgürlüklerin hazmedilmesi için daha zamana ihtiyaç var”.

Bir öğrenciye göre; “Avrupa’da kontrol mekanizmaları özgürlüklerin kullanımı ile ilgili olarak da güçlüdür oysa bizde kontrol mekanizmaları işlememektedir. Özgürlük versen önünü alamazsın”. Bir öğretim elemanına göre de “Türkiye’nin güvenlik sorunu vardır ve Avrupa bunu anlayamamaktadır. Oysa güvenlik özgürlükten önce gelmelidir”. Öğrencilerden beş tanesinin vurguladıkları ortak bir konu da “Türkiye’de temel hak ve özgürlükler, ülkeyi bölmek veya laik düzeni yıkmak isteyenler tarafından kullanılmak istenmektedir. Düşünce özgürlüğü, dinsel özgürlükleri ve kültürel hakları suiistimal edenlerin işine gelmektedir. Bu gruplar etnik ve dinsel ayrımcılık yapmaktadırlar ve ileride yaratacakları zararı kestirmek zor değildir”. Bir öğrenci “Devletin çok demokratik uygulamalar yapmadığı doğru ama ülkenin koşulları böyle bir sınırlandırmayı zorluyor” demiştir. “Devletin düşünce özgürlüğünden yana olmaması gerektiği çünkü devleti yıkmak isteyenlerin elinde bu özgürlüğün tehlikeli bir silaha dönüşeceği”nin altı çizilmektedir. Militan demokrasi anlayışına sahip bir diğer öğrenci de, “düşünce özgürlüğünün teröristlerin işine yaradığını” belirtmiştir.

Militan demokrasi anlayışını benimseyen öğretim elemanlarının çoğu “örgütlenme özgürlüğünün sınırlandırılması gerekliliği”ne inanmaktadır (yedi öğretim elemanı). Bu öğretim elemanları, düşünce özgürlüğünün ifade boyutunda daha hoşgörülü düşünmekte ancak “düşünce serbest olabilse dahi örgütlenmenin sınırlı olması gerektiği”ni belirtmektedirler. Bir öğretim elemanı, “kapatılan partilerin toplumda ayrımcılık yaratan partiler olduğunu ve ayrımcılığı savunan bir partinin bunu eyleme dökmese de kapatılması gerektiğini” belirtmiştir. Aslında parti kapatmaları, görüşmeler sırasında kendisi ile çelişenlerin en fazla olduğu konuyu oluşturmuştur. Düşünce özgürlüğünün devletin anayasal düzenine zarar vermek isteyenlere tanınmaması gerektiğini vurgulayanlar, söz partilere geldiğinde parti kapatmanın bu güne kadar yarar getirmediğini de söylemektedirler. Militan demokrasiyi benimseyen öğrencilerden ikisi “kapatılan partilerin daha da güçlendiğini ve tabanlarında da toplumun geri kalanına karşı kin oluştuğunu” vurgulamışlardır.

Türkiye’de ordu ve demokrasi ilişkileri öğrenci ve öğretim elemanlarının genelde kendiliklerinden açtıkları bir konu olmuştur. Genel olarak “ordunun demokratik hayata karışmaması” gereğinden söz edilse de düşünce özgürlüğünün sınırlandırılması taraftarı olan üç öğretim elemanı ve iki öğrenci, “orduyu demokrasinin güvencesi olarak gördüklerini” de ifade etmişlerdir. Öğretim elemanları içerisinde orduya olan

güvenlerini vurgulu bir biçimde dile getirenler, özellikle “elemanlarına verdiği eğitimin kalitesi açısından orduyu takdir etmekte ve saygı duymaktadırlar”.

Türkiye’nin kendine özgü bir diğer sıkıntısı ise stratejik konumu olarak belirtilmektedir. “Düşünce özgürlüğünün ulusal güvenlik gerekçesi ile sınırlı olması” gerektiğini belirten ve militan demokrasi anlayışını destekleyen iki öğretim elemanı ve beş öğrenci, iç güvenlik sorunları dışında “Türkiye’nin stratejik önemi bakımından da sürekli bir dış tehdit altında olduğunu” vurgulamaktadırlar. Bu görüş sahipleri “dış mihrakların iç kargaşayı körükleyerek Türkiye’yi zayıf düşürmeye çalıştığını, bunun için de düşünce özgürlüğünü araç olarak kullandıklarını” ifade etmektedirler.

Düşünce özgürlüğünü Türkiye açısından değerlendirenler içinde özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyen öğretim elemanları ve öğrenciler de bulunmaktadır. Görüşülen 13 öğrencinin beşi ve 18 öğretim elemanından sekizi “düşünce özgürlüğünün şiddeti içermemek koşulu ile sınırlandırılmaması gerektiğini” belirtmişlerdir. Bu düşünceyi savunanlar, diğer görüşmecilerin aksine “Türkiye’nin ne bölüneceğine ne de bir şeriat devleti kurulacağına inanmaktadırlar” (dört öğrenci, iki öğretim elemanı). Görüşülen dört öğretim elemanı ve iki öğrenci, “halkın demokrasiyi benimsediğini, böyle bir yönetim biçiminden memnun olduğunu, o nedenle de demokrasinin tehdit altında olduğu sözlerinin gerçeği yansıtmadığını” söylemişlerdir. Bir öğretim elemanı “Genelde insanlarımız demokratik rejime bağlı. Ben halka güveniyorum ve demokrasinin elden gitmeyeceğine inanıyorum; özgürlükçü oluşumun en büyük dayanağı budur” demiştir. Bir öğrenciye göre “şeriat tehlikesi ve bölünme korkuları bu düzenden nemalananların yarattığı sanal bir durumdur ve popüler medya da nemadan yararlandığı için yarattığı haberler ile diğerlerine çanak tutmaktadır”. Bir öğretim elemanı da “Gerçeklere sırtımızı dönemeyiz, bir düzen, demokrasi de dahil olmak üzere, eğer insanlarına huzur getirmiyorsa, onlara saygı duymuyor, değer vermiyorsa, o zaman yalnızca bazı çıkar grupları için devam ediyordur” demektedir.

Özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyenler en önemli sorun olarak “eşitsizliği” vurgulamaktadırlar. Görüşülen özgürlükçü demokrasi taraftarı beş öğrenci ve beş öğretim elemanı “Türkiye’de yaşanan sorunların temelinde insanlara eşit davranılmamasının yattığını” belirtmektedirler. Onlara göre “Türkiye’de insanların etnik kökenlerinden ya da inançlarını yaşama biçimlerinden dolayı eşit olmayan davranışlara maruz kalması söz konusudur. Eğitimsizlik ve ekonomik sorunlar da yaraya tuz basmaktadır”. Bu kişilere göre, “Türkiye’deki bölgesel eşitsizlikler, aynı zamanda yoksul ve eğitimsiz olan insanların kendilerini ikinci sınıf vatandaş olarak

görmelerine neden olmaktadır. Eğer bu durum düzeltilirse Türkiye'nin en büyük sorunları çözümlenir. Bu çözüm için de düşünceleri azınlıkta kalanların seslerine kulak vermek gerekir çünkü sorunu onlar yaşamaktadır". Özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyen iki öğrenci "Türkiye'de çoğunluk diktatörlüğü var, taraftarı az olan düşüncelerin kendisini ifade etmesine, geliştirmesine izin verilmiyor. Ya çoğunluk değil de azınlık haklıysa?" diye sormaktadır.

"Demokrasi eğitiminin ailede başlaması ve okul ortamlarının demokratik olması gerektiği" özgürlükçü demokrasiyi benimseyen öğretim elemanlarından dördü ve beş öğrenci tarafından dile getirilmiştir. Bir öğretim elemanı kadınların eğitime dikkat çekmiş ve "Ne zaman kadın aydınlanır ise demokrasi ancak o zaman yaşanabilir" demiştir. Özellikle sosyal bilimlerde okuyan ve özgürlükçü demokrasiyi savunan öğrenciler, eğitim sistemini oldukça eleştirmektedirler. Onlara göre, "eğitim sistemi devlete sadık vatandaş yetiştirmek uğruna, tek tip insan yaratma çabasıdadır. Oysa farklılığı yaşayan ve hazmeden insanlar daha özgürlükçü olurlar". Bir öğretim elemanı "Tek tip düşünce ile büyütülenler önyargılı ve tutucu oluyorlar, insanlara eşit davranamıyorlar" demektedir.

Özgürlükçü demokrasiyi savunan öğretim elemanları ve öğrenciler "parti kapatmalara karşıdır". Bu konuda düşüncelerini belirten dört öğretim elemanı ve dört öğrenci, "parti kapatmanın demokratik bir ülkede yaşanmaması gerektiğini" söylemişlerdir. "Parti kapatmaların bu düşüncenin taraftarlarını daha da güçlendirdiği ve şiddete başvurulmasına gerekçe oluşturduğu" da belirtilmektedir.

Atatürkçülük/Kemalizm de görüşmecilerden bazılarının değindiği bir konudur. Militan demokrasiyi benimseyen üç öğretim elemanı ve bir öğrenci, özgürlükçü demokrasiyi benimseyen iki öğretim elemanı, "Kemalist düşüncüyü esnek, hoşgörülü ve demokratik bulduklarını, demokrasi ya da düşünce özgürlüğü açısından sorun yaratmadığına inandıklarını" belirtmişlerdir. "Kemalizm'in resmi ideoloji olarak kalması gerektiği, yoksa laik düzenin yıkılabileceği" militan demokrasi anlayışını benimseyen altı öğretim elemanı ve yedi öğrenci tarafından vurgulanmıştır. Özgürlükçü demokrasiyi destekleyen iki öğretim elemanı ve dört öğrenci ise "devletin resmi ideolojisinin olmaması gerektiğini, resmi ideolojinin düşünceler arasındaki eşitliği bozduğu, Atatürkçülerin kollandığı, farklı düşüncelerin ise ikinci sınıf muamele gördüğünü" de ifade etmişlerdir.

Görüşmelerde son olarak öğrenci ve öğretim elemanlarından, sınıfta veya okulda yaşadıkları atmosferden söz etmeleri istenmiştir. Öğretmenin ders dışı sohbetleri, sınıfta

sergilediği kişiliğinin demokratik ya da otoriter oluşu, vb. durumların öğrenciyi etkileyip etkilemediği konusundaki görüşleri istenmiştir. Sosyal bilimlerden gelen öğrenciler (beş öğrenci, beş öğretim elemanı) ve öğretim elemanları “öğretmenin bir model olarak önemi” üzerinde durmuş ve “sınıf atmosferinin oluşumunda öğretmenin rolünün büyüklüğünden” bahsetmişlerdir. “Demokratik öğretmen sınıfta demokratik bir ortam yaratmakta ve bu bütün öğrencileri bu yönde etkilemektedir”. Fen alanındaki öğrenci ve öğretim elemanlarının (dört öğrenci, yedi öğretim elemanı) ortak düşünceleri ise bölümlerindeki “öğrenci-öğretmen iletişimsizliğidir”. Gerek öğrenciler gerekse de öğretim elemanları genelde “iki kesim arasında ders konuları dışında iletişimin olmadığını” vurgulamışlardır. “Özellikle İngilizce ders veren bölümlerde iletişimin tamamen kopuk olduğuna” dikkat çekilmiştir. Öğretim elemanları fen ve sosyal alanlarındaki öğrencilerin toplumsal ve siyasal olaylara karşı tepkilerinin farklı olduğundan” söz etmişlerdir. Zaten fen öğrencileri de kendilerini “siyasete karşı daha az ilgili”, olarak tanımlamışlardır. Sağlık alanındaki öğrenciler (dört öğrenci) okul ortamlarını “demokratik ve özgürlükçü” olarak değerlendirmişlerdir. Sağlık alanındaki öğretim elemanlarına (6 öğretim elemanı) göre de “ilk üç yıl iletişimsiz geçse de sonraki üç yılda yaşanan usta-çırak ilişkisi öğretim elemanı ile öğrenciyi yakınlaştırmakta ve öğrenciyi öğretmeninden daha çok etkilenir bir hale getirmektedir”. Sağlık alanındaki öğrenciler, “sağlık eğitiminin insanı daha çok olgunlaştırdığını ve hayata bakışlarını değiştirdiğini” söylemişlerdir. Hem sağlık hem de fen bilimlerinde okuyan öğrencilerin ortak görüşü, “kendi derslerinin sosyal bilimlerde okuyan öğrencilerin programına göre çok ağır olduğu o nedenle de toplumsal ve siyasal olaylara çok duyarlı davranamadıkları” yönündedir. “Üniversitedeki eylemci öğrencilerin derslerle ilgisi olmayan öğrenciler olduğunu, dersine çalışan bir öğrencinin eyleme zaman bulamayacağını” da ifade etmişlerdir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA ve YORUM

Bu bölümde, Çukurova Üniversitesi öğrencilerinin ve öğretim elemanlarının demokrasi anlayışları, bu anlayışların cinsiyetlerine ve bilim alanlarına, öğretim elemanlarında akademik aşamaya göre nasıl bir dağılım gösterdiği, bu dağılımın demokrasi anlayışları açısından anlamlı bir farklılık yaratıp yaratmadığı, öğrencilerin ve öğretim elemanlarının demokrasi anlayışları ile siyasal katılımcılık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı ve örgütlülük düzeyinin siyasal katılımcılık düzeyini etkileyip etkilemediğine ilişkin bulgular tartışılmış ve yorumlanmıştır. Yine alt amaçlara uygun bir biçimde öğrencilerin ve öğretim elemanlarının kendi demokrasi anlayışları konusundaki görüşleri de yeri geldikçe aktarılmıştır.

5.1. Ç.Ü. Öğrencileri ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına ve Nedenlerine İlişkin Tartışma ve Yorumlar

Çukurova Üniversitesi öğrencilerinin ve öğretim elemanlarının demokrasi anlayışlarına ilişkin bulgular incelendiğinde, öğrenci ve öğretim elemanlarının %68,6'sının özgürlükçü demokrasi anlayışına sahip oldukları, %31,4'ünün de militan demokrasi anlayışını kendilerine yakın buldukları görülmektedir. Öğretim elemanlarının öğrencilerinden daha özgürlükçü düşündükleri de tablodan anlaşılmaktadır. Özgürlükçü demokrasi anlayışına sahip öğretim elemanlarının oranı %80 iken, bu oran öğrencilerde %64,5'tir. Militan demokrasi anlayışına sahip öğrenciler ise örneklemin %35,5'ini oluştururken, öğretim elemanları arasında militan demokrasi anlayışına sahip olanlar %20'lik bir kesimdir. Gömleksiz (1988) tarafından yapılan araştırmada da benzer biçimde öğretim elemanlarının öğrencilerinden daha demokratik oldukları ancak sınıf ortamlarında bunu yeterince ortaya koyamadıkları görülmüştür. Özgürlükçü düşüncelerin yalnızca öğretmenin kafasında biçimlenmesi ya da yalnızca yeri geldiğinde söylenmesi öğrenciyi etkilemek için yeterli değildir. Öğretmenin siyasal toplumsallaşmanın önemli bir ajanı olarak düşüncelerini davranışlarıyla, eylemleriyle de yansıtabilmesi, sınıf atmosferine o özgürlükçü havayı yerleştirebilmesi gerekir. Öğretmen, bir otorite görüntüsü olarak öğrenciye siyasal tutum aktaran bir kaynak görevi görmektedir. Öğretmen hem otoritenin nasıl davrandığı konusunda öğrenciye

fikir vermekte hem de otoritesinden yararlanarak öğrencilerin ne tür siyasal değerlere sahip olması gerektiğini öğretmektedir (Kahraman, 2002, s. 42).

Üniversite, toplumsallaşmanın gerçekleştiği bir kurum olarak aile, ilköğretim, ortaöğretim gibi çok daha etkili kurumlardan sonraki basamakta yer almaktadır. Yapılan araştırmaların çoğu okul etkisinin, ilköğretim çağında çok fazla iken sonradan giderek azalan bir seyir ortaya koyduğunu göstermektedir. Yükseköğretimde etkilenmenin artması daha çok arkadaş gruplarına bağlanmakta, okul yapısının etkisinin önemli olmadığı düşünülmektedir. Çocuk aileden bir politik doktrinasyon almamışsa ya da aile siyasal bağları aktarmada zayıf kalmışsa, yükseköğrenimin etkisi daha da güçlenmektedir (Zengin, 2003, s. 34). Ancak öğretmenin öğrenci üzerindeki etkisinin her yaşta çok önemli olduğu da yadsınamaz bir olgu olarak bilinmektedir. Üstelik arkadaş gruplarının etkisi geçici iken öğretmenlerin öğrenci üzerinde bazen yaşam boyu süren izler bırakabildiği de görülmektedir. Görüşme yapılan öğrencilerden birinin “Öğrenci en çok gözlem yolu ile öğreniyor. O nedenle öğretmenin sınıf içinde demokratik davranışlar sergilemesi, demokratik bir atmosfer yaratması gerekir” demesi, üniversite düzeyinde de öğrencinin öğretmenin davranışlarını önemsemesi açısından ilgi çekicidir. O nedenle, öğretim elemanları ile öğrencilerin demokrasi anlayışı arasında paralellik olduğunu gösteren araştırma bulgularının, Çukurova Üniversitesi’nde yeniden-siyasal toplumsallaşma süreci etkili biçimde işlemektedir, şeklinde yorumlanması mümkündür.

Çukurova Üniversitesi öğrencilerinin ve öğretim elemanlarının demokrasi anlayışlarına ilişkin bulgular genel olarak düşünüldüğünde Türkiye’nin egemen siyasal kültürüne koşut olmayan bir manzara ile karşılaştığı kesindir. Nitekim, Doğanay, Çuhadar ve Sarı (2003) tarafından Adana ilinde yapılan bir çalışmada sosyal bilgiler ve sınıf öğretmenlerinin belirgin bir fark ile militan demokrasi anlayışına sahip oldukları görülmüştür. Türkiye etkisini özellikle 1980 sonrasında hissettiren militan demokrasi anlayışının etkisi altındadır. Hakyemez (2000, s.154), 1982 Anayasası’nın özgürlük-otorite dengesinde özgürlükçü olmaktan çok, otoriteye ağırlık verdiğine ve devleti bireyin üstünde tuttuğuna dikkat çekmektedir. Hakyemez’e göre, 1982 Anayasası militan demokrasi anlayışına sahip bir anayasadır. Anayasanın otoriter ruhu, toplumsal ve siyasal alanlarda da bu anlayış doğrultusunda kendini hissettirmektedir. Ancak yine özellikle son yıllarda Avrupa Birliği adaylığı yönünde yapılan çalışmalar bu anlayışın tartışılmasına ve sorgulanmasına neden olmuştur. Doğal olarak militan demokrasi anlayışını destekleyenlerin de, özgürlükçü demokrasi anlayışını destekleyenlerin de

düşüncelerini dayandırdıkları somut durumlar vardır. Araştırma sürecinde bunları anlamak görüşmeler yapıldıkça mümkün olmuştur. Gerek öğrenciler gerek öğretim elemanları benimsedikleri demokrasi anlayışı konusunda ortak gerekçelere sahiptirler. Görüşülen öğrenciler ve öğretim elemanlarının tamamı demokratik bir ülkede, düşünce özgürlüğünün var olması gerektiğine inanmaktadırlar. Ancak militan demokrasiyi benimseyenler, “Türkiye’de irtica ve bölücülük tehlikesinin olduğunu, dolayısı ile ifade ve örgütlenme özgürlüğünün bu tehlikeyi körüklediğini” savunmaktadırlar. “Türkiye’nin bulunduğu jeopolitik konum”, militan demokratların bir başka kırmızı çizgisidir. Bu coğrafyanın “demokrasinin fazlasını hazmedemeyeceği” görüşü yaygındır. Militan demokrasi anlayışını destekleyenlere göre, Türkiye’nin daha demokratik olabilmek için zamana ve çok çaba harcamaya gereksinimi vardır. “Hatta belki de dış tehditlerin varlığını hep sürdüreceği düşünülürse, Türkiye’nin bölünmeden yaşaması için sınırlı bir demokrasiyi sürdürmesi en iyisidir”.

Militan demokrasi anlayışını benimseyen görüşmecilere göre, düşüncelerin ifade edilmesinde içeriğe göre değerlendirme yapılması son derece normaldir. “Anayasal sisteme aykırı düşünceler devleti yıkmayı amaçlamaktadır ve bu nedenle de engellenmelidir. Fikir bazen silahtan daha etkili olabilir”. Bir öğretim elemanı “Faşizm de bir fikirdir, peki o zaman Avrupa Birliği neden Avusturyalı Hayder’i istemedi?” demiştir. Militan demokrasi anlayışını benimseyen görüşmeciler şunları belirtmektedir: “Devleti korumaya çalışmak doğal bir reflekstir, her devlet için de geçerlidir. Türkiye’de Atatürkçü bir devlet düzeni vardır ve Atatürkçülük demokrasinin teminatıdır. Devletin bir ideolojiye sahip olması normaldir, ülkenin tarihsel koşulları bu ideolojiyi yaratmıştır. Bugün resmi ideolojiye karşı çıkanların konuşmasına fırsat vermek, yarın bu düzenin yıkılmasına fırsat vermenin zeminini hazırlar. Aynı durum etnik temelli kültürel haklar için de söz konusudur. Kültürel haklar ülkeyi bölünmeye götürecek sonuçlar yaratabilir. Türkiye jeopolitik konumu nedeni ile diğer ülkelerin iştahını kabartmaktadır ve o nedenle üzerinde çok oyunlar oynanmaktadır. Özgürlükler ve haklar konusunda yabancı devletlerin kışkırtmaları etkili olmaktadır. Bunlar devleti yıkmak için araç olarak kullanılmaktadır. Türkiye için iki büyük tehlike vardır, irtica ve etnik milliyetçilik. Her ikisinin taraftarları da daha çok özgürlük istemektedir. Demokrasi zaman içinde gelişir, bunu yapay olarak hızlandıramazsınız. Ülkenin geleceğini tehlikeye atarak özgürlükçü olunmaz. Anayasal çerçeveye uymayan partiler kapatılmalıdır. Çünkü anayasal çerçeve zaten demokratiktir”.

Çukurova Üniversitesi örneklemindeki özgürlükçü demokrasi taraftarlarına göre: “Bir demokraside düşünce özgürlüğü, yalnız kurulu düzene ve anayasaya uygun düşünenlerin değil, herkesin hakkıdır. Anayasal düzene aykırı düşünmek, devletin ideolojisine taraf olmamak suç olarak görülmemelidir”. Özgürlükçü demokrasi anlayışı, demokrasilerde düşünce suçunu kabul edilemez bulmaktadır. Düşünceler özgürce açıklanmalıdır. Düşünce özgürlüğü bir “iç alem özgürlüğü” değildir. Bir anlam taşıması için başkalarına iletilmesi gerekir. Düşüncelerin açıklanması özgürlüğüne “propaganda” da girer. Bunların doğal bir devamı olarak düşünceler özgürce örgütlenebilmelidir. Suç oluşturan ve cezalandırılması gereken durumlar mümkün olduğunca azaltılmalı, parti kapatmak sona ermelidir. Çukurova Üniversitesi örneğinde, özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyenlerin yanı sıra militan demokrasi taraftarı olanlardan da “parti kapatmanın yarardan çok zarar getirdiğini” düşünenler bulunmaktadır. Görüşmelerde, “parti kapatmanın çoğu zaman bu partilerin seçmen tabanlarında kızgınlık yaratarak, onları şiddete iterek, demokrasiyi tehlikeye düşürdüğü” dile getirilmiştir. Yani ironik bir biçimde, demokrasi, bizzat koruyucuları tarafından korunacak hale düşürülmektedir.

Görüşmelerde, “etnik kökenler ve dinsel inançlar konusunda devletin tarafsız olması ve uygulamada da eşit davranması gerekliliği” dile getirilmiştir. “İnsanlar devletin adaletine inanmazlarsa, hareket edemeyecek kadar bir köşeye sıkıştırılırlarsa şiddete başvururlar. O nedenle devlet muhalif düşüncelere tedbirli yaklaşırken, ölçülü olmalıdır. Etnik ve dinsel sorunlar insan haklarına uygun olarak ve demokrasi içinde kalınarak çözümlenmelidir. Etnik köken, ayrımcılık yapıldığında veya insanlara kökenlerinden dolayı kötü davranıldığında önem kazanmaktadır, koşullar olağan iken bir sorun yaratmamaktadır”. Görüşme yapılan özgürlükçü demokratlar Türkiye’deki demokrasinin “halka rağmen demokrasi” olduğunu düşünmektedirler. “Demokrasinin bir yaşam biçimi olduğunu, bir devlet ideolojisi yönünde dikte ettirilemeyeceğini” vurgulamaktadırlar. Görüşülen bir öğretim elemanı, “tek tip insan yetiştirme çabasını doğaya aykırı bulmakta, realiteden korkmamak gerektiğini, sadece parçalanma veya sadece bütünleşme diye bir şeyin olamayacağını” savunmaktadır.

Görüşmeler göstermiştir ki, aslında demokrasi anlayışları açısından bilgisi net olan öğrenci ve öğretim elemanı sayısı oldukça azdır. Türkiye’nin özgün koşulları demokrasiyi düşünen insanları gönülleri ve kafaları arasında bocalatmaktadır. Görüşülen bazı kişiler “düşüncelerinin özgürlükçü olmasına karşın uygulamada militan olunmasına inandıklarını” dile getirmişlerdir. Özgürlükçü bir ortamın toplumu otoriter bir ortama göre daha çok geliştireceğine hemen herkes inanmaktadır ama bir öğretim

elemanının belirttiği gibi, “özgürlükçü demokrasinin olması gerektiğine inanıldığı halde, bunun Türkiye’de uygulanması insanları korkutmaktadır”. Özellikle öğrencilerde, “özgürlükçü demokrasinin uygulanmasının, devletin yıkılması ile sonuçlanacağı”na dair genel bir kanı bulunmaktadır. “Demokrasi için ödenmesi gereken bedeller olduğu” söylenmekte ama bunların gerçekleşmesi korkutucu görülmektedir. Askerin siyasete karışması istenmemekte ama aynı zamanda “ordu, demokrasinin güvencesi” olarak da gösterilebilmektedir. “Atatürkçülüğün her kesim tarafından çok farklı amaçlar için kullanıldığı”na dair bir görüş birliği vardır. Belki de herkesin üzerinde uzlaştığı asgari müşterek, “Türkiye’nin gelir dağılımındaki adaletsizliğin, bölgesel eşitsizliklerin ve eğitim alanındaki sıkıntılarının yaşanan sorunların temelini oluşturmasıdır”. Görüşülen bir öğretim elemanı da, “demokrasi ile ilgili tartışmanın ekonomik temele dayanması gerektiğini ve demokrasi anlayışları diyerek olaya yaklaşmanın, demokrasiyi kültürel bir olgu biçiminde algılamak biçiminde yanlış bir sonuç yaratacağına” dikkat çekmiş ve “soruna sınıf ekseninden bakmak gerektiğini” vurgulamıştır.

Tüm bunların Türkiye’nin son yıllarda en çok tartıştığı konular olduğu görülmektedir. Sorunların yoğunlaştığı noktalara bakıldığında Türkiye için önemli kavramlar üzerinde farklı yaklaşımlar, değerlendirmeler olduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan birisi laikliktir. Laiklik Tanilli’ye göre (2003, s. 45) Türk Aydınlanması’nın temelidir ve bütün bir sistemin varlığı ona bağlıdır. Laiklik yalnız devleti değil, bireyi ve toplumu da yeniden biçimlendirme görevini yüklenince ister istemez “radikal” ve “militan” bir renge bürünecektir. Bunun karşısında da doğal olarak laikliği daha özgürlükçü anlayışla yorumlayanlar bulunmaktadır.

Üzerinde çok tartışılan diğer bir konu da Atatürkçülük/Kemalizm’dir. Yine Tanilli’ye göre (2003, s. 48) Cumhuriyet’in ideolojisi Kemalizm’dir ve Kemalist rejim geri kalmışlığın boyunduruğundan kurtulmak isteyen diğer ülkelerde de görüldüğü gibi ilerici yöndedir ve zamanında otoriter olmuş bir rejim olarak tanımlanabilir. Öz (1992), Kemalizm’in bir sistemli düşünceler bütünü (ideoloji) olarak ortaya çıkmasının CHP’nin 1927 Kurultayı’nda kabul edilen parti tüzüğü ile başladığını belirtmektedir. CHP programı 1935 yılında toplanan dördüncü parti kurultayında Kemalist olarak tanımlanmıştır. Bazı yazarlar bugünün Kemalizm’inin seksenli yıllardan itibaren resmi ideolojiye dönüştüğünü vurgulamaktadırlar (Köker, 1998; Üstel, 2004; Akşin, 2004). Üstel’e göre 12 Eylül Atatürkçülüğü, çağdaşlaşma öznesi olarak devleti kabul eden bir projenin, devlet denetiminde, değişime direnç gösteren yeni toplumsal öznelerle karşı,

modernleştirici mirasını terk ederek muhafazakar bir içerikle yeniden tanımlanmasıdır (2004, s. 306). Köker de (1998, s.81) bu resmi ideolojinin demokrasi ile tam örtüşmediğini hatta yer yer çatıştığını savlamaktadır.

Özgürlükçülük konusunda insanları huzurları ve güvenleri açısından en korkutan iddia, iç ve dış tehditlerin varlığı dolayısı ile özgürlüklerin devlete zarar vereceği savıdır. Üstel, (2004, s. 298 ve devamı) bunun bilinçli bir şekilde oluşturulan bir korku politikası olduğunu belirtmektedir. Militan yurttaşlık refleksinin 1980 sonrasında Cumhuriyet’in hiçbir döneminde olmadığı kadar kapsayıcı bir tehdit ve tehlike motifi ile desteklenmesi söz konusudur. İlköğretim Vatandaşlık Bilgisi kitaplarında, uyuşturucu kaçakçılığından casusluğa ya da yıkıcı ve bölücü unsurlar olarak tanımlanan “iç düşmanlar”a kadar ayrıntılandırılmış ve bir o kadar da muğlak tehlike hali, dolayısıyla da korku dili, hakim kılınmak istenen militan yurttaşlığın psikolojik boyutunu oluşturmaktadır. Türkiye’de resmi ideoloji etrafında yapılan tartışmaların 1990’larla birlikte tehdit unsurları arasına dahil edildiği görülür. Yıkıcı, bölücü ve irticai örgütler Atatürk ilkelerine karşıdır ve bu nedenle de resmi ideolojiye karşı olduklarını söyleyenler, T.C. devletin temel niteliğine karşı olanlardır.

Dış tehlikeler ve Türkiye’nin jeopolitik konumu da özgürlükçü demokrasi karşıtlığının dayanağını oluşturmaktadır. Sürekli gündemde olan “dış tehdit”in arka planında Türkiye’nin jeopolitik konumu bulunmaktadır. Bu konum, Türkiye’nin sürekli risk altında olan bir ülke olarak temsiline olanak tanınması açısından işlevsel bir özellik taşımaktadır. Köker’e göre (1998, s.82) bunda Cumhuriyet’i kuran kadronun, Osmanlı’nın son dönemlerinde yaşanan parçalanma sürecini yakından izlemiş, bizzat bu sürecin içinde yaşamış olmalarının etkisi büyüktür. Bu, “bölünme, yıkılma” korkusu, yine aynı dönemlere tesadüf eden “toplumun demokratik siyasi hayat için yeterince olgunlaşmadığı” inancı ile birleşmiş ve Türkiye’ye özgü bir devlet-toplum modeli oluşturmuştur. Bora’ya (2003) göre ise sürekli dış tehdit algısına dayanarak bir vatandaş modeli yaratmak, önceden yazılmış bir teorinin uygun bulunup oynanmasından ibarettir. Jeokültürel doktriner yaklaşım, coğrafi konum ile bütünleşen milli tarihin biçimlendirdiği milli kimliklerin ve onların beka stratejilerinin, bütün toplumsal süreçleri üst-belirlediğini kabul eder. Dünya tarihi, böyle bir jeokültürel güçler mücadelesi çerçevesinde akmaktadır. Bu çerçevede yer alan vatan coğrafyası unsuru, söz konusu coğrafyayı salt savunma ve saldırı hatlarından oluşan kocaman bir “üs”e indirgerken sivil yurttaşlığın menzil alanını da milli güvenlik algısı çerçevesinde daraltmaya yönelir.

Ulus-devlet modelinin parçalanacağı endişesi yine özgürlüklerin sınırlandırılmasının gerekli olduğu konusunda bir dayanak noktası oluşturmaktadır. Touraine, (2000, s. 101-102) modern demokrasinin ulusal devlete sıkı sıkıya bağlı olduğunu söylemektedir. Demokrasinin doğuşu ulusun bağımsızlığı ve özgürlüğü mücadeleleri ile özdeşleştirilmiştir. Bununla beraber, ulusçuluk modern demokrasi için büyük bir tehdit de olmuştur. O nedenle de demokrasi bir yandan bir ulusal devlet anlayışına bağlıdır, bir yandan da bu anlayış ile çatışır. Çatışmaları demokrasinin bir gereği olarak algılamak ve bu nedenle tüm farklılıkların birlikte yaşayabilmesi için çaba göstermek belki de en doğrusu olacaktır.

5.2. Ç.Ü. Öğrencileri ve Öğretim Elemanlarının Bilim Alanlarına, Cinsiyetlerine ve Öğretim Elemanlarının Akademik Düzeylerine Göre Tercih Ettikleri Demokrasi Anlayışlarına İlişkin Tartışma ve Yorumlar

Bu alt bölümde Ç.Ü. öğrencilerinin ve öğretim elemanlarının demokrasi anlayışlarının çeşitli bağımsız değişkenler karşısında anlamlı bir farklılık içinde olup olmadıkları tartışılacak ve yorumlanacaktır. Ele alınan bağımsız değişkenler, bilim alanları, cinsiyet ve akademik düzeylerdir.

5.2.1. Ç.Ü. Öğrencileri ve Öğretim Elemanlarının Bilim Alanlarına Göre, Tercih Ettikleri Demokrasi Anlayışlarına İlişkin Tartışılması ve Yorumlanması

Çukurova Üniversitesi öğrencilerinin ve öğretim elemanlarının bilim alanlarına göre tercih ettikleri demokrasi anlayışlarına ilişkin bulgular incelendiğinde, sağlık bilimleri alanında okuyan öğrencilerin ve çalışan öğretim elemanlarının diğer bilim alanlarına göre daha fazla oranda özgürlükçü demokrasi anlayışına sahip oldukları görülmektedir. Sağlık bilimleri alanında okuyan öğrencilerin %71.4'ü özgürlükçü demokrasi anlayışını benimserken, yine bu alanda militan demokrasi anlayışını benimseyen öğrencilerin oranı %28.6'dır. Bu oranlar sosyal bilimler alanına yakın sonuçlar oluştururken, fen bilimleri alanı ile ayrılık göstermektedir. Sağlık bilimleri alanında okuyan öğrencilerin %71.4'ü, sosyal bilimler alanındaki öğrencilerin %70.4'ü özgürlükçü demokrasi anlayışına sahipken, fen bilimlerindeki öğrencilerin %56.9'u özgürlükçüdür. Militan demokrasi anlayışına ait bulgular incelendiğinde ise sağlık bilimlerindeki öğrencilerin %28.6'sı, sosyal bilimlerdeki öğrencilerin %29.6'sı bu tür demokrasi anlayışını benimserken, fen bilimlerinde bu oran %43.1'e çıkmaktadır.

Bulgular bize, fen bilimleri alanında okuyan öğrencilerin sağlık ve sosyal bilimler alanında okuyan öğrencilere göre daha fazla oranda militan demokrasi anlayışına yakın olduklarını söylemektedir.

Öğretim elemanlarının demokrasi anlayışlarının bilim alanlarına göre dağılımına ilişkin bulgular incelendiğinde, oranlar farklı olsa da öğrencilerinkine paralel bir eğilim göze çarpmaktadır. Tabloyu okuduğumuzda görünen odur ki, sağlık bilimleri alanında ve sosyal bilimler alanında çalışan öğretim elemanları fen bilimleri alanında çalışan meslektaşlarından daha fazla oranda özgürlükçü demokrasi anlayışına taraftardır. Sağlık bilimleri alanında çalışan öğretim elemanlarının %83.3'ü, sosyal bilimler alanında çalışan öğretim elemanlarının %81.6'sı özgürlükçü demokrasi anlayışını benimserken, bu oran fen bilimleri alanında %77.3'tür. Militan demokrasi anlayışı, fen bilimleri alanında çalışan öğretim elemanları arasında %22.7'lik oranda iken, sosyal bilimler alanında %18.4, sağlık bilimleri alanında ise %16.7 oranındaki öğretim elemanı militan demokrasi anlayışını benimsemektedir.

Öğrenciler ve öğretim elemanları ile yapılan görüşmelerde kendilerine bilim alanlarındaki öğretmen-öğrenci ilişkisini nasıl değerlendirdikleri, siyasal olarak öğrencinin öğretmenden etkilenebileceğini olanaklı görüp görmedikleri sorulmuştur. Yapılan görüşmelerde öğretim elemanları, sayısal kategorisindeki öğrencilerin sosyal kişiliklerinin çok gelişmediğini, ÖSS'nin olumsuz anlamda bu durumu desteklediğini belirtmişlerdir. Gerek ortaöğretim gerek üniversite yıllarında öğrenci sadece derse yönlendirilmekte ve ders dışı etkinliklere katılan öğrenciler derslerde başarısız olmaktadır. Fen alanındaki öğrencilerin kendi aralarındaki paylaşımlarının ders temelli olduğu, sosyal yönlerinin zayıf olduğu, öğrenci-öğretim elemanı arasındaki ilişkinin zayıflığı vurgulanan noktalardır. Görüşmelerde fen alanındaki öğretim elemanları ve öğrenciler, öğrencinin öğretmeninden beklentisinin hayata dair olmadığını yalnızca bilgi istendiğini özellikle vurgulamışlardır. Oysa sayısal kategori içinde yer almasına karşın, Tıp Fakültesi ve Dış Hekimliği Fakültesi öğrencileri ile yapılan görüşmelerde belirtilenler çok daha farklıdır. Öğretim elemanlarının öğrenciler ile iletişimlerini zayıf bulmalarına rağmen öğrenciler öğretim elemanları ile diyalog kurabildiklerini, demokratik bir okul ortamına sahip olduklarını ve bundan memnun olduklarını söylemişlerdir. Ortamın demokratikliği farklı düşüncelerin ifadesini kolaylaştırmakta ve öğrenciler yoğun dersleri arasında çok az fırsat bulsalar da siyasi söyleşiler yapabilmektedirler. Sağlık alanındaki öğrenciler, poliklinik hizmetleri nedeni ile insanlarla sürekli yüz yüze bulunmanın onları olgunlaştırdığını ve daha anlayışlı ve

hoşgörülü yaptığını belirtmişlerdir. Sosyal bilimler alanının özellikle derslerin içeriği dolayısı ile siyaset ile daha iç içe olması hem diğer alanlar hem de kendileri tarafından doğal bulunmaktadır. Fen ve sağlık alanlarında okuyan öğrenciler, sosyal öğrencilerinin derslerinin fen ve sağlık alanlarına göre daha kolay olduğunu, bu nedenle de daha çok boş zamanları bulunduğunu düşünmekte ve zamansızlıktan dolayı siyasi ilgilerinin az olmasını bir anlamda kendileri için bir övünç olarak değerlendirmektedirler. Kendisiyle görüşme yapılan Tıp Fakültesi dördüncü sınıf öğrencisi “Eğitim Fakültesi öğrencilerinde boş zaman çok, bizim ise zamanımız çok değerli” diyerek bu durumu dile getirmiştir. Ziraat Fakültesi son sınıf öğrencisi bir görüşmeci ise “Üniversitede eylem yapanlar genelde Eğitim veya Edebiyat bölümlerinden ders ile ilgileri olmayan kişiler. Onlar buraya (üniversiteye) okumak için değil eylem yapmaya geliyorlar” demektedir.

Fen ve Sosyal Bilimler (özellikle edebiyat, tarih) alanlarında çalışan bilim adamlarının sahip oldukları kültürel özellikleri karşılaştıran Snow (2001), bu iki alanın insanların birbirlerinden çok farklı olduklarını söylemektedir. Fen alanında çalışan bilim adamları, kitabı bir “alet” olarak değerlendirip sosyal alanlara hiç ilgi duymazken, sosyal alanlardakiler de doğal düzenin incelenmesini önemsememektedirler. Her iki grup da karşıdakilerin konularını bilmedikleri için onları “cahil” olarak nitelendirmektedir. Snow’a göre, aslında gerçekten de sosyal alanlardaki akademisyenler örneğin fizik, fen alanındaki akademisyenler de örneğin edebiyat konusunda bilgisizdirler. Fen alanındaki akademisyenlerin çoğu şimdiye dek Tolstoy ya da Shakespeare okumamışlardır. Öte yandan, herkes kendi çalışmasını yere göğe sığdıramazken, karşıdakini değersiz bulmaktadır.

Snow (2001), bu iki kültürün buluştukları bir yerin neredeyse olmadığını söylemektedir. Oysa fen bilimlerinin sosyal bilimlerle sanat ve edebiyat ile buluşması hatta yalnızca birbirleri ile konuşabilmeleri bile insanlığı ilerletecektir. Snow’un çözüm önerisi, eğitim sistemindeki aşırı uzmanlaşmadan kurtulmak gerekliliğidir. Fen ve sosyal alanlarında okuyan öğrencilerin birbirlerini rakip olarak görmedikleri, küçümsemedikleri, ortak dersler görebildikleri öğretim programlarına gereksinim vardır.

Alkan (1998, s.102), yaptığı inceleme sonucunda, insan bilimleri ile ilgili öğrencilerin okul yılları ilerledikçe daha özgürlükçü oldukları halde, mühendislik dalındakilerin aynı süre içinde daha tutucu olduklarını görmüştür. Sosyal bilimler öğrencileri içinde ise işletme dalında olanların diğerlerine göre daha tutucu oldukları

ifade edilmektedir (Lipset, 1971; Levenson, 1972; Lane, 1972; Christenson ve Capretta, 1974). Ancak Alkan'a göre, Türkiye'de bilim alanları ve siyasallaşma düzeyi arasında kurulacak ilişkiler çok da güvenilir sonuçlar vermemektedir çünkü öğrenciler bilim alanının etkisinde oldukları kadar arkadaş gruplarının, okuldaki örgütlerin de etkisi altındadırlar. Yalnızca bilim alanını göz önüne alarak değerlendirme yapmak yanlış olabilir.

5.2.2. Ç.Ü. Öğrencileri ve Öğretim Elemanlarının Cinsiyetlerine Göre, Tercih Ettikleri Demokrasi Anlayışlarına İlişkin Tartışılması ve Yorumlanması

Çukurova Üniversitesi öğrencilerinin ve öğretim elemanlarının demokrasi anlayışlarının cinsiyete göre dağılımına ilişkin bulgulara bakıldığında ilk dikkati çeken konu, diğer iki tablonun bulgularında olduğu gibi, öğrenciler ve öğretim elemanlarından elde edilen sonuçların eğilim açısından birbirine paralel olduğudur. Öğrencilerin ve öğretim elemanlarının cinsiyetleri açısından demokrasi anlayışlarını irdelendiğinde hem öğrencilerde hem de öğretim elemanlarında bayanların erkeklere göre daha fazla oranda özgürlükçü demokrasi anlayışını benimsedikleri görülmektedir. Kız öğrencilerin %69.5'i özgürlükçü demokrasiyi benimserken, erkeklerde bu oran %60.4'tür. Yine kız öğrencilerin %30.5'i kendini militan demokrasi anlayışına daha yakın olarak ifade ederken, erkek öğrencilerde bu oran %39.6'ya çıkmaktadır. Öğrencilerde benimsenen demokrasi anlayışı, cinsiyete göre anlamlı bir biçimde farklılaşmaktadır. Öğretim elemanlarına bakıldığında, anlamlı bir farklılaşma olmasa da bayan öğretim elemanları erkek öğretim elemanlarına göre oransal olarak daha fazla özgürlükçü demokrasi anlayışına yakın görünmektedirler. Bayan öğretim elemanlarının %85.4'ü özgürlükçü demokrasi anlayışını benimsiyor iken, erkek öğretim elemanlarında bu oran %77.7'dir. Militan demokrasi anlayışını ise bayan öğretim elemanlarının %14,6'sı desteklerken, bu destek erkek öğretim elemanlarında %22.3'tür.

Geleneksel değer yargılarının çok fazla aşamadığı Türkiye'de, alınan bu sonuçlar şaşırtıcıdır. Barry ve arkadaşlarının 1970 yılında 110 kültür üzerinde yaptıkları bir araştırmada, çocuk yetiştirmede kız-erkek farklılığı güden toplumlarda, bu farkın genellikle kızlar aleyhinde olduğu görülmüştür. Kızlar için genellikle itaat ve sorumluluk duygularının gelişmesine önem verilirken, erkek çocuklar için başarı ve kendine güven duygularının gelişmesi ön plana alınmaktadır (Akt: Alkan, 1998, s. 124). Benzer bir çok araştırmada da giydirilen sosyal roller dolayısı ile kadınların özgürlükten

korktukları, toplumların sürekli olarak onların özgürlükçü taraflarını yontarak daha tutucu hale getirdikleri görülmektedir. Bu durum siyaset alanında da siyasetin daha çok “erkek işi” olarak görülmesine, kadınların kendilerini ilgilendiren konularda bile politika üretememelerine, sahayı erkelere bırakmalarına neden olmaktadır. Sencer (1974, s.99) 1969 yılında yaptığı bir alan araştırmasında kadınların siyasal kararsızlık ve ilgisizlik durumunun erkeklerden %15-17 arası bir oranla daha fazla olduğunu görmüştür. Siyasal bir tercihte bulunamayan veya bulunmamaya kararlı olanlar daha fazla kadınlardır.

Ancak Arat’ın 1998 yılında yaptığı bir çalışmaya göre, Türkiye’de gerek sağ gerekse sol kesimde feminist bilinç 1980 sonrasında daha önceki zamanlara oranla artmıştır. Kadın hakları konusunun popülerleşmesi kadınları insan hakları ve dolayısı ile düşünce özgürlüğü konusunda da daha bilinçli hale getirmiştir. Bu dalganın özellikle üniversite ortamlarında etkisini hissettirmesi kaçınılmazdır. Geleneksel rollerin etkisine karşın, kadınların erkeklere göre daha fazla özgürlükçü oldukları bir tablo ile karşılaşılması modern üniversite ortamının kazandırdığı bilinç ile açıklanabilir.

5.2.3. Ç.Ü. Öğretim Elemanlarının Akademik Aşamalarına Göre, Tercih Ettikleri Demokrasi Anlayışlarına İlişkin Tartışılması ve Yorumlanması

Çukurova Üniversitesi öğretim elemanlarının akademik aşamalarına göre benimsedikleri demokrasi anlayışına ilişkin bulgular incelendiğinde görülmektedir ki her akademik aşamada özgürlükçü demokrasi anlayışını yeğleyenlerin oranı militan demokratlara göre daha yüksektir. En yüksek özgürlükçü demokrasi taraftarı grup olarak öğretim görevlileri görülmektedir. Öğretim görevlileri %90 oranında özgürlükçü demokrasiyi, %10 oranında ise militan demokrasiyi desteklemişlerdir. Fakat örneklemdeki öğretim görevlilerinin tümü sosyal bilimler alanındadır. Fen ve sağlık bilimleri alanından örneklem giren öğretim elemanı bulunmamaktadır. O nedenle de öğretim görevlilerine göre bir değerlendirme yapmak bizi güvenilir sonuçlara götürmeyebilir. Özgürlükçü demokrasi anlayışına sahip olan öğretim elemanları arasında sıralama yapılmasına devam edildiğinde görülmektedir ki, yardımcı doçentlerin %85.3’ü, doçentlerin %82.6’sı, profesörlerin %77.4’ü ve araştırma görevlilerinin %75.8’i özgürlükçü demokrasi anlayışını benimsemektedirler.

Militan demokrasi anlayışını benimseyen öğretim elemanlarının akademik düzeylere göre dağılımında ilk sırayı araştırma görevlileri %24.2 ile almaktadır. Onları

%22.6 ile profesörler izlemektedir. Doçentler arasında militan demokrasiyi destekleyenlerin oranı %17.4, yardımcı doçentlerde %14.7, öğretim görevlilerinde ise %10'dur.

Bulgular değerlendirildiğinde, militan demokrasinin en yüksek oranla (%24.2) araştırma görevlileri arasında benimsendiği görülmektedir. Araştırma görevlilerini %22.6 ile profesörler izlemektedir. İki oran arasındaki yakınlık, araştırma görevlilerinin profesörleri kendilerine model alması ile gerçekleşmiş olabilir. Aynı durumun özgürlükçü demokrasi anlayışı açısından bakıldığında da söz konusu olması, bu yönde bir tahmini kuvvetlendirmektedir. Profesörlerin özgürlükçü demokrasiyi benimseme oranları %77.4 iken, araştırma görevlilerinde özgürlükçü demokrasi anlayışı oranı %75.8'dir. Yardımcı doçentler ise en fazla özgürlükçü demokrasi yandaşını içeren kesimdir.

Alkan (1998, s. 94), her yaş grubu içinde eğitilmiş kişilerin, eğitilmemişlere göre daha hoşgörülü olduklarını söylemektedir. Fakat bu durum belirli bir yaşa kadar geçerlidir. Yaş ilerledikçe yaş gruplarındaki eğitilmiş-eğitilmemiş ayrımı yavaş yavaş ortadan kalkmakta, yaşlılıkla gelen otoriterlik eğiliminin, eğitimin etkisine egemen olduğu da görülebilmektedir. Unutulmamalıdır ki, eğitimin kaçınılmaz biçimde otoriterliği azaltacağı yolunda bir genelleme yapmak mümkün değildir

Baykal, (1970, s. 51) öğretmenlerin çoğu zaman yüksek siyasal ilgiye sahip meslek grubu içinde yer aldıklarını, özellikle Türkiye için bu durumun daha da geçerli olduğunu söylemektedir. Mesleğin gerektirdiği ve geliştirdiği nitelikler, böyle bir ilgiyi davet edecek niteliktedir. Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana öğretmenler, yeni Türkiye'nin ideolojik temellerinin savunucusu ve yayıcısı olarak düşünülmüşler ve ona göre yetiştirilmişlerdir. Böyle olması da doğaldır çünkü okullar değişmeye yardımcı olacak en etkili toplumsallaşma araçlarıdır. Öğretim elemanlarının da aynı çerçevede düşünüldüğü takdirde, siyasete ilgili oldukları, güncel gelişmeleri izledikleri, demokrasi anlayışlarını da değişen durumlara uyarladıkları söylenebilir. Görüşme yapılan tüm öğretim elemanlarında siyasal ilgi ve heyecanın hissedildiğini vurgulamak yerinde olacaktır.

5.3. Ç.Ü. Öğrencileri ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışları Açısından Farklı Siyasal Katılım Etkinlikleri Hakkındaki Tutumlarının Tartışılması ve Yorumlanması

Araştırmada yer alan siyasal katılım etkinlikleri alanyazında çeşitli biçimlerde sınıflandırılmaktadır. Örneğin, siyasal katılım biçimleri “konvansiyonel olan ve olmayan” şeklinde iki grup altında toplanabilmektedir. Geleneksel ya da olağan görülen siyasal katılım biçimleri olan oy kullanmak, seçim kampanyalarına katılmak, siyasal partilere üye olmak gibi etkinlikler “konvansiyonel siyasal katılım”, sivil toplum kuruluşlarına üye olmak, boykotlara, protesto mitinglere katılmak, bildiri dağıtmak, internet üzerinden görüş bildirmek gibi olağan veya geleneksel görülmeyen türler ise “konvansiyonel olmayan siyasal katılım” olarak sınıflandırılmaktadır. Bireylerin siyasal sistemden beklediklerini bulamamaları veya kendilerini sisteme yabancı hissetmeleri olağandışı yöntemlerin kullanılmasının başlıca nedenleridir (Akt: Erdoğan, tarihsiz). Bir başka sınıflandırma da Milbrath (1965) tarafından yapılan ve siyasal katılmaya konu olan siyasal eylemleri zordan kolaya doğru sıralayan bir gruplamadır. En zor eylemler “gladyatör çalışmalar” (gladiatorial activities) olarak isimlendirilmektedir. Bu gruba bir siyasal partinin aktif üyesi olmak, seçimlerde aday olmak, siyasal fon bulmak için çaba göstermek gibi çalışmalar girmektedir. Orta zorluktaki eylemler “geçiş çalışmaları” (transitional activities) olarak adlandırılmakta ve bu gruba siyasal toplantı veya gösterilere katılmak, siyasal örgütlenmelere para yardımıyla bulunmak, siyasal lider veya bürokratlar ile temas kurmak ve benzeri etkinlikler girmektedir. En kolay eylemleri “izleyici çalışmalar” (spectator activities) grubu oluşturmaktadır. Bir parti rozeti taşımak, bir kimseyi belirli bir yönde oy kullanmak için ikna etmek, oy vermek, siyasal tartışmalar başlatmak, bu grup içinde sayılabilir (Akt: Varol, 2000, s. 14; Öz, 1992, s. 41).

Siyasal katılım etkinliklerinin, vatandaşların dilek ve isteklerini siyasal sisteme aktarma, vatandaşlık duygusunu geliştirme, iktidarı denetleme veya iktidarı belirleme işlevleri yanında rejime meşruluk sağlama, siyasal toplumsallaşma, hatta kişisel tatmin sağlama gibi işlevleri vardır (Öz, 1992, s. 46). Bireyler siyasal yaşama “hiç katılmamak” ile “çok katılmak” arasında farklı ilgi düzeyleri içinde bulunabilirler. Verba ve Nie (Akt: Varol, 2000), bireylerin altı düzeyde katılımda bulunabileceklerini belirtmişlerdir. Bunlar; siyasal sürece hiç katılmayanlar, yalnızca oy kullananlar, kişisel sorunları nedeni ile devlet ile ilişkide bulunanlar, toplumsal sorunların çözümü için

siyasal iktidarı etkilemeye çalışanlar, seçim kampanyalarında aktif olarak görev alanlar, siyasal partilerde görev alıp etkinliklerine faal olarak katılanlardır. Doğal olarak siyasal katılma türlerine özerk biçimde, kendiliğinden katılanlar olacağı gibi, bir başkasının baskısı ile katılanlar da olabilecektir. Görüldüğü gibi, siyasal katılım pek çok farklı özellikler gösterebilmektedir.

5.3.1. Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Güncel Siyaseti İzleme Düzeylerine Ait Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Çukurova Üniversitesi öğrencilerinin ve öğretim elemanlarının demokrasi anlayışlarına göre güncel siyaseti izleme düzeylerine ait bulgular incelendiğinde görülmektedir ki, öğrencilerin güncel siyaseti izleme düzeyleri demokrasi anlayışlarının militan ya da özgürlükçü olmasına göre anlamlı bir biçimde farklılaşmaktadır. Militan demokrasi anlayışına sahip öğrencilerin her zaman güncel siyaseti izleme oranları %21.7 iken özgürlükçü demokrasi anlayışına sahip öğrencilerde bu oran %27.1'dir. Sevindirici olan her iki gruptaki öğrencilerin yaklaşık %90'ının güncel siyaseti farklı düzeylerde de olsa (her zaman, genellikle, ara sıra) izliyor olmasıdır. Bu durum alanyazındaki diğer örnekler ile paralellik oluşturmakta ve üniversite öğrencisinin siyasete –izleme düzeyinde de olsa- ilgisinin olduğunu göstermektedir.

Öğretim elemanları ile ilgili bölüme bakıldığında ise militan demokrasi anlayışına sahip öğretim elemanlarında “her zaman” güncel siyaseti izleme oranının %53.1, özgürlükçü demokrasi anlayışına sahip öğretim elemanlarında ise bu oranın %49.2 olduğu görülmüştür. Güncel siyasal haberleri genellikle izlediklerini söyleyen öğretim elemanlarının ise %34.4'ü militan, %39.1'i özgürlükçü demokrasi anlayışını kendine yakın bulmaktadır.

Özgürlükçü demokratlar ile militan demokratlar arasında güncel siyaseti izleme düzeyleri açısından özellikle öğretim elemanları arasında kayda değer bir farklılık görülmemektedir. Ancak öğrencilerde aynı boyut, özgürlükçü demokratlar lehine anlamlı bir farklılık göstermektedir. Türkiye’de son yıllarda çok tartışılan güncel haberlerin laiklik, etnik milliyetçilik, Kıbrıs ve Avrupa Birliği gibi özellikle militan ve özgürlükçü demokratları karşı karşıya getiren sorunlar olduğu düşünülürse Çukurova Üniversitesi özelinde hem özgürlükçü demokratların hem de militan demokratların bu konuları çok aktif bir biçimde izledikleri söylenebilir. Doğal olarak güncel haberlerin

alındığı, izlendiği kaynaklar da son derece önemlidir. Bu konuda yorum yaparken, güncel siyaseti izlemek için kullanılan yazılı ve görsel basın araçlarının yansıtıkları demokrasi anlayışının insanlar üzerindeki etkisi ihmal edilmemelidir. Basındaki tekelleşmenin sonucunda en çok izlenen televizyon kanalları, en çok okunan gazete haber ve yorumları kişileri hep aynı yöne yönlendirmeye çalışmaktadır. Bu yön ise farklı yönde esen rüzgarların etkisi altında zaman zaman değişebilmektedir. Üniversite öğrencileri ve öğretim elemanları da böyle bir etki altındadırlar. Sonuçta tüm insanlar hayata bir pencereden bakmaktadır ama bu pencerenin çerçevesi çoğu zaman çevresel etkiler tarafından yaratılmaktadır (Fichter, 2002).

5.3.2. Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Seçimlerde Oy Kullanma Düzeylerine Ait Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Öğrencilerin ve öğretim elemanlarının seçimlerde oy kullanma düzeylerinin demokrasi anlayışlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı irdelendiğinde, gerek öğrencilerde gerek öğretim elemanlarında her seçimde düzenli olarak oy kullananlar arasında küçük farklar ile özgürlükçü demokrasi anlayışına sahip olanların daha fazla olduğu görülmektedir. Militan demokrasi anlayışına sahip öğrencilerin %53.5'i her seçimde oy kullanırken, özgürlükçü demokrasi anlayışına sahip öğrencilerin %54'ü her zaman oy kullanmaktadır. Militan demokrasi anlayışını benimseyen öğretim elemanlarının %87.5'i her seçimde sandık başına gitmekte, özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyenlerde ise bu oran %86.7 olmaktadır. Öğretim elemanları arasında seçimlerde oy kullanmayan özgürlükçü demokrasi anlayışının taraftarları küçük bir farkla daha fazladır. Oy kullanmayan bir militan demokrasi yandaşına karşı (%3.1) beş özgürlükçü demokrasi yandaşı (%3.9) seçimlerde oy kullanmamaktadır. Öğrencilerde de her iki grup arasında oy kullanmama boyutu altında eşit oranlar bulunmuştur. Hem militan hem özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyenler ayrı ayrı %30.5 oranında oy kullanmamaktadır.

Türkiye'de en fazla tercih edilen siyasal katılım etkinliğinin oy kullanma olduğu birçok araştırmada vurgulanmaktadır. Özbudun'a göre (1988, s.157) Türkiye'de halkın, hükümetin oluşmasının özgür, rekabetçi seçimler yoluyla olabileceği konusunda yaygın ve sorgulanmayan bir uzlaşması vardır. Bu durum, Türkiye'deki siyasal kültürün demokrasiyi güvence altına alan özelliklerindendir. Öğretim elemanlarının oy kullanma

oranı öğrencilerden fazladır. Lipset (1986, s.173) her koşulda memurların oy verme oranlarının memur olmayanlara göre daha yüksek olacağı savındadır. Hükümet siyaseti ile ilgili olmanın en açık örneğini, doğal olarak, bütün ekonomik durumları ve çalışma hayatları ondan etkilenen devlet memurları oluşturur. Avrupa ve ABD’de yapılan araştırmalara göre, devlet memurları bütün meslek grupları içinde en yüksek oy verme oranına sahiptir. Kalaycıoğlu’na göre de, (1983, s. 21-22) siyasal katılmanın, bir ölçüde bazı alışkanlıkların yerleşmesi ile oluşan bir olay olduğu unutulmamalıdır. Ayrıca, belli bir partiye eğilim duyma ve ona bağlanma siyasal katılmayı körükler. Oysa gençler genelde bir partiye bağlanmaktan kaçınırlar. Seçmen davranışı incelendiğinde, ilk kez oy verecek genç seçmenlerin ciddi bir oranda sandık başına gitmedikleri görülmektedir. Siyasal tercihlerin oy verme kararlılığını kazanması ancak ilerleyen yaşlarda olmaktadır. Dolayısı ile siyasal katılma yaş ilerledikçe de artmaktadır.

Bulgular incelendiğinde öğrencilerin azımsanmayacak bir oranda oy kullandıkları fark edilmektedir. Her iki demokrasi anlayışına sahip öğrenciler “her zaman” ve “genellikle” yanıtlarının toplamında %64.5 oranında oy kullanmaktadırlar. Sencer’in alan araştırmasında da (1974, s.100) 1969 seçimlerinde oy kullananların %74’ünün 21-49 yaş öbeğinde oldukları görülmektedir. Oy kullanmamaya kararlı olanlar arasında da gençlerin oranı düşüktür. Bu durum mevcut bulgular ile birbirini doğrulamaktadır.

Seçimlerde oy verme Çukurova Üniversitesi öğrencileri ve öğretim elemanları arasında da en çok tercih edilen siyasal katılım türüdür. Ancak görülmektedir ki oy kullanmama da özellikle öğrenciler arasında yaygın bir eğilimdir. Seçimlerin akademik dönem içinde yapılıyor olması ve bir kısım öğrencinin seçim kütüklerinin Adana dışında yaşamaları dolayısı ile memleketlerinde olması, bir çok öğrencinin doğal olarak seçimde oy kullanamıyor olmasına neden olmaktadır. Bunun dışında oy kullanmanın yasal zorunluluk olduğu Türkiye’de bu zorunluluğun özellikle gençler arasında çok tartışıldığı da bir gerçektir. Son yapılan 2002 seçimlerinde ise 8 milyon 600 bin seçmenin oy kullanmamış olması (Sabah gazetesi, 11.11.2003) farklı nedenlerle seçimlerin boykot edilmiş olduğunu da tartışmaya açmıştır. Bu nedenle oy kullananlar kadar kullanmayanların analizi de önemlidir. Barber (1995, s.181) oy vermenin “statik” bir “tercih belirtme eylemi” olduğunu belirterek, seçimlere katılmanın demokratik davranışın yalnızca alt boyutlarından biri olduğuna dikkat çekmektedir. Oysa katılım dünyayı görme biçimlerini değiştirecek katılımcılar gerektiren dinamik bir hayal gücü eylemidir. Oy verme, bir kafeteryada bir grup olarak bireysel zevklerine uyacak

siparişler konusunda tartışan bir grup insanı gözümüzün önüne getirir. Güçlü demokratik siyaset ise bir kafeteryada yeni mönüler düzenleyen, yeni yemek tarifleri icat eden ve hep birlikte paylaşabilecekleri ve vaktiyle kıyasıya kavgaya giriştikleri çatışan özel zevkleri aşacak bir kamusal zevk yaratma gayreti içerisinde yeni yiyecekler deneyen bir insan grubunu akla getirir. Ortak tartışma olmadan alınan kararların güçlü demokratik meşrulukları olamaz.

5.3.3. Ç.Ü. Öğrencileri ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Diğer İnsanları Bir Partiye Oy Verme Yönünde İkna Etme Düzeylerine Ait Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

İnsanları bir partiye oy verme yönünde ikna etme eylemi alanyazında bir siyasal katılım türü olarak belirtilmektedir (Eroğul, 1991). Çukurova Üniversitesi öğrencileri ve öğretim elemanlarının davranışları arasında görülen uyumlu sonuç, diğer insanları bir partiye oy verme yönünde her zaman ikna etmeye çalışanların daha çok militan demokratlar olduğudur. Bu çabanın anayasal düzene uyumlu olmayan partilere oy vermeyi düşünenlere karşı düzeni koruma kaygısı içinde yapıldığı tahmin edilebilir. Öğrenciler arasında bu tür sohbetlere öğretim elemanlarına göre daha az rağbet edildiği söylenebilir. Siyasal partiler ile ilgili tartışmaların siyasal kültürün bir getirisi olarak kırıncı sözlere neden olabileceği endişesi öğrencilerin görüşmelerde de hissettirdikleri bir durumdur. O nedenle öğrenciler %75.8 oranında birbirlerini kendi oy verdikleri partilere taraf etme konusunda etkin olmamaktadırlar. Öğretim elemanlarında bu oranın %57.5'e düşmesi yaşları ve deneyimleri dolayısı ile daha olgunca söyleşebildikleri ile açıklanabilir. Öğretim elemanlarının bu tür söyleşileri öğrencilere göre daha olağan bulmaları da söz konusu olabilir. Tourraine (2000) seçimlerde oy kullanan geniş bir kitlenin siyaseti tartışmaktan kaçınmalarını eleştirmekte ve böylesi toplumlarda serbest seçimlerin demokrasi açısından hiçbir işe yaramayacağını vurgulamaktadır. Toplamların bu tür tartışmalar yapabilmeleri için henüz yeterince olgunlaşmadığı yönündeki eleştirilere de karşı olan Tourraine, tüm yetkeci yönetimlerin toplumların olgunlaşmadığını ya da dışarıdan veya içeriden tehditlerle karşı karşıya olduğunu söyleyerek onları kandırdıklarını düşünmektedir. Tartışmaktan kaçınan bir toplum, demokratik yaşam biçimini yerleştirmenin önündeki en büyük engeldir.

Bu tür tartışmalara girişmenin sakıncalı görülmesinin bir nedeni de demokrasinin “uzlaşma” boyutuna verilen önemin “çatışma” boyutunun doğallığını

örtmesi ya da geri planda bırakmasıdır. Tourraine (2000, s.81) en güçlü demokrasinin, siyasal özgürlüğü tanımış, genel kapsamlı bir toplumsal karşıtlığa dayanan demokrasi olduğunu vurgulamaktadır. Örneğin, Batı geleneğinde sınıf çatışmalarının dayandığı demokrasi. Demokrasi yalnızca bir uzlaşma kültürüne indirgenemez. Çatışma demokrasinin ayrılmaz parçasıdır. Değişimler ancak çatışmalarla yaşanır. O nedenle çatışmalar bastırılmamalı yalnızca barışçıl ortamlar içinde, zarar vermeden yaşanması sağlanmalıdır.

5.3.4. Ç.Ü. Öğrenci ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Siyasal Parti Çalışmalarına Katılma Düzeylerine Ait Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Çukurova Üniversitesi öğrencilerinin ve öğretim elemanlarının siyasal parti çalışmalarına katılma düzeylerine ilişkin bulgular incelendiğinde, öğrencilerin ve öğretim elemanlarının demokrasi anlayışlarına göre siyasal parti çalışmalarına katılıp katılmamaları arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Türkiye’de genel olarak gözlemlenen siyasal parti çalışmalarına katılmama davranışı Çukurova Üniversitesi örneğinde de yaşanmaktadır. Öğrencilerin %86.8’i, öğretim elemanlarının % 85.6’sı siyasal parti çalışmalarına katılmadıklarını belirtmektedirler. Öğrenciler arasında siyasal parti çalışmalarına her zaman katılırim diyenler arasında özgürlükçü demokrasi anlayışına sahip olanların oranı %2.6, militan demokrasi anlayışına sahip olanların oranı ise %0.9’dur. Genellikle katılırim diyen öğrencilerin oranı ise özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyenler arasında %2.6 iken militan demokrasi anlayışını benimseyenler arasında %1.9’dur. Son derece az olan katılım içinde özgürlükçü demokratların üstünlüğü göze çarpmaktadır. Öğretim elemanları örneklemini içinde ise siyasal parti çalışmalarına her zaman katılırim diyen öğretim elemanı mevcut değildir. Genellikle katılırim diyen öğretim elemanlarının %6.3’ü militan, %2.3’ü özgürlükçü demokrasi anlayışını benimsemektedirler. Ara sıra siyasal parti çalışmalarına katıldıklarını söyleyen öğretim elemanlarının ise %9.4’ü militan demokrasi anlayışını benimsemiş, %2.3’ü özgürlükçü demokrasi anlayışını benimsemiştir.

Siyasal parti çalışmalarına katılanların sayıca bu kadar az olmasının siyasal kültür başta olmak üzere çok çeşitli nedenleri olabilir. 12 Eylül 1980 sonrasında 1995’e kadar siyasetin sivil topluma yasaklanmış olması bu nedenlerden biridir. Partiler halk

ile özellikle de gençler ile olan bağlarını büyük ölçüde kaybetmişlerdir. Bugün siyaset ile ilgilenen genç kesim kendini daha çok marjinal partilerde ifade etmekte, merkezdeki partilerin çalışmalarına ise daha çok orta yaş grubu rağbet göstermektedir. Güncel siyaseti izleyen, seçimlerde oy kullanan ama katılımcı eylemlere soğuk bakan vatandaş profiline nedenleri doğal olarak daha derinlerden de gelmektedir. Mert'e (1996) göre, Türk toplumunda siyasal hayatı kendi eyleminin bir sonucu olarak gören, iyi yönetim talebini etkin bir şekilde dile getiren, yönetim içinde sorumluluk üstlenen bir yurttaşlık kavrayışının temelleri atılamamıştır. Bunun nedeni hem Osmanlı'da hem Türkiye Cumhuriyeti'nde siyasal hakların tepeden inmecili bir tarzda verilmesinin yurttaşlarda yaygın bir edilgenlik duygusu yaratması olabilir. Bu edilgenlik koşulları altında, demokratikleşme talepleri, siyasal sistemi ve siyasetçileri odak alan bir eleştirelilik çerçevesiyle sınırlı kalmıştır. Yani konuşan ama yapmayan bir toplum yapısı söz konusudur (Akt: Doğanay, 2003, s. 160).

Vergin'e (1996) göre de Türkiye'de seçmenin genel olarak siyasete karşı ilgisizliği vardır ama Türkiye'de bizzat siyaset sınıfının kendisi de siyasetle meşgul olmamaktadır. Siyaset sınıfı siyasete ilgisiz olunca, seçmen topluluğunun ilgisizliği de doğal karşılanmalıdır. Siyasal partiler ile seçmenleri arasında kurulması gereken ideolojik bağ ortadan kalkmış, partiler kendi başlarına "siyaset sınıfı partileri" haline gelmişlerdir. (Akt: Doğanay, 2003, s. 154). Vatandaşlar seçim zamanı sandık başına gidip oy vermek dışında katılımcılık göstermemektedirler. Giddens, (2000, s. 85) halkın politikacılara olan güveninin geçen otuz yılda (1970–2000 arası) fazlaca düşüş kaydettiğini belirtmektedir. Bu doğal olarak siyasal partilere karşı da uzak durma sonucunu getirmiştir. Sivil toplum kuruluşlarının yükseliş göstermesi ile partilerin düşüş eğilimine girmesi rastlantı değildir. Halk, siyasetçileri güvenilmez bulmaktadır ama Giddens'a göre, demokrasiye olan bağlılıkta böylesi bir eğilim görülmemektedir. O zaman bundan yararlanmalı, demokrasinin yeterince yerine getirilmesi için çalışılmalıdır. Çeşitli yöntemler kullanılarak katılımcılığın artırılması mutlaka gereklidir. Çünkü "toplumsal eyleyenler, eylemlerine yön verme işini kendileri yapamıyor ve siyasal partilere bırakıyorlarsa temsili bir demokrasiden söz edilemez" (Tourraine, 2000, s.85).

5.3.5. Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Siyasal Mitinglere Katılma Düzeylerine Ait Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Bu başlık altında elde edilen bulgular, öğrencilerin ve öğretim elemanlarının siyasal mitinglere katılma düzeylerinin demokrasi anlayışlarına göre anlamlı bir biçimde farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek için kullanılmıştır. Demokrasi anlayışları ölçeği sonuçları öğretim elemanlarının öğrencilerinden daha özgürlükçü olduğu sonucunu veremekteyse de siyasal mitinglere katılma düzeyleri açısından öğrencilerde özgürlükçü demokrasiyi, öğretim elemanlarında ise militan demokrasiyi benimseyenlerin ağırlıkta olduğu gözlenmektedir. Kendilerini büyük oranda özgürlükçü demokrasi anlayışına yakın gören öğretim elemanları (Bulgulara göre öğretim elemanlarının %80'i, öğrencilerin %64,5'i özgürlükçü demokrasi anlayışını benimsemektedir) siyasal mitinglere katılma konusunda isteksizdir. Militan demokrasi anlayışına sahip olan öğretim elemanları %6.3 oranında genellikle siyasal mitinglere katıldıklarını bildirirken, özgürlükçü demokrasiyi benimseyen öğretim elemanlarında bu oran %3.1'dir. Ara sıra ve çok seyrek katılanların oranları da yine militan demokrasiyi benimseyenler lehinedir. Militan demokrasi anlayışını benimseyenler bu sıklık boyutlarında %12.5 oranında siyasal mitinglere gidiyor iken, özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyenler siyasal mitinglere %10.2 oranında katılmaktadırlar. Yani demokrasi anlayışlarının davranışa dönüşmesinde ve bir siyasal davranış olarak siyasal iktidarı etkileme çabasında militan demokrasi taraftarları daha etkilidirler.

Öğrencilere bakıldığında ise her sıklık boyutunda siyasal mitinglere katılan öğrenciler içinde özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyenlerin sayıca fazla olduğu göze çarpmaktadır. Siyasal mitinglere her zaman katılan öğrencilerin %3.1'i özgürlükçü demokrasiyi, %0.9'u militan demokrasiyi; genellikle katılanların %3.6'sı özgürlükçü demokrasiyi, %1.9'u militan demokrasiyi; ara sıra katılanların ise %5.2'si özgürlükçü demokrasiyi ve %6.2'si militan demokrasiyi benimsemektedirler. Öğrenciler arasında düşüncelerini davranışları ile ifade edenler daha çok özgürlükçü demokrasi anlayışına sahip olanlardır.

Ancak öğrenci ve öğretim elemanının sayıca fazla olan kısmı siyasal mitinglere katılmayanlardır. Öğrencilerin %81.2'si, öğretim elemanlarının %75'i siyasal mitinglere hiç katılmadıklarını belirtmişlerdir. Oysa siyasal mitingler dünyanın her

tarafında en fazla ses getiren ve etkileyiciliği en yüksek olan siyasal katılım etkinlikleridir.

Bir dönem, öğrenci derneklerinin siyasal toplumsallaşma üzerinde çok etkili olduğu 1960'lı ve 70'li yıllarda, yürüyüş, seçim toplantısı, miting gibi eylemlere öğrencilerin %59'unun dernek yöneticilerinin ise %85'inin katıldığı saptanmıştır (Ozankaya,1966). Bunlar Türkiye'nin en yoğun siyasal katılımcılığı yaşadığı zamanlardır. Ancak bu dönem siyasal katılımı yüksek kişilerin cezalandırılmaları ile sonlandırılmış ve siyasal mitinglere de olumsuz değer yüklemesi gerçekleştirilmiştir. Bugün, yazılı ve görsel basında mitinglerin olumsuz sahnelerinin ön plana çıkartılması, polisin katılımcılara aşırı güç kullanması, genellikle marjinal grupların alanlarda olması ortalama vatandaşın gözünü korkutmakta, bu korku katılımcılığı reddeden geleneksel kültür ile de birleşince insanlar büsbütün siyasal toplantı ve yürüyüşlerden çekinmektedir. Çukurova Üniversitesi öğrenci ve öğretim elemanlarının siyasal mitinglere düşük oranda katılım göstermesinin nedenleri düşünülürken bunlar da gözden uzak tutulmamalıdır.

5.3.6. Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Toplumsal-Siyasal Konularda İmza Kampanyası Düzenleme ve İmza Kampanyalarına Katılma (İmza Verme) Düzeylerine Ait Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Çukurova Üniversitesi öğrencilerinin ve öğretim elemanlarının demokrasi anlayışlarına göre toplumsal veya siyasal konularda imza kampanyası düzenleme düzeylerine ilişkin bulgulara göre, öğrencilerin %74.3'ü, öğretim elemanlarının %66.9'u şimdiye kadar bir imza kampanyasının düzenlenmesine katkıda bulunmamışlardır. Öğrencilerin %25.7'si, öğretim elemanlarının ise %33.1'i farklı sıklıklarda olmak üzere imza kampanyası düzenleyen gruplar içinde yer almıştır. Özgürlükçü demokrasi anlayışına sahip öğrencilerin militan demokrasi anlayışına sahip öğrencilere göre daha yüksek oranda olduğu görülmektedir. Her zaman imza kampanyası düzenleme etkinliklerinin içinde olduğunu belirten öğrencilerin %2.8'i özgürlükçü demokrasiyi, %0.5'i ise militan demokrasiyi benimseyen öğrencilerdir. Bu tür organizasyonların içinde genellikle olduğunu bildiren öğrencilerin %3.6'sı özgürlükçü, %2.3'ü militan, ara sıra imza kampanyalarının düzenlenmesine katıldıklarını söyleyen öğrencilerin %9.8'i özgürlükçü, %5.6'sı militan demokrasi

anlayışına sahiptir. İmza kampanyası düzenleme etkinliğine çok seyrek de olsa katıldığını belirten öğrencilerin ise %13.4'ü özgürlükçü demokrasi anlayışını, %9.9'u ise militan demokrasi anlayışını benimsemektedir. Öğretim elemanları arasında ise genellikle imza kampanyası düzenleyen organizasyonlar içinde bulunduğunu belirtenlerin %9.4'ü militan demokrasi anlayışına, %7.8'i ise özgürlükçü demokrasi anlayışına sahiplerdir. Şimdiye dek hiç imza kampanyası düzenlemediklerini ifade eden %66.9'luk öğretim elemanı kütlesinin %62.5'ini militan demokrasiyi, %68'ini de özgürlükçü demokrasiyi benimseyen öğretim elemanları oluşturmaktadır.

İmza kampanyalarının içerikleri itibarı ile genelde yerleşik düzen ve geleneksel siyasal kültür ile çatışıyor olması, bu kampanyaların düzenlenmesine insanların çok sıcak bakmamasını ve karışmak istememeleri sonucunu doğurmaktadır. Birçok toplumsal konuda yaşanan sorunlara karşı tepki verilmesi bir gereksinim olarak ifade edilse bile, etkili bir yöntem olan imza kampanyası düzenlemeye yanaşmamaktadır. Mitinglerde olduğu gibi bu siyasal katılım türünde de daha cesaretli olan marjinal gruplar varlık göstermekte, daha kalabalık gruplar izlemek ile yetinmektedir.

Bu başlık altında araştırılan bir başka konu da, öğrencilerin ve öğretim elemanlarının imza kampanyalarına katılıp katılmamaları ile demokrasi anlayışları arasında anlamlı bir farklılaşma olup olmadığıdır. İmza kampanyasına katılma (imza verme) etkinliği, yukarıda sözü edilen "imza kampanyası düzenleme" ile ilişkili olarak incelenebilir. Bu konudaki bulgulara genel olarak bakıldığında, imza kampanyasına imza vermek biçiminde bir katılımın, imza kampanyası düzenlemekten daha fazla tercih edildiği görülmektedir. İmza kampanyası düzenleyen öğrenciler örneklemin %25.7'sini oluştururken, düzenlenen bir imza kampanyasına imza veren öğrenciler örneklemin %58.3'ünü, imza kampanyası düzenleyen öğretim elemanları örneklemin %33.1'ini oluştururken, düzenlenen bir imza kampanyasına imza veren öğretim elemanları örneklemin %82.5'ini oluşturmaktadırlar. Özgürlükçü demokrasiyi benimseyen öğrenciler her zaman, genellikle, ara sıra veya çok seyrek de olsa imza kampanyalarına imza vermektedirler. İmza kampanyalarına her zaman imza veririm, diyenler arasında özgürlükçü demokrasiyi benimseyenler %7.8 oranındayken, militan demokrasiyi benimseyenler %0.9 oranındadır. Genellikle imza verenlerin ise %14.7'si özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyen, %4.2'si militan demokrasi anlayışını benimseyen öğrencilerdir. Öğretim elemanları arasında da her zaman ve genellikle aralıklarında imza kampanyalarına imza verenlerin çoğu özgürlükçü demokrasi yandaşlarıdır. Özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyen öğretim elemanlarının

%11.7'si düzenlenen imza kampanyalarına her zaman imza attıklarını belirtir iken, militan demokrasi anlayışını benimseyen öğretim elemanlarında bu oran %6.3'tür. İmza kampanyalarına genellikle katılan öğretim elemanlarının da %25'i özgürlükçü, %21.9'u militan demokrasi anlayışına sahiptir.

Görüldüğü gibi imza kampanyalarına imza vermek, katılımcı sayısının yüksek olduğu bir siyasal katılım türüdür. Kampanyayı düzenlemek, ona imza vermekten çok daha riskli bir iş olduğu için imza verenlerin sayısı düzenleyicilere oranla daha fazladır. Sayının kalabalık olması dayanışmayı ve bağlılığı doğurmaktadır. Bazı durumlarda siyasal kampanyaların öğrencilerin disiplin yönetmeliği gereği cezalandırılmasını doğurması öğrencileri bu konuda da çekimser yapmaktadır. O nedenle, katılımın ortaya çıkabilmesi için öncelikle katılımın teşvik edildiği, “vatan hainliği” olarak görülmediği bir hukuksal çerçevenin oluşturulması zorunludur (Eroğul, 1991). Barber (1995, s.55), katılımın olmadığı bir demokrasiyi “cılız demokrasi” olarak adlandırmaktadır. Katılımın olmadığı yerde yurttaşlar arasında dayanışma ve paylaşımın da olmayacağı, oysa siyasal yaşamın temelini insanların zorunlu karşılıklı bağımlılığının oluşturacağına dikkat çekilmektedir.

5.3.7. Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Siyasal Organizasyonlara Maddi Katkıda Bulunma Düzeylerine Ait Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Çukurova Üniversitesi öğrencilerinin ve öğretim elemanlarının demokrasi anlayışlarına göre siyasal organizasyonlara maddi katkıda bulunma düzeylerine ilişkin bulgular incelendiğinde, öncelikle siyasal organizasyonlara maddi katkıda bulunmanın öğrenciler ve öğretim elemanları tarafından rağbet edilmeyen bir siyasal katılım türü olduğu görülmektedir. Öğrencilerin %85.5'i, öğretim elemanlarının %72.5'i şimdiye dek bir siyasal organizasyona maddi yardımda bulunmadıklarını ifade etmişlerdir. Geri kalan kitlenin özellikleri ise özgürlükçü demokrasiyi benimseyenlerin militan demokrasiyi benimseyenlerden daha fazla bu katılım türünü uyguladığını göstermektedir.

Maddi katkıda bulunan öğrenciler içinde bunu her zaman yaptıklarını belirtenlerin %2.6'sı özgürlükçü demokrasiyi benimsemektedir, bu aralıkta militan demokrasi anlayışına sahip öğrenci bulunmamaktadır. Katkıyı genellikle yaptıklarını ifade edenlerin %1.8'i özgürlükçü, %0,9'u militan, ara sıra yaparım diyenlerin %5.2'si

özgürlükçü, %1.4'ü ise militan demokrasi anlayışını benimsemektedir. Öğretim elemanları içinde siyasal organizasyonlara maddi katkıda bulunanlara bakıldığında, her zaman katkıda bulunanlar arasında militan demokrasiyi benimseyenlerin bulunmadığını, %0.8 oranında özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyenlerin olduğu, genellikle katkıda bulunanların %5.5'inin özgürlükçü, %3.1'inin militan, ara sıra katkıda bulunanların %14.1'inin özgürlükçü, %9.4'ünün de militan demokrasi anlayışına sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Özgürlükçü demokratların destek verdiği siyasal organizasyonların merkezdeki partiler dışındaki marjinal partiler veya küçük boyutlu siyasal girişimler olduğu düşünülebilir. Bu gruplar nitelikleri dolayısı ile güçlü sponsorları olmadığından, daha çok öğretim elemanlarından veya yardımda bulunabilecek öğrencilerden aldıkları katkılar ile yaşamaktadırlar. Genellikle siyasal yelpazenin kenarlarında yer almalarının militan demokratların tepkilerini çektiği ve onlar tarafından desteklenmedikleri de tahmin edilebilir.

5.3.8. Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Propaganda Amaçlı Bildiri, Gazete vb. Dağıtma Düzeylerine Ait Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Çukurova Üniversitesi öğrenci ve öğretim elemanlarının demokrasi anlayışlarına göre propaganda amaçlı bildiri, gazete vb. dağıtma düzeylerine ait bulgular incelendiğinde, ilk dikkat çeken durum bu siyasal katılım türünün de diğerleri gibi gerek öğrenciler gerek öğretim elemanları açısından rağbet görmediğidir. Öğrenciler %94, öğretim elemanları ise %94.4 oranında şimdiye dek hiç böyle bir etkinlikte bulunmadıklarını belirtmişlerdir. 600 kişilik öğrenci örnekleminde 6 öğrenci (%1) her zaman bildiri, gazete vb. dağıtmaktadır ve onlar da özgürlükçü demokrasi anlayışına sahiptir. 160 kişilik öğretim elemanı grubunda ise yalnızca bir öğretim elemanı (militan demokrasi yandaşı) genellikle bu katılım türünü gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Sözü edilen siyasal katılım biçimini hiç gerçekleştirilmeyen öğrencilerin %96.7'si militan demokrasi anlayışını, %92.5'i özgürlükçü demokrasi anlayışını benimsemektedir. Öğretim elemanları boyutuna bakıldığında ise, militan demokrasiyi benimseyen öğretim elemanlarında bu oran %96.9, özgürlükçü demokrasiyi benimseyenlerde %93.8'tir. Arada anlamlı bir fark olmasa da özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyenler lehine bir durumdan söz edilebilir.

Merkezde yer edinen düşüncelerin genelde böyle bir propagandaya gerek duymaması, bildiri ve gazetelerin daha çok marjinal siyasi örgütlenmeler veya sendikalar tarafından tercih edilmesi yukarıdaki durumun nedeni olarak görülebilir. “Aşırı” bulunan gruplar tarafından çıkartılan bu tip bildiri ve gazetelerin dağıtımı da ancak bu gruplara sadık öğrenciler tarafından yapılıyor olabilir. Siyasi görüşleri merkezde bulunan öğrencilerin bu konudaki tutumları, en fazla dağıtılanları okumak ile sınırlıdır. Ayrıca öğrencileri çevreleyen disiplin yönetmeliğinin de bu yönde caydırıcı rol oynadığı gözden uzak tutulmamalıdır. Yükseköğretim Kurumları Öğrenci Disiplin Yönetmeliği’nin 8. maddesinin c fıkrası gereğince yükseköğretim kurumu içinde siyasi faaliyetlerde bulunmak, f fıkrası gereğince de yükseköğretim kurumu içinde bildiri dağıtmak, afiş yapıştırmak, pankart asmak, yükseköğretim kurumundan bir haftadan bir aya kadar uzaklaştırma cezasını gerektiren bir disiplin suçudur. Ayrıca aynı yönetmeliğin 10. maddesinin c fıkrasında yükseköğretim kurumlarında siyasi veya ideolojik amaçlı bildiri, afiş, pankart, bant ve benzerlerini bulundurma... yükseköğretim kurumundan çıkarma cezasını gerektiren disiplin suçlarından birisi olduğu belirtilmektedir. Doğanay, Çuhadar ve Sarı (2005) tarafından yapılan çalışmada Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi son sınıf öğrencilerinin %41.4’ü, disiplin yönetmeliğinin siyasal katılım açısından kendilerini etkilediğini ifade etmişlerdir. Öğretim elemanları arasında dağıtılan bildiri ve gazetelerin ise daha çok sendikalara ait broşürler veya ulusalcılığa çağrıda bulunan gazete, dergi vb. oldukları tahmin edilebilir.

Bu tür bildiri ve gazetelerin içerdikleri düşüncelerin, merkezdeki görüşleri paylaşmamaları nedeni ile “aşırı” olarak nitelendirilmesi, bu bildirileri, gazeteleri dağıtan ve okuyanların “farklı” görülmesine neden olmaktadır. Çukurova Üniversitesi örneğinde yaşandığı gibi “farklı” öğrenciler de sürekli kendilerine “alternatif” yaşam alanları (rektörlük derslikleri önündeki alanın bu öğrenciler tarafından sahiplenilmesi gibi) yaratmaya çalışmaktadırlar. Turan (1995, s.30) Türkiye’de yaşayan insanların çoğunun “toplum” deyince, herkesin kişiliğini topluluk içinde bulduğu, topluluk dışında kendini algılayamadığı bir bütünü anladıklarını söylemektedir. O nedenle de farklılıkların aleni olarak ifade edilmesinin cemaat birlikteliğini ve dayanışmasını olumsuz etkilediği düşünülmektedir. Farklılaşmanın ifadesine karşı takınılan olumsuz tavırların altında, farklılaşmanın dile getirilmesinin bölücü bir eylem olduğu değerlendirilmesi ve bölünme korkusu yatmaktadır. Bölünme endişeleri düşünce özgürlüğünü de sınırlamaktadır. Ülkemizde, toplum ortalamasından sapan davranış ve görüşler bir demokraside olması gerekenden daha az hoşgörü ile karşılanmaktadır.

Yasal ve siyasal hoşgörüsüzlük yüksek orandadır. Ayrıca görüş ve düşünüşü toplumun çoğunluğunun görüş ve düşünüşünden farklı olan kişiler toplum üyeliğinden dışlanmak tehlikesi içindedirler. Bu anlayışın birey üzerinde kurduğu ağır toplumsal baskının, bireyin düşüncesini özgürce ifade etmesi varsayımı üzerine kurulu siyasal demokrasi ile uyumlu olmadığı açıktır.

Son yıllarda üniversite öğrencileri arasında etnik ve dinsel kimlikler de daha fazla rol oynamaya başlamıştır. “Aşırı” bulunan grupların bir bölümünde etnik milliyetçilik ya da mağdur görülen etnik gruplar ile dayanışma içinde olma davranışları gözlenmektedir. Üstel’e göre (1999, s.25 ve devamı), özellikle toplumun ekonomik açıdan en dezavantajlı kesimleri, tarihsel nedenler ile kendilerini bir bütün olarak daha az avantajlı hisseden bir etnik gruba da ait olduklarında, etnik kimlik daha ısrarla savunulmaktadır. Aslında yurttaşlık bilinci ulusal entegrasyonun sağlanmasında temel bir rol yüklenmiştir. Ancak Üstel bu konuda hatalar yapıldığını düşünmektedir. Üstel’e göre, son yıllarda giderek yükselen kimlik taleplerinin ardında, resmi yurttaş profilinin yarattığı tepki bulunmaktadır. Devletin yurtseverlik, sadakat, özveri gibi erdemlerle bütünleşen ve birey karşısında devletin bekasına öncelik veren “militan yurttaşlık” yorumuna karşı geliştirilecek her türlü sorgulamayı kendi varlığına karşı bir tehdit olarak algılaması, yurttaşlık temelinde gelişebilecek hak taleplerini kimlik taleplerine dönüştürmüştür. Devlet tarafından olumlu bulunan “militan yurttaşlık” anlayışına karşı sivil toplumda da yalnızca ait olduğu topluluğa mutlak aidiyet, bağımlılık anlamında bir üyelik refleksi gelişmektedir. Türkiye’de resmi yurttaş profilinin militan bir yurttaşlık anlayışına dayanması ve söz konusu militanlığın sonsuz bir fedakarlık ile anlam kazanması, giderek karşıt durumları da ortaya çıkartmıştır. Ne yazık ki karşıt düşünceler de resmi düşünce kadar otoriterdir ve sonuçta her ikisi de otoriter kültürün inşasında birlikte çalışmaktadır.

Benzer bir başka durum, dinsel kimliklerin vatandaşlık kimliğinin üstüne çıkmasında yaşanmaktadır. Osmanlı döneminden bu yana devam eden dinsel bağlılık Türkiye’de bugün de çok etkilidir. Partilerin dinsel-siyasal içerikli söylemleri halk üzerinde büyük etkiye sahiptir. Çarkçı’nın (2001) Bingöl’de seçmen davranışlarında dinin fonksiyonu üzerine yaptığı bir araştırmada sorulara yanıt verenlerin %24’ü oy verirken üyesi olduğu cemaatten etkilendiğini söylemiştir. TESEV’in 1999’da yaptığı araştırmaya göre de Türk seçmeni merkezden sağa kaymaktadır. Bu araştırmada görüşülen kişilerin %35,4’ü kendilerini önce Müslüman, %33,9’u öncelikle T.C. vatandaşı olarak tanımlamışlardır (Akt. Erdoğan, 2003). Üstel’e göre (2004, s. 293)

Türkiye’de 1985 sonrası dönemin “Vatandaşlık Bilgisi” ders kitapları, İslamiyet ile güçlendirilmiş etno-kültürel yurttaşlığı hakim kılmaya çalışmaktadır. Dil, din ve ırk birliğine dayalı özcü bir kimlikten hareket ile bir siyasal proje inşa edilmek istenmektedir.

5.3.9. Ç.Ü. Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Toplumsal-Siyasal İçerikli Panel, Konferans vb. Düzenleme veya Bu Tür Etkinliklere Konuşmacı Olarak Katılma Düzeylerine Ait Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Örneklemdaki öğretim elemanlarının %73.1’i şimdiye dek toplumsal ya da siyasal içerikli panel, konferans vb. düzenlemediklerini belirtmişlerdir. Bu tür çabalar genelde tek başına değil bir grup ile birlikte yapıldığı için öğretim elemanlarının %73.1’inin şimdiye dek bu tür düzenlemeler yapan gruplar içinde bulunmadıkları söylenebilir. “Hayır” yanıtını veren öğretim elemanlarının %75’i militan, %72.7’si özgürlükçü demokrasi anlayışına sahiptirler. “Her zaman” yanıtını yalnızca bir öğretim elemanı vermiştir ve o da özgürlükçü demokrasi anlayışını benimsemektedir. “Genellikle” bu tür düzenlemeler içinde bulunduklarını söyleyen öğretim elemanlarının ise %15.6’sı militan, %7’si özgürlükçü demokrasi anlayışına sahiptir. “Ara sıra” toplumsal-siyasal içerikli panel, konferans vb. etkinlikleri düzenleyen öğretim elemanlarının oranı düzenleyiciler içindeki en kalabalık gruptur. %10.6’lık bu grubun %12.5’lik bölümünü özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyenler, %3.1’lik kesimini de militan demokrasi anlayışını benimseyen öğretim elemanları oluşturmaktadır.

Panel, konferans vb. katılım türünün başlığının “toplumsal-siyasal” içerikli olması bunun dışındaki konularda düzenlenen toplantıları akla getirebilir. Düzenlenen panel veya konferansların siyasal içerikli olmaması bunları düzenleyenlerin siyasal katılımı az olan insanlar olacağı şeklinde bir tahmine yol açmamalıdır. Baykal (1970, s.30), toplumsal hayatın siyasal olmayan yönlerine aktif bir biçimde katılan kimselerin, gerekli olduğunda oldukça yüksek bir siyasal katılma düzeyi gösterdiklerini belirtmektedir. Örneğin, herhangi bir derneğin üyesi olan kimseler çeşitli alanlarda da aktif bir rol oynamaktadırlar; siyasal toplantılara katılmaktadırlar, daha çok kitap okudukları ve daha geniş arkadaş çevresine sahip oldukları görülmektedir. Benzer bir saptama Erdoğan tarafından yapılan bir araştırmada da vurgulanmaktadır (tarihsiz). Sivil etkinliklere katılımı yüksek olanlar (okul kulüpleri ya da kollarda görev alma,

gönüllü yardım faaliyetlerine katılma gibi), siyasal etkinliklere katılma eğilimini diğerlerine göre daha fazla göstermektedir.

Çukurova Üniversitesi öğretim elemanlarının toplumsal-siyasal içerikli konferans, panel vb. düzenleme düzeyleri ile ilgili bulgular ile bu tür etkinliklere konuşmacı olarak katılma düzeylerine ait bulgular karşılaştırıldığında, konuşmacı düzeyindeki katılımın daha yüksek olduğu görülmektedir. Bir organizasyon gerçekleştirmenin zorlukları gönüne alındığında daha anlaşılır hale gelen bu duruma göre, öğretim elemanlarının %73.1'inin şimdiye dek hiç toplumsal ya da siyasal içerikli panel, konferans vb. düzenlememiş olmalarına karşın %43.1'i düzenlenen etkinliklere konuşmacı olarak katılmıştır. Bu durum, böyle etkinliklerin düzenlenmesinde yaşanan çeşitli sıkıntılar dolayısı ile (maddi, yasal, vb.) öğretim elemanlarının geride kalmak istemeleri ve üniversite dışı kurumların düzenlemeyi yapmaları halinde ise öğretim elemanlarının konuşmacı olarak katılmaya istekli oldukları biçiminde açıklanabilir. Ancak konuşmacı olmanın yalnızca öğretim elemanına bağlı olmadığını, toplumsal ya da siyasal içerikli panel, konferans vb. düzenleyenlerin “konuşmacı” tercih etmede kullandıkları ölçütlerin de önemli olduğu unutulmamalıdır.

“Her zaman” konuşmacı olarak katılan öğretim elemanı tüm örneklem içinden bir kişidir ve militan demokrasi anlayışını benimsemektedir. Bu tür etkinliklere “genellikle” konuşmacı olarak katılan öğretim elemanlarının %21.9'u militan demokrasi anlayışını, %8.6'sı ise özgürlükçü demokrasi anlayışını benimsemektedir. “Ara sıra” konuşmacı olarak katılanların oranlarına bakıldığında da %21.9'un özgürlükçü demokrasi, %3.1'in militan demokrasi anlayışına yakın olanlardan oluştuğu görülmektedir.

5.3.10. Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Toplumsal-Siyasal İçerikli Panel, Konferans vb. Dinleyici Olarak Katılma Düzeylerine Ait Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Toplumsal veya siyasal içerikli paneller, konferanslar, vb. öğrencilerin %81.8'inin dinleyici olarak katıldıklarını belirttikleri etkinliklerdir. Hiç katılmayan öğrencilerin oranı %18.2'dir ve bu oranın %26.8'ini militan demokrasi, %13.4'ünü özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyenler oluşturmaktadır. Etkinliklere katılan öğrencilerde özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyenler lehine anlamlı bir farklılaşma görülmektedir. “Her zaman” dinleyici olarak katıldıklarını ifade eden

öğrencilerin %10.1'i özgürlükçü, %4.2'si militan, "genellikle" katılanların %23.5'i özgürlükçü, %18.3'ü militan, "ara sıra" katılanların ise %37.2'si özgürlükçü, %32.9'u militan demokrasi anlayışını benimsemektedir. Yani özgürlükçü demokrasi anlayışına yakın olan öğrenciler, militan demokrasi anlayışına yakın olanlara oranla toplumsal ve siyasal olayların konuşulup tartışıldığı ortamların daha çok içindedirler. Bulgulardan anımsanacağı gibi, güncel siyaseti izleme oranları da militan demokrasiyi benimseyenlerden daha yüksek olan özgürlükçü demokrasiyi benimseyen öğrenciler, bu durum ile uyumlu olarak karşılımlarına çıkan fırsatları değerlendirmekte ve siyaseti katıldıkları toplumsal veya siyasal içerikli panel, konferanslar aracılığı ile de izlemektedirler.

Öğretim elemanlarının toplumsal veya siyasal içerikli panel, konferanslara katılma oranları %90.6'dır. Bu tür etkinliklere yalnızca %9.4'lük bir kesim katılmamaktadır ve bu kesimi de militan demokrasi anlayışını benimseyen öğretim elemanlarının %18.8'i ile özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyen öğretim elemanlarının %7'si oluşturmaktadır. Oluşturulan çapraz tabloya göre, toplumsal veya siyasal içerikli panel, konferans ve benzeri etkinliklere her zaman katılan öğretim elemanlarının %9.4'ü militan, %7'si özgürlükçü, etkinliklere genellikle katılanların %35.9'u özgürlükçü, %31.3'ü militan, etkinliklere ara sıra katıldıklarını belirtenlerin %40.6'sı özgürlükçü, %25'i ise militan demokrasi anlayışını benimseyen öğretim elemanlarıdır.

Üniversite öğrencilerinin ve öğretim elemanlarının toplumsal ve siyasal etkinlikleri büyük çoğunlukla izliyor olmaları, üniversitenin demokratik vatandaş yetiştirme işlevini yerine getirmesi açısından son derece önemlidir. Habermas'ın da belirttiği gibi (1992, s. 4) üniversitede araştırma ve öğrenim, yalnızca teknolojik olarak kullanılabilir bilginin üretimi ve aktarımı üzerine olamaz, olmamalıdır. Üniversite, öğrencilerini demokratik düzenin güvenilir yurttaşları olacak şekilde eğitime hedefine de sahip olmalıdır. Ancak manzaraya "siyasal katılım" açısından yaklaşıldığında, siyasal olayları izlemenin (basın ya da konferanslar, açık oturumlar vb. yolu ile) yalnızca siyasal yaşamdan haber alma sonucunu doğuracağını, izleyici olan kişinin siyasal haber tüketicisi olmaktan daha ileri gidemeyeceğini de bilmek gerekir (Baykal, 1970, s. 33).

5.3.11. Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre İnternet Sitelerindeki Güncel Siyaset Anketlerine Katılma Düzeylerine Ait Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Araştırma kapsamında, öğrenci ve öğretim elemanlarının internet sitelerinde yer alan güncel siyaset anketlerine katılma düzeyleri ile demokrasi anlayışları arasında bir farklılaşmanın varlığı da irdelenmiştir. Öğrenciler ve öğretim elemanları açısından istatistiksel olarak anlamlılığın bulunamamasına karşın, sonuçlar incelendiğinde özellikle öğrenciler arasında özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyenler lehine bir durum göze çarpmaktadır. Özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyen öğrencilerin %5.9'u her zaman, %8'i genellikle, %13.7'si ara sıra internet anketlerinde siyasal düşüncelerini belirtmektedir. Bu oran militan demokrasiyi benimseyen öğrenciler için daha düşüktür. Bu öğrencilerin %2.8'i her zaman, %6.1'i genellikle, %11.3'ü ara sıra anketlere katıldıklarını ifade etmişlerdir.

Öğretim elemanlarında internetteki siyasal anketlere katılma oranı öğrencilere göre çok daha yüksektir. Öğrencilerin %34.8'i, öğretim elemanlarının %61.2'si bu katılım türünü kullanmaktadır. Öğretim elemanlarının ellerindeki olanakların öğrencilerden daha geniş olduğu düşünülürse bu farkın bir nedeni de maddi, fiziksel koşullar olarak görülebilir. Öğretim elemanları içinde bu tür katılımı "her zaman" gerçekleştirenlerin oranı militan demokrasi anlayışını benimseyenler lehinedir. Bu boyutta, militan demokrasi anlayışını benimseyen öğretim elemanlarının oranı %12.5 iken, özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyenlerin oranı %4.7'de kalmaktadır. Anketlere genellikle katıldığını bildirenlerin %14.1'i özgürlükçü, %9.4'ü militan, ara sıra katılanların %31.3'ü özgürlükçü, %25.8'i militan demokrasi anlayışına sahiptir.

İnternet, günümüzde üniversite öğrencisi ve öğretim elemanları için çok kolay ulaşılabilecek bir teknolojidir ve hemen herkes tarafından da kullanılmaktadır. İnternet sitelerinde arama yapan kişiler bir çok sitede anketlerle de karşılaşmaktadırlar. Daha çok haber sitelerinde yer alan anketlerde güncel siyasal gelişmeler karşısında katılımcıların düşünceleri sorulmakta ve o ana dek alınan sonuçlar bildirilmektedir. Doğrudan demokrasinin belki de en kolay uygulanabilen bir türü olma yolunda ilerleyen internet anketleri Türkiye toplumunun genelinde de ilgi görmektedir. 2003 yılında yapılan bir araştırma (Erdoğan, 2003) Türk toplumunda gençlerin %4,3 oranında internet sitelerindeki siyasal anketlere katıldıklarını göstermektedir. Rakamın küçük olmasına rağmen etkileyici yanı diğer bir çok katılım türünün de zaten %10'un altında

rağbet görmesinden kaynaklanmaktadır. Örneğin, çok uzun yıllardan bu yana bilinen “siyasal mitinglere katılmak” ile birkaç yıldan beri yaşantımıza giren “internet anketlerinde görüş bildirmek” etkinlikleri, aynı oranlarda ilgi görmektedir. Bu internet açısından büyük bir başarı olarak değerlendirilebilir. Bu tür anketlerde kişisel bilgilerin verilmek zorunda kalınmaması, başkaları tarafından görülmek endişesinden uzak olunması, genelde tercihlerin bir diğer kişinin etkilemesinden uzak, yalnız iken yapıyor olunması kişi açısından avantaj yaratmaktadır. Alanlarda yapılan toplu eylemlerin insanlarda daha fazla çekingenlik yaratabileceğini tahmin etmek zor değildir.

5.3.12. Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Gazete Haber ve Yorumlarına Karşı Kişisel Düşüncelerini (Yazılı Olarak) Aktarma Düzeylerine Ait Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Araştırma bulguları incelendiğinde, Çukurova Üniversitesi öğrencilerinin %75.3, öğretim elemanlarının ise %54.4 oranda bu güne kadar beğendikleri ya da tepki duydukları gazete haber ve yorumlarına karşı gazetelere, yazarlara, kişisel düşüncelerini yazılı olarak aktarmadıkları, tepkilerini göstermedikleri anlaşılmaktadır. Öğrenci örnekleminde, bu katılım türünü kullandığını belirten %24.7’lik kesim, dağınık bir görüntü sergilemektedir. Düşüncelerini her zaman aktardıklarını söyleyen %1.3 (5 öğrenci) özgürlükçü demokrasi anlayışını benimsemektedir. Düşüncelerini aktarma eylemini genellikle gösterenlerin %4.2’si militan, %3.1’i özgürlükçü, ara sıra bu eylemi yaptıklarını bildirenlerin de %10.1’i özgürlükçü, %8.9’u militan demokrasi anlayışına yakın konumdadır. Öğretim elemanları arasında ise beğendikleri ya da tepki duydukları gazete haber ve yorumlarına karşı gazetelere, yazarlara, kişisel düşüncelerini yazılı olarak aktaranların oranı %45.6’dır. Bu davranışı her zaman gösterdiğini ifade edenlerin %2.3’ü (3 öğretim elemanı)özgürlükçü demokrasi anlayışını tercih etmektedir. Düşüncelerini genellikle veya ara sıra aktaranlarda ise durum militan demokrasiyi benimseyenler lehinedir. Genellikle diyenlerin %12.5’i militan, %10.2’si özgürlükçü, ara sıra diyenlerin %21.9’u militan, %18’i özgürlükçü demokrasi anlayışını benimsemektedir.

Siyasal katılma, yönetilenlerin kendileri ile ilgili kararların alınmasına etkiye bulunma çabalarını içeren bir süreçtir. Siyasal katılma biçimlerinin fazlalığı, onları çok kişinin kullanması ve seçim dönemleri dışında da bu yollara sıkça başvurulması, demokrasileri, demokrasi olmayan yönetim biçimlerinden ayıran önemli bir özelliği

oluşturur. Siyasal katılma ile hem yurttaş siyasal kararları etkileyebilir, hem de siyasal karar alma durumundakilerin yurttaşın tepkisini değerlendirmeleri mümkün olabilir. Basın bu alanda çok etkili bir araçtır. (Kalaycıoğlu, 1997, s.147). Gazete haber ve yorumlarına karşı kişisel düşüncelerini yazılı olarak aktarmak özellikle internet ile son derece kolay bir biçim almıştır. Ancak insanın düşündüğünü yazması ve bunu bir tepki olarak açıklaması, bu davranışı hoş gören ve destekleyen kültürel yapılarda çok daha rahat gerçekleşmektedir.

5.3.13. Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Devlet Yetkililerine Eleştiri/Takdir Mektubu Yazma Düzeylerine Ait Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Devlet yetkililerine eleştiri ya da takdir mektubu yazmak, gerek öğrenciler gerek öğretim elemanları tarafından tercih edilmeyen bir katılım türüdür. Öğrencilerin %13.7’si, öğretim elemanlarının %32.5’i devlet yetkililerine olumlu ya da olumsuz görüşlerini belirttikleri mektuplar yazdıklarını belirtmişlerdir. Bu grubun dışında kalan büyük çoğunluk ise devlet yetkililerine hiç mektup yazmamıştır. Öğrencilerin demokrasi anlayışlarına göre bir inceleme yapıldığında, her zaman mektup yazarım diyen özgürlükçü ve militan demokrasi anlayışlarını benimseyen öğrenci oranlarının eşit (%0.5) olduğu görülmektedir. Genellikle yazdığını söyleyenler içinde %1.3 özgürlükçü demokrasiyi, %0.9 oranında da militan demokrasiyi yakın bulanlar vardır. Öğretim elemanlarında devlet yetkililerine eleştiri ya da takdir mektubunu her zaman yazdıklarını söyleyenlerin %3.1’i militan demokrasi, %2.3’ü özgürlükçü demokrasi, genellikle yazarım diyenlerin %12.5’i militan demokrasi, %3.9’u özgürlükçü demokrasi taraftarıdır.

Türkiye’de yaşayan insanların “yazma” eylemine soğuk baktıkları çok zaman dile getirilmektedir. Yazar Buket Uzuner, Türkiye’de okuma-yazmayı bilmenin çoğu kez “okur ama yazmaz” anlamına geldiğini belirtmektedir. Uzuner’e göre (Cumhuriyet, 2005) hele mektup yazmak Osmanlı’dan beri bir Türk- Müslüman geleneği, alışkanlığı değildir. Yazmayı sevmemek dışında, siyasal iktidarı eleştirmek, sorgulamak da geleneksel siyasal kültüre uygun olmayan bir tavidir. Düşünceler olumlu iken, yazmayı sevmemek bir engel oluşturmakta, düşünceler olumsuz iken devleti eleştirmekten kaçınmak, mektup yazmayı engellemektedir. Sonuçta her iki durumda da düşünceler kağıda dökülmemekte, kişiler pasif kalmaktadır.

5.3.14. Ç.Ü. Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Toplumsal Konularda Bilgilenmek İçin Yetkililere Dilekçe Verme Düzeyleri

Öğretim elemanlarının %40'ı bir siyasal katılım türü olarak toplumsal konularda bilgilenmek için yetkililere dilekçe ile başvurduklarını ifade etmişlerdir. Ancak öğretim elemanlarının %60'ı bu katılım türünün hiç denememişlerdir. Dilekçe veren öğretim elemanlarının demokrasi anlayışları incelendiğinde militan demokrasi anlayışına sahip olanların lehine bir manzara görülmektedir. Her zaman dilekçe veririm diyenlerin %3.1'i militan, %1.6'sı özgürlükçü, genellikle dilekçe veririm diyenlerin %12.5'i militan, %7.8'i özgürlükçü demokrasi anlayışını benimsemektedir. Militan demokrasi anlayışını benimseyen öğretim elemanları dilekçe haklarını daha sık kullanmaktadırlar. Bu konuda militan demokrasi anlayışına yakın olanların, özgürlükçü demokrasiyi benimseyenlere göre vatandaşlık haklarının daha fazla bilincinde oldukları söylenebilir.

Dilekçe hakkı anayasal bir haktır ve 1982 Anayasası'nın 74. maddesinde düzenlenmiştir. Vatandaşların kendileri ile veya genel olarak toplumsal konular ile ilgili dilek ve şikayetlerini yetkili makamlara, TBMM'ne yazılı olarak iletmeye hakları vardır. Üstelik bu başvuruların ivedi olarak yanıtlanması da anayasal bir koşuldur (Gözübüyük, 1995, s.222). Ancak bu hak Çukurova Üniversitesi öğretim elemanlarının %40'ı tarafından kullanılmamaktadır. Bu sonucun toplumsal konulardaki duyarsızlık ile açıklanmasından ziyade yöntem ile ilgili sıkıntı olduğu düşünülebilir. Tablo 20, 21 ve 22'deki bulgular, sorunların yazılı olarak aktarılması üzerine kurgulanmıştır ve büyük olasılıkla da sorunlar bilinmekte, üzerinde konuşulmakta ama yazıya dökülüp aktarılamamaktadır. Bu da kuşkusuz yazılı kültürün ne kadar benimsendiği ile ve siyasal kültürün bu konudaki etkisi üzerinden tartışılmalıdır. Ayrıca, insanlar yetkililerin sorun çözücü davranmayacaklarını düşündükleri için de bu yollara başvurmuyor olabilirler.

5.3.15. Ç.Ü.Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Toplumsal Amaçlı Olarak Devlet Yetkililerini Ziyaret Etme Düzeyleri

Bu bölümdeki son bulgular, Çukurova Üniversitesi öğretim elemanlarının demokrasi anlayışlarına göre, toplumsal amaçlı olarak devlet yetkililerini ziyaret etme etkinliğini irdelemektedir. Öğretim elemanlarının %71.9'u daha önce hiç, toplumsal amaçlı olarak devlet yetkililerini ziyaret etmemişler veya ziyaret eden bir grubun içinde

olmamışlardır. Geriye kalan %28.1'e bakıldığında, bu tür ziyaretleri her zaman yaptığını bildiren bir öğretim elemanı görülmektedir (%3.1) ve o da militan demokrasi anlayışına sahiptir. Yine militan demokrasiyi benimseyen öğretim elemanlarının %9.4'ü genellikle bu tür ziyaretlerde bulunduklarını bildirmişlerdir. Özgürlükçü demokrasiye yakın olanlar ise aynı sıklık durumunda %5.5 oranındadırlar. Militan demokrasiyi benimseyenlerin %9.4'ü, özgürlükçü demokrasiyi benimseyenlerin %10.2'si de ara sıra ziyaretlere katılmaktadır.

Araştırmanın, kendilerine ulaşabilme zorluğundan dolayı, yönetici konumundaki öğretim elemanlarından çok, olmayanları kapsamaması, bulgular açısından doğal bir sınırlılık yaratmış olabilir. Çünkü yöneticilerin devlet yetkilileri ile, yüksek bürokratlar ile görüşebilmeleri büyük olasılıkla daha mümkündür. Kalaycıoğlu (1983, s. 31), meslek statüsü yüksek olan bireyin, özel bir ortamın üyesi durumunda olduğunu belirtmektedir. Bu ortamın içindeki haberleşme ve ilişkiler ağı ise bireylerin kolaylıkla üst düzey bürokratlar ile kendisini aynı düzeyde görmesini sağlayacaktır. Çünkü aynı “dili” konuşmaktadırlar, benzer zevkleri, ortak arkadaşları ve deneyimleri mevcuttur. Dolayısı ile bürokratlar ile temasta yüksek statüdekiler, düşük statüdekilere oranla daha avantajlı durumdadırlar. Ayrıca yüksek sosyo-ekonomik statüye sahip olanların toplumdan en fazla nimeti temin ediyor olmaları nedeni ile toplumdaki yerlerini korumak ve sürdürmek için siyasal olayları yakından izlemeleri ve karar mercilerini ve karar sürecini etkilemeye çalışmaları beklenen bir durumdur.

5.4. Ç.Ü. Öğrencileri ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışları ve Örgütlülük Düzeyleri Arasındaki Etkileşimin Tartışılması ve Yorumlanması

Bu bölümde Çukurova Üniversitesi öğrencilerinin ve öğretim elemanlarının örgütlülük düzeyi ile demokrasi anlayışları arasındaki farklılaşmaya ilişkin bulgular tartışılmış ve yorumlanmıştır.

5.4.1 Ç.Ü. Öğrencileri ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Siyasal Partiye Üyelik Düzeyleri ile İlgili Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Çukurova Üniversitesi öğrencilerinin ve öğretim elemanlarının demokrasi anlayışlarına göre siyasal partiye üyelik düzeyleri ile ilgili bulgular incelendiğinde, öğrencilerin %95.7'sinin, öğretim elemanlarının %98.8'inin siyasal partiye üye olmadıkları görülmektedir. Siyasi partiye üye olan öğrencilerin %5.2'si özgürlükçü

demokrasi anlayışını, %2.8'i militan demokrasi anlayışını benimsemektedirler. Öğretim elemanları içinde siyasi partiye üye iki kişi bulunmaktadır ve onlar da özgürlükçü demokrasi anlayışını benimsemektedir. Siyasal parti üyeliğinde, özgürlükçü demokrasiyi benimseyenler lehine bir durum görülmekteyse de üyeliklerde bu kadar düşük oranların söz konusu olması demokrasi anlayışından daha çok siyasal örgütsüzlüğün bir sorun olduğunu göstermektedir.

Örgütlülük düzeyinin düşük olması Türkiye için yeni bir olgu değildir. Ozankaya (1966) siyasal ilginin çok yoğun olduğu zamanlarda dahi siyasal parti üyeliğinin çok düşük olduğundan söz etmektedir. Sencer'in (1974, s. 194) araştırmasında toplum genelinde siyasal partiye üyelik %4.8 oranında çıkmıştır. 2003 yılında yapılan bir araştırmada (Erdoğan, 2003) Türk gençliğinde siyasal parti üyeliğinin %8.3 oranında olduğu belirtilmiştir. Bunlar son derece düşük sayılardır. Türkiye'de yaşayan insanlar, kendi oluşturdukları siyasal örgütler aracılığı ile siyasal süreçleri etkileyebileceklerine inanmamaktadırlar. Yurttaşların siyasal düzeni etkileyebileceklerine inanmamaları ve kendilerini siyasal yönden güçsüz görmeleri siyasal etkinlik duygusunun olmadığını veya çok düşük düzeyde olduğunu göstermektedir. Siyasal etkinlik duygusu, aynı zamanda devletin, bireysel isteklere karşı duyarlı ve açık olduğuna inanmayı gerektirir. Görünen odur ki, Türkiye'de bu inanç da sağlanamamıştır (Alkan, 1998, s. 40). Büyük olasılıkla bir yandan siyasal kültürün diğer yandan siyasal etkinlik duygusundaki zayıflığın ve politikacılara olan güvensizliğin sonucu olarak toplumun genelinde siyasal parti üyeliği konusunda isteksizliğin hakim olduğu söylenebilir.

5.4.2. Ç.Ü. Öğrencileri ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Bir Derneğe Üyelik Düzeyleri ile İlgili Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Bu başlık altında edinilen bulgulara göre, öğretim elemanlarının %55'i bir derneğe üyedir. Özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyen öğretim elemanlarının dernek üyeliği %59.4'tür, oysa militan demokrasiyi benimseyen öğretim elemanlarında bu oran %37.5'e düşmektedir. Aynı eğilim öğrenciler için de geçerlidir. Dernek üyesi %9.7'lik öğrenci kesiminde %10.5 özgürlükçü demokrasi, %8.5 ise militan demokrasi taraftarıdır. Gönüllülük esası üzerinde örgütlenen derneklerin sivil toplumun demokratikleşmesi için taşıdığı önem göz önüne alındığında, özgürlükçü demokrasi

anlayışını benimseyenlerin kendilerini bu konuda daha sorumlu hissettikleri düşünülebilir.

Gönüllü üyelik sayısının çok az olduğu Türkiye’de bu sıkıntı hep olagelmıştır. Sencer(1974, s. 194), araştırmasında görüşülen kişilerin ancak %10.7’sinin bir dernek veya başka bir örgüte üye olduğunu belirtmektedir. Üyeliklerin çoğu da etkili olmayan sıradan üyeliklerdir. Erdoğan da 2003 yılında gençliğin yalnızca %2.9’unun sivil toplum örgütlerine üye olduğunu söylemektedir. Oysa çağdaş demokrasilerde bireylerin tek başlarına siyasal kararlara etkide bulunmaları son derece zorlaşmıştır. O nedenle de örgütler demokrasisi diyebileceğimiz bir uygulama gündemdedir. Gönüllü üyeliğe bağlı dernek, oda, sendika vb. kuruluşlar ile siyasal kararları etkileme başta batı ülkeleri olmak üzere demokratik ülkelerde yaygınlaşmaktadır (Kalaycıoğlu, 1997, s. 147). Katılma konusunda önemli bir ön koşul toplumun örgütlülük düzeyidir. Toplumun devingenliğini, insanların değişen tercihlerini siyasal alana taşıyacak kurumlar sivil toplum kuruluşlarıdır. Bireyin etkin bir biçimde siyasete katılabilmesi ancak sivil toplum kuruluşları aracılığı ile mümkün olabilir (Şaylan,1998, s.86).

Öğretim elemanlarının derneklere üyelik oranlarının yüksek olması bu konudaki bilinçlerinin daha yüksek olmasının yanı sıra yaş ile de açıklanabilir. Araştırmalar göstermektedir ki, siyasal örgütlülük yaş ile birlikte artmaktadır. Sosyo-ekonomik düzeyin yükselmesi ile kişi itibar görmekte ve bu itibar ölçüsünde de toplumsal örgütlerde daha çok faaliyet göstermektedir (Kalaycıoğlu, 1983, s. 21-22).

Genç insanların sivil toplum örgütlerine katılmak için teşvik edilmeleri, özendirilmeleri gerekmektedir. Bu konuda üniversiteye düşen görev, bu örgütler ile gençleri buluşturacak zeminler yaratmak olabilir.

5.4.3. Ç.Ü. Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Alanlarındaki Sendikaya Üyelik Düzeyleri ile İlgili Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Sendikaya üyelik ve demokrasi anlayışları ilişkisinde görünen odur ki %39.4 oranındaki sendikalı öğretim elemanının %41.4’ü özgürlükçü, %31.3’ü militan demokrasi anlayışını benimsemektedir. Bu durum siyasal parti ve dernek üyeliği ile ilgili bulguları destekleyen bir sonuçtur. Özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyenlerin siyasal örgütlülük düzeyleri daha yüksektir.

Ancak unutulmamalıdır ki, eğitim alanında farklı düşünceleri seslendiren sendikalar vardır ve anketi yanıtlayan sendikalı öğretim elemanlarının hangi sendikaya

üye oldukları bilinmemektedir. Yine de gerek partilerin gerek derneklerin gerekse de sendikaların, üyelerinin demokrasi anlayışları üzerinde etkili olmaları çok büyük olasılıktır.

5.4.4. Ç.Ü. Öğrencilerinin Demokrasi Anlayışlarına Göre; Meslek Sahibi Oldukları Zaman, Alanlarındaki Sendikaya Üye Olmayı Düşünenler ile İlgili Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Bu konudaki bulgular, öğrencilere “meslek sahibi olduktan sonra, alanınızdaki sendikaya üye olmayı düşünür müsünüz?” sorusunun yanıtına göre biçimlenmiştir. Öğrencilerin %58.3’ü sendika üyeliğini düşünmektedir, %41.7 ise bu soruya hayır yanıtını vermişlerdir. Sendikaya üye olmayı düşünenlerin %66.7’si özgürlükçü demokrasi anlayışını, %43.2’si militan demokrasi anlayışını benimsemektedir. Hayır yanıtını verenlerin %56.8’i militan demokrasi anlayışına, %33.3’ü de özgürlükçü demokrasi anlayışına sahiptirler.

Sendikaların genelde üniversite öğrencisinin ilgisini çektiği başka araştırmalarda da gözlenmiştir. Doğanay, Çuhadar ve Sarı (2005) tarafından yapılan çalışmada Eğitim Fakültesi son sınıf öğrencilerinin yaklaşık tamamı bir partiye veya derneğe üye olmadıklarını belirtmişlerken, yarısından çoğu (%55) meslek sahibi olunca alanlarındaki bir sendikaya üye olmayı düşündüklerini ifade etmişlerdir. Sendikaya üye olmayı düşünenler aynı zamanda siyasal katılımcılık düzeyi yüksek olan öğrencilerdir.

5.4.5. Ç.Ü. Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışlarına Göre Bir Meslek Odasına Üyelik Düzeyleri ile İlgili Bulguların Tartışılması ve Yorumlanması

Araştırma bulguları incelendiğinde, öğretim elemanlarının demokrasi anlayışları ile bir meslek odasına üye olmaları arasında anlamlı bir farklılık bulunamadığı görülmektedir. Meslek odaları, 1982 Anayasası’nın “Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları” başlığını taşıyan 135. maddesi içinde bulunmaktadır. (Gözübüyük, 1995, s. 246). Öğretim elemanlarının meslek odasına üyelikleri incelendiğinde %36,9’unun bir meslek odasına üye olduğu görülmüştür. Meslek odalarına üye olunması ancak belirli meslekler için geçerli olduğundan, bu oran ile örgütlülük bilinci arasında ilişki kurmak mümkün değildir. Ancak üye olanlar kendi içinde değerlendirildiğinde, önceki eğilime uygun biçimde özgürlükçü demokrasi anlayışına yakın olanlar lehine bir durum göze çarpmaktadır. Meslek odasına üye olan öğretim

elemanlarının %39.8'i özgürlükçü demokrasi anlayışını, %25'i militan demokrasi anlayışını benimsemektedir.

Demokratik bir toplumda, bazıları yerel bazıları ise ulusal olmak üzere binlerce özel örgüt faaliyet göstermektedir. Bunların birçoğu, bireyler ile bireylerin de bir parçasını oluşturdukları karmaşık toplumsal ve devlet kurumları arasında, hükümete verilmemiş rolleri oynayarak ve bireylere kendi haklarını ve sorumluluklarını, demokrasinin yurttaşları olarak uygulama olanaklarını vererek aracılık ederler. Bu gruplar, kendi üyelerinin çıkarlarını değişik yollarla; kamusal makamlar için adayları desteklemekle, sorunları tartışmak ve izlenecek siyaset hakkındaki kararları etkilemeye çalışmakla temsil ederler. Böyle gruplar yoluyla bireyler, hem hükümet alanında ve hem de kendi toplulukları içinde anlamlı bir katılma güzergâhına sahip olurlar (Macpherson, 1984, s.45).

5.5. Çukurova Üniversitesi Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Demokrasi Anlayışları ve Siyasal Katılımcılık Düzeylerine İlişkin Bulguların Siyasal Toplumsallaşma Bağlamında Tartışılması ve Yorumlanması

Araştırma bulguları Çukurova Üniversitesi öğrencilerinin ve öğretim elemanlarının demokrasi anlayışı açısından özgürlükçü demokrasi anlayışına, militan demokrasi anlayışından daha fazla eğilim duyduklarını göstermektedir. Öğrencilerin %64.5'i, öğretim elemanlarının %80'i ölçekler uygulanırken, özgürlükçü demokrasi anlayışını destekleyen yanıtlar vermişlerdir. Bu sonuç, üniversite atmosferinin genelde özgürlükçü olduğunun göstergesi olarak yorumlanabilir. Öğrenciler ve öğretim elemanları görüşmeler sonucunda kendi demokrasi anlayışlarını destekleyen dayanaklarından söz etmişlerdir. Militan demokrasi anlayışını benimseyenlerin genellikle Türkiye'nin kendine özgü koşulları olarak sundukları kaygılar nedeni ile bu demokrasi anlayışına sahip oldukları görülmektedir. Özgürlükçü demokrasi anlayışına sahip olanlar ise militan demokrasi anlayışına sahip olanların "kaygı" olarak değerlendirdikleri durumları onlardan çok farklı değerlendirmektedirler. Örneğin militan demokrasi anlayışını benimseyenler Türkiye'de bir şariat devletinin ya da etnik bölünmenin gerçekleşmesini yakın bir olasılık olarak gördüklerini ifade ederken, özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyenler, düşünce özgürlüğünün tanınmasının bu tehlikelerin panzehiri olduğuna inanmaktadırlar. Militan demokrasi anlayışına yakın olanlara göre ise bu tehlikeleri yaratan, düşünce özgürlüğünün aşırı olarak var olmasının

sonucudur. Ancak sonuçta kaygılar var olsa da Çukurova Üniversitesi'nin en önemli bileşenleri olan öğrenciler ve öğretmenler demokrasinin özgürlükçü olması taraftarıdır.

Bulgular, üniversitede gerçekleşen siyasal toplumsallaşmanın, yaratılan özgürlükçü ortam sayesinde geleneksel kültürü dönüştürebilecek, tutuculuğu özgürlükçülüğe çevirebilecek bireyler yetiştirebildiğine işaret edecek biçimde yorumlanabilir. Borne'a göre (1996, s. 159) yurttaş okul aracılığı ile oluşturulur ve okul, yurttaşlara bellek edindirme misyonuna sahiptir. İkinci misyonu da insanı özgür yargıda bulunabilme yetisine sahip kılmaktır. Üniversite gençlerinin yurttaşlık hak ve ödevlerine sahip olan yaşlarda bulunması, üniversitede gerçekleşen siyasal toplumsallaşmayı daha da önemli hale getirmektedir. Siyasal kültürün kazandırılması olarak tanımlanabilen siyasal toplumsallaşma süreci doğal olarak ailede ve ilköğretimde en etkili biçimde kendini göstermektedir. Ancak Turan (1976, s. 55) siyasal toplumsallaşma sürecinin belirli bir yaş dönemi ile sınırlandırılmayacağını, bireyin çocukluktan başlayan siyasal toplumsallaşmasının yaşamı boyunca devam ettiğini belirtmektedir. Hatta Turan'a (1976) göre, bazı durumlarda insan küçük yaşlarda iken edindiği siyasal kültürü tamamen terk edip yeni bir kültür edinebilir, bazen de çocuklukta edinilen kültürün ana hatları korunmakla birlikte, ona yeni bir kapsam ve anlam verilebilir. Çukurova Üniversitesi'nin gençlerin yeniden-toplumsallaşma süreci içinde sınırlı bir etkiye sahip olsa da onları özgürleştirme işlevini gördüğü söylenebilir. Etki sınırlıdır çünkü okul, aileden iş çevresine ve siyasal ortama kadar uzanan köklü, yapısal bir etkinin biçimlenmesine ancak yardımcı olmaktadır. Toplumun diğer kesitlerinde beslenip güçlendirilmeyen bir olguyu okulun yaratması ve geliştirmesi söz konusu değildir (Alkan, 1998, s. 98). Üstelik Türkiye'nin 1980 sonrasında özellikle de düşünce özgürlüğünün sınırlı olması gerektiğini egemen bir saptama haline getirdiği düşünülürse, özgürlükçü demokrasi anlayışını yaygın kitlelere anlatmanın ve benimsetmenin ne kadar zor olduğu anlaşılabılır.

Hakyemez'e göre (2000, s.155) 1982 Anayasası, özgürlük yerine otoriteyi tercih eden ve depolitizasyonu hedefleyen bir anayasadır. Genelde toplumun tüm alanlarında, özelde ise örgütlenme alanında depolitizasyon amaçlanmıştır. Bu amaçların geleneksel kültür ile uyumlu olmasının bir sonucu olarak da halk tarafından benimsenmesi ve yeni yetişen kuşaklara siyasal toplumsallaşma sürecinde öğretilmesi çok zor olmamıştır. Üstel (2004, s. 279), 1980 sonrasının "makbul yurttaş" profilinin, 1982 Anayasası'nın ruhuna uygun olarak çizildiğine, devlet karşısında toplumun, toplum karşısında da

bireyin haklarının kısıtlı olmasına dikkat çekmektedir. 1980 sonrası anlayışta hakkın öznesi, öncelikle devlettir.

Militan demokrasi anlayışı yalnızca Türkiye’de değil dünyanın diğer ülkelerinde de tartışılmaktadır. Bir çok Batı Avrupa siyasetçisi için de; içinde yaşadığımız çağın ürkütücü durumlarının birçoğu demokratik aşırılıktan kaynaklanmaktadır. Hatta Rousseau’nun, “Özgürlük yenmesi kolay fakat sindirilmesi güç bir yiyecektir” sözü genelde bu düşünce sahipleri için iyi bir örnektir (Barber, 1995, s.132). Ancak üniversiteler kendilerini özgür ve demokratik bir kurum olarak görmek istiyorlarsa kendi atmosferlerinde demokratik bir kültür yaratmak zorundadırlar (Dewey, 1987, s. 19). Demokrasinin ve demokratik kültürün ise durağanlığı değil, değişimi ve dönüşümü getirmesi ise kaçınılmazdır. Çukurova Üniversitesi örneğinde de görüldüğü gibi, özgürlükçü kültür bir örtük program unsuru olarak bireyleri bu yönde olumlu bir biçimde etkilemektedir. Sosyal ve sağlık alanlarında daha güçlü, fen alanında diğerlerine oranla daha zayıf olsa bile öğrencilerin özgürlükçü demokrasiyi benimsemeleri hem öğretmenlerinin hem de okul atmosferinin özgürlükçü durumlara elverişli olmasından kaynaklanmaktadır. Bir çeşit karşı toplumsallaşma olarak da değerlendirilebilecek bu durum “yaratılmış, inşa edilmiş” bir durumdur. Ancak Türkiye’de çok fazla sayıda üniversitenin aynı işlevi yerine getirdiğinden söz etmek mümkün olmayabilir. Çukurova Üniversitesi örneği bir değişimi göstermektedir ve Tanilli’ye (2003, s. 256) göre zaten demokrasinin amacı, bir yerde toplumu derinden derine değiştirmektir. Bu değişimin amacı da dünyayı daha insanca kılmaktır. Nitekim görüşmelere katılan bir fen alanı öğrencisi, kendisini militan demokrasi anlayışına sahip bir yurttaş olarak tanımlarken, Çukurova Üniversitesi’ne gelmeden önce farklı düşüncelere ve özellikle farklı etnik kökendeki insanlara karşı olumsuz önyargıları olduğunu, ancak üniversitede geçirdiği 3 yıl boyunca düşüncelerinin daha olumluya dönüştüğünü belirtmiştir. Doğanay, Ü. (2003, s.169), katılıma açık bir siyasal kültürün, her kimliğin bir de ötekisi olduğunu tanımakla gerçekleşeceğini söylemektedir. Bu tanıma işlemi sayesinde diyalogun, tartışmanın olduğu ortamlar mümkün hale gelir. Diyalog ve tartışma ise özgür ortamlar gerektirmektedir. Özgürleşme ancak daha fazla demokrasi ile mümkün hale gelir ki Touraine’e (2000, s. 23) göre de demokrasi ancak bir özgürleşme isteğinin arkasından geliyorsa sağlamdır.

Günümüzde demokrasinin katılımcı ve anlamlı kılınması gibi özgürleştirici ve katılımcı yeni demokrasi arayış ve tartışmaları yapılmaktadır (Yılmaz, 2001, s. 245). Çağdaş demokrasi anlayışının katılımcılığa verdiği önem nedeni ile Çukurova

Üniversitesi'ndeki öğrenci ve öğretim elemanlarının siyasal katılımcılık düzeyleri de araştırılmıştır. Ancak demokrasi anlayışındaki özgürlükçü havanın aksine, siyasal katılma ile ilgili bulgular, üniversitenin siyasal katılımı teşvik eder bir görüntü çizdiğini ifade etmekten uzaktır. Güncel siyaseti izlemek, seçimlerde oy kullanmak, imza kampanyalarını desteklemek, panel ya da konferanslara dinleyici olarak katılmak dışında ankette soru olarak yöneltilen katılımcılık türlerine verilen yanıtlar öğrencilerin ve öğretim elemanlarının siyasal katılımının çok az olduğunu göstermektedir. Oysa, Baykal'a göre (1970, s. 60) siyasal katılmadan kastedilenin yalnızca oy verme davranışı olmadığını özellikle belirtmek gerekir. Çünkü örneğin Türkiye'de eğitim düzeyinin düşük olduğu bölgelerde seçime katılma oranı oldukça yüksek olabilmektedir.

Siyasal katılımın önemli bir boyutunu gösteren örgütlülük düzeyi ise “bir derneğe üyelik” konusunda bile %55'tir. Oranların düşüklüğü, öğrenci ve öğretim elemanlarının siyasal katılımcılık düzeyleri ile demokrasi anlayışları arasında bir farklılık aramayı neredeyse anlamsız hale getirmektedir. Genelde tüm topluma egemen olan siyasal katılımdan uzak durma, tepki vermeme durumu üniversite öğrencilerinde ve öğretim elemanlarında da mevcuttur. Baykal (1970, s. 33) oy vermenin üzerindeki siyasal katılmayı 1) Siyasal olayları izleme 2) Siyasal olaylar hakkında tavır takınma 3) Siyasal olayların içine karışma şeklinde gruplandırmaktadır. Oy verme olabilecek en basit siyasal katılma biçimidir. İzleme faaliyetleri ise kitle iletişim araçları ya da açık oturum, konferanslar vb. yolu ile siyasal olayları izlemeyi, dinleyici olarak siyasi toplantılara katılmayı içine alır. Bu çalışmaların ortak niteliği, siyasal yaşamdan haberdar olma isteğidir. Bu kişiler siyasal haber tüketicisi, siyasal sahnenin seyircisidir. Siyasal olaylar hakkında tavır takınarak siyasete katılma, izlemeden daha yoğun bir çabayı gerektirir. Bu kategoride yer alanlar, siyasal olayları izlemekle yetinmeyip olaylar karşısında tavır alırlar ve bunu açıklama gereğini hissederler. Ancak siyasal katılmanın en ileri biçimi olayların içine karışarak yapılanıdır. Partilere ya da derneklere üye olarak girmek, siyasal görevlerde bulunmak, aday olmak, etkinlikler düzenlemek bu kategori içinde sayılabilir. Burada artık olayları dışarıdan izlemek değil, bizzat olayların içinde yer almak söz konusudur. Çukurova Üniversitesi örneğinde siyasal katılmanın, siyasal olayları izleme aşamasında kaldığı görülmektedir. Düşünceleri, demokrasi anlayışları özgür ya da sınırlandırmadan da yana olsa, bu düşünceler yönünde bir eylem söz konusu olmayınca Çukurova Üniversitesi öğrencileri ve öğretim elemanlarının savundukları fikirler anket ve ölçeklerde birer “çarpı işareti” olarak kalmaya mahkum olmaktadır.

Eroğul (1991, s. 90) siyasal katılmayı sağlayacak bir eğitimin, hem biçim hem öz bakımından kimi özgül niteliklere sahip olması gerektiğini belirtmektedir. Biçim bakımından her kademe öğretimin öğrenci katılımcılığını yüreklendirici, öğrenciyi sorumlu yurttaş rolüne hazırlayıcı bir yapıda olması gereklidir. Öz bakımından ise eğitimin, öğrenciye belli bir öğretiyi aşılamaayan, aksine onu “araştırmacı” bir kafayla donatmaya özenen, tartışılacak sorunlar bakımından “tabu” tanımayan bir yaklaşım içinde olması arzu edilir. Eroğul (1991), bu gerekliliklerin sorumlu yurttaş aşamasına doğrudan hazırlayıcı durumda olan yükseköğretim için özellikle yaşamsal önemde olduğunun altını çizmektedir.

Ateş (1995, s.11), eğer demokrasiyi tek sözcükle tanımlamak gerekirse bu sözcüğün “katılım” olması gerektiğini vurgulamaktadır. Ateş’e (1995) göre demokrasi, “Kişilerin, grupların, sınıfların vb. kendilerini ilgilendiren ya da ilgilendirebilecek konularda alınacak kararların oluşumuna katılmalarıdır”. Barber (1995) ise demokrasinin katılım varsa gerçekleşmiş sayılabileceğini ifade etmektedir. Yurttaş olmak, başkalarıyla birlikte olmayı içeren bilinçli bir katılım demektir. Biz olmayı içerir. Diğer bir ifade ile kendi kendini yöneten bir topluluk yaratmak demektir. Çukurova Üniversitesi örneğinde, siyasal katılıma sırtını dönmüş bir topluluğun özgürlükçü düşüncelere sahip olması çelişkili bir durumdur.

Demokrasi anlayışı konusunda geleneksel çizginin dışında bir eğilim gösteren Ç.Ü. öğrencileri ve öğretim elemanları, siyasal katılımcılık konusunda geleneksele uygun bir duruş sergilemektedirler. Ancak bulgular özgürlükçü demokrasi anlayışına sahip öğrencilerin az sayıda da olsa bazı siyasal katılım türlerinde (imza kampanyalarına destek verme, toplumsal-siyasal içerikli konferans, panel, vb.ne katılma, meslek sahibi olunca bir sendikaya üye olmayı düşünme) anlamlı farklılık yaratarak daha katılımcı olduklarını göstermektedir. Üniversite ortamının katılıma olanak sağladığı ölçüde öğrencilerin de katılıma daha çok ilgi duyacaklarını düşünmek yanlış olmayabilir.

BÖLÜM VI

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu bölümde, araştırmanın bulgularına dayalı olarak sonuçlar üzerinde durulmuştur. Bunun yanı sıra, yine araştırma bulguları çerçevesinde uygulamaya ve bu konuda araştırma yapmak isteyen araştırmacılara yönelik önerilerde bulunulmuştur.

6.1. Sonuçlar

Anımsanacağı gibi araştırmanın genel amacı; Demokrasi anlayışlarının yükseköğretim üzerindeki etkisi çerçevesinde, Ç.Ü. öğretim elemanlarının ve öğrencilerinin kendi demokrasi anlayışları hakkındaki algılarını ve bunların nedenlerini araştırmak, demokrasi anlayışlarının siyasal katılımcılık üzerindeki etkisini görmeye çalışmak, bunun yanı sıra da öğrenci ve öğretim elemanlarının demokrasi anlayışları arasındaki ilişkiyi incelemektir.

Araştırmanın alt amaçları ve araştırmadan elde edilen bulgular eşleştirildiğinde elde edilen sonuçlar aşağıda verilmiştir.

1. Araştırmanın birinci alt amacı Ç.Ü. öğretim elemanlarının demokrasi anlayışlarının nasıl olduğunu öğrenmektir. Yapılan araştırma göstermektedir ki, öğretim elemanlarının %80'i özgürlükçü demokrasi anlayışını desteklemektedir. Örneklemdeki öğretim elemanlarının geri kalan %20'lik oranı da militan demokrasi anlayışını benimsemektedir.

2. Ç.Ü. öğretim elemanlarının demokrasi anlayışlarının, cinsiyetleri, çalıştıkları bilim alanları ve akademik aşamaları açısından anlamlı bir fark gösterip göstermediği araştırmanın ikinci alt amacını oluşturmaktaydı. Çalışmalar göstermektedir ki;

i. Cinsiyetleri açısından incelendiğinde, öğretim elemanlarının demokrasi anlayışlarının cinsiyetlerine göre farklılaştığına dair anlamlı bir fark bulunmamaktadır.

ii. Bilim alanları açısından (fen-sosyal-sağlık) incelendiğinde de öğretim elemanlarının demokrasi anlayışları çalıştıkları bilim alanına göre anlamlı bir biçimde farklılaşmamaktadır.

iii. Öğretim elemanlarının demokrasi anlayışları bulundukları akademik aşama açısından da anlamlı farklılık göstermemektedir.

3. Ç.Ü. öğretim elemanlarının kendi demokrasi anlayışlarının nedenleri konusundaki görüşlerini anlamak araştırmanın bir diğer alt amacı idi ve bunu saptamak için rastgele seçilen 18 öğretim elemanı ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşülen öğretim elemanlarının on tanesi militan, sekiz tanesi de liberal (özgürlükçü) demokrasi anlayışını benimsemektedir. Militan demokrasi anlayışını destekleyen öğretim elemanlarının bu tercihteki nedenleri, her türlü düşüncenin ifadesinin ülkenin etnik olarak bölünmesine ve laik cumhuriyetin ortadan kalkmasına zemin hazırlayacağı endişesidir. Liberal demokrasi anlayışını benimseyen öğretim elemanları ise düşünce özgürlüğünün ülkenin sorunlarının çözümü için etkili bir yol olduğunu, halkın düşüncelerinin engellenmesinin demokrasiye zarar verdiğini ve baskı oluşturduğunu, rejimin düşünce çatışmaları ile yıkılmayacağına dair güvenlerini dile getirmişlerdir.

4. Araştırmanın dördüncü alt amacını Ç.Ü. öğrencilerinin demokrasi anlayışlarının nasıl olduğu sorusu oluşturmaktaydı. Elde edilen bulgular doğrultusunda öğrencilerin %64.5'lik oranının özgürlükçü demokrasi anlayışını, %35.5'lik oranda da militan demokrasi anlayışını benimsedikleri görülmüştür.

5. Araştırma kapsamında Ç.Ü. öğrencilerinin demokrasi anlayışlarının cinsiyetlerine ve bilim alanlarına göre anlamlı bir biçimde farklılaşıp farklılaşmadığına da yanıt aranmıştır. Sonuçta;

- i. Öğrencilerin demokrasi anlayışlarının cinsiyetleri açısından anlamlı fark gösterdiği ortaya çıkmıştır. Kız öğrenciler anlamlı bir biçimde erkek öğrencilerden daha fazla oranda özgürlükçü demokrasi anlayışını benimsemektedirler.
- ii. Öğrencilerin demokrasi anlayışları öğrencisi oldukları bilim alanları açısından (fen-sosyal-sağlık) da anlamlı biçimde farklılık göstermektedir. Sağlık ve sosyal alanlarda öğrenim gören öğrenciler, fen alanında öğrenim gören öğrencilerden daha fazla oranda özgürlükçü demokrasi anlayışına sahiptirler.

6. Öğretim elemanlarında olduğu gibi Ç.Ü. öğrencileri ile de kendi demokrasi anlayışlarının nedenleri konusundaki görüşlerini öğrenmek amacı ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşme yapılan 12 öğrencinin sekizi militan demokrasi anlayışını, dördü özgürlükçü demokrasi anlayışını benimsemektedir. Militan demokrasi anlayışını benimseyen öğrenciler, bir düşüncenin devlet düzenine zarar vermeye başladığının görülmesi durumunda o düşüncenin engellenmesi gerektiği kanaatine sahiptirler. Türkiye'deki kültürel hak isteklerini ve Atatürkçülük karşıtı görüşleri bu kapsamda değerlendirip, devletin düzenini korumak için bu tür düşüncelerin sınırlandırılmasını

uygun görmektedirler. Özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyen öğrenciler ise düşüncelerin yasaklanmasını demokrasinin “halk egemenliği” ilkesine aykırı bulduklarını, farklı düşüncelerin yasaklanmasının ülkedeki barışı bozduğunu, daha özgür bir ortamın daha mutlu bir yaşam getireceğine inandıklarını belirtmişlerdir.

7. Ç.Ü. öğretim elemanları ve öğrencilerinin sahip oldukları demokrasi anlayışları arasında anlamlı bir fark olup olmadığı, araştırmanın alt amaçlarından birisidir. Bulgular üzerinde yapılan istatistiksel analizler, öğretim elemanları ile öğrencileri arasında demokrasi anlayışları açısından anlamlı bir farklılık olduğunu göstermektedir. Öğrenciler de öğretim elemanları gibi, militan demokrasi anlayışından daha fazla oranda Özgürlükçü (liberal) demokrasi anlayışını benimsemektedirler.

8. Siyasal katılımçılık, araştırmanın bir diğer boyutunu oluşturmaktadır. Araştırma bulgularının bir kısmı Ç.Ü. öğretim elemanları ve öğrencilerinin siyasal katılımçılık açısından profillerini öğrenmeyi amaçlamıştır. Toplam 17 farklı siyasal katılımçılık türü ile ilgili bulgular derlenmiş ve değerlendirilmiştir. Ayrıca siyasal katılımçılık ile örgütlülük düzeyi arasındaki ilişki nedeni ile öğretim elemanlarının ve öğrencilerin örgütlülük düzeyi de incelenmiştir. Siyasal katılımçılık profili oluşturabilmek için siyasal katılımçılık türlerinin tercih edilme yüzdelere göre bir sınıflandırma yapmak mümkündür. Farklı katılım türlerinin soru olarak yöneltildiği kişilerin verdikleri “her zaman” ve “genellikle” yanıtlarının yüzdelere göre, yüksek-orta ve düşük katılım profili çıkarılabilir. Tablo 32’de Ç.Ü. öğrencilerinin ve öğretim elemanlarının sorulan tüm siyasal katılımçılık türleri için verdikleri “her zaman” ve “genellikle” yanıtlarına göre oluşturulan katılım oranları bilgileri verilmektedir.

**Tablo 32. Ç.Ü. Öğrencileri ve Öğretim Elemanlarının
Siyasal Katılımcılık Profilleri**

Siyasal Katılım Türleri	Öğrencilerin katılımı (%)	Öğretim elemanlarının katılımı (%)
Güncel siyaseti izleme	65.7	88.1
Seçimlerde oy kullanma	64.5	94.4
Bir partiye ikna etme	9.0	15.7
Siy.parti çalışmalarına katılma	4.3	3.1
Mitinglere katılma	5.3	3.8
İmza kampanyası düzenleme	5.2	8.7
İmza kampanyasına katılma	16.3	35.0
Siy.organizasyona maddi katkı	3.2	5.6
Propaganda için bildiri dağıtma	1.7	0.6
Panel, konferans düzenleme	(sorulmadı)	9.4
“ Konuşmacı olarak katılma	(sorulmadı)	11.9
“ Dinleyici olarak katılma	29.7	42.5
İnternet anketlerine katılma	12.1	19.5
Gazeteye düşüncelerini aktarma	4.3	12.5
Devlet yetkilisine mektup yazma	1.7	8.1
Yetkililere dilekçe ile başvurma	(sorulmadı)	10.7
Devlet yetkililerini ziyaret etme	(sorulmadı)	6.9

Tablo 32 incelendiğinde siyasal katılımcılık türlerinin tercih edilme oranlarına göre, üç ayrı sınıflandırma yapmak mümkün görülmektedir.

i. Düşük siyasal katılım türleri (%20 ve daha düşük oranda tercih edilenler): Hem öğrenciler hem de öğretim elemanları, diğer insanları bir partiye oy verme yönünde ikna etmek, siyasi parti çalışmalarına katılmak, siyasi mitinglere katılmak, imza kampanyaları düzenlemek, siyasi organizasyonlara maddi katkıda bulunmak, propaganda amaçlı gazete, bildiri, vb. dağıtmak, internet sitelerindeki güncel siyaset anketlerine katılmak, bir gazeteye olumlu ya da olumsuz düşüncelerini yazılı olarak aktarmak, eleştiri ya da takdir anlamında bir devlet yetkilisine mektup yazmak türlerindeki siyasal katılımcılığı düşük düzeyde gerçekleştirmektedirler. Öğretim elemanları bunların yanı sıra toplumsal içerikli panel, konferans, vb. düzenlemek ve

bunlara konuşmacı olarak katılmak, toplumsal konularda bilgilenmek için yetkililere dilekçe ile başvurmak, devlet yetkililerini toplumsal amaçlarla ziyaret etmek biçimindeki siyasal katılımcılık türlerinde de düşük düzeyde bir profil göstermektedirler. Öğrenciler ise yukarıda belirtilenlere ek olarak düzenlenmiş bir imza kampanyasına imza vermek eyleminde de düşük düzeyde bir katılıma sahiptirler.

ii. Orta düzeyli siyasal katılımcılık türleri (%20 ile 60 arasında tercih edilenler): Gerek öğrencilerin gerek öğretim elemanlarının toplumsal ya da siyasal içerikli panel, konferans vb. etkinliklere katılımları orta düzeydedir. Ayrıca öğretim elemanlarının düzenlenen bir imza kampanyasına katılma düzeyleri de orta derecededir.

iii. Yüksek düzeyli siyasal katılımcılık türleri (%60 ve daha yüksek oranda tercih edilenler): Tablo 32'ye göre, güncel siyaseti izleme ve seçimlerde oy kullanma düzeylerinin öğrenciler ve öğretim elemanları için yüksek düzeyde katılımın görüldüğü siyasal katılımcılık biçimleri olduğu anlaşılmaktadır.

Örgütlülük düzeylerine bakıldığında ise bulgulardan elde edilen genel durum Tablo 33'de gösterilmiştir.

Tablo 33. Ç.Ü. Öğrencilerinin ve Öğretim Elemanlarının Örgütlülük Düzeyleri

Örgütlülük Türü	Öğrencilerin örgütlülük düzeyi (%)	Öğretim elemanlarının örgütlülük düzeyi (%)
Siyasal parti üyeliği	4.3	1.3
Dernek üyeliği	9.7	55.0
Sendika üyeliği	(sorulmadı)	39.4
Meslek odası üyeliği	(sorulmadı)	36.9

Tablo 33'den anlaşılabileceği gibi, gerek öğretim elemanları gerek öğrencilerin bir siyasal partiye üyelikleri düşük düzeydedir. Öğrenciler dernek üyeliği açısından da düşük düzeyli bir örgütlülük içindedirler. Öğretim elemanlarının dernek, sendika ve meslek odası üyelikleri ise orta düzeyde bir örgütlülük içinde olduklarını göstermektedir.

Tüm bu veriler değerlendirildiğinde, sonuç olarak Ç.Ü. öğrencilerinin ve öğretim elemanlarının siyasal katılımcılık profillerinin düşük olduğu söylenebilir.

9. Araştırmanın son amacı, Ç.Ü. öğretim elemanları ve öğrencilerinin siyasal katılımcılık düzeyleri ile demokrasi anlayışları arasında anlamlı bir fark olup olmadığıdır. Her farklı katılım türü için bulgular üzerinde yapılan istatistiksel analizler

sonucunda, güncel siyasetin izlenmesi, imza kampanyası düzenlenmesi, imza kampanyasına imza verme, toplumsal-siyasal panel, konferans vb.ne dinleyici olarak katılmak düzeylerinde özgürlükçü demokrasiyi benimseyen öğrenciler lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Ayrıca, meslek sahibi olduklarında bir sendikaya üye olmayı düşünen öğrenciler arasında da yine özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyen öğrencilerin oranının yüksek olduğu ve bunun da militan demokrasi anlayışını benimseyen öğrenciler ile aralarında anlamlı bir fark oluşturduğu görülmektedir. Öğretim elemanları boyutunda ise bir derneğe üyelik düzeyi açısından özgürlükçü demokrasi anlayışını benimseyen öğretim elemanları açısından anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

6.2. Öneriler

6.2.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler

Demokratik bir toplum, demokrasiyi koruyabilecek ve geliştirecek bireylere gereksinim duyar. Bu bireyler, karşılaştıkları bilgileri sorgulayarak anlamaya çalışan, başkalarının etkisi altında kalmadan kendi kararlarını alabilen, olaylara farklı açılardan bakabilen özgür bireylerdir (Doğanay&Ünal, tarihsiz). Üniversitenin düşünce özgürlüğünü sınırsızca uygulayabilmesinin en önemli sonucu eleştirel düşünmeyi bilen insanlar yetiştirebilmesi olacaktır.

Ülkemizde demokrasinin daha kolay ve sağlıklı gelişebilmesi için izlenen yollardan birisi, demokrasinin bir yaşam biçimi ya da bir davranış biçimi olarak genç yaşlarda yeni kuşaklara öğretilmesidir. Ancak yalnızca kuramsal öğretim yeterli olmayabilir. Gençlere her çeşit okul etkinliğinde demokratik kuralları uygulama şansı tanınmalıdır. Genç insana demokratik ilkelerin işleyişine fiilen katılma ortamları hazırlanırca demokratik kişilik geliştirmede başarı sağlanır. Okulun önemli görevlerinden birisi budur (Tezcan,1997, s. 128). Çukurova Üniversitesi de içinde barındırdığı öğrencilere ve öğretim elemanlarına üniversitenin toplumsal yaşamına her alanda katılma olanakları sunabilmelidir. Öğrenci ve öğretim elemanları kendilerine hazır olarak sunulan bir programın aktörleri değil, programı hazırlayan yapımcılar olarak üniversite yaşamına katılmalıdırlar. Özellikle öğrencilerin toplumsal yaşamın düzenlenmesine küçük çaplı kararlara ortak edilerek girmeleri, yavaş yavaş katılım hünelerlerini öğrenmeleri, ileride yönetimde yer alabilecekleri zamanlar için onlara deneyim kazandıracaktır. Karar alma süreçlerine katılabilmeleri için genç insanlara

hazmedebilecekleri, onları aşamalı olarak geliştirebilecek olanaklar sunulmalıdır. Bu gün bir bahçe düzenlemesi konusunda fikirlerinin alınması yarın okul programlarının oluşturulmasında kendilerine danışılması sonucunu yaratabilir. Yapılacak imar çalışmaları için uygun yerlere büyük oy sandıkları konulup düşüncelerini belirten yazıları bunlara atmaları istenebilir, toplu ulaşım araçları hakkındaki fikirleri sorulabilir, bahar şenliği konusunda düşünceleri alınabilir. Doğal olarak öğrencilerin bunun sonuçlarını da görmek isteyecekleri unutulmamalıdır. Toplumsal konularda deneyim ve olgunluk kazanan öğrenci, siyasi tercihlerinde de bu olgunluğundan yararlanacaktır.

Öğrencileri ve öğretim elemanları oransal olarak özgürlükçü anlayışa sahip bir üniversiteden bugün için beklenen, düşünceyi davranışa dönüştürebilecek ve kalıcılık kazandıracak özgür ortamlar hazırlayabilmesidir. Bu son derece parlak bir toplumsallaşma örneği de sunacaktır. Üniversite, siyasal toplumsallaşmanın gerçekleştiği ortamlardan biri olarak, belki de öğrenciyi o güne dek süregelen halinden çok farklı bir biçime sokmaktadır. Çukurova Üniversitesi demokratik vatandaş yetiştirme açısından son derece olumlu yöntemler deneyerek siyasal toplumsallaşma sürecinde, demokrasiyi yaşatarak öğreten bir kurum haline gelebilir.

Baykal (1970, s. 100) vatandaşlık sorumluluğuna sahip olmanın katılmayı etkilediğini belirtmektedir. İnsanın, etkili olup olmayacağını düşünmeksizin siyasal sürece katılmasının, bir vatandaşlık sorumluluğu olduğu hakkındaki kanaati ile siyasal katılma arasında olumlu bir ilişki var sayılmaktadır. Vatandaşlık sorumluluğuna sahip kimseler genellikle siyasal yaşamda daha aktif olmaktadır. Aynı durum Çukurova Üniversitesi'nde öğrenci veya öğretim elemanı olma sorumluluğu için de düşünülebilir. Bu üniversitede öğrenci olmanın, üniversite içindeki karar alma süreçlerine katılma sorumluluğunu da kapsadığı öğrenciye anlatılabilir. Bir grup ya da kurumu ilgilendiren konularda kişinin kendini karar alıcı pozisyonda hissetmesi aynı zamanda kendisine verilen önemin de bir göstergesidir. Bu durum gruba veya kuruma duyulan aidiyet duygusunu da güçlendirebilir. Üniversiteye ait olma duygusu yalnızca üniversitenin spor takımlarının başarılarıyla veya proje yarışmalarında kazanılan ödüller ile güçlendirilemeyebilir. İnsanlar kendilerini ait hissettikleri grubun geleceği ile ilgili kararların sorumluluğunu paylaşarak da bu duyguyu yaşayabilirler. Habermas'ın (1992, s. 4) da dikkat çektiği gibi bugün, üniversitede araştırma ve öğrenimin, yalnızca teknolojik olarak kullanılabilir bilginin üretimi ve aktarımı üzerine olması istenmektedir. Oysa üniversite, öğrencilerini demokratik düzenin güvenilir yurttaşları olacak şekilde eğitme hedefine de sahip olmalıdır.

Üniversite ile sivil toplum kuruluşları arasında sıkı bağlar oluşturmak da yararlıdır. Üniversiteyi demokratikleştirmek, öğrencilerde ve öğretim elemanlarında katılımcılık duygusunu arttırmak için böylesi bir işbirliği öneri olarak sunulabilir. Çok farklı konularda, çok farklı çıkar gruplarının seslerini duyurmalarına olanak sağlayan sivil toplum kuruluşlarının kendilerini öğrencilere tanıtmalarını ve genç üyeler bulmalarını sağlamak amacı ile her yıl sivil toplum şenliği düzenlenebilir. Öğrencilerin bu kuruluşların kamu yararını gözeten projelerine katılımları özendirilebilir. Böylece siyasal toplumsallaşma sürecinde sivil toplum kuruluşlarından etkilenme de sağlanabilir. Sivil toplum kuruluşlarının toplantılarını üniversitede yapmaları için fırsatlar tanınabilir. Ancak bu konuda farklı görüşlere eşit davranılması amacından uzaklaşılmalıdır.

Günümüz üniversite gençliği siyasetle, entelektüel uğraşlar ile ilgilenme yerine, eğlenme, arkadaş edinme, günü iyi geçirme gibi etkinliklere odaklanmaktadır. Çünkü üniversitenin informal kültürü daha çok bu tür etkinlikleri özendirmektedir. Ayrıca üniversitelerde yöneticiler de siyasal toplantılar, yürüyüşler, bildiri dağıtma vb. katılım yollarını pek hoş karşılamamakta, sadece dersine çalışan uslu (!) öğrenciler istemektedir. Oysa demokratik katılım yolları ancak uygulama içinde öğrenilebilir. Üniversiteler bu bağlamda hem kuramsal hem de uygulamalı olarak demokratik siyasi katılım becerilerinin öğrenildiği ve sağlıklı bir şekilde uygulandığı laboratuvarlar olmalıdır.

6.2.2. Yapılacak Araştırmalara Yönelik Öneriler

Öğrencilerin ve öğretim elemanlarının demokrasi anlayışlarının ölçülmesi ile ilgili araştırmalar farklı üniversitelerde tekrarlanabilir. Böylece örneğin, farklı coğrafi veya sosyo-ekonomik bölgelerde yer alan üniversitelerin bu yönden karşılaştırılmalarına olanak sağlayan bir çalışma yaratılmış olabilir.

Demokrasi anlayışlarının edinilmesinin siyasal toplumsallaşma ile olan ilgisi açıktır. Üniversite siyasal toplumsallaşmanın gerçekleştiği bir eğitim kurumu olarak açık ya da örtük programlar ile bu süreci işlemektedir. Demokrasi anlayışları ölçeğinin birinci ve dördüncü sınıf öğrencilerine ayrı ayrı uygulanması, siyasal toplumsallaşmanın derecesini görmek açısından büyük bir fırsat verebilir. Yapılacak karşılaştırmalı bir çalışma ile üniversiteyi kazanan öğrencide dört yıl (veya daha fazla) içinde yaşanan değişimi anlamak mümkün olabilir.

Eleştirel düşünebilme, demokratik bireyin özelliklerinden biridir. Ancak eleştirel düşünce çoğu zaman kendiliğinden gelişmez. Bu becerilerin okulda öğrencilere kazandırılması gerekmektedir. Eleştirel düşünmenin kişiye farklı bakış açılarından dünyaya bakabilmek, farklı görüşler, düşünceler arasından kendi doğrusunu seçebilmek gibi kazançlar sağlaması söz konusudur. Böyle düşünüldüğünde, eleştirel düşünmenin özgürlükçü demokrasi anlayışını da geliştireceği beklenebilir. Eleştirel düşünme becerisine ve benimsenen demokrasi anlayışına eş zamanlı bakabilen çalışmalar yapılması araştırmacılara önerilebilir. Eleştirel düşünmenin öğretildiği öğrenciler, bu çalışmanın öncesinde hangi demokrasi anlayışını benimsemektedirler ve sonrasında acaba hangi demokrasi anlayışını yeğleyeceklerdir?

Düşünce özgürlüğü eksenli bilimsel çalışmaların Türkiye’de demokrasinin gelişmesine yardımcı olacağı açıktır. O nedenle bu alandaki çalışmaların desteklenmesinin, araştırmacıların cesaretlendirilmesinin olumlu sonuçlar yaratacağı beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, Ş. (2003). Demokratikleşme sürecinde Türkiye’de yükseköğretim dizgesinin gelişimi ve kentbilim eğitiminin evrimi. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*. 3 (11), 1–9.
- Alemdağ, H. (1991). Fonksiyonları açısından üniversiteler (K.T.Ü. örnek olay). *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. TODAİE Kamu Yönetimi Lisans Üstü Uzmanlık Programı. Ankara.
- Alkan, T. (1998). *Siyasal bilinç ve toplumsal değişim*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Almond, G.A. & Verba, S. (1963). *The civic culture*. Princeton. NJ: Princeton University Pres.
- Aksoy, Ö.A. (1971). *Atasözleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Akşin, S. (2004, Ekim 29) Avrupalı mıyız? *Radikal Gazetesi, Cumhuriyet eki*.
- Akyol, T. (2005, Ocak 3–4). “Objektif” adlı köşe yazısı. *Milliyet Gazetesi*.
- Alpay, Ş. (1991). Aydınlarımız ve demokrasi üzerine bir deneme. *Çağdaş kültürümüz: ÇYDD Yayınları*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Althusser, L. (2003). *İdeoloji ve devletin ideolojik aygıtları*. İstanbul: İthaki Yayınları.
- Al-Azmeh, A. (1994). İslam siyasi düşüncesi. Miller, D. (Editör). *Blackwell’in Siyasal Düşünce Ansiklopedisi*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Amadeo, J.A. & Torney-Purto, J. & Lehmann, R. & Husfeldt, V. & Nikolova, R. (2002). *Civic knowledge and engagement*. Netherlands. IEA.

- Arat, Y. (1998). Feminists, Islamists and political change in Turkey. *Political Psychology*. Vol. 19, No.1.
- Armutçu, E. (2000, Şubat 12) Erdoğan Teziç ile “Militan demokrasinin militanı” başlığıyla yayınlanan röportaj. *Hürriyet Gazetesi* .
- Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi. (1995) Atatürk ve Atatürkçülük Dizisi: 4. *Türkiye Cumhuriyeti’nin temel ilkelerinden laiklik*. Ankara.
- Ateş, T. (1995). *Demokrasi*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Aydoğan, İ.& Kukul, F. (2003). Öğretmen ile öğretim üyelerinin demokratik davranışlarının analizi. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*. 3 (11), 23–32.
- Bademci, V. (2000). *Türkiye’deki okullar ne işe yarar?* Ankara: Başkent Yayınevi.
- Baldi, S. & Perie, M. & Skidmore, D. & Greenberg, E. (2001) *What democracy means to ninth-graders: U.S. results from the international IEA civic education study*. Washington. U.S. Department of Education.
- Barber, B. (1994). Demokrasi. Miller, D. (Editör). *Blackwell’in Siyasal Düşünce Ansiklopedisi*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Barber, B. (1995). *Güçlü demokrasi*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Barkın, E. (2002). *Düşünceyi açıklama özgürlüğünün evrensel sınırı: Açık ve yakın tehlike*. www.aydinlanma1923.org adresinden Nisan 2004 tarihinde alınmıştır.
- Baykal, D. (1970). *Siyasal katılma*. Ankara: A.Ü.S.B.F. Yayınları.
- Belge, M. (1991). Politik kültür. *Çağdaş kültürümüz: ÇYDD Yayınları*. İstanbul: Cem Yayınevi.

- Borne, D. (1996). Fransız eğitim sisteminde tarih, coğrafya ve yurttaşlık bilgisi tasarımı ve bu tasarımın yurttaşın oluşumuna katkısı. E.Balibar, D.Borne, E. Copeaux, J.Leca, D.Schnapper: *Dersimiz yurttaşlık*. İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Bulut, N. *Siyasal parti yasakları ve son anayasa değişiklikleri çerçevesinde odaklaşma olgusunun kriterleri*. www.jura.uni-sb.de/turkish/e-kütüphane adresinden Nisan 2004 tarihinde alınmıştır.
- Büyüköztürk, Ş. (2003). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Çağlar, B. (1989). *Anayasa bilimi*. İstanbul: BFS Yayınları.
- Çavdar, T. (2004). *Türkiye'nin demokrasi tarihi: 1839-1950*. Ankara: İmge Yayınevi.
- Çeçen, A. (1996). *Kültür ve politika*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Dahl, R. A. (2001). *Demokrasi üstüne*. (Çev: B. Kadioğlu). Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Demokratik Eğitim Kurultayı (2004). Ön Rapor: *Üniversite ve akademisyen yetiştirme*. Ankara: Eğitim-Sen Yayınları.
- Demokratik Eğitim Kurultayı (2004). Ön Rapor: *Eğitimde değerler/okulda demokrasi*. Ankara: Eğitim-Sen Yayınları.
- Dewey, J. (1987). *Özgürlük ve kültür*. İstanbul: Remzi Yayınevi.
- Dilbaz, N. (2002). *Üniversite öğrencilerinde sosyal fobi*. www.ntvmsnbc.com.tr adresinden Kasım 2005 tarihinde alınmıştır.
- Doğanay, A. (1993) Factors that predict political knowledge and attitudes of young children. *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. University of Pittsburgh.

- Doğanay, A. (1997). Türk politik kültürü ve gençlerin eğitimi. *Ç.Ü. Eğitim Fakültesi Dergisi*. Sayı 16.
- Doğanay, A. & Sarı, M. (2003) *Öğrencilerin üniversitedeki yaşam kalitesine ilişkin algılarının demokratik yaşam kültürü çerçevesinde değerlendirilmesi: Çukurova Üniversitesi örneği*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde 20–21.Mayıs.2004 tarihlerinde yapılan Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu'na sunulan bildiri.
- Doğanay, A.& Çuhadar, A.& Sarı, M. (2003). *Sosyal bilgiler ve sınıf öğretmenlerinin demokrasi anlayışlarına ilişkin algılarının değerlendirilmesi*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi'nde 20–21 Mayıs 2004 tarihlerinde yapılan Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu'na sunulan bildiri.
- Doğanay, A.& Çuhadar, A.& Sarı, M. (2005). *Öğretmen adaylarının siyasal katılımçılık düzeylerine çeşitli etmenlerin etkisinin demokratik vatandaşlık eğitimi bağlamında incelenmesi*. Pamukkale Üniversitesi'nde 28-30 Eylül 2005 tarihlerinde yapılan XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi'nde sunulan bildiri.
- Doğanay, A.&Ünal, F. (tarihsiz). *Eleştirel düşünmenin öğretimi*. Yayınlanmamış makale.
- Doğanay, Ü. (2003). *Demokratik usuller üzerine yeniden düşünmek*. Ankara: İmge Yayınları.
- Ehman, L.H. (1980). The American school in the political socialization process. *Review of Educational Research*. 50, 99-119.
- Erdoğan, E. (2003). Türk gençliği ve siyasal katılım: 1999-2003. *Türk gençliği ve katılım*. Toplumsal Katılım ve Gelişim Vakfı Yayınları. İstanbul.
- Erdoğan, E. (tarihsiz). *Sosyal sermaye, güven ve Türk gençliği*. www.urbanhobbit.net adresinden Ekim.2005 tarihinde alınmıştır.

- Erdoğan, M. (2000). *Demokrasi laiklik resmi ideoloji*. Genişletilmiş ikinci baskı. Ankara: Liberte Yayınları.
- Eroğul, C. (1991). *Devlet yönetimine katılma hakkı*. Ankara: İmge Yayınları.
- Erol, N. (1997). Yurttaşlık ve demokrasi: Çoğulcu bir yurttaşlık kavramına doğru. N.Bilgin (Editör). *Cumhuriyet, demokrasi ve kimlik*. İstanbul: Bağlam Yayınları.
- Ertürk, S. (1970). *On yıl öncesine kıyasla öğretmen davranışları*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Fichter, J. (2002). *Sosyoloji nedir?* (Çev: N. Çelebi). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Finkel, S.E. (2003). *Can democracy be taught?* National Endowment for Democracy and the John Hopkins University Press. 137–151.
- Finkel, S.E. & Ernst, H.R. (2005) Civic education in post-apartheid South Africa: Alternative paths to the development of political knowledge and democratic values. *Political Psychology*. Vol. 26, No, 3.
- Formisano, R.P. (2001). The concept of political culture. *Journal of Interdisciplinary History*, 393–426.
- Friedrich, C.J. (1999). *Sınırlı devlet*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Fuchs, D. (1998). *The democratic culture of unified Germany*. www.tesev.org.tr adresinden alınmıştır.
- Gasset, J.S.Y. (1998). *Üniversitenin misyonu*. (Çev. N.G. Işık). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Giddens, A. (2000). *Üçüncü yol (Sosyal demokratların yeniden dirilişi)*. İstanbul: Birey Yayıncılık.

- Giritli, İ. (2004). *Bir ulusal modernleşme ideolojisi olarak Atatürkçülük*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Giroux, H.A., Giroux, S.S. (2003). Take back higher education. Toward a Democratic Commons. *Journal of Institute for Labor & Mental Health*. 18 (6), 4-28.
- Gömleksiz, M. (1988). Demokratik bir sınıf ortamı açısından Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğretim elemanlarının ve öğrencilerinin davranışlarının değerlendirilmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara
- Gözler, K. (2001). *Anayasa hukukuna giriş*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.
- Gözübüyük, Ş. (1995). *Açıklamalı Türk Anayasaları*. Ankara: Turhan Kitabevi
- Gurin, P., Nagda, B.A., Lopez, G.E. (2004). The benefits of diversity in education for democratic citizenship. *Journal of Social Issues*. Vol. 60, No.1, P. 17-34
- Güldiken, N. (1996). *Toplumbilim boyutu ile siyasal katılım*. Sivas: Dilek Ofset.
- Gülsoy, M.T. (tarihsiz). *Anayasa mahkemesi kararlarında ölçü-norm ve siyasal alanın sınırı olarak başlangıç ilkeleri*. www.jura.uni-sb.de/turkish/e-kütüphane adresinden Nisan 2004 tarihinde alınmıştır.
- Gündüz, M. & Gündüz, F. (2002). *Yurttaşlık bilinci*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Güneş, M. (2002). Sürdürülebilir bir demokrasi ve insan hakları eğitimi için önkoşullar. *Eğitim Araştırmaları Dergisi*. 3 (9), 59-68.
- Habermas, J. (1992). *Rasyonel bir topluma doğru*. Ankara: Vadi Yayınları.
- Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü. (1993). *Hacettepe üniversitesi yurt araştırması*. Ergül Tunçbilek (Editör). Ankara: H.Ü. Yayınları.

Hakyemez, Y.Ş. (2000). *Militan demokrasi anlayışı ve 1982 anayasası*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Hakyemez, Y.Ş. (2000). İkibinli yıllarda militan demokrasinin güncelliği: Almanya, Avusturya ve Türkiye örnekleri. *Liberal Düşünce Dergisi*. Sayı 22 (elektronik sürüm) (www.liberal-dt.org adresinden Nisan 2004'te alınmıştır)

Hakyemez, Y.Ş. (2002). *2001 yılında yapılan anayasa değişikliklerinin siyasal parti özgürlüğü üzerindeki etkileri*. Anayasa Mahkemesi'nin 40.Kuruluş Yıldönümü Sempozyumunda Sunulan Bildiri. www.anayasa.gov.tr adresinden Nisan 2004 tarihinde alınmıştır.

Kaboğlu, İ.Ö. (2002). *Özgürlükler hukuku*. Ankara: İmge Yayınevi.

Kadıoğlu, A. (2004, Ekim 29). Kostüm modernliği. *Radikal Gazetesi Cumhuriyet eki*.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1991). Türkiye'de aile kültürü. *Çağdaş kültürümüz: ÇYDD Yayınları*. İstanbul: Cem Yayınevi.

Kahraman, A.B. (2002). Siyasal katılıma etki eden sosyolojik faktörler (Isparta uygulaması). *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Isparta.

Kahraman, H. B. (2002). *Postmodernite ile Modernite Arasında Türkiye*. İstanbul: Everest Yayınları.

Kahraman, H. B. (2004). *Kültür tarihi affetmez*. İstanbul: Agora Kitaplığı.

Kalaycıoğlu, E. (1983). *Karşılaştırmalı siyasal katılma*. İstanbul: İ.Ü.S.B.F. Yayınları.

Kalaycıoğlu, E. (1994). Türkiye'de siyasal kültür ve demokrasi. E. Kalaycıoğlu, E. Özbudun, L. Köker: *Türkiye'de demokratik siyasi kültür*. Ankara: Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.

- Kalaycıoğlu, E. (1997). Bir siyasal yaşam biçimi olarak demokrasi. *Çağdaş toplum değerleri*. İstanbul: Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları. No 11.
- Kaplan, İ. (1999). *Türkiye’de milli eğitim ideolojisi ve siyasal toplumsallaşma üzerindeki etkisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karakuş, M. (2004). *Ortaöğretimde okul ortamının insan hakları açısından öğretmen ve öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi’nde 20–21 Mayıs 2004 tarihlerinde yapılan Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu’na sunulan bildiri.
- Karasar, N. (2003). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Onikinci baskı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Karpat, H. K. (2003). *Türkiye’de toplumsal dönüşüm*. (Çev: A. Sönmez). Ankara: İmge Yayınları.
- Keyman, E.F. (2004, Ekim 29). Cumhuriyet projesi ve Avrupa Birliği. *Radikal Gazetesi Cumhuriyet eki*.
- Kılınçkaya, M. D. (2004) *Osmanlı yönetimindeki topraklarda Arap milliyetçiliğinin doğuşu ve Suriye*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Kışlalı, A.T. (1993). *Siyaset bilimi*. Anadolu Üniversitesi AÖF Yayınları.
- Kongar, E. (1999). *Türkiye’de araştırma kültürünü engelleyen öğeler ve bunların aşılma yolları*. TÜBİTAK, TTGV-TÜSİAD 1999 Teknoloji Kongresi’nde sunulan bildiri. www.kongar.org adresinden 26.8.2005 tarihinde alınmıştır.
- Korkut H. (2002). *Sorgulanan Yüksek Öğretim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Köker, L. (1998). Resmi ideoloji ve Türkiye’de demokratikleşememe sorunu. *Birikim dergisi* Mart sayısı.

- Küçük, A. (2003). İfade hürriyetinin sınırlandırılması. *Liberal Düşünce Dergisi*. 8 (32), 41–77.
- Kymlicka W. (1998). *Çokkültürlü yurttaşlık*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Leca, J. (1996) Bireycilik ve yurttaşlık. E.Balibar, D.Borne, E. Copeaux, J.Leca, D.Schnapper: *Dersimiz yurttaşlık*. İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Lin,C.C. (2003). Political indoctrination in the curriculum during four periods of elementary school education in Taiwan. *The Social Studies*. 94 (3), 134.
- Lipset, S.M. (1986). *Siyasal İnsan*. (Çev. M. Tunçay). Ankara: Teori yayınları.
- Macpherson, C.B. (1984). *Demokrasinin gerçek dünyası*. Çev. Levent Köker. Birey ve Toplum Yayınları. Ankara.
- Meydan Larousse (1985). *Demokrasi* maddesi.
- Mısır, M. B. (1998). *Demokrasiye Eleştirel Bakışlar*. Ankara: Öteki Yayınevi.
- Miller, D. (1994). Jakobenizm (Editör) Miller, D. *Blackwell'in siyasal düşünce ansiklopedisi*. Ankara: Ümit Yayıncılık.
- Miser, R. (2000). *Topluluk katılımı*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi yayınları. No 183.
- Moore, B.J. (2003). *Diktatörlüğün ve demokrasinin toplumsal temelleri*. Ankara: İmge Yayınları.
- Morange, J. (1998). Örgütlenme özgürlüğü ve demokrasi. Çev. Mahmut Göçer. *TODAİE İnsan Hakları Yıllığı*. Cilt 19-20. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Mouffe, C. (2002). *Demokratik paradoks*. Çev. A.C. Aşkın. Ankara: Epos Yayınları.

- Mullis, T. (1978). *Effects of home and school on learning mathematics, political knowledge and attitudes*. Colorado Üniversitesi. Doktora tezi. Dissertation Abstracts International 39, 4893A
- Mumcu, A. (1996). *Osmanlı toplumunda demokratik kültür neden oluşmadı?* 10 Haziran 1995 tarihinde yapılan Demokrasi Kültürü sempozyumunda sunulan bildiri. İstanbul: Aybay Yayıncılık.
- Oran, B. (2004, Ekim 29). Türkiye’de herkes eşittir. *Radikal Gazetesi Cumhuriyet eki*.
- Ozankaya, Ö. (1966). *Üniversite öğrencilerinin siyasal yönelimleri*. Doktora Tezi. A.Ü.S.B.F. Yayınları. Ankara.
- Öktem, M.C. (1997) Ders kitapları ve siyasal toplumsallaşma (1940-1960). *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Öz, E. (1992). *Tek Parti Yönetimi ve Siyasal Katılım*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Özlem, D. (1999). *Siyaset, bilim ve toplum bilinci*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- Paçacı, İ. (1998). 1982 Anayasası mayınlı alanı: Düşünce özgürlüğü. *TODAİE İnsan Hakları Yıllığı*. Cilt 19-20. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Rothi, D.P. & Chryssochoou, X. (2005). National attachment and patriotism in a European Nation: A British Study. *Political Psychology*. Vol. 26, No.1.
- Rousseau, J. J (1999). *Toplum sözleşmesi*. Üçüncü Basım. Ankara: Öteki Yayınevi.
- Rowland, S. (2003). Teaching for democracy in higher education. *Teaching in Higher Education*. 8 (1), 89-101.
- Sarıca M. (1999). *100 Soruda siyasi düşünce tarihi*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

- Savaş, V. (2003). *İrtica ve bölücülüğe karşı militan demokrasi*. Ondördüncü basım, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Savaş, V. (1999). *Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığı'nın Fazilet Partisi'nin kapatılması istemiyle Anayasa Mahkemesi'ne açtığı davaya ilişkin esas hakkındaki görüşü*. www.belgenet.com adresinden Nisan 2004 tarihinde alınmıştır.
- Schnapper, D. (1996). Yurttaşlar cemaati. E.Balibar, D.Borne, E. Copeaux, J.Leca, D.Schnapper: *Dersimiz yurttaşlık*. İstanbul: Kesit Yayıncılık.
- Selçuk, S. (1999). *1999–2000 Adli Yılı açılış konuşması*. www.yargitay.gov.tr adresinden Nisan 2004 tarihinde alınmıştır.
- Sen, A. (2003). Evrensel bir değer olarak demokrasi. *Liberal Düşünce Dergisi*. Yıl 8 (32), 5–16.
- Sencer, M. (1974). *Türkiye'de sınıfsal yapı ve siyasal davranışlar*. İstanbul: May Yayınları
- Senemoğlu, N. (2003). *Gelişim, öğrenme ve öğretim*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Slomezynski, K.M & Shabad, G. (1998). Can support for democracy and the market be learned in school? A natural experiment in post-communist Poland. *Political Psychology*. Vol.19, No. 4.
- Snow, C.P. (2001). *İki Kültür*. Ankara: TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları.
- Soysal, M. (1997). *100 soruda anayasanın anlamı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Şaylan, G. (1998). *Demokrasi ve demokrasi düşüncesinin gelişmesi*. Ankara: TODAİE Yayınları
- Şenel, A. (2001). *Çağdaş siyasal akımlar*. Ankara: İmaj Yayıncılık.

- Tanilli, S. (2003). *Nasıl bir demokrasi istiyoruz?* İstanbul: Adam Yayınları.
- Tekeli, İ. (2003). *Eğitim üzerine düşünmek*. Ankara: TÜBA Yayınları.
- Tekinöz, H.K. (1998). Aile yapısının siyasal katılma açısından yeni tutumları geliştirmede etkinlik derecesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü. İzmir.
- Tezcan, M. (1997). *Eğitim sosyolojisi*. Ankara.
- Tezcan, M. (1997). *Gençlik sosyolojisi ve antropolojisi araştırmaları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları. No. 178.
- Torney-Purta, J. & Lehmann, R. & Oswald, H. & Schulz, W. (2001) *Citizenship and education in twenty-eight countries*. Netherlands. IEA
- Touraine, A. (2000). *Demokrasi nedir?* İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Turan, İ. (1976). *Siyasal sistem ve siyasal davranış*. İstanbul: Der Yayınları.
- Turan, İ. (1996). *Türkiye’de demokrasi kültürü*. 10 Haziran 1995 tarihinde yapılan Demokrasi Kültürü sempozyumunda sunulan bildiri. İstanbul: Aybay Yayıncılık.
- Uyanık, A.Z. ve Şammas, S. (2003). Kısa bir demokrasi analizi ve militan demokrasi anlayışına liberal perspektiften bir bakış. *Liberal Düşünce Dergisi*. 8 (32), 17–40.
- Uysal, B. (1984). *Siyasal katılma ve katılma davranışına ailenin etkisi*. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Üstel, F. (1999). *Yurttaşlık ve demokrasi*. Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Üstel, F. (2004). *Makbul vatandaşın peşinde*. Ankara: İletişim Yayınları.

- Varol, N. (2000). Türkiye'nin kent ve köylerinde siyasal davranış farklılıkları ve nedenleri. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Isparta.
- Varış, F. (1996). *Eğitimde program geliştirme teoriler ve teknikler*. Altıncı baskı. Ankara: Alkım Kitapçılık Yayıncılık.
- Yazıcı, E. (2005). *Üniversite gençliğinin sosyo-kültürel profili*. www.ntvmsnbc.com.tr adresinden alınmıştır.
- Yıldırım, L. (1994). İlköğretim birinci kademe öğretmenlerinin demokratik tutum ve davranışları ile öğrencilerin demokratik davranışları arasındaki ilişkilerin saptanması. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Yıldırım, A.&Şimşek, H. (2000). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, A. (2001). *Çağdaş Siyasal Akımlar/Modern Demokraside Yeni Arayışlar*. Ankara: Vadi Yayınları
- Yurtseven, R. (2003). Ortaöğretim kurumlarında çalışan öğretmenlerin demokratik tutumları. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Adana.
- Yücekök, A. (1970). Toplumsal üst yapı olarak siyasal davranış. Ankara: *A.Ü.S.B.F. Dergisi*. Cilt XXIV Sayı 4 (ayrı baskı).
- Zengin, G. (2003). Siyasal toplumsallaşma etmenleri ve siyasal katılım ilişkileri. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Edirne.

EKLER

EK-1

DEMOKRASİ ANLAYIŞI ÖLÇEĞİ						
Değerli Öğrenciler ve Öğretim Elemanları, Bu ölçekte çeşitli demokrasi anlayışları hakkındaki düşünceniz araştırılmaktadır. Ölçek sonuçları yalnızca bu konudaki görüşlerinizi belirlemek için kullanılacak, başka hiçbir amaç için bu sonuçlardan yararlanılmayacaktır. Lütfen ifadeleri dikkatle okuduktan sonra, (5) Kesinlikle Katılıyorum, (4) Katılıyorum, (3) Kararsızım, (2) Katılmıyorum ve (1) Kesinlikle Katılmıyorum seçeneklerinden size en uygun olanı (X) işaretiyle belirtiniz. Vereceğiniz içten, doğru yanıtlar ve yanıtsız madde bırakmamakta göstereceğiniz özen, araştırma için büyük önem taşımaktadır. Yardım ve katkılarınız için teşekkür ederim. Öğr. Gör. Andaç ÇUHADAR		5. Kesinlikle Katılıyorum	4. Katılıyorum	3. Kararsızım	2. Katılmıyorum	1. Kesinlikle katılmıyorum
1	Demokrasiyi yaşatabilmek için, gerekirse demokrasi karşıtı görüşler yasaklanmalıdır.					
2	Demokratik toplumlarda, devlet tarafından tehlikeli bulunsa bile, her tür siyasi düşünce kamuoyunda serbestçe tartışılabilir.					
3	Demokrasinin korunabilmesi için düşünce özgürlüğü sınırlı olmak zorundadır.					
4	Yazarlara ve çizicilere, gazete ve dergilerde yayınlanan düşünce yazıları ve çizimleri nedeni ile ceza verilmesi demokrasiye aykırıdır.					
5	Hoşa gitmese bile hiçbir düşünce sınırlanamaz.					
6	Demokratik düzene karşı olsalar bile, her türlü görüşün temsilcilerine toplantı ve gösteri yürüyüşü yapabilme hakkı tanınmalıdır.					
7	Düşünceler, ancak demokratik düzenin yararına ise savunulabilir.					
8	Resmi ideolojiye uygun olmayan görüşler gayrimeşru kabul edilmelidir.					
9	Demokrasiyi, devlet tarafından tehlikeli bulunan kimi yurttaşların siyasi görüşlerinden korumak gerekir.					
10	Demokratik düzen içinde; Kişiler, anayasal sisteme aykırı düşünme hakkına sahip olmalıdır.					
11	Hakaret içeren, suça teşvik eden, müstehcen beyanlar dışında, içeriği ne olursa olsun hiçbir ifade sınırlanamamalıdır.					

12	Demokratik hak ve özgürlükler sınırlanırsa, halkın yönetime katılması engellenmiş olur.					
13	"Yararlı-zararlı" ayrımı yapılmaksızın, düşüncelerin özgürce örgütlenebilmesi demokrasinin en önemli göstergelerinden biridir.					
14	Demokratik rejimlerde, devletin kendine uygun bulmadığı düşünceler demokrasiye de aykırı demektir.					
15	Demokrasi karşıtı olsa bile, şiddete başvurmadağı sürece siyasi bir düşüncenin yasaklanması doğru değildir.					
16	Çoğulculuk adına demokrasi karşıtı düşüncelerin propagandası hoş görülemez.					
17	Mevcut düzeni sorgulayıcı nitelikteki düşüncelerin serbestçe ifade edilmesi demokrasiye zarar verebilir.					
18	Bireylerin hak ve özgürlükleri, devlete karşı yükümlü oldukları ödevlerden daha önceliklidir.					
19	Bir parti ancak şiddeti bir araç olarak kabul etmesi durumunda kapatılmalıdır.					
20	İfade özgürlüğü adına, bir takım aykırı düşüncelerle insanların kafalarını karıştırmak haklı görülemez.					
21	Devletin demokrasiyi korumak için aldığı sınırlayıcı önlemleri, vatandaşların eleştirmesi yanlıştır.					
22	Devletin resmi bir ideolojisinin olması farklılıkları ve çoğulculuğu olumsuz etkiler.					
23	Kişilerin açıkladığı düşünceler hoşla gitmese de, bunlara karşı savunma zor kullanılarak değil, fikirlerle olmalıdır.					
24	Demokrasi karşıtı düşünce eserlerini basan matbaalar kapatılmalıdır.					
25	Bir partinin şiddet eylemleriyle açık bir şekilde ilişkisinin olduğu kanıtlanamadıysa o partinin kapatılması demokratik bir tutum değildir.					
26	Milletvekillerinin devletin resmi ideolojisine sadakat göstermeleri gerekir.					
27	Demokratik bir ülkede mevcut düzene aykırı olan düşünceler sınırlandırılmazsa, kargaşa kaçınılmaz olur.					
28	Devletin bütün ideolojiler karşısında tarafsız olması beklenemez.					
29	Toplumsal düzenin korunması için gerekirse sinemalarda oynayacak filmler yasaklanabilir.					
30	Düşünce özgürlüğü sınırlanırsa, toplumsal sorunlara farklı çözümler bulmak mümkün olmaz.					

EK-2

**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİ
SİYASAL KATILIMCILIK ANKETİ**

Sayın Katılımcı,
Elinizdeki anket formu, üniversitemiz öğrencilerinin siyasal katılımcilık düzeyini belirlemek amacı ile hazırlanmış olup, bu konuda yapılacak bir araştırmaya temel oluşturacaktır. Vereceğiniz yanıtların gizli tutulacağından emin olabilirsiniz. Değerli zamanınızı ayırdığınız için teşekkür ederim.

Öğr. Gör. Andaç ÇUHADAR

Öğrencisi olduğunuz fakülte:

Cinsiyet: K ☐ E ☐

Yaş:

a. Aşağıdaki siyasal katılma etkinliklerinden hangisini/hangilerini gerçekleştirdiğinizi, cümlelerin önündeki “Evet” veya “Hayır” seçeneklerini çarpılayarak belirtiniz. Eğer yanıtınız “Evet” ise hangi sıklık ile bu durumun gerçekleştiğini (Her zaman, genellikle, ara sıra, çok seyrek) de lütfen işaretleyiniz.

1. Basında güncel siyaset ile ilgili çıkan haberleri izleme.
Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐
Hayır ☐
2. Seçimlerde oy kullanma.
Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐
Hayır ☐
3. Diğer insanları bir partiye oy verme yönünde ikna etme.
Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐
Hayır ☐
4. Siyasi parti çalışmalarına katılma.
Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐
Hayır ☐
5. Siyasi mitinglere katılma.
Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐
Hayır ☐
6. Gösteri yürüyüşlerine katılma.
Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐
Hayır ☐
7. Toplumsal konularda bir imza kampanyasının düzenlenmesi için girişimde bulunma.
Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐
Hayır ☐
8. İmza kampanyasına imza verme.
Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐
Hayır ☐

9. Siyasi amaç taşıyan bir organizasyon için para toplama.
Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐
Hayır ☐
10. Siyasi amaç ile para toplayanlara maddi katkıda bulunma.
Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐
Hayır ☐
11. Propaganda amaçlı afiş yapıştırma.
Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐
Hayır ☐
12. Propaganda amaçlı bildiri, gazete, dergi vb. dağıtma.
Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐
Hayır ☐
13. Toplumsal içerikli panel, açık oturum, sempozyum, konferanslara dinleyici olarak katılma.
Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐
Hayır ☐
14. İnternet sitelerindeki güncel siyaset anketlerinde görüş belirtme.
Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐
Hayır ☐
15. Gazetede yer alan haberler ya da köşe yazarlarının yorumları ile ilgili olarak mektup, faks, internet aracılığı kişisel düşünceleri aktarma.
Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐
Hayır ☐
16. Beğenilmeyen/beğenilen bir uygulama için devlet yetkililerine eleştiri/takdir mektubu yazma.
Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐
Hayır ☐

b. Siyasal örgütlülük düzeyiniz nedir?

1. Bir partiye üyeyim. Evet ☐ Hayır ☐
2. Bir derneğe üyeyim. Evet ☐ Hayır ☐
3. Birden fazla derneğe üyeyim. Evet ☐ Hayır ☐
4. Bir derneğe üye değilim ama çalışmalarına katılıyorum.
Evet ☐ Hayır ☐
5. Meslek sahibi olunca alanımdaki sendikaya üye olmayı düşünüyorum.
Evet ☐ Hayır ☐

EK-3

ÖĞRETİM ELEMANLARI SİYASAL KATILIMCILIK ANKETİ

Sayın Katılımcı,

Elinizdeki anket formu, üniversitemiz öğretim elemanlarının siyasal katılımçılık düzeyini belirlemek amacı ile hazırlanmış olup, bu konuda yapılacak bir araştırmaya temel oluşturacaktır. Vereceğiniz yanıtların gizli tutulacağından emin olabilirsiniz. Değerli zamanınızı ayırdığınız için teşekkür ederim.

Öğr. Gör. Andaç ÇUHADAR

Bağlı bulunduğunuz Fakülte/Enstitü:

Ünvanınız:

Cinsiyet: K ☐ E ☐

Yaş:

a. Aşağıdaki siyasal katılma etkinliklerinden hangisini/hangilerini gerçekleştirdiğinizi, cümlelerin önündeki “Evet” veya “Hayır” seçeneklerini çarpılayarak belirtiniz. Eğer yanıtınız “Evet” ise hangi sıklık ile bu durumun gerçekleştiğini (Her zaman, genellikle, ara sıra, çok seyrek) de lütfen işaretleyiniz.

1. Basında güncel siyaset ile ilgili çıkan haberleri izleme.

Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐

Hayır ☐

2. Seçimlerde oy kullanma.

Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐

Hayır ☐

3. Diğer insanları bir partiye oy verme yönünde ikna etme.

Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐

Hayır ☐

4. Siyasi parti çalışmalarına katılma.

Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐

Hayır ☐

5. Siyasi mitinglere katılma.

Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐

Hayır ☐

6. Toplumsal konularda bir imza kampanyasının düzenlenmesi için girişimde bulunma.

Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐

Hayır ☐

7. İmza kampanyasına imza verme.

Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐

Hayır ☐

8. Siyasi amaç taşıyan bir organizasyon için para toplama.

Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐

Hayır ☐

9. Siyasi amaç ile para toplayanlara maddi katkıda bulunma.
 Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐
 Hayır ☐
10. Propaganda amaçlı afiş yapıştırma.
 Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐
 Hayır ☐
11. Propaganda amaçlı bildiri, gazete, dergi vb. dağıtma.
 Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐
 Hayır ☐
12. Toplumsal içerikli panel, açık oturum, sempozyum, konferans vb. düzenleme.
 Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐
 Hayır ☐
13. Toplumsal içerikli panel, açık oturum, sempozyum, konferanslara konuşmacı olarak katılma.
 Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐
 Hayır ☐
14. Toplumsal içerikli panel, açık oturum, sempozyum, konferanslara dinleyici olarak katılma.
 Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐
 Hayır ☐
15. İnternet sitelerindeki güncel siyaset anketlerinde görüş belirtme.
 Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐
 Hayır ☐
16. Gazetede yer alan haberler ya da köşe yazarlarının yorumları ile ilgili olarak mektup, faks, internet aracılığı kişisel düşünceleri aktarma.
 Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐
 Hayır ☐
17. Herhangi bir toplumsal konuda, bilgi istemek amacı ile yetkililere dilekçe ile başvurma.
 Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐
 Hayır ☐
18. Beğenilmeyen/beğenilen bir uygulama için devlet yetkililerine eleştiri/takdir mektubu yazma.
 Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐
 Hayır ☐
19. Kamusal konularda şikâyetleri/beğenileri bildirmek için devlet yetkililerini ziyaret eden bir grup içinde bulunma.
 Evet ☐ (Her zaman ☐ Genellikle ☐ Ara sıra ☐ Çok seyrek ☐
 Hayır ☐

b. Siyasal örgütlülük düzeyiniz nedir?

1. Bir partiye üyeyim. Evet ☐ Hayır ☐
2. Bir sendikaya üyeyim. Evet ☐ Hayır ☐
3. Bir meslek odasına üyeyim. Evet ☐ Hayır ☐
4. Bir derneğe üyeyim. Evet ☐ Hayır ☐
5. Birden fazla derneğe üyeyim. Evet ☐ Hayır ☐
6. Sendikaya üye değilim ama çalışmalarına katılıyorum. Evet ☐ Hayır ☐
7. Meslek odasına üye değilim ama çalışmalarına katılıyorum. Evet ☐ Hayır ☐
8. Bir derneğe üye değilim ama çalışmalarına katılıyorum. Evet ☐ Hayır ☐

EK-4**GÖRÜŞME FORMU**

Merhaba,

Ç.Ü. öğretim elemanları ve öğrencilerinin demokrasi anlayışlarını ölçmeye yönelik bir araştırma sürdürmekteyim. Bu amaçla daha önce bir ölçek ve anket çalışması da yaptım. Gerçekleştireceğim görüşmeler ile ölçek ve anketlere verilen yanıtların nedenlerini öğrenmeyi amaçlıyorum. Görüşme bulguları bu araştırma dışında başka bir amaçla kullanılmayacaktır.

Demokrasi anlayışlarının birbirinden ayrılmasının temel nedenini düşünce özgürlüğünün sınırlandırılmasına farklı yaklaşımlar oluşturuyor. Ben de sizin bu konudaki görüşlerinizi ve düşüncelerinizi öğrenmek için bir görüşme yapmak istiyorum. Görüşmemizin sınırlarını düşünce özgürlüğü ve sınırları konusu oluşturacak. Ayrıca yine araştırmamda kullanmak üzere bu konuda öğrenci-öğretmen etkileşiminin gerçekleşip gerçekleşmediği hakkındaki düşüncelerinize başvurmak istiyorum. Görüşmede bu noktanın da üzerinde duracağım. Yardımlarınız için şimdiden teşekkür ederim.

Soru 1- Sizce demokratik yönetimlerde düşünce özgürlüğü sınırlı mı olmalıdır, sınırsız mı?

Soru 2- Düşünce özgürlüğüne Türkiye açısından baktığınızda gördüğünüz sıkıntılar nelerdir?

Soru 3- Sınıf, okul veya okul dışında kurulan ilişkiler çerçevesinde öğrencilerin öğretim elemanlarının demokrasi anlayışlarından etkilendiğini düşünüyor musunuz?

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı-Soyadı : Andaç ÇUHADAR

Doğum yeri-Yılı : Adana-1966

Medeni Durumu: Evli

Adres : Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü,
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Anabilim Dalı
BALCALI/ ADANA

E-posta : acuhadar@cu.edu.tr

Öğrenim Durumu

- 1986 yılında İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü'nü bitirdi.
- 1982 yılında Adana Paksoy Kız Lisesi'nden mezun oldu.
- 1979 yılında Adana İstiklal Ortaokulu'ndan mezun oldu.
- 1976 yılında Adana Plevne İlkokulu'ndan mezun oldu.

Çalışma Yaşamı

- 1986–2000 yılları arasında Kamu ve özel sektör.
- 2000-, Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği A.B.D.'nda Öğretim Görevlisi.